

LAPSIASIAVALTUUTETTU

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014

Eriarvoistuva lapsuus

Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa

Eriarvoistuva lapsuus

Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014

Sisältö

- 6 Tiivistelmä
- 7 Sammanfattning
- 8 Abstract
- 9 Čoahkkáigeassu
- 10 Lapsiasiavaltuutetun esipuhe

1. Johdanto

2. Materiaalinen elintaso

3. Kasvuympäristön turvallisuus

4. Terveys

5. Koulu ja oppiminen

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014
Eriarvoistuva lapsuus
Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3

Tarkemmat tiedot lähteistä ja tilastoista löytyvät taustaraportista:
 Tuula Aira, Riikka Hämylä, Lasse Kannas, Maria Kaisa Aula ja Raija Harju-Kivinen.
Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana.
 Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:4.
www.lapsiasia.fi/julkaisut

Perustyö
 Tuula Aira, projektitutkija JYU
 Riikka Hämylä, projektitutkija, JYU
 Lasse Kannas, professori, JYU

Toimitustyö
 Meeri Ylä-Tuuhonen, freelancetoimittaja

Toimituskunta
 Maria Kaisa Aula, lapsiasiavaltuutettu
 Raija Harju-Kivinen, ylitarkastaja
 Tiinu Wuolio, viestintäkonsultti

Graafinen suunnittelu
 Workshop Päiviä Oy

Infografiikka
 Heikki Päiviä

Kuvituskuvat
 I23RF, Colourbox, iStockphoto,
 Panu Päiviä, Heikki Päiviä

Paino
 Aksidenssi Oy, Helsinki 2014

ISSN-L 1798-3991

ISSN 1798-3991 (painettu)

ISBN 978-952-00-3662-1

ISSN 1798-4009 (verkkopainettu)

ISBN 978-952-00-3663-8

PDF julkaistu verkossa
 4/2014 www.lapsiasia.fi

- 13 Miten lapset voivat ja miten heidän oikeutensa toteutuvat Suomessa?
- 14 Lasten hyvinvoinnin mittaamisen taustaa
- 15 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus perustana
- 17 Lasten hyvinvointia kuvaavat kansalliset indikaattorit

- 24 Yhdeksän prosenttia lapsista elää pienituloisissa perheissä
- 26 Lasten kokema perheen varallisuus on kohentunut 2000-luvulla
- 27 Kolme prosenttia lapsista elää perheessä, jossa on vakavia elintasovajeita
- 28 Lähes kahdeksan prosenttia lapsista kuuluu perheeseen, jossa aikuiset eivät juuri käy töissä
- 29 Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien perheiden osuus on kasvanut
- 30 Kuusi prosenttia lapsista asuu ahtaasti
- 32 Pienituloisuus eriarvoistaa lapsia materiaalsen hyvinvoinnin keskeillä
- 33 Mia Hakovirta ja Minna Rantalaiho: *Taloudellinen eriarvoisuus näkyy ja tuntuu lapsen arjessa*

- 36 Lasten kuolemantapaukset ovat puolittuneet 1980-luvun alusta
- 37 Teini-ikäiset pojat ovat alttiita sairaalahoitoa vaativille tapaturmille
- 39 Monissa lapsiperheissä käytetään viikoittain alkoholia
- 40 Vanhemman lapsen kohdistama henkinen ja fyysinen kuritusväkivalta on vähentynyt
- 43 Koulukiusaamisen vähentäminen ei ole onnistunut
- 44 Koulussa työskentelevät aikuiset eivät puutu kiusaamiseen
- 45 Poikien osallistuminen tappeluihin on yleistynyt
- 46 Kolmannes ammattiin opiskelevista tytöistä on kokenut seksuaalista väkivaltaa
- 47 Varkauden uhriksi joutuneiden nuorten osuus on kasvanut
- 48 Nuorten itse ilmoittama omaisuuden vahingoittaminen on kasvanut
- 50 Lapsia on suojeltava nykyistä tehokkaammin väkivallalta
- 52 Tanja Koivula: *Myös vammaisen lapsen äänen kuuluttava tarkasteltaessa väkivaltaa ja kiusaamista*
- 54 Noora Ellonen: *Kuritusväkivallan kitkemistä hidastavat asenteet ja perheiden tuen puute*

- 58 Vauvat ovat Suomessa terveitä
- 59 Valtaosa lapsista on tyytyväisiä elämäänsä
- 60 Pojat tekevät Suomessa yhä paljon itsemurhia
- 61 Joka viides yläkouluikäinen tyttö kokee masentuneisuutta
- 62 Yhä harvempi nuori tupakoi
- 64 Nuorten humalahakuinen juominen on vähentynyt
- 65 Nuorten huumeokeilut ovat lisääntyneet
- 67 Ylipainoisten poikien osuus on kasvanut
- 68 Lasten liikunta-aktiivisuus vähenee voimakkaasti iän myötä
- 70 Suomalaislapset syövät liian vähän hedelmiä
- 72 Mielenterveys ja ylipaino ovat lasten ja nuorten suurimmat terveyshaasteet

- 76 Alakouluissa on yhä paljon ylisuoria opetusryhmiä
- 78 Eriytyistä tukea peruskoulussa saavien oppilaiden osuus ei enää kasva
- 80 Vaikeasti vammaisia peruskoulun oppilaita on kaksi prosenttia
- 81 Yhä useamman nuoren lukutaito on heikko
- 82 Yhä useampi 15-vuotias pitää koulusta
- 83 Koulun työilmapiiiri on parantunut
- 84 Yli puolet yläkoululaisista kokee, etteivät opettajat ole kiinnostunut heidän kuulumisistaan
- 85 Oppilaiden mielipiteet jäävät vähälle huomiolle koulutyön kehittämisessä
- 86 Lapset luottavat vanhempien apuun kouluun liittyvissä ongelmissa
- 87 Peruskoulusta ilman päättötodistusta eronneiden määrä on kasvanut
- 88 Lähes joka kymmenes yhdeksäsluokkalainen ei heti jatka tutkintotavoitteista opiskelua
- 90 Poikien heikko lukutaito ja ylisuuret opetusryhmät edellyttävät toimia
- 92 Lasse Kannas: *Kouluhyvinvoinnissa tarkasteltava monta eri ulottuvuutta*

6. Perhe, vapaa-aika ja osallisuus

- 96 Viidennes lapsiperheistä on yksinhuoltajaperheitä
- 98 Valtaosa nuorista pystyy keskustelemaan vanhempiensa kanssa
- 99 Yli puolet nuorista ei aterioi perheensä kanssa arkisin
- 101 Joka kymmenennellä yläkoululaisella pojalla ei ole läheistä ystävää
- 102 Yli puolet suomalaisnuorista osallistuu seura- tai kerhotoimintaan
- 103 Lähes kaikilla lapsilla on jokin harrastus
- 103 Viidennes lapsista jättäytyy pois urheiluseurasta iän karttuessa
- 104 Lasten ja nuorten kirjojen lukeminen on vähentynyt
- 105 Vajaa kolmannes lapsista lukee sanomalehtiä lähes päivittäin
- 106 Internet ja ystävät tarjoavat nuorille keinoja vaikuttaa
- 108 Lasten ja nuorten perhe- ja ystävyssuhteita on syytä vahvistaa
- 110 Lotta Haikkola: *Uutta tietoa maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten terveydestä ja hyvinvoinnista – yleiskuva myönteinen*

7. Valtion ja kuntien tarjoama tuki ja suojele

- 114 Yhä useampi alle 6-vuotias suomalaislapsi on päivähoitossa
- 115 Lapsilisän reaaliarvo on laskenut 16 euroa vajaassa kymmenessä vuodessa
- 116 Nuorilla on vaikeuksia päästä koululääkärin vastaanotolle
- 118 Teiniraskauksien määrä on vähentynyt 2000-luvulla
- 119 Kunnan kustantama kotipalvelua saavien perheiden määrä on romahtanut
- 120 Lastensuojelun avohuollon asiakkaina olevien lasten osuus on yli kaksinkertaistunut
- 122 Huostassa olleiden lasten määrä on lähes kaksinkertaistunut
- 124 Toistuvasti sijoitettujen lasten osuus on moninkertaistunut
- 127 Yli puoli vuotta laitoshuollossa olleiden lasten määrä on kolminkertaistunut
- 128 Nuorten saamat sakkorangaistukset ovat lisääntyneet
- 130 Lasten, nuorten ja vanhempien varhaista tukea ei ole riittävästi
- 132 Tarja Heino, Marjatta Bardy: *Lastensuojelu on räätälöityä eriarvon tasausta*

8. Kohti lasten hyvinvoinnin kattavampaa seuranta Suomessa

- 135 Miten lasten hyvinvoinnista hankitaan tietoa?
- 135 Miksi lasten hyvinvoinnista tarvitaan tietoa?
- 136 Pienten lasten hyvinvoinnin seuranta tulee aloittaa
- 136 Vähemmistöryhmät ja haavoittuvassa asemassa olevat lapset katveessa
- 137 Lastensuojelun tuen piirissä olevien lasten hyvinvointitietoa tarvitaan lisää
- 138 Tieto lasten vapaa-ajasta ja osallisuudesta on riittämätöntä
- 138 Tiedonsaannin jatkuvuus on turvattava
- 138 Lasten hyvinvointiseuranta verkkoon
- 139 Lapsiasiavaltuutetun toimenpidesuosituksien lasten hyvinvoinnin seurannan kehittämiseksi

9. Eriarvoistuva lapsuus

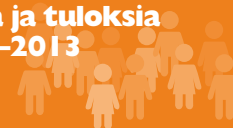
- 141 Kansainvälisessä vertailussa suomalaiset lapset menestyvät hyvin
- 143 Elämänsä tyytyväisen enemmistön varjossa yhä vakavampia ongelmia
- 143 Pienellä osalla ongelmat jatkuvat ja kärjistyvät
- 144 Sekä taloudellista että huolenpidon eriarvoisuutta tulee vähentää
- 145 Huolenaiheita hyvien oppimistulosten taustalla
- 145 Tyttöjen ja poikien terveystottumukset alkavat perheestä
- 146 Pojat kokevat enemmän väkivaltaa vapaa-aikana, tytöt kodin piirissä
- 146 Vaikuttaminen, osallisuus ja harrastukset lasten ja nuorten arjessa
- 147 Terveistä vauvoista pahoinvoiviin nuoriin?
- 148 Huostaanottojen lisääntyminen kertoo palvelujärjestelmän puutteista

10. Lapsiasiavaltuutetun suositukset lasten ja nuorten hyvinvoinnin vahvistamiseksi

- 150 Parempaa lasten ja nuorten kohtaamista
- 150 Lapset ja vanhemmat mukaan koulun kehittämiseen
- 151 Tukea kotikasvatukseen
- 151 Kohti lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita!

11. Lapsiasiavaltuutetun toimiston työtä ja tuloksia 2005–2013

- 153 Kansalaisneuvontatehtävän laajuus yllätti alusta alkaen
- 154 Huomio lasten ja nuorten hyvinvoinnin tietopohjaan
- 155 Koululaisten ja vähemmistöihin kuuluvien lasten ääni kuulumaan
- 156 Lapset ja nuoret kokemusasiantuntijoina
- 157 Lapsiasiavaltuutettu on tuottanut ja käyttänyt uutta tietoa
- 157 YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen viestintäyhteistyö on edistynyt
- 159 Lapset ja nuoret mukaan päätöksentekoon ja raportointiin YK:lle
- 160 Strategian tavoitteena hyvä lapsuus kaikille
- 162 Lapsipolitiikan koordinointi edennyt vaihtelevasti
- 162 YK:n lapsen oikeuksien sopimus vaikuttamisen perustana
- 163 Viestintä ja verkostoituminen vaikuttamistyön välineinä
- 164 Tuomas Kurttila: *Lapsiystävälliseen yhteiskuntaan*
- 166 LIITE 1: YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus

Tiivistelmä

Eriarvoistuva lapsuus. Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3. Helsinki 2014. 168 s.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin sekä lapsen oikeuksien toteutumisen seuranta ovat lapsiasiavaltuutetun päätehtäviä. Tässä julkaisussa lapsiasiavaltuutettu arvioi laajan tilastoaineiston valossa, miten lapset ja nuoret Suomessa voivat. Katsaus perustuu vuosia kestäneeseen työhön tietopohjan selvittämiseksi ja kansallisten lasten ja nuorten hyvinvoinnin indikaattoreiden kehittämiseksi. Indikaattorit on jaettu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen perusteella kuuteen ulottuvuuteen, jotka ovat 1) *materiaalinen elintaso*, 2) *kasvu ympäristön turvallisuus*, 3) *terveys*, 4) *koulu ja oppiminen*, 5) *perhe, vapaa-aika ja osallisuus* sekä 6) *valtion ja kuntien tarjoama tuki ja suojele*.

Lasten hyvinvointitiedon kattava seuranta edellyttää lähteenä olevien tilastojen ja tutkimusten toistettavuutta, pysyvyyttä ja osin myös tietojen saatavuuden parantamista. Tietoa ei ole tarpeeksi etenkin alakouluikäisten ja pienten lasten, vammaisten sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Säännöllistä seurantatietoa lasten osallistumisesta ja vaikuttamisesta sekä vapaa-ajan käytöstä on liian vähän.

Saatavilla olevien tilastojen valossa lasten ja nuorten hyvinvoinnin kokonaiskuva Suomessa näyttää valoisalta, vaikka parantamisen varaa vielä onkin. Kansainvälisesti vertaillen Suomen lasten hyvinvoinnin vahvuuksia ovat materiaallinen elintaso, pienten lasten terveys sekä oppimistulokset. Sijoitus on heikompi riskikäyttäytymisen ja terveystottumusten vertailussa.

Kaikilla käytetyillä mittareilla lasten ja nuorten suuren enemmistön tilanne on hyvä. Yhdeksän lasta kymmenestä on tyytyväinen elämäänsä, heillä on ystäviä ja harrastuksia, he pystyvät keskustelemaan vanhempiensa kanssa ja kokevat vanhempien tukevan koulunkäyntiään. Väkivaltaa käytetään kotikasvatuksessa yhä harvemmin. Lasten kasvu ympäristöön on aiempaa turvallisempi. Koulun osallistumiskulttuuri ja työilmapiiri ovat kohentuneet ja entistä useampi yläkouluikäinen pitää koulusta. Nuorten tupakointi ja alkoholinkäyttö sekä teiniraskaudet ovat vähentyneet. Pienituloisiin perheisiin kuuluvien lasten määrän kasvu on taittunut.

Hyvinvointi kuitenkin eriarvoistuu ja lapsuus erilaisuutuu Suomessa. Samalla kun enemmistö lapsista voi hyvin,

pienellä osalla ongelmat jatkuvat ja kärjistyvät. Mittarista riippuen pahoinvointia tai hyvinvoinnin uhkia kohtaavien lasten osuus vaihtelee karkeasti arvioituna muutamista prosentista yli 10 prosenttiin. Jopa viidennes yläkouluikäisistä tytöistä kokee itsensä masentuneeksi. Teini-ikäisten, etenkin tyttöjen, joutuminen sairaalahoitoon itsensä vahingoittamisen vuoksi on lisääntynyt. Alle 18-vuotiaiden, etenkin poikien, kuolemansyynä itsemurha on Suomessa OECD-maiden yleisimpiä. Kahdeksan prosenttia yläkouluikäisistä edelleen vailla läheistä ystävää. Yläkouluikäisistä tai vanhemmista tytöistä noin 20–30 prosenttia on kokenut seksuaalista väkivaltaa.

Vaikka kuritusväkivalta on vähentynyt jyrkästi, vanhempien toistuvaa fyysistä väkivaltaa on kokenut vielä 1–3 prosenttia kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisista ja toistuvaa henkistä väkivaltaa 3–13 prosenttia. Kahdeksan prosenttia yläkouluikäisistä ei pysty juuri keskustelemaan vanhempiensa kanssa asioistaan. Entistä suurempi osa lapsista ja nuorista on ylipainoisia. Sekä tytöt että pojat liikkuvat vähän verrattuna liikuntasuosituksiin.

Palveluissa ei ole kyetty vastaamaan ajoissa lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa pahoinvointiin. Usein on kyse siitä, etteivät lasten vanhemmat ole saaneet ajoissa tukea omiin ongelmiinsa tai neuvontaa kotikasvatukseen. Perinteisen kotiaavun saatavuus on romahtanut 1990-luvun alkuun verrattuna. Nuorille räätälöityjä elämänhallinnan palveluja ei juuri ole. Heikosti toimivat peruspalvelut ovat lisänneet etenkin yli 13-vuotiaiden nuorten huostaanottoja 2000-luvulla.

Hälyttävän kehityksen oikaiseminen vaatii palveluiden ja tuen toimintamallien rohkeaa uudistamista. Taloudellisen eriarvoisuuden ohella kyse on lasten kohtaamisen sekä lasten ja aikuisten vuorovaikutuksen vajeista. Vanhempien hyvät vuorovaikutustaidot, kyky lasten kohtaamiseen sekä huolenpito lapsista ovat vahvuuksia, jotka tukevat lapsia kaikissa oloissa.

Vanhempien ja lasten hyvää vuorovaikutusta on tuettava jo neuvolan ja alakoulun aikana. Myös yläkouluikäisissä tarvitaan helposti saatavilla olevaa kotikasvatuksen tukea esimerkiksi koulun perhetyönä. Palveluissa tarvitaan lapsi- ja perhelähtöistä, eri-ikäisten tarpeet huomioivaa tuen tarjontaa nykyistä laajempaan ja hallinnonalarajat ylittävänä kokonaisuutena. ●

Sammanfattning

Ojämlig barndom Barns välbefinnande i ljuset av nationella indikatorer. Barnombudsmannens årsbok 2014. Publikationer från barnombudsmannens byrå 2014:3. Helsingfors 2014. 168 s.

Barn och ungdomars välbefinnande samt uppföljning av trygghet av barns rättigheter är barnombudsmannens huvuduppgifter. I denna publikation utvärderar barnombudsmannen hur barn och ungdomar i Finland mår i ljuset av ett omfattande statistiskt material. Översikten bygger på ett flerårigt arbete med att utreda kunskapsbasen och utveckla de nationella indikatorerna för barn och ungdomars välbefinnande. Indikatorerna är uppdelade enligt FN:s konvention om barnets rättigheter och består av sex dimensioner, som är: 1) *materiell levnadsstandard*, 2) *trygghet i uppväxtmiljön*, 3) *hälsa*, 4) *skola*, 5) *familj, delaktighet och fritid* samt 6) *stöd och skydd* som erbjuds av staten och kommunerna.

En omfattande uppföljning av uppgifter om barns välbefinnande förutsätter att det statistiska materialet och de undersökningar som används som källa är reproducerbara och beständiga samt till viss del även att uppgifternas tillgänglighet förbättras. Informationen om barnens välbefinnande är otillräcklig framför allt när det gäller barn i lågstadiet, småbarn, funktionshindrade barn, barn placerade utom hemmet, barn som tillhör språkliga och kulturella minoriteter samt ungdomar. Det finns för lite regelbundna uppföljningsdata om barns delaktighet och påverkan samt hur de tillbringar sin fritid.

I ljuset av det statistiska material som finns tillgängligt ser helhetsbilden av barn och ungdomars välbefinnande ljus ut i Finland, även om det fortfarande finns utrymme för förbättringar. I internationell jämförelse är styrkorna i de finländska barnens välbefinnande den materiella levnadsstandarden, småbarns hälsa och inlärningsresultaten. Finland innehar en sämre placering när det gäller riskbeteende och hälsovanor.

Enligt alla använda indikatorer är situationen för den stora majoriteten av barnen och ungdomarna god. Nio av tio barn är nöjda med sitt liv, de har vänner och fritidsintressen, de kan tala med sina föräldrar och upplever att föräldrarna stödjer dem i deras skolgång. Våld används alltmer sällan i uppfostran i hemmet. Barnens uppväxtmiljö är tryggare än tidigare. Delaktighetskulturen i skolan och arbetsatmosfären har förbättrats och allt fler högstadiel elever tycker om skolan. Rökningen och alkoholkonsumtionen bland ungdomar samt tonårsgraviditeterna har minskat. Antalet barn i familjer med små inkomster har minskat.

Välbefinnandet är emellertid ojämnt fördelat och skillnaderna mellan olika barns barndom blir större i Finland. Samtidigt som en majoritet av barnen mår bra fortsätter problemen och blir värre för en liten del. Beroende på hur man mäter uppgår andelen barn som far illa eller vars välbefinnande är hotat grovt uppskattat till mellan några procent till över 10 procent. Så mycket som var femte flicka i högstadiet åldern upplever att de är deprimerade. Tonåringar, i synnerhet flickor, som behöver sjukhusvård på grund av självskaador har ökat. När det gäller självmord som dödsorsak för barn under 18 år, i synnerhet pojkar, är Finland ett av länderna i toppen bland OECD-länderna. Åtta procent av barnen i högstadiet åldern har fortfarande ingen nära vän. Bland flickorna som är i högstadiet åldern eller äldre har cirka 20–30 procent upplevt sexuellt våld.

Även om kroppslig åga har minskat betydligt har ändå 1–3 procent av barnen i årskurs sex till nio upplevt upprepat fysiskt våld och 3–13 procent upprepat psykiskt våld. Åtta procent av barnen i högstadiet åldern har svårt att prata med sina föräldrar. En större andel än tidigare av barnen och ungdomarna är överviktiga. Både flickorna och pojkarna rör sig lite i förhållande till motionsrekommendationerna.

Inom den tillgängliga servicen har man inte kunnat svara på behoven hos barn och ungdomar som mår dåligt och deras föräldrar i tid. Ofta handlar det om att barnens föräldrar inte har fått stöd för sina egna problem eller rådgivning om uppfostran i tid. Tillgången till traditionell hemhjälp har sjunkit drastiskt i jämförelse med början av 1990-talet. Det finns i princip ingen skräddarsydd service för livshantering för ungdomar. Dåligt fungerande bas-service har ökat omhändertagandet av i synnerhet barn över 13 år under 2000-talet.

För att vända den alarmerande utvecklingen krävs det djärva reformer av verksamhetsmodellerna för servicen och stödet. Utöver ekonomisk ojämlikhet handlar det även om att fånga upp brister i interaktionen mellan både barn och vuxna. Bra förmåga till interaktion hos föräldrarna, förmåga att nå barnet samt omsorg om barnet är styrkor som stödjer barn under alla förhållanden.

Man måste stödja en bra interaktion mellan föräldrar och barn redan på rådgivningsbyrå och under lågstadiet. Även i högstadiet åldern behövs det lättillgängligt stöd till uppfostran i hemmet exempelvis i form av familjearbete på skolan. Det behövs service som erbjuder mer omfattande stöd än vad som finns idag, som utgår från barnets och familjens perspektiv och tar hänsyn till behoven hos barn i olika åldrar samt som erbjuder som en helhetslösning över förvaltningsgränserna. ●

Abstract

Childhood Inequality The Wellbeing of Children as shown by National Indicators. Annual Report of the Ombudsman for Children 2014. Publications of the Office of the Ombudsman for Children 2014:3. Helsinki 2014. 168 p.

The primary tasks of the Ombudsman for Children include monitoring the wellbeing of children and the implementation of children's rights. In this publication, the Ombudsman for Children reviews the wellbeing of children and young people in Finland on basis of comprehensive statistical data. This review is based on the results from several years of effort put into compiling the necessary data and developing national indicators reflecting the wellbeing of children and young people. The indicators were grouped into six categories following the UN Convention on the Rights of the Child: 1) *standard of living* (material wellbeing), 2) *safe environment*, 3) *health*, 4) *education*, 5) *family, participation and leisure time*, and 6) *support and protection provided by the state and municipal authorities*.

To comprehensively monitor data on the wellbeing of children, the statistics and studies used as sources must be repeatable and stable. Furthermore, improved accessibility to data is also required. Currently, insufficient data is available on the wellbeing of children in lower comprehensive school or younger, children with disabilities, placed in alternative care, or belonging to a language or cultural minority. Data collected over a longer period of time at regular intervals on children's participation, influence and leisure time activities is scarce.

Based on the available statistics, the overall wellbeing of children in Finland seems very good, although there is room for improvement. When compared with other countries, children in Finland enjoy a high material standard of living, good health (young children, in particular), and fine education. In terms of risk behaviour and health habits, Finland's score is considerably poorer.

According to the used indicators, for the vast majority of children and young people the situation is positive. Nine in ten children are satisfied with their life, have friends and hobbies, can discuss issues with their parents, and feel that their parents support their education. Corporal punishment is becoming rare as a parenting method, and the environments where children grow and develop are safer. Schools have improved as work places and encourage participation. Consequently, it has become more common for children in upper comprehensive school to like school. Smoking, alcohol use and the prevalence of teenage pregnancies have decreased. The increasing number of

children born into low income families has stabilised.

However, wellbeing is unevenly spread, and children in Finland experience very different childhoods. While the vast majority of children are well cared for, problems tend to accumulate among those less fortunate. The amount of children whose wellbeing has been compromised or is under threat ranges from a few percentage points to more than 10%. One in five girls in upper comprehensive school feel depressed. The number of teenagers - and teenage girls, in particular - admitted to hospital due to self-harm has increased. And in Finland, suicide as the cause of death for minors (under 18 years old), typically boys, is among the highest in the OECD countries. Of all 13 to 16-year-olds, 8% do not have any close friends. 20% to 30% of girls in upper comprehensive school and older have experienced sexual violence.

Despite the steep decline in parental disciplinary violence, 1% to 3% of children aged between 12 and 16 suffer from continued physical abuse, and 3% to 13% from repeated mental abuse. In the age group of 13 to 16-year-olds, 8% can not talk their concerns with their parents. Obesity has become more common, and girls as well as boys engage in physical activities well below the recommended level.

The services provided have not been able to address the problems faced by children and their parents in time. Often, parents have not received support to manage their personal problems, or parenting guidance in time. Since early 1990s, the availability of domestic help has decreased dramatically. Services tailored for young people to promote life-management skills are more or less non-existent. In the 21st century, the number of children - over 13-year-olds, in particular - taken into care has increased due to the poorly functioning basic public services.

Rectifying this alarming trend requires innovative reorganisation of the services and support operations. In addition to financial inequality, focusing on the child and interaction between adults and children are deficient. When parents have good interactive skills, and are able to reach their children and take care of them, they have sufficient means to offer support for their children in every situation.

This parent-child interaction should be enhanced and encouraged, starting from the child health clinic and lower comprehensive school onwards. Support in parenting should also be available for parents with children in upper comprehensive school, by means of family work at schools, for example. A broad spectrum of child and family oriented support across that overcomes the administrative boundaries and taking into consideration the different needs in different age groups, should be readily available. ●

Čoahkkáigeassu

Mánnávuohka šaddá sierraárvosažžan Mánaid buresveadjin álbmotlaš indikáhtoriid vuodul. Mánaidáittardeaddji jahkegirji 2014. Mánaidáittardeaddji doaimmahaga prentosat 2014:3. Helsset 2014. 168 s.

Mánaid ja nuoraid buresveadjima sihke máná- vuogatvuodaid ollašuvvama čuovvun lea mánáidáittardeaddji váldobargun. Dán prentosis mánáidáittardeaddji árvvoštallá, mo viiddes statistihkkamateriála vuodul mánát ja nuorat Suomas vedjet. Geahčastat vuodduvuvvá jagiid bistán bargui diehtovuodu čilgema várás ja álbmotlaš mánáid ja nuoraid buresveadjima indikáhtoriid ovddideami várás. Indikáhtorat leat juhkkovuvon ON: id máná vuogatvuodaid soahpamuša vuodul guđa ollái, mat leat 1) *materiálalaš eallindási*, 2) *bajásgeassinbirrasa doarvvolašvuohka*, 3) *dearvasvuohka*, 4) *skuvla*, 5) *bearaš, oassálastin ja asttuáigi* sihke 6) *sáhhta ja gielddaid fállan doarjja ja suodjaleapmi*.

Mánaid buresveadjindieđu gokčevaš čuovvun eaktuda gálduid statistihkain ja dutkamušain geardduhanvuoda, bissovašvuoda ja oasssái maiddáid dieđuid oažžuma buorideami. Diehtu ii leat doarvái eandalitge vuolleskuvlaahkásaš ja smávva mánáid, lápmásiid sihke ruovttu olggobeallai sájuštuvvon mánáid ja giella- ja kultuvraunniloguide gulavaš mánáid ja nuoraid buresveadjimis. Jeavddalaš čuovvundieđu mánáid oassálastimis ja váikkuheamis sihke asttuáiggi geavaheamis lea beare unnán.

Statistihkaid vuodul, mat leat oažžumis, mánáid ja nuoraid buresveadjima oppalaš govva Suomas orru leamen positiiva, vaikko buoridan munni velá leage. Riikkaidgaskasaččat veardidettiin Suoma mánáid buresveadjima nanusvuodát leat materiálalaš eallindási, smávva mánáid dearvasvuohka ja oahppanbohtosat. Sajušteapmi lea heittodut riskaláhtema ja dearvasvuoh-tavieruid veardádallamis.

Buot geavahuvvon mihttárin mánáid ja nuoraid stuorra eanetlogu dilli lea buorre. Ovcci máná logis leat duđavačča eallimii, sis leat ustibat ja áiggeájit, sii sáhttet ságastallat iežaset vanhemiiguin ja sii dovdet ahte vanhemat dorjot sin skuvlavázzima. Veahkaváldi ruovttu bajásgeassimis lea ain hárvvebut. Mánáid basjásgeassin biras lea árabu dorvvolut. Skuvlla oassálastinkultuvra ja bargoatmosfeara leat buorránan ja ain dávjiit badjeskuvlalaš liiko leat skuvllas. Nuoraid duhpáhastin ja alkoholageavaheapmi sihke nuppelotjahkásaččaid áhpehisvuodát leat geahppánan. Smávvaadođot bearrašiiddda gulavaš mánáid mearri lea nuppástuvvan.

Burebirgejupmi goit šaddá sierraárvosažžan ja mánnávuohka šaddá earáláganin Suomas. Seammás go eanetlohku mánáin veadjá bures, smávva oasis váttisvuodát joatkkašuvvet ja čoahkkanit. Das mii lea mihttárin, illáveadjima dahje buresveadjima áitagiid deaivi mánáid ossodat molsašuddá roavvásit árvvoštallamiin muhtin proseanttas badjel 10 prosentii. Juoba viđádas badjeskuvlaahkásaš nieddain dovdet iežaset leat šlundon. Nuppelotahkásaččaid, erenoamážit nieddaid, gártan buohcceviessodikšui iežaset vahágahttima geažil lea lassánan. Suomas lea OECD-riikkaid dábálamos vuollel 18-jahkásaččaid, erenoamážit gánddaid, jápminsivvan iežas soardin. Gávccii proseantta badjeskuvlaahkásaččain lea ainge lagaš ustiba haga. Badjeskuvlaahkásaččain dahje boarraset nieddain sullii 20-30 proseantta lea vásihan seksuálalaš veahkaválddi.

Vaikko ránggástanveahkaváldi lea geahppánan garrasit, vanhemiid dávjá dáhpuhuvvi fysihkalaš veahkaválddi lea vásihan velá 1-3 proseantta guđat- ja ovccátluohkkálaččain ja dávjá psyhikalaš veahkaválddi 3-13 proseantta. Gávčči proseantta badjeskuvlalaččain eai sáhte aivve ságastallat vanhemiiguin iežaset áššiin. Ain stuorát oassi mánáin ja nuorain leat buoiddi. Sihke nieddat ja gánddat lihkadit unnán lihkanánávžžuhusaid ektuid.

Bálvalusain eat leat nagodan vástidit áiggi mánáid, nuoraid ja sin vanhemiid illáveadjimii. Dávjá lea gažaldat das, ahte mánáid vanhemat eai leat ožžon áiggi doarjaga iežaset váttisvuodaide dahje rávvagiid mánáid ruovttubajásgeassimii. Árbevirolaš ruovttuveahki oažžun lea gahččan 1990-logu álggu ektui. Aivve nuoraide ráhkaduvvon eallinhálddašanbálvalusat eai aivve leat. Heittodit doaimbi vuodđobálvalusat leat lasihan erenoamážit badjel 13-jahkásaččaid nuoraid áittardemiid 2000-logus.

Uhkkideaddji ovdáneami njulgen eaktuda bálvalusaid ja doarjaga doaimmanmáliid roahkkadis ođasmahttima. Ekonomalaš sierraárvvolašvuoda lassin gažaldat lea das, mo oaidná mánáid deaivama ja mánáid ja lassin ráves olbmuid vuorrováikkukuhusa váilivuodain. Vanhemiid buorit vuorrováikkukuhusáiddut, návččat mánáid deaivamii sihke beroštupmi mánáin leat nanusvuodát, mat dorjot mánáid buot diliin.

Vanhemiid ja mánáid buori vuorrováikkukuhusa galgá doarjut juo rávvehaga ja vuolleskuvlla áigge. Maiddáid badjeskuvlaagis dárbbášat ruovttuin bajásgeassima doarjaga, mii lea álkidit oažžumis, ovdamearkan skuvlla bearašbargun. Dárbbášat mánáid ja bearrašiid, iešguđet áhkásaččaid dárbbuid vuhtii váldi doarjaga fálu dálá viidásabbon ja hálddahusrájaid badjelmanni ollisvuotant. ●

Lapsiasiavaltuutetun esipuhe

Suomalaisten lasten hyvinvoinnista tiedetään paljon. Tieto on kuitenkin hajallaan eri lähteissä. Lasten hyvinvoinnista ei ole helppo saada kokonaiskuvaa. Tieto ei myöskään välity valtion ja kuntien päätöksentekijöille.

Nämä johtopäätökset tein varsin pian aloitettunani työn lapsiasiavaltuutettuna vuonna 2005. Asetin tavoitteeksi paremman lasten hyvinvoinnin seurannan sekä kokonaiskuvan saaminen lasten hyvinvoinnista Suomessa.

Iso askel kohti lasten hyvinvoinnin parempaa seuranta otettiin vuosina 2007–2011, jolloin valtioneuvoston politiikkaohjelman tuella ryhdyttiin määrittämään lasten hyvinvoinnin kansallisia indikaattoreita. Tavoitteena oli tietoon perustuva lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikka. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea tuki suosituksissaan vuonna 2011 näitä toimenpiteitä.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on opetus- ja kulttuuriministeriön tuella sekä Jyväskylän yliopiston asiantuntemuksella ottanut ”härkää sarvista”. Olemme vuoden aikana tuottaneet kokonaisvaltaisen kuvauksen lasten hyvinvoinnin kehityksestä ja nykytilasta saatavilla olevan tilastollisen seurantatiedon valossa. Lasten hyvinvoinnin kriteerit on johdettu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta.

Olemme tehneet parhaamme sen tiedon perusteella, jota käytettävissä on. Olemme kartoittaneet tiedon aukkoja ja esitämme toimenpiteitä niiden paikkaamiseksi.

KIITOKSET!

Vuosikirja on suuren joukon aikaan saannos. Tutkijat Tuula Aira ja Riikka Hämylä sekä professori Lasse Kannas Jyväskylän yliopistolla ovat tehneet perustyn. Raija Harju-Kivinen, Tiinu Wuolio sekä Meeri Ylä-Tuuhonen ovat lapsiasiavaltuutetun toimiston puolesta tehneet toimitustyötä lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aulan kanssa. Marjatta Bardy, Noora Ellonen, Lotta Haikkola, Mia Hakovirta, Tarja Heino, Lasse Kannas, Tanja Koivula ja Minna Rantalaiho ovat asiantuntijapuheenvuoroissaan tuoneet kokonaisuuteen tärkeitä näkökulmia. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen asiantuntijana on toiminut lakimies Merike Helander. Workshop Päiviä on luonut julkaisulle ulkoasun. Georg Henrik Wrede opetus- ja kulttuuriministeriössä on varmistanut taloudellisia edellytyksiä. Loppuvaiheessa Esa Iivonen, Reija Paananen, Mikko Oranen sekä Elina Pekkarinen antoivat kullannarvoisia kommentteja.

Suomessa oli 1,1 miljoonaa lasta vuonna 2011

Tämä alle 18-vuotiaiden määrä on lähes 20 prosenttia koko väestöstä. Syntyvän ikäluokan koko on ollut viime vuosina noin 60 000 lasta vuodessa. Poikia on joka ikäluokassa hieman enemmän kuin tyttöjä.

Korkeimmillaan lasten lukumäärä ja osuus väestöstä on ollut vuonna 1962, jolloin lapsia oli 1,8 miljoonaa eli 35 prosenttia väestöstä.

Lähde: Helminen & Pietiläinen: Maahanmuutto moninaistaa lasten perheitä. Hyvinvointikatsaus 1/2014 s. 22–28.

”Kokonaisvaltaisuus” on toki vaativa tavoite. Ovatko kaikki olennaiset tiedot mukana? Miten tietoja ja kehityskulkuja tulkitaan? Toivotan jatkokeskustelun lämpimästi tervetulleeksi!

Toivottavasti laaja raportti toistetaan neljän, viiden vuoden kuluttua. Jospa silloin myös pienten lasten sekä vammaisten lasten hyvinvointitietoa on saatavilla? Toivon mukaan tuolloin myös lastensuojelun asiakkaat ovat päässeet arvioimaan palveluidensa laatua.

Suomalaisten lasten hyvinvoinnin monia myönteisiä kehityskulkuja varjostaa lasten eriarvoistuminen. Kyse ei ole pelkästään taloudesta vaan myös lasten huolenpidon eriarvoistumisesta.

Hyvinvoivan enemmistön arkea huonolaatuiset julkiset palvelut eivät horjuta. Kun läheiset ihmissuhteet toimivat, lapset pärjäävät.

Huono-osaisuus kehkeytyy ja kasautuu lasten ja vanhempien kohtaamisen puutteesta, huolenpi-

don vajeista, yksinäisyydestä, koulukiusaamisesta, heikosta lukutaidosta, harrastusten korkeista mak-suista sekä pitkittyvistä taloudellisista vaikeuksista kotona. Lapset eriarvoistuvat ja huostaanottojen määrät kasvavat, koska lasten, nuorten ja perheiden palvelut eivät pysty ajoissa tukemaan ja auttamaan näissä tilanteissa.

Eriarvoistuvan kehityksen oikaiseminen vaatii lapsi- ja perhelähtöisiä – ei hallinnonalaperustaisia – palveluita, joissa lasten tärkeitä ihmissuhteita tuetaan ja vahvistetaan. ●

Jyväskylässä 27.3.2014

Maria Kaisa Aula
lapsiasiavaltuutettu
1.9.2005–30.4.2014

Tuomas Kurttila aloittaa uutena lapsiasiavaltuutettuna 1.5.2014. Hänen puheenvuoronsa on sivulla 164.

1. Johdanto

Miten lapset voivat ja miten heidän oikeutensa toteutuvat Suomessa?

■ Lasten ja nuorten hyvinvoinnin sekä lasten oikeuksien toteutumisen seuranta ovat lapsiasiavaltuutetun päätehtäviä. Tässä julkaisussa lapsiasiavaltuutettu arvioi, miten lapset ja nuoret Suomessa voivat. Julkaisu perustuu saatavilla olevaan tilastolliseen seurantatietoon. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu arvioi, miten lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuranta tulisi kohentaa niin, että tietomme lasten hyvinvoinnin tilasta täydentyisi.

Kyseessä on ensimmäinen kerta, kun lasten hyvinvointia Suomessa kartoitetaan näin kattavasti ja kokonaisvaltaisesti tilastollisen seurantatiedon avulla. Katsaus lasten hyvinvointiin perustuu laajan tilastoaineiston hyödyntämiseen sekä monivaiheiseen, vuosia kestäneeseen lasten hyvinvoinnin seurannan tietopohjan selvitystyöhön sekä kansallisten indikaattoreiden kehittämiseen lasten hyvinvoinnin mittaamiseksi. Tilastollinen aineisto kertoo lasten ja nuorten hyvinvoinnin nykytilan lisäksi myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin trendeistä.

Tavoitteena on auttaa päättäjiä hahmottamaan lasten hyvinvointiin vaikuttavia asioita kokonaisuutena sekä tekemään tietoon perustuvaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia kohentavaa politiikkaa. Tavoitteena on myös luoda edellytyksiä kansalliselle lasten ja nuorten hyvinvoinnin tietopohjapolitiikalle. Tietoa on sinänsä jo riittävästi toiminnan perustaksi, mutta seuranta on edelleen hajanaista ja eräiltä olennaisilta osin myös puutteellista. Pienten lasten tai vähemmistöihin tai haavoittuviin ryhmiin kuuluvien lasten hyvinvoinnista tietoa ei ole riittävästi.

Vuosikirja perustuu sekä lapsiasiavaltuutetun toimiston kartoituksiin että opetusministeriön yhteydessä (2007–2011) toimineen valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa tehtyyn työhön. Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) työryhmä julkaisi vuonna 2011 ehdotuksen lasten hyvinvoinnin kuvaamisen ulottuvuuksiksi ja indikaattoreiksi, jotka perustuvat YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Tätä ehdotusta on kehitetty edelleen ja arvioitu vuosina 2013–2014

lapsiasiavaltuutetun toimiston ja Jyväskylän yliopiston yhteishankkeessa, jota OKM on rahoittanut

Lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista kuvaavat indikaattorit on tässä julkaisussa jaettu OKM:n raportissa 2011 valitulla tavalla kuuteen ulottuvuuteen. Ne ovat 1) *materiaalinen elintaso*, 2) *kasvuympäristön turvallisuus*, 3) *terveys*, 4) *koulu ja oppiminen*, 5) *perhe, vapaa-aika ja osallisuus* sekä 6) *valtion ja kuntien tarjoama tuki ja suojele*. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta johdettu luokittelu myös helpottaa yksittäisten indikaattoritietojen löytämistä. On kuitenkin syytä huomata, että lasten hyvinvoinnin eri ulottuvuudet kietoutuvat yhteen. Esimerkiksi kouluympäristöön liittyviä mittareita ei ole käsitelty yksinomaan luvussa *Koulu ja oppiminen*, vaan esimerkiksi koulukiusaamista ja siihen puuttumista esitellään luvussa *Kasvuympäristön turvallisuus*.

Erityisesti osallisuuteen liittyvät indikaattorit ovat vaikeasti ryhmiteltävissä, sillä osallisuus liittyy keskeisesti kaikkiin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. Perheeseen, ystävyssuhteisiin ja vapaa-aikaan liittyvää osallisuutta esitellään yhdessäolon, vuorovaikutuksen, vaikuttamisen ja tiedonsaannin indikaattoreiden kautta luvussa *Perhe, vapaa-aika ja osallisuus*. Vaikeusmahdollisuuksia koulussa sekä vuorovaikutusta opettajien kanssa puolestaan kuvataan luvussa *Koulu ja oppiminen*. Lasten osallistumisen kokemuksista lastensuojelussa ja sijaishuollossa ei tilastollista seurantatietoa ole saatavilla.

Lasten hyvinvointi on julkaisussa määritelty YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen antamin kriteerein. Indikaattorit antavat tietoa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisesta Suomessa. Tämän tueksi jokaisen luvun yhteydessä esitellään myös kyseiseen hyvinvoinnin ulottuvuuteen liittyvät YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen artiklat. Artiklojen tiivistykset on laadittu lapsiasiavaltuutetun toimistossa.¹ Kunkin teeman kohdalla kerrotaan myös YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomen valtiolle vuonna 2011 antamista suosituksista.²

¹ Lisätietoa esitteestä *Tiedätkö lapsen ihmisoikeuksista?* <http://www.lapsiasia.fi/julkaisu/julkaisu/-/view/1866199>

² Suositukset kokonaisuutena löytyvät verkkosivulta http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/raportointi

Kunkin ulottuvuuden päätteeksi kootaan vielä tärkeimmät lasten hyvin- ja pahoinvoinnista kertovat tulokset. Kunkin ulottuvuuden lopussa on myös lapsiasiavaltuutetun kannanotto päättäjille tärkeimmistä toimenpiteistä, joihin arvio antaa aihetta. Sannallisen aineiston lisäksi julkaisu sisältää runsaasti tilastoaineistoon perustuvia taulukoita ja kuvia.

Loppuyhteenvedossa on arvioitu lasten hyvinvointitiedon nykytilaa, sekä esitetty toimenpidesuosituksia tietopohjan kehittämiseksi. Koko julkaisun loppuun on koottu vielä yleiskatsaus suomalaisten lasten hyvinvoinnin nykytilasta myös kansainvälisesti vertailtuna sekä lapsiasiavaltuutetun suositukset päättäjille lasten eriarvoisuuden vähentämiseksi.

Indikaattoreiden valinnasta ja tietopohjasta enemmän kiinnostuneen kannattaa perehtyä Jyväskylän yliopiston tutkijoiden tuottamaan vuosikirjan taustaraporttiin (*Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2014:4*) verkkosivulla www.lapsiasia.fi/julkaisut. Taustaraportti sisältää myös indikaattoreiden tulkinassa käytettyjen lähteiden luettelon. Tässä vuosikirjassa kaikkia lähteitä ei ole merkitty erikseen.

Tässä julkaisussa ei ole ollut mahdollista arvioida erikseen vähemmistöryhmiin tai haavoittuviin ryhmiin kuuluvien lasten hyvinvointia. Sen vuoksi aineistoa on täydennetty artikkeleilla, jotka tarkastelevat maahanmuuttajalasten hyvinvointia ja vammaisten lasten kokemaa väkivaltaa. Muut neljä julkaisuun sisältyvää erillistä artikkelia käsittelevät lasten taloudellista eriarvoisuutta, vanhemman lapsen kohdistamaa kuritusväkivaltaa, lasten viihtymistä koulussa sekä lastensuojelun asiakasmäärien kasvua ja palveluiden kehittämistä. Nämä ovat myös YK:n lapsen oikeuksien komitean suositusten kanalta keskeisiä aihepiirejä.

Julkaisun lopussa on yhteenveto lapsiasiavaltuutetun toimiston työstä ja tuloksista vuosilta 2005–2013 eli ensimmäisen lapsiasiavaltuutetun Maria Kaisa Aulan toimikaudelta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintakertomus vuodelta 2013 julkaistaan erikseen.

Lasten hyvinvoinnin mittaamisen taustaa

■ Lapsiasiavaltuutettu asetti jo ensimmäisessä vuosikirjassaan 2006 tavoitteeksi paremman kokonais kuvan luomisen lasten hyvinvoinnista sekä lasten oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Valtuutettu arvioi tuolloin, että tietoa lasten hyvinvoinnista on saatavilla hajanaisesti eikä sen tuottamista eri hallinnonaloilla ole koordinoitu. Myös lapsiasianeuvottelukunta perehtyi asiaan. Neuvottelukunnan silloinen sihteeri Auli Paavola laati lasten hyvinvoinnin seurannan tilasta valtion viranomaisille tehtyyn kyselyyn perustuvan raportin, jonka Lapsiasiavaltuutetun toimisto julkaisi vuonna 2008.

Lapsiasiavaltuutetun suositukset lasten hyvinvoinnin seurannan kehittämisestä otettiin huomioon valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa (2007–2011), joka sisältyi Matti Vanhasen I hallituksen ohjelmaan. Politiikkaohjelman puitteissa jatkettiin lapsiasiavaltuutetun aloittamaa selvitystyötä. Lapsiasiavaltuutettu oli mukana opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaryhmässä, jonka ehdotus lasten hyvinvoinnin seurannasta julkaistiin vuonna 2011. (*Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3*).³) Politiikkaohjelman johtajana ja asiantuntijaryhmän puheenjohtajana toimi Georg Henrik Wrede opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaryhmän tavoitteena oli löytää mittareita arvioimaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista Suomessa sekä arvioida lasten hyvinvoinnin seurannan tietopohjaa. Ryhmä kävi perusteellisesti läpi, millaista säännönmukaista tilastollista tiedontuotantoa Suomessa on lasten ja nuorten hyvinvoinnista, sekä arvioi sen puutteita. Ryhmä tutustui Ruotsissa kehitettyyn ehdotukseen lapsipolitiikan indikaattoreiksi sekä perehtyi UNICEFin ja OECD:n piirissä tehtyyn lasten hyvinvoinnin indikaattorityöhön.

Asiantuntijaryhmän selvityksen perusteella haluttiin luoda mahdollisuudet tietoon perustuvan lapsi- nuoriso- ja perhepolitiikan tekemiseen sekä kunnissa että kansallisella tasolla. Selvityksen tulokset

huomioitiin myös Kataisen hallituksen ohjelmassa (2011), jonka mukaan *"Tiedolla johtamista vahvistetaan kehittämällä lasten hyvinvoinnin kansallisia indikaattoreita."*

Lapsiasiavaltuutetun toimisto käynnisti syksyllä 2012 yhteistyöhankkeen opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden kehittämiseksi edelleen. Tavoitteena oli jatkaa OKM:n työryhmän työtä eli tuottaa indikaattoreihin perustuva kuvaus lasten hyvinvoinnista Suomessa sekä arvioida indikaattoreiden toimivuutta. Selvitys tilattiin Jyväskylän yliopiston Terveystieteiden tutkimuskeskuksesta, ja sen tekivät professori Lasse Kannas ja projektitutkijat Tuula Aira ja Riikka Hämylä. He ovat yhdessä lapsiasiavaltuutetun toimiston asiantuntijoiden (Maria Kaisa Aula ja Raija Harju-Kivinen) kanssa tuottaneet pääasiassa vuoden 2013 aikana taustaraportin Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana. Työhön osallistui sen alkuvaiheessa myös Tarja Tolonen OKM:n edustajana. Raportti on julkaistu lapsiasiavaltuutetun verkkosivulla www.lapsiasia.fi/julkaisut.

Laajassa taustaraportissa on arvioitu lasten hyvinvoinnin kansallisia indikaattoreita tiedon saatavuuden, luotettavuuden ja käytettävyyden näkökulmasta. Arvioinnin myötä hyvinvoinnin ulottuvuuksien nimikkeitä täsmennettiin, muutamia indikaattoreita muotoiltiin uudelleen, eräistä indikaattoreista luovuttiin ja kokonaisuuteen lisättiin joitakin uusia hyvinvoinnin osoittimia. Perustelut ratkaisuille löytyvät laajasta taustaraportista. Pääosin linjaukset kuitenkin vastaavat edelleen vuoden 2011 työryhmän esitystä. Nyt käytetyt indikaattorit ilmenevät tämän vuosikirjan taulukosta 1 *Lasten hyvinvoinnin ulottuvuudet ja kansalliset indikaattorit sekä niiden tietolähteet* (sivu 20). Nyt käsillä oleva *Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014: Eriarvoistuva lapsuus – Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa* on toimitettu ja lyhennetty versio Jyväskylän yliopiston tutkijoiden laatimasta taustaraportista. Vuosikirjan toimituskuntaan ovat kuuluneet Maria Kaisa Aula, Raija Harju-Kivinen, Meeri Ylä-Tuuhonen ja Tiinu Wuolio.

Sekä Jyväskylän yliopiston tutkijoiden raportissa että tässä vuosikirjassa on huomioitu eri tutkija- ja asiantuntijatahoilta prosessin aikana saatu palaute. Raportin alustava luonnos esiteltiin OKM:n kanssa järjestetyssä Lasten hyvinvoinnin tietopohjafoorumissa elokuussa 2013. Lisäksi suuri joukko tutkijoita ja asiantuntijoita on välittänyt tilastotietoja ja

tutkimustuloksia indikaattoreista sekä osallistunut niiden arviointiin.

Lasten hyvinvoinnin indikaattorityö on ollut 2000-luvulla kansainvälisesti vilkasta. Ruotsissa indikaattoritietoa on kerätty portaaliin lapsiasiavaltuutetun verkkosivuille.⁴ Ruotsin indikaattorikokonaisuuden vertailu Suomen kanssa on helppoa, koska hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat lähes samat ja myös osa indikaattoreista on samoja. Ruotsin indikaattorityö oli myös aikoinaan OKM:n vuoden 2011 raportin "innoittajana".

OECD:n ja UNICEFin raportit ovat 2000-luvulla vertailleet eri maita lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. Suomi on näissä vertailuissa pärjännyt suhteellisen hyvin. OECD:n piirissä tehtyä indikaattorityötä esittelee teos *Doing better for children* (2009).⁵

Ensimmäinen UNICEF-raportti julkaistiin vuonna 2007 ja tuorein vuonna 2013.⁶ Uusimmassa UNICEF-kartoituksessa Suomi oli sijalla 4.⁷ Sen sisältöä esitellään tarkemmin vuosikirjan loppuluvussa kansainvälisen vertailun yhteydessä.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus perustana

■ Lasten hyvinvointia voidaan kuvata ja määritellä monella eri tavalla. Tässä työssä perustaksi on valittu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen määritelmä lasten hyvinvoinnista. Näin voidaan lasten ja nuorten hyvinvointia kuvaavien indikaattoreiden perusteella myös arvioida lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Suomen eduskunta ratifioi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991 ja se on Suomessa oikeudellisesti velvoittava.⁸ YK-sopimuksen käyttö mahdollistaa kansainvälisen vertailun, koska UNICEFin ja OECD:n viime vuosina toteuttama lasten hyvinvoinnin seuranta nojautuu sekin YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen.

4 <http://www.barnombudsmannen.se/max18/>

5 <http://www.oecd.org/els/family/doingbetterforchildren.htm>

6 <http://www.unicef-irc.org/Report-Card-11/>

7 UNICEFin lasten hyvinvoinnin indikaattorityöhön vuodelta 2007 voi perehtyä julkaisussa *Child poverty in Perspective, An overview of child well-being in rich countries*. Innocenti Report Card 7. UNICEF Innocenti Research Centre, Florence. Sopimusteksti kokonaisuutena löytyy verkkosivulta http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/sopimusteksti

8 Sopimusteksti kokonaisuutena löytyy verkkosivulta http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/sopimusteksti

Tutustu taustaraporttiin!

Tuula Aira, Riikka Hämylä, Lasse Kannas, Maria Kaisa Aula ja Raija Harju-Kivinen:

Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 4:2014.

www.lapsiasia.fi/julkaisut

3 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/julkaisut/2011/liitteet/OKMtr3.pdf?lang=fi>)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus turvaa lapsen oikeuden erityiseen suojeluun ja hoivaan sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Sopimus velvoittaa myös osoittamaan riittävät voimavarat lapsille tarkoitettuihin palveluihin ja perheiden tukeen. Sopimus koskee lapsen elämää sekä kotona että kodin ulkopuolella päiväkodissa, koulussa, terveydenhuollossa ja missä tahansa muualla. Sopimuksessa taatut oikeudet tähtäävät lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin varmistamiseen. Lapsia ovat sopimuksen tarkoittamassa mielessä kaikki alle 18-vuotiaat.

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen toimeenpanoa valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on määritellyt neljä sopimuksen artiklaa (2, 3, 6 ja 12) niin sanotun yleisperiaatteen asemaan. Yleisperiaatteet on lapsen oikeuksien komitean mukaan otettava läpikäyvästi huomioon kaikkien muiden sopimuskohtien tulkinnaissa.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen neljä yleisperiaatetta ovat artikkelit:

Artikla 2. Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle yhdenvertaisesti. Lasta ei saa syrjiä mistään syystä.

Artikla 3. Lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa.

Artikla 6. Lapsella on oikeus elämään. Valtion täytyy taata, että lapset saavat kasvaa ja kehittyä mahdollisimman hyvissä oloissa.

Artikla 12. Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielipide ennen kuin he tekevät lasta koskevia päätöksiä. Lasten mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle ymmärrettävästi.

Yhdenvertaisuus tarkoittaa, että lapsen oikeudet kuuluvat kaikille alle 18-vuotiaille. Lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempansa rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen tai uskonnon perusteella. Myös poliittisiin tai muihin mielipiteisiin perustuva syrjintä on kiellettyä. Erottelua ei saa tehdä myöskään lapsen tai hänen vanhempansa kansallisen, etnisen tai sosiaalisen alkuperän, varallisuuden, vammaisuuden

tai syntyperän vuoksi. Alkuperäiskansaan kuuluvien lasten oikeuksia on lisäksi korostettu erikseen artikkelissa 30. Suomessa alkuperäiskansaan kuuluvat saamelaiset. Yhdenvertaisuuden toteutumisen varmistamiseksi lasten hyvinvointia on tärkeä seurata myös eri vähemmistöryhmien kannalta.

Lapsen etu toteutuu silloin, kun kaikki YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa kirjatut oikeudet toteutuvat. Lapsen etua toteuttavat ratkaisut edistävät myös lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tämä tarkoittaa lapsen ruumiillisesta, henkisestä, hengellisestä, moraalista ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtimista (artikla 26). YK:n lapsen oikeuksien sopimus kieltää myös kaikenlaisen lapsiin kohdistuvan väkivallan, hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun sekä välinpitämättömyyden lapsen tarpeista (artikla 29).

Lapsella on oikeus elää ja kehittyä omaan yksilölliseen tahtiinsa sekä omiin parhaisiin mahdollisuuksiinsa (artikla 6). Oikeutta hyvään elämään on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa tarkennettu lapsen oikeudella mahdollisimman hyvään terveydentilaan (artikla 24), toimeentuloon, ruokaan, asuntoon ja muuhun sosiaaliturvaan (artikla 26), koulutukseen (artikkelit 28–29) sekä oikeudella lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin sekä kulttuurielämään ja taiteisiin tutustumiseen (artikla 31).

Hyvinvoinnin seurantaan lapsen oikeuksien kannalta tarvitaan siis monipuolista tietoa niin materiaalsen hyvinvoinnin, fyysisen ja henkisen turvallisuuden, vapaa-ajan, harrastusten, koulun sekä perheen ja lähiyhteisöjenkin kannalta.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan kaikenikäisillä lapsilla on oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Se tarkoittaa aikuisten velvollisuutta selvittää lasten mielipiteitä ja ottaa ne huomioon, kun lapsia koskevia asioita käsitellään ja niistä päätetään. Myös lapsen edun arviointi edellyttää, että päätöksentekijä on selvittänyt lasten ja nuorten omat mielipiteet ja kokemukset. Osallistumiseen kuuluu myös lapsen oikeus saada itselleen tärkeää tietoa.

Lasten hyvinvoinnin seurantaan on siksi haettu lasten omasta osallistumisesta, vaikuttamisesta, osallisuuden kokemuksesta ja tiedon saannista kertovia indikaattoreita. Lisäksi on hyödynnetty mahdollisimman paljon tilastoja, jotka perustuvat lapsille ja nuorille itselleen tehtyihin kyselyihin. Myös lapsi itse määrittelee omaa parasta hyvinvointiaan omien kokemustensa kautta.

Lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa ei tarkoita, että lapsi voisi aina itsenäisesti päättää oikeuksiensa käyttämisestä. Lapsen oikeus päättää itseään koskevista asioista siirtyy vähitellen vanhemmilta lapselle lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Oikeus osallistua pienestä pitäen kuitenkin vahvistaa osaltaan lapsen valmiuksia käyttää hänelle kuuluvia oikeuksia. YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa myös vanhempien velvollisuutta ohjata ja neuvoa lapsia ihmisoikeuksiensa käyttämisessä.

Vanhemmilla tai muilla laillisilla huoltajilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta. Lapsen edun on määrittävä myös heidän toimintaansa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa mainitaan vanhempien oikeus saada asianmukaista apua kasvatustehtävässään sekä päivähoiton ja lastensuojelun palvelut vanhempien tukena. Viimesijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on julkisella vallalla. Se voi tarkoittaa myös lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle, mikäli vanhempien tilan kuvaamiseksi indikaattorit kertovat sekä vanhempien toimista että valtion ja kuntien lapsille ja perheille antamasta tuesta ja suojelusta.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen etu otettava on ensisijaisesti huomioon kaikissa sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia. Lapsen etua voidaan arvioida ja edistää lapsiryhmien ja koko lapsiväestön tasolla sekä tapauskohtaisesti yksittäisten lasten kohdalla. Päätösten lapsivaikutusten arviointi tarkoittaa, että ratkaisujen myönteiset ja kielteiset vaikutukset selvitetään lapsen oikeuksien kannalta ja harkitaan, mikä ratkaisu edistäisi parhaiten lapsen etua. Lapsen edun ja päätösten lapsivaikutusten arviointiin tarvitaan monipuolista tietoa lasten hyvinvoinnista, jota tämän vuosikirjan tilastokokonaisuus tarjoaa.

Lapsen oikeuksien komitea on täsmentänyt sopimuksen tulkintaa ns. yleiskommenteissaan. Lapsiasiavaltuutetun toimisto aloittaa vuonna 2014 yleiskommenttien kääntämisen suomeksi. Yleiskommentteja suomeksi, ruotsiksi ja alkuperäiskielellä englanniksi voi lukea verkkosivulta http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/komitean_yleiskommentit,

YK:n lapsen oikeuksien komitea arvioi säännöllisesti sopimuksen ratifioineiden maiden lasten hyvinvoinnin tilaa ja antaa suosituksensa valtioille sopimuksen toimeenpanon edistämisestä Jokaisen

hyvinvoinnin ulottuvuuden kohdalle on tässä vuosikirjassa tiivistetty YK:n lapsen oikeuksien komitean tuoreimmat eli kesällä 2011 Suomen valtiolle annetut suositukset. Nämä kertovat toimenpiteistä, joihin Suomen valtion tulisi komitean arvioin mukaan ryhtyä. Komitea on hankkinut näiden perustaksi tietoa Suomen hallitukselta, lapsiasiavaltuutetulta, lasten ja perheiden parissa toimivilta järjestöiltä, lapsilta ja nuorilta sekä eduskunnan oikeusasiamieheltä. Seuraava arviointi on tiedossa vuonna 2017. Vuoden 2011 suositukset kokonaisuudessaan suomeksi ja englanniksi löytyvät verkkosivulta http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/raportointi.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus löytyy kokonaisuudessaan lyhennettynä versiona vuosikirjan liitteenä (s. 166). Lisätietoa lapsen oikeuksista on myös lapsiasiavaltuutetun verkkosivulla http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet.

Lasten hyvinvointia kuvaavat kansalliset indikaattorit

■ Lasten hyvinvoinnin tilaa tarkastellaan tässä julkaisussa kuudella ulottuvuudella yhteensä 58 indikaattorin avulla. Ulottuvuuksien ja niitä kuvaavien indikaattoreiden määrittely perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sekä saatavilla olevaan, luotettavaan tilastolliseen seurantatietoon.

- 1) *Materiaalinen elintaso* (perheen toimeentulo ja materiaaliset elinolot hyvinvoinnin mittareina)
- 2) *Kasvu- ja ympäristön turvallisuus* (tapaturmat ja turvallisuutta aiheuttavat riskitekijät ja tilanteet)
- 3) *Terveys* (kuolleisuuteen, terveystottumuksiin ja riskikäyttäytymiseen sekä psyykkiseen hyvinvointiin liittyvät mittarit)
- 4) *Koulu ja oppiminen* (koulutusta, oppimista ja koulukokemuksia kuvaavat mittarit)
- 5) *Perhe, vapaa-aika ja osallisuus* (perhe- ja ystävyyssuhteita, vapaa-ajan viettoja sekä osallisuutta kuvaavat mittarit) sekä
- 6) *Valtion ja kuntien tarjoama tuki ja suojelu* (lapsille suunnattujen valtion ja kuntien tarjoamien palvelujen käytön yleisyys sekä koettu saavutettavuus)

Eri ulottuvuuksille on etsitty niitä mahdollisimman hyvin kuvaavat, käytettävissä olevat mittarit. Pyrkimyksenä on ollut sisällyttää kokonaisuuteen saatavilla oleva ydintieto 0–17-vuotiaiden lasten hyvinvoinnista ja siinä vuosien saatossa tapahtuneista muutoksista. Indikaattoreiden valintaperusteita on määritelty tarkemmin OKM:n asiantuntijaryhmän vuoden 2011 raportissa sekä Jyväskylän yliopiston tutkijaryhmän raportissa (2014).

Lasten hyvinvointia Suomessa kuvaavat indikaattorit on valittu siten, että ne

- perustuvat kvantitatiivisiin tunnuslukuihin
- ovat lapsilähtöisiä
- ovat selkeästi tulkittavissa ja mahdollistavat kehitystrendien muodostamisen
- perustuvat mahdollisimman tuoreisiin tietoihin
- tuovat esiin epäkohtia, palvelutarpeita ja toimenpiteiden vaikutusta lapsen hyvinvointiin
- perustuvat luotettaviin, yleistettäviin ja alueellisesti edustaviin tutkimuksiin
- tukeutuvat aikasarjaan, jonka saaminen varmistettu tulevaisuudessa
- perustuvat tieteellisesti hyväksyttyihin tiedonkeruumenetelmiin
- kattavat mahdollisuuksien mukaan 0–17-vuotiaat lapset ja erittelevät tiedot ikävaiheittain
- ovat mahdollisuuksien mukaan kansainvälisesti tunnettuja
- huomioivat lasten oman priorisoinnin hyvinvointiin vaikuttavissa tekijöissä

Indikaattoreiden kokonaismäärä on lisäksi haluttu pitää rajallisena kuitenkin korostaen niiden sisällön monipuolisuutta lasten hyvinvoinnin kuvaamisessa.

Lasten hyvinvoinnin kansalliset mittarit lähestyvät hyvinvointia eri näkökulmista. Joukossa on pahoinvoinnista tai riskitekijöistä kertovia osoittimia sekä hyvinvointia voimavaralähtöisesti tarkastelevia indikaattoreita. Lisäksi kokonaisuutta voidaan jaotella yksilöiden eli lasten omaa hyvinvointia välittömästi kuvaaviin mittareihin sekä ympäröivän yhteisön elinoloista, kuten palveluista kertoviin tietoihin. Osa indikaattoreista perustuu objektiivisiin mittauksiin, kuten tilastoihin, kun taas monet indikaattorit nojaavat lasten omiin arvioihin ja heiltä saatuihin kyselyvastauksiin.

Indikaattoreita voidaan tyypitellä myös sen suhteen, mittaavatko ne aineetonta hyvinvointia ja ih-

missuhteita vai pikemminkin materiaalia voimavaroja. Vaikka valtaosa mittareista pyrkii kuvaamaan lasten hyvinvointia tässä ja nyt, määrittävät tämänhetkiset hyvinvoinnin osatekijät toki lasten hyvin- ja pahoinvointia myös tulevaisuudessa.

Tietolähteinä on käytetty olemassa olevia, koko maata edustavia seurantatutkimusten aineistoja ja -tilastoja, joista on saatavilla pidemmän aikavälin trenditietoa. Lasten hyvinvoinnin tilasta raportoidaan erikseen jokaisen indikaattorin osalta ja aineiston salliessa tuloksia esitellään myös sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. Tunnuslukuina esitellään prosenttiosuuksia tai vastaavia ikäluokkaan suhteutettuja osuuksia eri vuosien välisen vertailun mahdollistamiseksi. Lisäksi joistakin indikaattoreista on ollut tarpeen esitellä myös lukumäärätietoja ilmiön suuruusluokan hahmottamiseksi. Kansainvälistä vertailutietoa on esitelty niiltä osin kun sitä on ollut saatavilla.

Tässä julkaisussa ei ollut mahdollista esitellä tuloksia aluekohtaisesti. Kaikista indikaattoreista ei alue- tai kuntakohtaista tietoa ole ylipäättään saatavilla. Tietoja ei ole tässä yhteydessä myöskään ollut mahdollista eritellä esimerkiksi vanhempien koulutuksen tai tulotason mukaan tai lasten oman vähemmistötaustan suhteen. Näillä alueilla työtä on vielä jatkettava.

Selvitystyössä on käynyt ilmi, että kriteerit täyttävää lasten hyvinvoinnin seurantatietoa ei ole kaikilla ulottuvuuksilla vielä riittävästi. Erityisen vajavaisesti on tietoa lasten vapaa-ajasta ja harrastuksista sekä taide- ja kulttuurielämään tutustumisesta. Samoin osallistumista koskevat seurantatiedot ovat vajavaisia. Tietoa on lähinnä koulusta ja perhepiiristä. Vapaa-aika, harrastukset ja osallistuminen ovat kuitenkin hyvinvoinnin ulottuvuuksia, joita lapset itse pitävät tärkeinä. Suomessa ei ole myöskään saatavissa vielä riittävästi seurantatietoa pienten lasten hyvinvoinnista eikä vähemmistöihin tai haavoittuviin ryhmiin kuuluvien lasten hyvinvoinnista. Lukijan kannattaa ottaa huomioon, että näiden puutteiden takia ulottuvuuksien kuvaukset ja indikaattorit ovat erityisesti trenditiedon suhteen eräiltä osin vajaita. Tietopohjapolitiikan ja seurannan kehitystarpeet on kuvattu yksityiskohtaisesti julkaisun lopussa.

Lasten hyvinvoinnin tilaa kartoittavien kansallisten indikaattoreiden keskeisimpiä tietolähteitä ovat Tilastokeskuksen tilastot (tulotaso, kuolemansyy, opetustoimi), Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) *Kouluterveyskysely* sekä *WHO-Koululaistut-*

kimus (HBSC), jonka Suomessa toteuttaa Jyväskylän yliopisto. Kouluterveyskysely tuottaa kuntakohtaista tietoa ja *WHO-Koululaistutkimus* puolestaan mahdollistaa kansainvälisen vertailun. Myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämät rekisterit muun muassa lastensuojelusta ja terveydenhuollosta ovat monen indikaattorin tietolähteenä.

Lisäksi tietoa on saatu seuraavista lähteistä: Euroopan yhteisöjen tilastotoimisto *Eurostat*, Poliisiammattikorkeakoulun ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen *Lapsiuhritutkimus*, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen *Nuorisorikollisuuskysely*, Tampereen

yliopiston *Nuorten terveystapatutkimus*, Nuorisosi- an neuvottelukunnan *Nuorten vapaa-aikatutkimus*, Opetus- ja kulttuuriministeriön *Lasten Mediabarometri*, Kansaneläkelaitos, koulusaavutuksia kansainvälisesti vertaileva *PISA*-tutkimus sekä nuorten yhteiskunnallisiin tietoihin ja taitoihin keskittyvä kansainvälinen *ICCS*-tutkimus. Jyväskylän yliopisto on tuottanut uusimman *PISA*-tutkimus arviot sekä *ICCS*-tutkimuksen. •

Tarkemmat tiedot lähteistä ja tilastoista löytyvät taustaraportista *Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:4. www.lapsiasia.fi/julkaisut

Lapsen hyvinvointiin vaikuttavat ...

Taulukko I.

Lasten hyvinvoinnin ulottuvuudet ja kansalliset indikaattorit sekä niiden tietolähteet.

Indikaattorit ulottuvuuksittain		Tietolähde
MATERIAALINEN ELINTASO		
1	Lasten kuuluminen pienituloiseen perheeseen	Eurostat, Tilastokeskus/Tulonjakotilasto
2	Perheen varallisuusindeksi (Family Affluence Scale, FAS) (uusi)	JY/WHO-Koululaistutkimus
3	Vakavat elintasovajeet lasten perheissä	Eurostat, Tilastokeskus/Tulonjakotilasto
4	Lasten kuuluminen pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaviin perheisiin	THL/Toimeentulorekisteri
5	Lasten kuuluminen kotitalouksiin, joissa on hyvin vähän työssäkäyntiä	Eurostat, Tilastokeskus/Tulonjakotilasto
6	Ahtaasti asuviin kotitalouksiin kuuluvien lasten osuus	Eurostat, Tilastokeskus/Tulonjakotilasto
KASVUYMPÄRISTÖN TURVALLISUUS		
1	Lapsikuolleisuus	Tilastokeskus/Väestötilastot
2	Sairaalahoitoon johtaneet tapaturmat, väkivalta ja itsetuhokäyttäytyminen	THL/Hoitoilmoitusrekisteri
3	Opiskelua haittaavat väkivaltilanteet	THL/Kouluterveyskysely
4	Koulukiusatuksi joutuminen	THL/Kouluterveyskysely
5	Koulukiusaamiseen puuttuminen koulun aikuisen toimesta	THL/Kouluterveyskysely
6	Alkoholin käyttö perheessä	Lapsiuhritutkimus (Poliisiammattikorkeakoulu, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja Lastensuojelun keskusliitto)
7	Vanhemman lapsen kohdistama henkinen ja fyysinen kuritusväkivalta	Lapsiuhritutkimus (Poliisiammattikorkeakoulu, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja Lastensuojelun keskusliitto)
8	Seksuaalisen väkivallan kokeminen (uusi)	THL/Kouluterveyskysely
9	Tappeluun osallistuminen (uusi)	JY/WHO-Koululaistutkimus
10	Rikoksen uhriksi joutuminen	OPTL/Nuorisoriikollisuuskysely
11	Itse ilmoitettu rikoskäyttäytyminen	OPTL/Nuorisoriikollisuuskysely
TERVEYS		
1	Imeväiskuolleisuus	Tilastokeskus/Kuolemansyytilasto ja Väestötilastot
2	Itsemurhakuolleisuus	Tilastokeskus/Kuolemansyytilasto
3	Keskivaikea tai vaikea masentuneisuus (R-BDI mielialakyselyn perusteella)	THL/Kouluterveyskysely
4	Elämään tyytyväisyys	JY/WHO-Koululaistutkimus
5	Humalajuominen	THL/Kouluterveyskysely
6	Tupakointi	THL/Kouluterveyskysely
7	Huumekeailut	THL/Kouluterveyskysely
8	Ylipaino (uusi)	TaY/Nuorten terveystapatutkimus
9	Vähintään tunnin päivittäin liikkuvat (uusi)	JY/WHO-Koululaistutkimus
10	Hedelmien syöminen (uusi)	JY/WHO-Koululaistutkimus

Indikaattorit ulottuvuuksittain		Tietolähde
KOULU JA OPPIMINEN		
1	Peruskoulusta ilman päättötodistusta eronneet	Tilastokeskus/Koulutuksen keskeyttäminen
2	Peruskoulun ryhmäkoot (osin uusi)	OKM ja Tilastokeskus/Opettajatiedonkeruu
3	Erityisen ja tehostetun tuen oppilaat	Tilastokeskus/Erityisopetus
4	Pidennetty oppivelvollisuus	Tilastokeskus/Esi- ja peruskouluopetus
5	Peruskoulun oppilaat, jotka eivät välittömästi jatkaaneet tutkintotavoitteista opiskelua	Tilastokeskus/Koulutukseen hakeutuminen
6	Heikko lukutaito	JY/PISA
7	Koulusta pitäminen (uusi)	JY/WHO-Koululaistutkimus
8	Koulun työilmapiirin ongelmat	THL/Kouluterveyskysely
9	Opettajien ja oppilaan välinen vuorovaikutus peruskoulussa (uusi)	THL/Kouluterveyskysely
10	Oppilaiden mielipiteiden huomioiminen koulutyön kehittämisessä (uusi)	THL/Kouluterveyskysely
11	Vanhempien valmius auttaa kouluongelmissa (uusi)	JY/WHO-Koululaistutkimus
PERHE, VAPAA-AIKA JA OSALLISUUS		
1	Keskusteluvaikeudet vanhempien kanssa (uusi)	THL/Kouluterveyskysely
2	Osallistuminen perheen yhteisille aterioille	JY/WHO-Koululaistutkimus
3	Perherakenne (uusi)	Tilastokeskus/Perheet
4	Läheisen ystävän puuttuminen	THL/Kouluterveyskysely
5	Järjestykseen, seuraan tai kerhoon kuulumisen (uusi)	Nuora ja Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorten vapaa-aikatutkimus
6	Harrastaminen (uusi)	Nuora ja Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorten vapaa-aikatutkimus
7	Urheiluseuran toimintaan osallistuminen (uusi)	JY/WHO-Koululaistutkimus
8	Kirjojen lukeminen	OKM ja Nuorisotutkimusseura/ Lasten mediabarometri, Mediakasvatusseura
9	Sanomalehtien lukeminen	OKM ja Nuorisotutkimusseura/ Lasten mediabarometri, Mediakasvatusseura
10	Vaikuttamisen keinot (uusi)	JY ja OKM/ICCS-tutkimus
VALTION JA KUNTIEN TARJOAMA TUKI JA SUOJELU		
1	Päivähoitoaste	THL ja Tilastokeskus/Lasten päivähoitotilasto
2	Lapsilisän reaaliarvo	Kela/Tilasto lapsilisistä
3	Vaikeus päästä koululääkärin ja -terveydenhoitajan vastaanotolle (osin uusi)	THL/Kouluterveyskysely
4	Alaikäisten raskaudenkeskeytykset ja synnytykset	THL/Raskaudenkeskeytystilasto, THL/Syntyneiden lasten rekisteri
5	Lapsiperheiden kotipalvelu	Tilastokeskus/Kunnan/kuntayhtymän sosiaalipalvelujen toimintayhtymän tilasto
6	Lastensuojelun avohuollon asiakkaina olleet lapset	THL/Lastensuojelurekisteri
7	Lasten huostaanotot	THL/Lastensuojelurekisteri
8	Toistuvasti sijoitetut lapset	THL/Lastensuojelurekisteri
9	Enemmän kuin kuusi kuukautta laitoshuollossa olleet lapset	THL/Lastensuojelurekisteri
10	Seuraamukset tehdyistä rikoksista	Tilastokeskus/Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset

Merkintä "uusi" taulukossa indikaattorin perässä tarkoittaa, että kyseinen indikaattori ei sisällynyt opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän (2011) ehdotukseen lasten hyvinvoinnin kansallisiksi indikaattoreiksi. Indikaattori on lisätty Jyväskylän yliopiston ja lapsiasiavaltuutetun toimiston tekemän arvioinnin perusteella.

Vuosikirjasta poistettiin *Kasvuympäristön turvallisuus* -ulottuvuudesta indikaattori *Opiskelua haittaavat väkivaltilanteet*, koska sen tietosisältö arvioitiin vajavaiseksi. Indikaattori ei kerro, millaisia opiskelua haittaavia väkivaltilanteita se käsittelee. Tutkimusraporttiin kyseinen indikaattori kuitenkin sisältyy.

2. Materiaalinen elintaso

*Lasten aineellinen elintaso on Suomessa keskimäärin hyvä.
Lasten kokema perheen varallisuus on 2000-luvulla kohentunut.
Pienituloisissa perheissä elävien lasten osuus on kuitenkin pitkällä
aikavälillä kasvanut selvästi.*

Pienituloisiin perheisiin kuuluvien lasten osuus laski vuonna 2012 ensimmäisen kerran alle kymmenen prosentin sitten vuoden 2000. Pienituloisuus vaivaa useimmiten yksinhuoltajia, pienten lasten perheitä sekä monilapsisia perheitä. Kahdeksan lasta sadasta elää perheessä, jossa aikuiset eivät juuri käy töissä. Vakavia elintasovajeita on yhä kolmella lapsella sadasta.

Taloudellinen eriarvoisuus näkyy ja tuntuu lapsen arjessa. Pienituloisuus kuormittaa perheen aikuisia. Lapsen kohdalla se voi johtaa syrjimiseen, ryhmästä ulos sulkemiseen ja kiusaamiseen. Tulotasolla tiedetään olevan yhteyksiä myös koulutukseen, elämäntapoihin, liikuntatottumuksiin, terveyteen ja jopa elinikään.

Tässä luvussa kuvataan lasten ja nuorten materiaalista hyvinvointia kuuden indikaattorin avulla. Pienituloisissa perheissä elävien lasten määrä kertoo lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta köyhyysriskistä. Perheen varallisuusindeksin avulla puolestaan saadaan tietoa perheen varallisuudesta lasten itsensä arvioimana. Indikaattorit lapsiperheiden vakavista elintasopuutteista sekä pitkäaikaisesta toimeentulotuesta kertovat selvästi köyhissä elinoloissa elävien lasten arjesta. Myös kotitalouksien vähäinen työssäkäynti ja asumisen ahtausta kuvastavat materiaallisen elintason näkökulmasta riskialttiita elinoloja lapselle.

MATERIAALISEN ELINTASON INDIKAATTORIT

- 1 Lasten kuuluminen pienituloiseen perheeseen
- 2 Perheen varallisuusindeksi (Family Affluence Scale, FAS)
- 3 Vakavat elintasovajeet lasten perheissä
- 4 Lasten kuuluminen pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaviin perheisiin
- 5 Lasten kuuluminen kotitalouksiin, joissa on hyvin vähän työssäkäyntiä
- 6 Ahtaasti asuviin kotitalouksiin kuuluvien lasten osuus

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan:

26. Lapsella ja vanhemmilla on oikeus saada valtiolta apua raha-asioissa.

27. Lapsella on oikeus saada koti, ruokaa ja riittävästi vaatteita. Valtion ja kuntien pitää auttaa vanhempia niin, että lapsilla on kaikin puolin hyvät olot kasvaa ja kehittyä.

Yhdeksän prosenttia lapsista elää pienituloisissa perheissä

Vaikka materiaallinen elintaso on Suomessa varsin korkea, kuuluu silti yhdeksän prosenttia lapsista pienituloisiin perheisiin. Vuonna 2012 pienituloisissa perheissä eli noin 100 000 lasta. Vuosina 2001–2011 pienituloisissa perheissä elävien lasten osuus vaihteli 10–12 prosenttiin.

Vuonna 2012 kaikista Suomessa asuvista alaikäisistä yhdeksän prosenttia kuului pienituloiseen perheeseen, käy ilmi Tilastokeskuksen tulonjakotilastosta. Kaikkiaan pienituloisissa perheissä eli vuonna 2012 noin 100 000 lasta. Lapsiväestössä pienituloisuus on keskimäärin hieman pienempää kuin koko väestössä. Vuonna 2012 koko väestöstä pienituloisia oli 12 prosenttia.

Korkein pienituloiseen kotitalouteen kuuluvien lasten osuus on tilastoitu vuodelta 1966. Tuolloin joka viides suomalaislapsi kasvoi pienituloisessa perheessä. Pienituloiseen perheeseen kuuluvien lasten osuus laski 1960- ja 1970-lukujen taitteesta 1990-luvun puoliväliin. Alimmillaan vuosina 1994 ja 1995 vain neljä prosenttia lapsista eli pienituloisessa perheessä. Tämän jälkeen heidän osuutensa kasvoi voimakkaasti vuosikymmenen vaihteeseen saakka. Kymmenen vuoden ajan vuodesta 2001 alkaen pienituloisiin perheisiin kuuluvien lasten osuus oli yli kymmenen prosenttia. Vuonna 2012 pitkään jatkunut kasvukehitys viimein taittui.

Euroopan yhteisöjen tilastotoimisto Eurostat määrittelee pienituloiseksi perheen, jonka tulot ovat korkeintaan 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien

käytettävissä olevista mediaanituloista. Pienituloisuusaste on lukuna siis suhteellinen. Se seurailee kaikkien kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen keskilukua. Tästä johtuen myös euromääräinen pienituloisuuden raja muuttuu vuosittain. [Kuvio 1.]

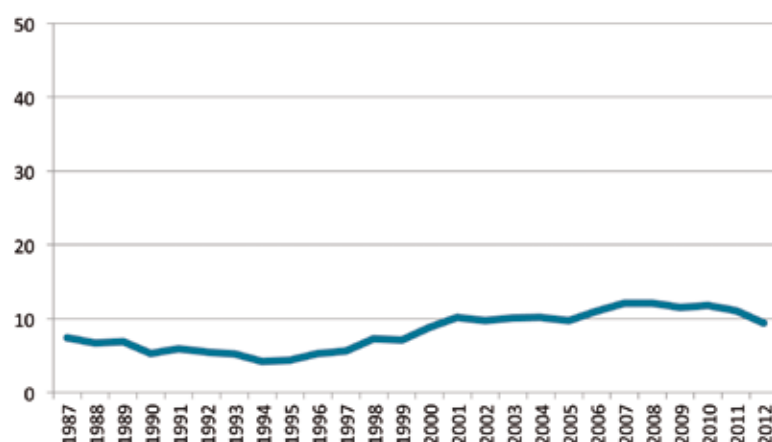
Suomessa vuonna 2012 pienituloinen oli aikuinen, jonka tulot jäivät alle 13 990 euroon vuodessa. Kahden aikuisen ja kahden alle 14-vuotiaan lapsen talous puolestaan laskettiin pienituloiseksi, jos talouden vuositulot olivat 29 379 euroa tai sen alle. Pienituloinen perhe ansaitsi siis kyseisenä vuonna maksimissaan 2 387 euroa kuukaudessa.

Suomessa pienituloisuutta on esiintynyt viime vuosina hieman muita yleisemmin 0–5-vuotiaiden lasten perheissä. Erot ovat kuitenkin pieniä. Vuonna 2012 noin kaksitoista prosenttia 0–5-vuotiaista lapsista kuului pienituloiseen perheeseen, kun vastaava osuus 6–11-vuotiailla ja 12–17-vuotiailla lapsilla oli yksitoista prosenttia. Tutkimuksissa on todettu, että pienituloisuus koskee usein alle kolmevuotiaita lapsia. Siitä kärsivät muita useammin myös monilapsiset perheet sekä yksinhuoltajien lapset. Vuonna 2011 yksinhuoltajaperheiden lasten pienituloisuusaste oli yli 20 prosenttia eli yli kaksinkertainen per-

Kuvio 1.

Pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvien alaikäisten osuus (%) vuosina 1987–2012. (Käytettävissä olevat tulot alittivat pienituloisuuden raja-arvon, eli tulot olivat korkeintaan 60 % kaikkien kotitalouksien käytettävissä olevista mediaanituloista.)
Tilastokeskus/Tulonjakotilasto

— 0–17

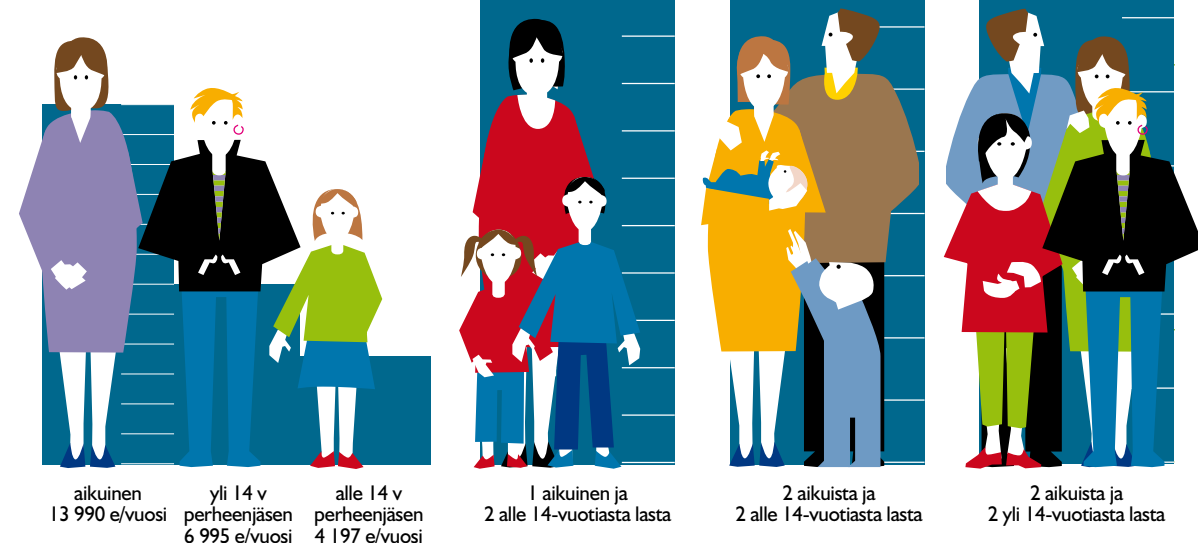

Pienituloinen vuonna 2012

Vuonna 2012 yhden vanhemman perheiden lapsista 20 % kuului pienituloiseen kotitalouteen ja kahden vanhemman perheiden lapsista 8 % kuului pienituloiseen kotitalouteen.

Ruokakunnan pienituloisuuden rajan laskutapa:

- I. aikuinen, kerroin 1
 - 13 990 euroa/vuosi (1 166 euroa/kk)
 - yli 14-vuotias perheenjäsen, kerroin 0,5
 - lisäys 6 995 euroa/vuosi
 - alle 14-vuotias perheenjäsen, kerroin 0,3
 - lisäys 4 197 euroa/vuosi
- pienituloisuuden raja

heiden keskimääräiseen verrattuna.

Kansainvälisesti tarkastellen Suomessa varsin pieni osa lapsista kuuluu pienituloiseen perheeseen. Vuonna 2012 Euroopan maista vain Norjassa, Islannissa ja Tanskassa pienituloisissa perheissä elävien lasten osuus oli pienempi kuin Suomessa. Sen sijaan esimerkiksi Romaniassa ja Espanjassa kolmannes lapsista kuului pienituloiseen perheeseen.

Kuva lapsiperheiden pienituloisuudesta muuttuu, jos pienituloisuutta tarkastellaan toisenlaisella raja-arvolla. Esimerkiksi OECD käyttää analyysissään pienituloisuuden rajana perheen tuloja, jotka yltyvät korkeintaan 50 prosenttiin kaikkien kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen mediaanista. Tällä raja-arvolla mitattuna vuonna 2008 kaikista alaikäisistä suomalaisista noin viisi prosenttia kuului pienituloiseen perheeseen. Vain Tanskassa luku oli pienempi kuin Suomessa.

Pienituloisuudesta käytetään myös nimitystä köyhyysriski. On kuitenkin muistettava, että pienituloisuusaste kuvaa ennen kaikkea perheiden tuloeroja mediaanitulon alapuolelle jäävissä perheissä, ja on lukuna siten suhteellinen seuraillen kaikkien koti-

talouksien käytettävissä olevien tulojen keskilukua. Lapsiperheiden ja muidenkin kotitalouksien suhteellinen pienituloisuus siis kohoaa usein kansantaloudellisen kasvun aikana, kun tuloerot yleisesti kasvavat. Tilastokeskus kuvaa tätä pienituloisuusasteen kehittymistä koko väestössä ja samanaikaisia muutoksia tuloeroissa seuraavasti:

"Pienituloisuus oli alimmillaan 1990-luvun alun lamavuosina. Pienituloisuusasteen aleneminen ei tarkoittanut sitä että pienituloisten toimeentulon taso olisi 1990-luvun laman aikana parantunut. Aste aleni, koska mediaanitulot laskivat tuona aikana suuren työttömyyden ja lomautusten takia, mikä alensi suhteellisen pienituloisuuden rajaa. Työttömyys, lomautukset ja muut markkinoilla ansaittuvien tulojen menetykset eivät koskettaneet pienituloisimpia samassa määrin kuin keskituloisia."

Edellä kuvattu pienituloisuusasteen suhteellisuus merkitsee myös sitä, että esimerkiksi köyhissä, matalan tulotason maissa pienituloisuusaste voi olla matalampi kuin valtioissa, joissa tulotaso on yleisesti korkeampi.

yhteydessä moniin terveystottumuksiin. Perheissä, joissa varallisuus on matala, lapset kuluttavat sokeripitoisia ruokia ja juomia sekä raportoivat tappeluissa aiheutuneista vammoista sekä alakuloisuudesta yleisemmin kuin lapset, joiden perheen varallisuus on korkeampi. Vastaavasti varallisuudeltaan korkeamman tulotason perheiden lapset muun muassa harjaavat hampaitaan sekä harrastavat liikuntaa yleisemmin kuin lapset matalamman tulotason perheissä.

Lasten ja vanhempien arviot perheen varallisuudesta on todettu varsin yhteneväisiksi FAS-indeksillä mitattuna. Toisaalta perheen varallisuus ei välttämättä selitä sitä, miksi osa perheistä ei omista autoa tai käy lomamatkoilla, sillä valintojen taustalla voi olla myös muita syitä. Ajassa tapahtuvien muutosten tulkitsemista taas voivat vaikeuttaa esimerkiksi teknologiassa ja hinnoissa tapahtuvat muutokset.

Taulukko 2.

11-, 13- ja 15-vuotiaat lapset (%), jotka raportoivat heikosta perheen varallisuudesta (FAS-indeksi) vuosina 2002–2010.
JY/WHO-Koululaistutkimus

	2002	2006	2010
11-vuotiaat	19	12	9
13-vuotiaat	18	11	10
15-vuotiaat	19	13	9
Kaikki	19	12	9

Kolme prosenttia lapsista elää perheessä, jossa on vakavia elintasovajeita

Kolme prosenttia suomalaislapsista kuuluu perheeseen, jossa on vakavia puutteita elintasssa. Vuodesta 2004 vuoteen 2011 ulottuvalla ajanjaksolla vastaava osuus on vaihdellut kahden ja neljän prosentin välillä. Vuonna 2011 vakavista elintasovajeista kärsivissä perheissä eli yli 30 000 lasta.

Vuonna 2011 noin kolme prosenttia suomalaislapsista kuului kotitalouksiin, joilla on vakavia elintasovajeita, selviää Euroopan yhteisöjen tilastotoimiston Eurostatin tiedoista. Vuosina 2004–2011 vastaava osuus on vaihdellut kahden ja neljän prosentin välillä. Vakavista elintasovajeista kertova indikaattori on muodostettu yhdistämällä kotitalouden taloudelliseen ahdinkoon, asumiseen ja elä-

mäntapaan sekä ravitsemukseen liittyviä mittareita. Lapsiperheellä katsotaan olevan vakavia puutteita elintasssa, jos yhdeksästä kriteeristä kolme toteutuu. Vakavista elintasovajeista kertoo esimerkiksi se, jos perheellä ei ole varaa maksaa laskuja, vuokraa tai lainojen lyhennyksiä ajallaan, omistaa autoa ja viettää vuosittain viikon lomaa kodin ulkopuolella. [Taulukko 3.]

Taulukko 3.

0–17-vuotiaiden lasten kuuluminen kotitalouksiin, joilla on elintasspuutteita vuosina 2004–2011, % kaikista 0–17-vuotiaista lapsista.

Eurostat database/
Income and Living Conditions

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
%	4	4	3	3	3	3	2	3	3
lkm	46 000	42 000	28 000	37 000	34 000	26 000	26 000	35 000	30 000

Lasten kokema perheen varallisuus on kohentunut 2000-luvulla

Yhdeksän prosenttia lapsista raportoi perheen heikosta varallisuudesta. Lapsiperheiden varallisuustilanne on kohentunut 2000-luvulla. Vielä vuosituhannen alussa perheen heikosta varallisuudesta kertoi 19 prosenttia lapsista.

Lasten perheiden varallisuus on parantunut 2000-luvulla varallisuutta kuvaavan FAS-indeksin (Family Affluence Scale) perusteella. Vuonna 2002 varallisuustilanne oli heikko lähes joka viidennen 11-, 13- ja 15-vuotiaan lapsen perheessä. Kahdeksan vuotta myöhemmin vastaava tilanne oli enää lähes joka kymmenennen lapsen perheessä, käy ilmi WHO-Koululaistutkimuksesta. Perheiden varallisuudessa ei ilmene eroa kyselyyn vastanneen lapsen iän suhteen. [Taulukko 2.]

Perheen varallisuutta kuvaava FAS-indeksi perustuu 11-, 13- ja 15-vuotiaiden lasten itsensä antamiin tietoihin siitä, onko heillä käytössään oma huone, kuinka monta autoa ja tietokonetta perhe

omistaa sekä siitä, kuinka monta kertaa viimeisen vuoden aikana perhe on käynyt lomamatkalla.

Suomalaisten lapsiperheiden varallisuustilanne on kansainvälisesti verraten hyvä. Suomi sijoittuu FAS-indeksillä mitattuna kärkikymmenikköön, kun vertaillaan noin 30 Euroopan ja Pohjois-Amerikan maan lasten käsityksiä perheidensä varallisuudesta. Huonoin perheiden varallisuustilanne on Romaniassa, missä 40 prosenttia lapsista raportoi perheensä heikosta varallisuudesta. Lähes kaikissa tarkastelun kohteena olleissa maissa perheiden varallisuus on FAS-indeksin perusteella kuitenkin parantunut vuodesta 2001–2002 vuoteen 2009–2010.

Perheen varallisuus on FAS-indeksillä mitattuna

Elintasopuutteista kärsiviksi kotitalouksiksi luetaan taloudet, joilla ainakin kolme seuraavista yhdeksästä kriteeristä toteutuu:

Kotitaloudella ei ole varaa...

1. ... maksaa laskuja, vuokraa, osamaksuja tai hoitaa lainojen korkoja ja takaisinmaksua ajallaan
2. ... viettää viikon loma kodin ulkopuolella kerran vuodessa
3. ... liha-, kana-, kala- tai vastaavaan kasvisateriaan ainakin joka toinen päivä
4. ... maksaa noin tuhat euroa ylittävää laskua lainaamatta tai myymättä omaisuutta
5. ... puhelimeen tai matkapuhelimeen
6. ... väritelevisioon
7. ... pyykinpesukoneeseen
8. ... autoon
9. ... asunnon pitämiseen riittävän lämpimänä

Lähes kahdeksan prosenttia lapsista kuuluu perheeseen, jossa aikuiset eivät juuri käy töissä

Kahdeksan prosenttia lapsista elää perheessä, jossa on hyvin vähän työssäkäyntiä. Vuonna 2011 heitä oli noin 83 000. Viime vuosina yhä useampi lapsi kasvaa perheessä, jossa aikuiset eivät juuri käy töissä. Kolmessa vuodessa tällaisten lasten osuus noussut kolmella prosenttiyksiköllä.

Vuonna 2011 suomalaisista lapsista lähes kahdeksan prosenttia eli 83 000 lasta kuului perheeseen, jossa aikuiset eivät juuri käyneet töissä. Luku perustuu Euroopan yhteisöjen tilastotoimisto Eurostatin laskelmaan, jossa kotitalouden aikuisten yhteenlaskettu työllinen aika vuodessa on jäänyt alle viidennekseen mahdollisesta työajasta. [Taulukko 4.]

Vuodesta 2004 vuoteen 2011 ulottuvalla ajanjaksolla hyvin vähän työssä käyvissä kotitalouksissa elävien lasten osuus on vaihdellut viidestä prosentista lähes kahdeksaan prosenttiin. Vuoden 2008 jälkeen osuus on kasvanut. Vuonna 2011 hyvin vähän työssä käyviin kotitalouksiin kuului lähes 30 000

Kansainvälisesti vertailtuna lapsiperheiden elintaso on Suomessa verraten hyvä. Suomessa on EU-maiden keskiarvoon nähden selvästi vähemmän lapsia, joiden perheissä on elintasovajeita. Vuonna 2011 EU:ssa keskimäärin 16,3 prosenttia lapsista varttui perheessä, jossa oli vakavia puutteita elintassossa. Islannissa, Luxemburgissa, Ruotsissa ja Sveitsissä vain alle kaksi prosenttia lapsista kuului kotitalouksiin, joilla oli elintasovajeita. Bulgariassa taas vastaava tilanne oli lähes puolella (45%) maan lapsista. Elintasovajeet olivat vuonna 2011 yleisiä myös Romaniassa (36%), Latviassa (33%) ja Unkarissa (30%). Talousvaikeuksien kanssa kamppailevassa Kreikassa puolestaan 16 prosenttia lapsista kuului kotitalouksiin, joilla oli elintasovajeita.

lasta enemmän kuin kolme vuotta aiemmin.

Kansainvälisesti vertailtuna suomalaisista lapsista hieman keskimääräistä vähemmän kuuluu kotitalouksiin, jossa aikuisten työssäkäynti on vähäistä. Vastaava lähes 27 EU-maan keskiarvo oli vuonna 2011 liki yhdeksän prosenttia. Erityisen vähän työssäkäyntiä oli Iso-Britanniassa (14%), Unkarissa (14%) ja Bulgariassa (14%) asuvien lasten perheissä. Sen sijaan Kyproksella ja Luxemburgissa alle kolme prosenttia lapsista kuului kotitalouksiin, joissa aikuisten työssäkäynti oli hyvin vähäistä. Myös Puolassa, Sloveniassa ja Norjassa vastaava osuus oli pieni, alle viisi prosenttia.

Taulukko 4.

0–17-vuotiaiden lasten kuuluminen kotitalouksiin, joissa on hyvin vähän työssäkäyntiä tilastovuoden aikana vuosina 2004–2011.
Eurostat database/Labour Force Survey 2013

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
%	6	7	6	6	5	6	6	8
lkm	69 000	83 000	71 000	66 000	54 000	63 000	65 000	83 000

Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien perheiden osuus on kasvanut

Lapsista 1,2 prosenttia kuuluu kotitalouteen, joka saa pitkäaikaisesti toimeentulotukea. Pitkäaikaisesti eli vähintään kymmenen kuukautta toimeentulotukea saavissa perheissä eli vuonna 2011 lähes 13 000 lasta. Heidän määränsä on vaihdellut 2000-luvulla 10 000:n ja 16 000 lapsen välillä.

Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden perheiden osuus on kasvanut 2000-luvun puolivälistä lähtien. Vuonna 2011 runsas prosentti (1,2%) lapsista kuului perheisiin, jotka olivat saaneet toimeentulotukea vähintään kymmenen kuukauden ajan edeltäneen vuoden aikana, selviää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toimeentulorekisteristä. Vastaava osuus vuonna 2005 oli alle prosentti. Tällä ajanjaksolla pitkäaikaista toimeentulotukea saavissa perheissä elävien lasten määrä nousi runsaasta 10 000:sta lähes 13 000:een. Toimeentulotukea saavissa perheissä elävien lasten osuus on vaihdellut melko paljon 2000-luvulla. Esimerkiksi vuonna 2001 toimeentulotuen turvin eläviin perheisiin kuului lähes 16 000 lasta. Ikäluokkaan suhteutettuna heidän osuutensa oli 1,4 prosenttia. [Taulukko 5.]

Toimeentulotuen saamisesta ei ole käytettävissä yli kalenterivuoden jatkuvaa tietoa. Sen sijaan toimeentulotuen jatkuvista asiakkuuksista on tutkimustietoa erikseen kerätyllä pitkittäisaineistolla. Sen mukaan kaikista toimeentulotuen asiakkaista noin puolet on saanut tukea myös edellisenä kalenterivuotena. Vuosina 2008–2010 toimeentulotuen asiakkaina olleista kahden aikuisen ja lasten per-

heistä sekä yksinhuoltajaperheistä lähes neljännes oli saanut tukea yli 12 kuukautta.

Vuonna 2011 toimeentulotukea ainakin lyhytaikaisesti saaneiden lapsiperheiden osuus oli lähes yhdeksän prosenttia. Yleisintä toimeentulotuen saaminen oli 1990-luvun lamavuosina ja niiden jälkeen. Vuonna 1996 toimeentulotukea sai 14 prosenttia lapsiperheistä.

Suomessa toimeentulotukea saaneiden lapsiperheiden osuus on suurempi kuin muissa Pohjoismaissa. Vuonna 2007 suomalaisista lapsiperheistä kahdeksan prosenttia sai toimeentulotukea, kun vastaavat osuudet olivat Islannissa ja Tanskassa neljä prosenttia. Ruotsissa ja Norjassa toimeentulotukea sai viisi prosenttia lapsiperheistä. Kaikissa Pohjoismaissa toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluvaa viimesijaista tukea, mutta toimeentulotuen määräytymistavat ja myöntämisperusteet vaihtelevat maittain. Suomessa toimeentulotuki yleensä paikkaa riittämätöntä perusturva (kuten työttömyyskorvaukset, äitiyspäivärahat, vanhempainpäivärahat, kotihoidon tuki, opintotuki, sairauspäivärahat, eläkkeet, asumistuki jne.) tai kompensoi liian suuria menoja (kuten suuria asumismenoja, suuria lääkekuluja, lastenhoitomenoja tms.).

Taulukko 5.

Pitkäaikaista toimeentulotukea saaneissa talouksissa olevien 0–17-vuotiaiden lasten lukumäärä ja osuus (%) kaikista 0–17-vuotiaista lapsista vuosina 2001–2011.
THL/Toimeentulorekisteri

Vuosi	Lkm	Osuus (%) kaikista 0–17-vuotiaista
2011	12 948	1,2
2010	13 164	1,2
2009	12 421	1,2
2008	11 654	1,1
2007	10 824	1,0
2006	10 277	1,0
2005	10 234	0,9
2004	11 122	1,0
2003	12 525	1,1
2002	14 975	1,4
2001	15 962	1,4

Kuusi prosenttia lapsista asuu ahtaasti

Vuonna 2012 kuusi prosenttia lapsista asui ahtaasti.

Ahtaasti asuvien lasten osuus on pysynyt viime vuodet lähes ennallaan.

Vuonna 2012 suomalaislapsista kuusi prosenttia kuului kotitalouksiin, joiden asumisolot olivat ahtaasti, selviää Euroopan yhteisöjen tilastotoimisto Eurostatin tilastoista. Vuosina 2004–2012 ahtaasti asuvien lasten osuus on vaihdellut vain vähän: viidestä prosentista seitsemään prosenttiin. Asumisen ahtaudessa ei ollut havaittavissa selkeitä vuodesta toiseen samanlaisina ilmeneviä eroja lapsen iän suhteen. Ahtaasti asuminen on lapsilla likimain yhtä yleistä kuin ahtaasti asuminen koko väestössä. Vuonna 2012 Suomen koko väestöstä kuusi prosenttia asui ahtaasti. [Taulukko 6.]

Kun verrataan ahtaasti asuvien lasten osuutta muihin Euroopan unionin maihin, asuu suomalaisista lapsista melko pieni osa ahtaasti. Alankomaissa, Belgiassa, Kyproksella ja Norjassa ahtaasti

asuvien lasten osuus oli kuitenkin pienempi kuin Suomessa (2–4%). Esimerkiksi Romaniassa noin 73 prosenttia ja Unkarissa noin 68 prosenttia lapsista asui ahtaasti vuonna 2012.

Eurostatin mukaan asumisen ahtautta määrittelee käytettävissä olevien huoneiden määrä, kotitalouden koko sekä sen jäsenten ikä ja perhetilanne. Tilastokeskus puolestaan on määritellyt ahtaasti asumista luokittelemalla ahtaasti asuviksi asutuskunnat, jossa on enemmän kuin yksi henkilö huonetta kohti, kun keittiötä ei lasketa huoneluukuun. Tämän määritelmän perusteella ahtaasti asuvia on huomattavasti enemmän kuin Eurostatin mukaan: Suomen koko väestöstä heitä on neljännes ja lapsiasutuskunnista yli neljännes.

Taulukko 6.

Ahtaasti asuviin kotitalouksiin kuuluvien 0–17-vuotiaiden lasten osuus (%) ikäryhmän mukaan vuosina 2004–2012.

*Eurostat database/
Income and Living Conditions*

	0–5-vuotiaat	6–11-vuotiaat	12–17-vuotiaat	Yhteensä, 0–17-vuotiaat
Vuosi	%	%	%	%
2012	5,7	4,6	6,7	5,7
2011	6,2	4,8	6,4	5,8
2010	5,0	3,8	6,2	5,1
2009	5,4	4,4	5,1	5,0
2008	4,0	4,5	5,0	4,5
2007	3,4	4,6	6,5	4,9
2006	3,1	4,7	7,2	5,1
2005	6,3	5,7	7,6	6,6
2004	5,8	5,4	6,7	6,0

Pienituloisuus eriarvoistaa lapsia materiaalsen hyvinvoinnin keskellä

Aikuisten työttömyys ja pätkätyöt uhkaavat myös lasten hyvinvointia. Lähes joka kymmenes suomalaislapsi elää pienituloisessa perheessä. Vuonna 2012 heitä oli noin 100 000. Samaan aikaan yhä useampi suomalaislapsi kuuluu perheeseen, jossa aikuisten työssäkäynti on hyvin vähäistä. Vuonna 2011 kahdeksan prosenttia kaikista alaikäisistä eli noin 83 000 lasta asui kotitaloudessa, jossa aikuiset eivät juuri käyneet töissä. Pienituloisuus vaivaa yleisimmin yksinhuoltajien lapsia, monilapsisia perheitä sekä perheitä, joissa lapset ovat alle kolmevuotiaita. Pienituloisissa perheissä elävien lasten määrä on kääntynyt hienoiseen laskuun viime vuosina.

Vaikka suomalaisten lapsiperheiden materiaalisessa elintasossa onkin yhä haasteita, on se kansainvälisesti vertailtuna silti hyvä. Euroopan maiden välisessä vertailussa Suomi sijoittuu lähes kaikissa tilastoissa kärkipäähän tai vähintäänkin keskiarvon yläpuolelle. Vain pieni osa suomalaislapsista asuu ahtaasti tai elää perheessä, jossa on vakavia puutteita elintasossa. Myönteistä on myös se, että heikosta perheen varallisuudesta raportoivien lasten osuus on pienentynyt 2000-luvulla viidesosasta kymmenesosaan.

Myönteisestä kehityksestä huolimatta lapset elävät entistä eriarvoisemmassa yhteiskunnassa. Samaan aikaan kun lapsiperheiden keskimääräinen varallisuus kasvaa,

varttuu yhä useampi lapsi perheessä, joka kärsii vakavista elintasovajeista. Vaikka vakavista elintasovajeista kärsiviä perheitä onkin vain kolme prosenttia kaikista lapsiperheistä, elää niissä kuitenkin yli 32 000 lasta.

Pitkäaikaista toimeentulotukea saavien lapsiperheiden osuutta ei myöskään ole kyetty Suomessa vähentämään. Tällaisiin perheisiin kuuluu 1,2 prosenttia kaikista alaikäisistä eli noin 13 000 lasta. Heidän hyvinvointinsa on uhattuna, sillä toimeentulotukea saavien taloudellinen tilanne, asuinolot, terveys ja elämänlaatu ovat yleisesti ottaen muuta väestöä heikkomat. Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneissa perheissä lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle on kymmenen kertaa yleisempää kuin muissa lapsiperheissä.⁹ Suomessa lasten kuuluminen toimeentulotukea saavaan perheeseen on yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Maassamme toimeentulotukea saavissa perheissä elävien lasten osuus on kaksi kertaa suurempi kuin esimerkiksi Tanskassa tai Islannissa. ●

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli (2011), että Suomi....

- tukee vähäosaisia perheitä, etenkin yksinhuoltajia, monilapsisia perheitä sekä pienten lasten perheitä sekä takaa kaikille lapsille oikeuden riittävään elintasoon
- varmistaa kaikille romanilapsille riittävän elintason
- vahvistaa lasten köyhyyttä koskevaa tilastointia ja tutkimustiedon arviointia toimenpiteiden tehostamiseksi

⁹ Lähde: Kestilä ym. 2012. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77(1): 34–52.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotto

Perhe-etuuksiin tulee palauttaa indeksikorotukset. Perhe-etuuksien tasoa tulee korottaa, jotta toimeentulotuen tarve vähenee. Tämä koskee etenkin yksinhuoltajia, monilapsisia perheitä sekä alle 3-vuotiaiden lasten perheitä.

Lasten taloudellisen eriarvoisuuden vähentämiseksi on valtion ja kuntien huolehdittava lähikirjastojen verkosta sekä lasten mahdollisuuksista maksuttomiin ja edullisiin harrastuksiin. Joukkoliikennettä pitää olla tarjolla ja sen maksut kohtuullisia.

Mia Hakovirta, VTT, yliopistolehtori,
Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto

Minna Rantalaiho, YTM, sosiaalityöntekijä, Salon kaupunki

Taloudellinen eriarvoisuus näkyy ja tuntuu lapsen arjessa

Kuluttaminen on keskeinen osa lasten arkea ja lapsiperheiden väliset taloudelliset erot vaikuttavat sen merkityksiin eri tavoin. Tämä tulee esille tutkimuksessamme "Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa", jossa tarkastelemme taloudellista eriarvoisuutta lasten näkökulmista. Tutkimuksen aineistona on lasten haastatteluja ja eläytymistarinoita.

Lasten väliset kulutusresurssien erot tuottavat eriarvoisuutta, joka voi määrittää lapsen sosiaalista asemaa ja osallisuutta vertaisryhmässä. Jos lapsen perheen taloudelliset resurssit ovat niukat ja lapsen kuluttaminen poikkeaa siksi muista samanikäisistä, voi tämä rajoittaa lapsen sosiaalisia toimintamahdollisuuksia. Taloudellinen eriarvoisuus voi pahimmillaan johtaa syrjimiseen, ryhmästä ulos sulkemiseen ja kiusaamiseen.

Lapset eivät mieti vain sitä, mihin heillä on varaa vaan myös sitä, mitä raha ja materia kertovat heistä. Tärkeäksi koetun tavarain merkitys rakentuu usein juuri sosiaalisessa vertailussa, jota lapset tekevät suhteessa kavereihin ja muihin samanikäisiin. Samanlainen materiaallinen taso ja yhteiset intressit ovat lapsia yhdistäviä tekijöitä, joilla on merkitystä myös vertaissuhteiden muodostumisessa ja ylläpitämisessä.

"On tärkeää huomata, etteivät lapset aina hyväksy taloudellisten resurssien erojen tuomia rajoituksia vaan kehittävät niitä estäviä ratkaisumalleja."

Materiaaliset erot aiheuttavat lapsissa monia, usein ristiriitaisia tuntemuksia. Lapset kertovat havaitsevana taloudellisten resurssien eroja ulkoisten materiaalien tekijöiden lisäksi myös toisen olemuksesta ja luonteesta. Köyhiä lapsia kuvataan passiivisina, nöyrinä ja osaansa alistuvina, ja köyhyyteen liitetään sosiaalista stigmaa, joka voi sulkea lapsen sosiaalisten verkostojen ulkopuolelle. Rikkaita lapsia kuvataan aktiivisina, ulospäin suuntautuvinä ja itsetunnoltaan vahvoina, ja heidän ajatellaan saavan helposti ystäviä. Toisaalta rikkaita lapsia kuvataan myös ylimielisinä, ja lapset pohtivat, miten rikas lapsi tietää ystäviensä pitävän hänestä itsestään eikä vain hänen tavaroistaan.

On tärkeää huomata, etteivät lapset aina hyväksy taloudellisten resurssien erojen tuomia rajoituksia vaan kehittävät niitä estäviä ratkaisumalleja. Taloudellista tilannetta voi parantaa vastikkeellisilla kotitöillä tai pullojen keräämisellä, ja jotkin tilanteet ratkeavat lainaamalla rahaa kaverilta. Joskus ainoa ratkaisu voi kuitenkin olla omista tarpeista ja haluista luopuminen – tai turvautuminen valehteluun. Toiminnallaan lapset muovaavat niin kuluttamisen kuin taloudellisen eriarvoisuudenkin merkityksiä. ●

Hakovirta, Mia ja Rantalaiho, Minna:
Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa.
Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Tampere 2012.

3. Kasvu ympäristön turvallisuus

*Onko lasten kasvu ympäristö nykyisin turvallisempi kuin ennen?
Kuinka monen lapsen tarvitsee pelätä vanhempansa äkkipikaisuutta
tai hämmentyä tämän humalatilan takia?*

Tilastojen valossa lapsen ja nuoren elämä Suomen oloissa on entistä turvampaa. Tapaturmista johtuvat lasten kuolemantapaukset ovat vähentyneet merkittävästi viime vuosikymmeninä. Lasten kotikasvatuksessa kokema kuritusväkivalta on vähentynyt.

Hätkähdyttävää silti on, miten yleistä on nuorten tyttöjen kokema seksuaalinen väkivalta ja teini-ikäisten poikien tapaturma-alttius. Kysymyksiä herättää myös alkoholinkäytön yleisyys monissa lapsiperheissä sekä aikuisten puuttumattomuus koulukiusaamiseen.

Lasten kasvu ympäristön turvallisuutta kotona kuvataan muun muassa vanhempien alkoholinkäytön sekä vanhempien lapsen kohdistaman kuritusväki-

vallan kautta. Koulumaailman turvallisuudesta kertovat esimerkiksi tilastot koulukiusaamisesta ja siihen puuttumisesta. Vapaa-ajan vaaroja puolestaan valottavat luvut lasten sairaalahoitoa vaatineista tapaturmista sekä tilastot seksuaalista väkivaltaa kokeneista ja varkauden uhriksi joutuneista lapsista.

Tässä luvussa käsitellään 1–17-vuotiaiden lasten kuolemantapauksia etenkin liikenneonnettomuksien, tapaturmien ja henkirikosten kannalta. Koska alle yksi vuotiaiden vauvojen yleisin kuolinsyy on jokin sairaus, tarkastellaan heidän kuolemantapauksiaan luvussa neljä *Terveys*. Samassa luvussa tarkastellaan myös itsemurhia kuolemansyynä.

KASVUYMPÄRISTÖN TURVALLISUUDEN INDIKAATTORIT

- 1 Lapsikuolleisuus
- 2 Sairaalaan johtaneet tapaturmat, väkivalta ja itsetuhoikätytyminen
- 3 Opiskelua häiritsevät väkivaltilanteet
- 4 Koulukiusatuksi joutuminen
- 5 Koulukiusaamiseen puuttuminen koulun aikuisen toimesta
- 6 Alkoholien käyttö perheessä
- 7 Vanhemman lapsen kohdistama henkinen ja fyysinen kuritusväkivalta
- 8 Seksuaalisen väkivallan kokeminen
- 9 Tappeluun osallistuminen
- 10 Rikoksen uhriksi joutuminen
- 11 Itse ilmoitettu rikosikätytyminen

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan:

18. Lapsen vanhemmilla on yhdessä ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Heidän tulee toimia lapsen parhaaksi. Valtion ja kuntien täytyy tukea vanhempia tässä tehtävässä.

19. Aikuisten täytyy suojella lasta kaikelta väkivallalta ja huonolta kohtelulta. Lasta ei saa satuttaa millään tavalla. Kukaan ei saa kohdella lasta välinpitämättömästi tai käyttää lasta hyväksi.

34. Aikuisen täytyy suojella lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Kukaan ei saa houkutella tai pakottaa lasta seksiin.

36. Aikuisen täytyy suojella lasta kaikenlaiselta huonolta kohtelulta.

Lasten kuolemantapaukset ovat puolittuneet 1980-luvun alusta

Lasten tapaturmaisten kuolemantapausten määrä on puolittunut runsaassa kahdessakymmenessä vuodessa. Etenkin liikennekuolemat ja muut kuolemaan johtaneet tapaturmat ovat vähentyneet. Vuonna 2012 kuoli 14 1–17-vuotiaista lasta sataatuhatta ikäluokan lasta kohden.

■ Lasten kuolemantapaukset ovat vähentyneet Suomessa voimakkaasti viime vuosikymmenten aikana kaikissa ikäryhmissä, selviää Tilastokeskuksen ylläpitämistä väestötilastoista. Eniten Suomessa kuolee 15–17-vuotiaita nuoria. Heidänkin kuolemantapaustensa määrä on kuitenkin puolittunut runsaassa kolmessakymmenessä vuodessa. Vielä 1980-luvun alussa kyseisen ikäluokan nuorista kuoli yli 50 sataatuhatta ikätoveria kohden. Vuonna 2012 vastaava luku oli noin 23. Myös 1–4-vuotiaiden lasten kuolemantapaukset ovat vähentyneet puoleen vastaavalla ajanjaksolla. Vielä 1980-luvun alussa heitä kuoli 30

sataatuhatta 1–4-vuotiaista kohden. Vuonna 2012 vastaava osuus oli noin 16. Voimakkaimmin kuitenkin ovat vähentyneet 10–14-vuotiaiden kuolemantapaukset. Ne ovat vähentyneet 1980-luvun alusta noin 65 prosenttia. [Kuvio 2.]

Yleisimpiä suomalaislasten kuolemansyitä ovat tautikuolemat, liikennekuolemat, muut tapaturmaiset kuolemat (hukkumiset, putoamiset, kaatumiset ja myrkytykset) ja itsemurhat ja erilaiset taudit mikä käy ilmi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tilastoista ja Tilastokeskuksen kuolemansyyrekisteristä. Nuorimpien (1–4-vuotiaiden) lasten kuole-

Kuvio 2.

Lapsikuolleisuus
100 000 lasta kohden
ikäryhmän mukaan
vuosina 1981–2012.
Tilastokeskus/Väestötilastot

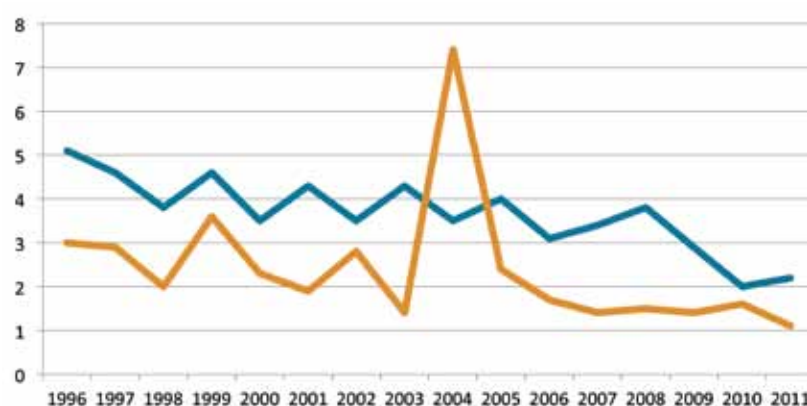
— 1–4
— 5–9
— 10–14
— 15–17

Kuvio 3.

1–17-vuotiaiden lasten
liikennekuolemat ja muut
tapaturmaiset kuolemat
suhteutettuna 100 000
ikäluokan lapsen
vuosina 1996–2011.
THL ja Tilastokeskuksen
kuolemansyyrekisteri

— Liikennekuolemat
— Muut tapaturmaiset
kuolemat

mista noin kolmannes on tapaturmien ja väkivallan seurausta ja loput taudeista johtuvia. Tapaturmien osuus kasvaa iän myötä ja 15–19-vuotiaiden kuolemista väkivaltaiset ja tapaturmaiset syyt kattavat jo 70 prosenttia. Väkivallan osuus kuolemista on muuttaman prosentin luokkaa.¹⁰

Vuonna 2011 liikenteessä kuoli 23 ja muissa tapaturmissa 11 alaikäistä. Liikennekuolemia sattui noin kaksi ja muita kuolemaan johtaneita tapaturmia yksi sataatuhatta alaikäistä kohden. Itsemurhia käsitellään tarkemmin terveyttä koskevassa luvussa.

Sisäministeriön selvityksen mukaan vuosina 2003–2012 vanhempansa, äiti- tai isäpuolensa surmaamana kuoli 48 alle 15-vuotiaista lasta. Kun mukaan lasketaan perhesurmat, joissa on mahdollisesti menehtynyt lapsen lisäksi myös toinen vanhempi, vaihtelee surmattujen lasten ja vanhempien määrä vuosittain yhdestä kolmeentoista. Vaikka lapsensurmat ovat harvinaisia, pitäisi niiden ehkäisyä tehostaa.

Lasten ja nuorten kuolemantapausten laskua selittävät ennen kaikkea liikennekuolemien sekä

muiden tapaturmaisten kuolemien. Vuosi 2004 oli tapaturmaisten kuolemien osalta poikkeus, sillä Intian valtamerellä riehunut tsunami surmasi myös lomamatkalla olleita suomalaislapsia. [Kuvio 3.] Etenkin 15–19-vuotiaiden nuorten, erityisesti poikien, tapaturmainen ja väkivaltainen kuolleisuus on Suomessa edelleen korkealla tasolla muihin Euroopan maihin verrattuna. Sen sijaan alle 15-vuotiaiden lasten tapaturmainen kuolleisuus on EU-keskiarvoa alemmalla tasolla.

Kansainvälisesti lasten kuolemantapauksia on tarkasteltu ikäluokituksella 1–19-vuotiaat. Maailman terveysjärjestö WHO:n kokoamissa tilastoissa Suomen sijoitus oli kahdestoista, kun verrattiin (2006–2010) 1–19-vuotiaiden kuolleisuutta Euroopan maassa. Kun Suomessa kuoli noin 17 lasta ja nuorta sataatuhatta 1–19-vuotiaista kohden, oli vastaava osuus yli 30 esimerkiksi Latviassa, Liettuassa ja Romaniassa. Sitä vastoin Islannissa, Luxemburgissa ja Sveitsissä lapsikuolleisuus oli alle 14 sataatuhatta 1–19-vuotiaista kohden.

Teini-ikäiset pojat ovat alttiita sairaalahoitoa vaativille tapaturmille

Sairaalahoitoon johtaneita liikennetapaturmia ja muita tapaturmia sattuu yleisimmin 13–17-vuotiaille ja erityisesti pojille. Sairaalahoitoon joutuu liikennetapaturmien, muiden tapaturmien sekä itsensä vahingoittamisen vuoksi edelleen suurempi osa nuorista kuin 1990-luvun lopussa. Teini-ikäiset tytöt ovat sairaalahoidossa itsensä vahingoittamisen vuoksi lähes kolme kertaa useammin kuin saman ikäluokan pojat.

■ Yleisimmin lapset tarvitsevat sairaalahoitoa erilaisten tapaturmien, kuten putoamisten ja kaatumisten sekä myrkytysten vuoksi. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) hoitoilmoitusrekisterin mukaan eniten sairaalahoitoon johtavia tapaturmia sattuu 13–17-vuotiaille pojille. Vuonna 2011 sairaalassa hoidettiin tapaturmien vuoksi lähes 1 800 teini-ikäistä poikaa. Tyttöjä potilaina oli noin seitsemänsataa vähemmän. Suhteutettuna sataantuhanteen 13–17-vuotiaaseen poikaan potilaita oli 114. Tyttöillä vastaava luku oli 698 eli lähes neljä-

kymmentä prosenttia pienempi kuin pojilla. Myös muissa ikäluokissa pojat joutuvat tapaturmien vuoksi yleisemmin sairaalaan kuin tytöt. Lasten ja nuorten sairaalahoitoa vaativat tapaturmat ovat yleistyneet vuodesta 1998 alkaen kaikissa ikäryhmissä. [Kuvio 4.]

Teini-ikäiset pojat ovat kaikkein alttiimpia myös liikenteessä aiheutuville tapaturmille. Seuraavaksi tyypillisimmin liikennetapaturmien vuoksi sairaalahoitoon joutuvat saman ikäluokan tytöt. Vuonna 2011 sairaalahoitoa sai 815 liikennetapaturmaan joutunutta 13–17-vuotiaista poikaa ja 349 saman ikäluokan tyt-

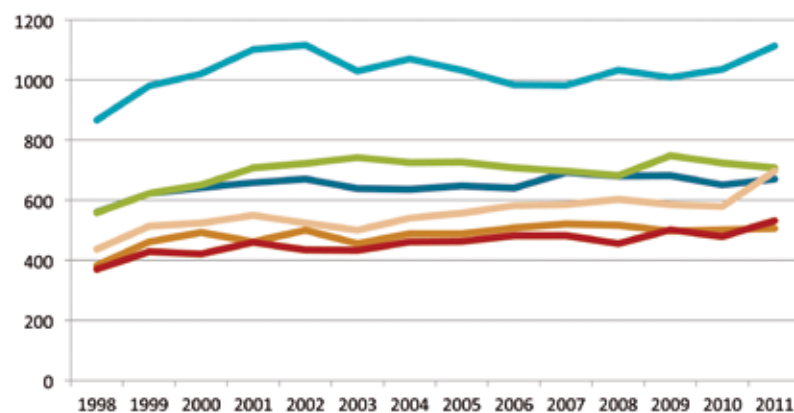
10 Lähde Remes 2014 Hyvinvointikatsaus 1/2014 Lasten ja nuorten kuolleisuuserot Suomessa.

Kuvio 4.

Sairaalahoitoon johtaneiden muiden tapaturmien (muut kuin liikennetapaturmat ja itsensä vahingoittaminen) esiintyvyys (potilaita 100 000 ikäluokan poikaa/tyttöä kohden) 0–6-, 7–12- ja 13–17-vuotiailla pojilla ja tytöillä vuosina 1998–2011.

THL/Hoitoilmoitusrekisteri

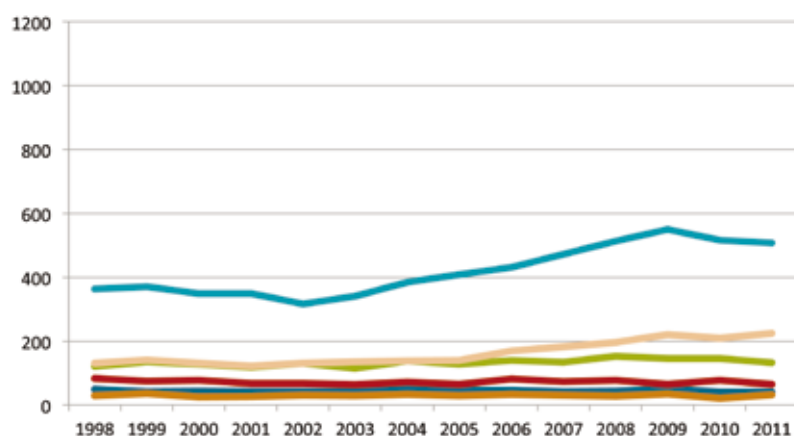
- 0–6 vuotta, pojat
- 0–6 vuotta, tytöt
- 7–12 vuotta, pojat
- 7–12 vuotta, tytöt
- 13–17 vuotta, pojat
- 13–17 vuotta, tytöt

Kuvio 5.

Sairaalahoitoon johtaneiden liikennetapaturmien esiintyvyys (potilaita 100 000 ikäluokan poikaa/tyttöä kohden) 0–6-, 7–12- ja 13–17-vuotiailla pojilla ja tytöillä vuosina 1998–2011.

THL/Hoitoilmoitusrekisteri

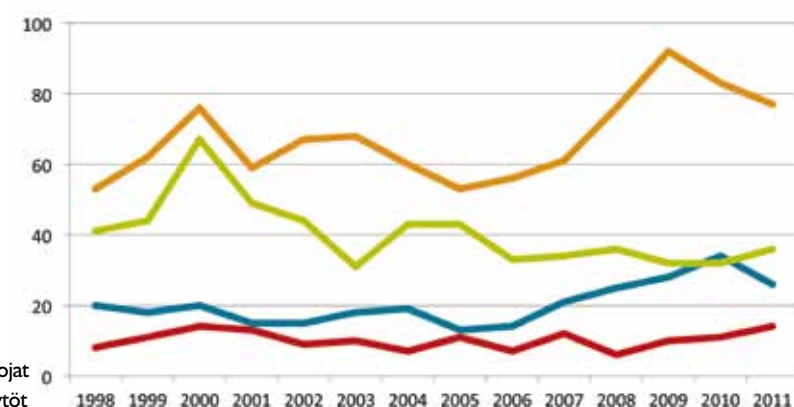
- 0–6 vuotta, pojat
- 0–6 vuotta, tytöt
- 7–12 vuotta, pojat
- 7–12 vuotta, tytöt
- 13–17 vuotta, pojat
- 13–17 vuotta, tytöt

Kuvio 6.

Sairaalahoitoon johtaneiden itsensä vahingoittamisesta ja väkivallasta johtuvien tapaturmien esiintyvyys (potilaita 100 000 ikäluokan poikaa/tyttöä kohden) 13–17-vuotiailla lapsilla vuosina 1998–2011. (HUOM. Eri asteikko kuin edellisissä kuvioissa).

THL/Hoitoilmoitusrekisteri

- Itsensä vahingoittaminen, pojat
- Itsensä vahingoittaminen, tytöt
- Väkivalta, pojat
- Väkivalta, tytöt

töä. Suhteutettuna sataatuhatta ikäluokan poikaa ja tyttöä kohden vastaavat luvut ovat pojilla 508 ja tytöillä 225. Liikennetapaturmista johtuvat sairaalahoidot ovat harvinaisimpia 0–6-vuotiailla lapsilla. Alle kouluikäisiä lapsia hoidettiin sairaalassa liikennetapaturman vuoksi eri tilastovuosina noin 20–50 sataatuhatta ikäluokan tyttöä ja poikaa kohden.

Teini-ikäisten sairaalahoitoon johtaneet liikennetapaturmat ovat lisääntyneet vuodesta 1998 vuoteen 2011. Esimerkiksi vuonna 1998 liikennetapaturman vuoksi sairaalahoidossa oli 13–17-vuotiaiden ikäryhmässä yli 350 poikaa ikäluokan sataatuhatta poikaa kohden. Vastaava osuus vuonna 2011 oli yli 500. Teini-ikäisillä tytöillä liikennetapaturmista johtuvat potilasmäärät kasvoivat vastaavalla ajanjaksolla 130:stä 225:een sataatuhatta ikäluokan tyttöä kohden. [Kuvio 5.]

Nuorten liikennetapaturmien kasvu liittyy todennäköisesti mopojen, skoottereiden ja mopautojen lisääntymiseen. Tätä päätelmää tukee mopo-onnettomuuksissa loukkaantuneiden 15–17-vuotiaiden määrän lähes kolminkertaistuminen vuodesta 2003 vuoteen 2011.

Lapsia ja nuoria päätyy sairaalahoitoon myös itsensä vahingoittamisen ja väkivallan vuoksi. Tapauksia ilmenee kuitenkin selvästi vähemmän kuin liikennetapaturmia tai muita tapaturmia. Alle 13-vuotialle itsensä vahingoittamisesta tai väkivallasta aiheutuneita hoitojaksoja ei juuri kirjata ja tästä syystä tässä julkaisussa esitellään vain 13–17-vuo-

tiiden tyttöjen ja poikien lukumäärät ja osuudet.

Vaikka itsemurhat ovat pojilla selvästi yleisempiä kuin tytöillä, joutuvat tytöt useammin sairaalahoitoon itsensä vahingoittamisen takia kuin pojat. Vuonna 2011 potilaana oli itsensä vahingoittamisen vuoksi 120 teini-ikäistä tyttöä ja 42 poikaa. Sataatuhatta 13–17-vuotiaista tyttöä kohden se teki 77. Pojilla vastaava luku oli 22. Vuosina 2005–2009 itsensä vahingoittamisen vuoksi sairaalahoitoon joutuneiden teini-ikäisten määrä kasvoi yhtäjaksoisesti sekä pojilla että tytöillä. Sen jälkeen potilasmäärät ovat vähentyneet. Laskusta huolimatta itsensä vahingoittamisesta johtuva sairaalahoito oli teini-ikäisillä yleisempää vuonna 2011 verrattuna vuoteen 1998.

Väkivallasta johtuva sairaalahoito puolestaan on yleisempää pojilla kuin tytöillä. Vuonna 2011 teini-ikäisistä pojista 59 ja tytöistä 21 oli hoidossa väkivallan vuoksi. Ikäluokan sataantuhanteen edustajaan suhteutettuna luvut ovat pojilla 36 ja tytöillä alle puolet tästä eli 14. Pojilla väkivallasta aiheutuneet sairaalajaksot ovat vähentyneet 2000-luvulla. Vuonna 2000 sairaalassa hoidettiin väkivallan vuoksi 67 poikaa sataatuhatta ikäluokan poikaa kohden. Vastaava osuus vuonna 2011 oli lähes puolet pienempi. Aivan viime vuosina potilasmäärät ovat kuitenkin kääntyneet jälleen lievään nousuun. Tytöillä väkivallan takia sairaalassa hoidettujen potilaiden osuuksissa ei ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisten noin 15 vuoden aikana. [Kuvio 6.]

Monissa lapsiperheissä käytetään viikoittain alkoholia

Vanhempien viikoittaisessa alkoholinkäytössä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia viimeisen viiden vuoden aikana. Kuudesluokkalaisista 13 ja yhdeksäsluokkalaisista 16 prosenttia kertoo, että perheessä juodaan alkoholia useasti viikossa. Vanhemman viikoittaista humalajuomista todistaneiden lasten osuus sen sijaan on pienentynyt viiden viime vuoden aikana. Vuonna 2013 se oli 1–4 prosenttia.

Alkoholin juominen useita kertoja viikossa on lapsiperheissä suhteellisen yleistä, mutta vain pieni osa lapsista on nähnyt vanhempansa selvästi humalassa viikoittain, selviää *Lapsiuhritutkimuksen* vuoden 2013 ennakkotiedoista. Kuudesluokkalaisista

13 prosenttia ja yhdeksäsluokkalaisista 16 prosenttia ilmoitti vuonna 2013, että perheessä käytetään alkoholia vähintään kaksi kertaa viikossa. Luvuissa ei ole juurikaan muutoksia verrattuna vuoteen 2008. [Taulukko 7.]

Vanhemman viikoittaista humalajuomista todistaneiden lasten osuus on sen sijaan laskenut. Vielä vuonna 2008 yhdeksäsluokkalaisista viisi ja kuudesluokkalaista kolme prosenttia ilmoitti nähneensä vanhempansa selvästi humalassa joka viikko. Viisi vuotta myöhemmin vastaava osuus yhdeksäsluokkalaisilla oli neljä prosenttia ja kuudesluokkalaisilla prosentti. [Taulukko 8.]

Lasinen lapsuus -tutkimuksen mukaan valtaosa 12–18-vuotiaista lapsista hyväksyy aikuisten koh-

tuullisen alkoholinkäytön, mutta suurin osa lapsista ja nuorista ei kuitenkaan hyväksy humalajuomista kotona. Varsinaisia haittoja kodin aikuisten alkoholinkäyttöön on aiheuttanut joka neljännelle nuorelle. Yleisimmin koettuja haittoja ovat perheriidat, häpeä vanhemmista ja ahdistus. Muita vanhempien alkoholinkäytön lapsille aiheuttamia haittoja ovat koulunkäynnin vaikeutuminen, unenpuute, muut huolenpidon vajeet sekä väkivallan kokemukset.

Taulukko 7.

6.- ja 9.-luokkalaisten osuus (%), jotka ovat ilmoittaneet, että perheessä käytetään alkoholia 2–4 kertaa viikossa tai melkein joka päivä vuoden aikana vuosina 2008 ja 2013.

Lapsiuhritutkimus

Taulukko 8.

6.- ja 9.-luokkalaisten osuus (%), jotka ovat nähneet vanhempansa selvästi humalassa kerran tai useita kertoja viikossa edeltävän vuoden aikana vuosina 2008 ja 2013.

Lapsiuhritutkimus

Vuosi	6.-luokkalaisten			9.-luokkalaisten		
	Pojat	Tytöt	Yhteensä	Pojat	Tytöt	Yhteensä
2013	14	12	13	17	16	16
2008	15	12	14	17	17	17

Vuosi	6.-luokkalaisten			9.-luokkalaisten		
	Pojat	Tytöt	Yhteensä	Pojat	Tytöt	Yhteensä
2013	1	1	1	4	5	4
2008	2	3	3	4	6	5

Vanhemman lapsen kohdistama henkinen ja fyysinen kuritusväkivalta on vähentynyt

Viidessä vuodessa fyysistä kuritusväkivaltaa kotona kokeneiden lasten osuus on puolittunut. Silti siitä raportoi joka viides yhdeksäsluokkalainen ja noin joka kymmenes kuudesluokkalainen. Myös vanhemman lapsen kohdistama henkinen väkivalta on viime vuosina vähentynyt, mutta lasku on loivempi kuin fyysisen kuritusväkivallan kohdalla. Yhdeksäsluokkalaisista 45 prosenttia on kokenut henkistä väkivaltaa vanhempansa taholta. Kuudesluokkalaisilla vastaava osuus on 27 prosenttia.

■ Vanhemman lapsen kohdistamasta fyysisestä kuritusväkivallasta raportoitujen nuorten osuudet ovat pienentyneet voimakkaasti 25 vuodessa, selviää *Lapsiuhritutkimuksesta*. Fyysisen kuritusväkivallan muotoja tutkimuksessa ovat esimerkiksi tukistaminen ja lyöminen. Vielä vuonna 1988 yhdeksäsluokkalaisista pojista 69 ja tytöistä 74 prosenttia oli kokenut joskus elämänsä aikana fyysistä kuritusväkivaltaa. Vuonna 2013 vastaavat osuudet olivat pojilla 16 ja tytöillä 23 prosenttia. Usein toistuvasta fyysisestä

kuritusväkivallasta raportoi vuonna 1998 kahdeksan prosenttia yhdeksäsluokkalaisista tytöistä ja viisi prosenttia pojista. Vuoteen 2013 mennessä osuudet olivat laskeneet tytöillä kolmeen ja pojilla kahteen prosenttiin.

Suuntaus on sama myös kuudesluokkalaisten keskuudessa. Heiltä vanhemman lapsen kohdistamasta väkivallasta kysyttiin *Lapsiuhritutkimuksessa* ensimmäisen kerran vuonna 2008. Vuonna 2013 kuudesluokkalaisista tytöistä yksitoista ja pojista

kaksitoista prosenttia ilmoitti kokeneensa fyysistä kuritusväkivaltaa joskus elämänsä aikana. Vastaavat osuudet olivat vuonna 2008 vielä yli kaksi kertaa suuremmat. Myös usein toistuva fyysinen kuritusväkivalta on vähentynyt kuudesluokkalaisten ilmoitusten perusteella. Tytöistä ja pojista enää yksi prosentti kertoi kokeneensa usein toistuvaa fyysistä kuritusväkivaltaa, kun vastaava osuus vielä vuonna 2008 oli kolme prosenttia. [Kuvio 7.]

Lapsiuhritutkimuksen mukaan myös vanhemman lapsen kohdistama henkinen väkivalta on vähentynyt. Henkisellä väkivallalla tarkoitetaan tässä yhteydessä muun muassa haukkumista, nälvimistä, väkivallalla uhkailua sekä jonkin esineen heittämistä riitojen yhteydessä. Henkisestä väkivallasta raportoitujen lasten määrä ei ole kuitenkaan laskenut yhtä jyrkästi kuin lasten kokemukset fyysisestä kuritusväkivallasta. Siinä missä vanhemman harjoittamasta fyysisestä kuritusväkivallasta kertovien yhdeksäsluokkalaisten osuus on pudonnut viidessä

vuodessa puoleen, väheni vanhemman aiheuttamaa henkistä väkivaltaa kokeneiden nuorten osuus vain viidenneksen. Vaikka suunta onkin oikea, on henkinen väkivalta yhä varsin yleistä lapsiperheissä.

Vuonna 2013 yhdeksäsluokkalaisista 45 prosenttia kertoi kokeneensa joskus elämänsä aikana vanhemman heihin kohdistamaa henkistä väkivaltaa. Tytöt raportoivat tästä selvästi yleisemmin kuin pojat. Tytöistä 53 prosenttia ilmoitti joutuneensa joskus elämänsä aikana vanhemman henkisen väkivallan kohteeksi, kun poikien vastaava osuus jäi 35 prosenttiin. Viisi vuotta aikaisemmin vielä 57 prosenttia kaikista yhdeksäsluokkalaisista oli kokenut vanhemman heihin kohdistamaa henkistä väkivaltaa. Vuonna 1988 vastaava osuus oli tätäkin suurempi, 69 prosenttia.

Myös kuudesluokkalaisista aiempaa pienempi osa raportoi vanhemman heihin kohdistamasta henkisestä väkivallasta. Vuonna 2013 heistä 27 prosenttia oli kokenut henkistä väkivaltaa joskus elämänsä

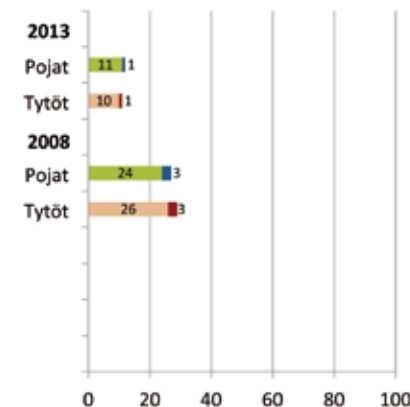
Kuvio 7.

Fyysistä kuritusväkivaltaa elämänsä aikana vanhempansa (äidin ja/tai isän) taholta kokeneiden 6.- ja 9.-luokkalaisten poikien ja tyttöjen (14 v.) osuudet (%) vuosina 1988 (vain 9.-luokkalaisten), vuosina 2008 ja 2013.

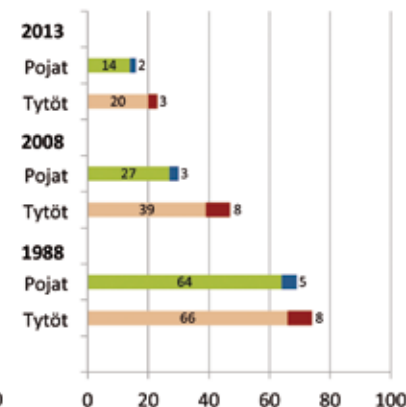
Lapsiuhritutkimus

■ Joskus, pojat
■ Usein, pojat
■ Joskus, tytöt
■ Usein, tytöt

6.-luokkalaisten

9.-luokkalaisten

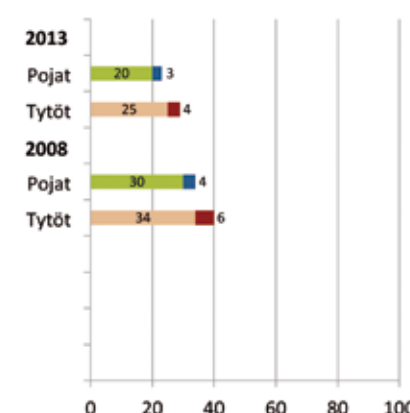
Kuvio 8.

Henkistä väkivaltaa elämänsä aikana vanhempansa (äidin ja/tai isän) taholta kokeneiden 6.- ja 9.-luokkalaisten (14 v.) osuudet (%) sukupuolen mukaan vuosina 1988, 2008 ja 2013.

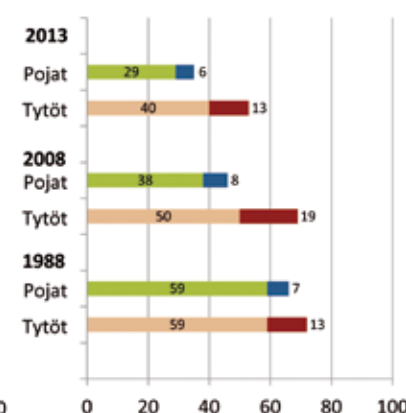
Lapsiuhritutkimus

■ Joskus, pojat
■ Usein, pojat
■ Joskus, tytöt
■ Usein, tytöt

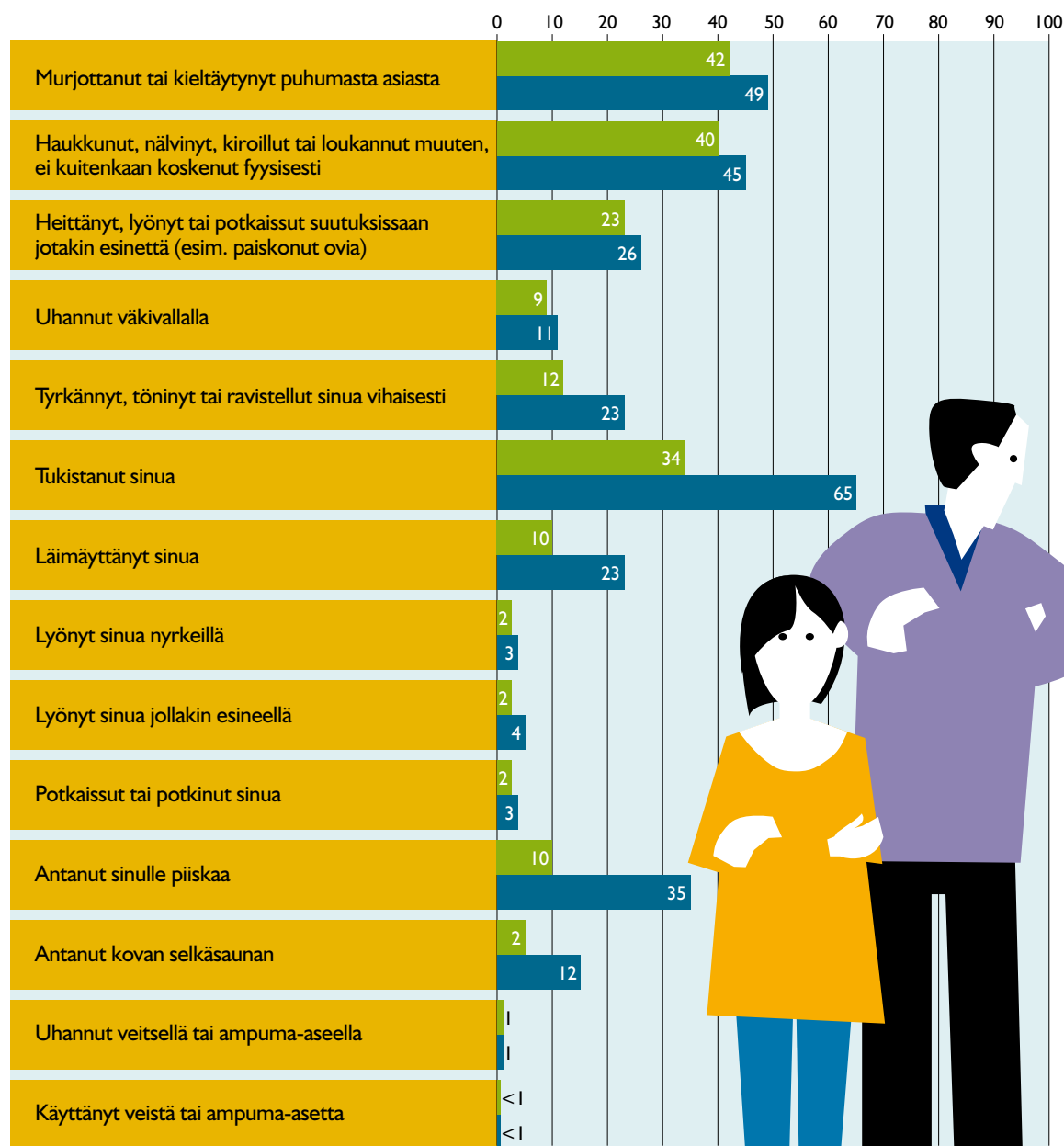
6.-luokkalaisten

9.-luokkalaisten

Onko äitisi ja/tai isäsi riidellessänne...

Vanhempien lapsen kohdistamaa henkistä väkivaltaa ja fyysistä kuritusväkivaltaa selvitettiin Lapsiuhritutkimuksessa vuonna 2008 9-luokkalaisten oppilailta. Heiltä kysyttiin seuraavaa: "Vanhemmilla ja lapsilla on monia erilaisia tapoja yrittää ratkaista välillään olevia erimielisyyksiä. Arvioi seuraavilla sivuilla olevilla luetteloilla ovatko vanhempasi käyttäneet mainittuja keinoja, kun teillä on ollut riitoja". Tämän sivun taulukossa kuvataan osuus lapsista, joiden vanhemmat ovat käyttäneet näitä keinoja joskus lapsen elämän aikana 14 ikävuoteen mennessä. Samaa asiaa selvitettiin myös vuoden 1988 lapsiuhritutkimuksessa.

Lähde: Lapsiuhritutkimus 2008 *

* vuonna 2013 toteutetun Lapsiuhritutkimuksen tiedot eivät olleet vielä käytettävissä

Lapsiuhritutkimus 2008
Lapsiuhritutkimus 1988

aikana. Viisi vuotta aikaisemmin vastaava luku oli kymmenen prosenttiyksikköä suurempi.

Joskus elämän aikana koetun henkisen väkivallan lisäksi myös vanhemman lapsen kohdistama usein toistuva henkinen väkivallankäyttö on vähentynyt. Vuonna 2008 yhdeksäsluokkalaista tytöistä 19 ja pojista kahdeksan prosenttia ilmoitti vanhemman kohdistaneen heihin usein henkistä väkivaltaa. Viisi vuotta myöhemmin vastaavat osuudet olivat tytöillä 13 ja pojilla kuusi prosenttia. Kuudesluokkalaista tytöistä neljä ja pojista kolme prosenttia ilmoitti vanhempansa usein toistuvasta henkisestä väkivallankäytöstä vuonna 2013. Viisi vuotta aiemmin vastaavat osuudet olivat tytöillä kuusi ja pojilla neljä prosenttia. [Kuvio 8.]

Kaikenlaisen väkivallan käyttäminen kasvatuksessa kiellettiin lailla vuonna 1984. Lapsiuhritutkimus-

muksen perusteella laki näyttää toimineen toivotulla tavalla. Vuoden 1988 korkeita lukuja selittää osaltaan se, että tuolloin kyselyyn vastanneet yhdeksäsluokkalaisten ovat saattaneet kokea kuritusväkivaltaa jo ennen lain voimaantuloa. Lisäksi tietoisuus laista ja sen sisällöstä on todennäköisesti parantunut vasta myöhemmin. Nämä muutokset todennäköisesti näkyvät vähentyneinä kuritusväkivallan kokemuksina vuosien 2008 ja 2013 tutkimustuloksissa.

Laista ja siihen liittyvästä tiedotuksesta huolimatta huomattava osa lapsista raportoi edelleen etenkin joskus elämän aikana koetusta henkisestä väkivallasta. Se saattaa kertoa tilanteista, joissa vanhempi on hermostuessaan menettänyt malttinsa. Sen sijaan usein toistuva henkinen kuritusväkivalta kuvastaa pelon ja uhan negatiivista ilmapiiä kotona.

Koulukiusaamisen vähentäminen ei ole onnistunut

Koulukiusaaminen ei ole vähentynyt 2000-luvulla, vaikka sen kitkemiseksi on viime vuosina tehty paljon työtä. Seitsemän prosenttia yläkoululaisista joutuu edelleen viikoittain koulukiusatuksi. Osuus on täsmälleen sama kuin vuosituhaten alussa. Pojat raportoivat kiusaamisesta tyttöjä useammin.

Viikoittain koulukiusatuksi joutuneiden yläkouluikäisten osuuksissa ei ole Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) toteuttaman *Kouluterveyskyselyn* mukaan tapahtunut muutoksia 2000-luvulla. Vuonna 2013 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaista seitsemän prosenttia ilmoitti tulleen koulukiusatuksi viikoittain. Lukiossa kiusatuksi joutuminen oli selvästi harvinaisempaa kuin peruskoulussa. Ensimmäisen ja toisen vuoden lukion opiskelijoista yksi prosentti raportoi viikoittaisesta kiusaamisesta. Ammatillisessa oppilaitoksessa kiusatuksi joutuneiden osuudet olivat pienempiä kuin perusopetuksessa, mutta suurempia kuin lukiossa. Ammattiin opiskelevista neljä prosenttia raportoi tulleen kiusatuksi viikoittain oppilaitoksessaan kuluneen lukuvuoden aikana. Sekä peruskoulussa että toisella asteella pojat kärsivät koulukiusaamisesta yleisemmin kuin tytöt. [Kuvio 9.]

Vastaavansuuntaisia tuloksia on saatu myös

WHO-Koululaistutkimuksessa 11-, 13- ja 15-vuotiaiden (5.-, 7.- ja 9.-luokkalaisten) nuorten kokeamasta viikoittaisesta koulukiusaamisesta. Vaikka viikoittain koulussa kiusatuksi joutuminen oli pääsääntöisesti vuonna 2010 vähäisempää kuin vuonna 1994, ovat joka viikko koulukiusatuksi joutuneiden lasten ja nuorten osuudet kasvaneet 5.-luokkalaisten poikien lukuun ottamatta yhdestä kahteen prosenttiyksikköä vuodesta 2006 vuoteen 2010.

Kansainvälisesti tarkastellen satunnainen koulukiusaaminen on Suomessa lähes yhtä yleistä kuin WHO-Koululaistutkimukseen osallistuvassa noin 40 maassa keskimäärin. Ruotsissa satunnaisesti kiusatuksi joutuneiden lasten osuudet ovat selvästi pienempiä kuin muissa Pohjoismaissa. Vuonna 2010 viisitoista prosenttia 11-vuotiaista ruotsalaisista raportoi joutuneensa satunnaisesti kiusatuksi koulussa. Vastaava osuus suomalaisnuorilla oli noin kolmannes eli yli kaksinkertainen, ja muissa

Pohjoismaissa noin 30 prosenttia. Sen sijaan toistuvasti, vähintään kerran viikossa kiusatuksi joutuneiden osuus on Suomessa kansainvälisesti verrattuna pieni.

Lapset joutuvat kiusaamisen kohteeksi myös muutoin kuin koulupäivän aikana. Vuonna 2009 toteutetun *Nuorten terveystapatutkimuksen* mukaan yksitoista prosenttia 12–18-vuotiaista lapsista ja nuorista oli joutunut kiusatuksi kännykän tai in-

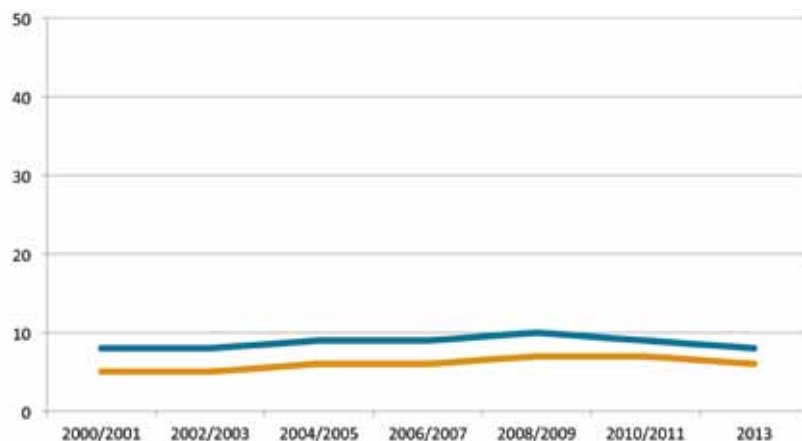
ternetin välityksellä edellisen vuoden aikana. Noin viidennes kiusatuksi joutuneista koki kiusaamisen vakavaksi ja häiritseväksi. Viikoittainen internetin tai kännykän välityksellä tapahtuva kiusaaminen on harvinaista. Sekä *Nuorten terveystapatutkimus* (12-, 14-, 16- ja 18-vuotiaat) että *WHO-Koululaistutkimus* (11-, 13- ja 15-vuotiaat) osoittavat, että viikoittaista internetin tai kännykän välityksellä tapahtuvaa kiusaamista kokee noin yksi prosentti lapsista.

Kuvio 9.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat, jotka ovat joutuneet koulukiusatuksi vähintään kerran viikossa. Osuudet (%) sukupuolen mukaan vuosina 2000/2001–2013.

THL/Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

Koulussa työskentelevät aikuiset eivät puutu kiusaamiseen

Koulukiusaamiseen puuttuminen on tehotonta. Jopa 68 prosenttia toistuvasti kiusatuista tai toisten kiusaamiseen osallistuneista peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista ilmoittaa, etteivät koulussa työskentelevät aikuiset puutu kiusaamiseen.

■ Koulussa työskentelevät aikuiset puuttuvat vain pieneen osaan kiusaamislanteista, vaikka kyse on toistuvasta, vähintään kerran viikossa tapahtuvasta kiusaamisesta, selviää Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Kouluterveyskyselystä. Erityisesti lukiossa kiusaamislanteet näyttävät jäävän valtaosin selvittämättä. Tosin lukiossa kiusaamistapauksia on selvästi vähemmän kuin peruskoulussa.

Vähintään kerran viikossa kiusatuksi joutuneista tai muiden kiusaamiseen osallistuneista oppilaista valtaosa ilmoittaa, että koulun aikuiset eivät puutu kiusaa-

miseen. Näin arvioi 85 prosenttia lukiolaisista vuonna 2013. Vastaavat osuudet olivat ammattiin opiskelevilla 69 prosenttia ja kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisilla 68 prosenttia. Sukupuolten väliset erot olivat pieniä.

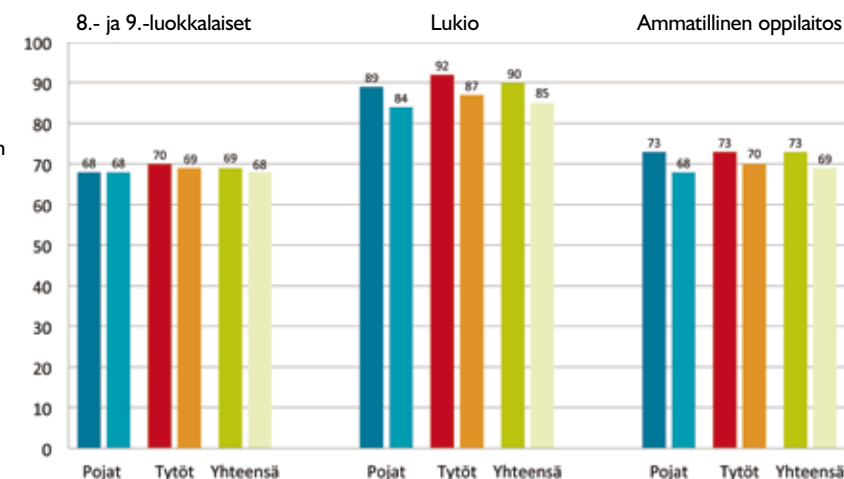
Kiusaamiseen puuttumisessa ei ole perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaiden vastausten perusteella tapahtunut muutoksia vuosien 2010–2011 ja 2013 välillä. Lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa hieman aiempaa pienempi osa kiusatuista tai muita kiusanneista opiskelijoista arvioi vuonna 2013, ettei kiusaamiseen ole puututtu. [Kuvio 10.]

Kuvio 10.

Koulukiusaamislanteissa vähintään kerran viikossa osallisina olleet 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat, jotka ilmoittavat, ettei kiusaamiseen ole puututtu koulun aikuisten toimesta. Osuudet (%) sukupuolen mukaan vuosina 2010/2011 ja 2013.

THL/Kouluterveyskysely

■ 2010/2011
■ 2013

Kiusaaminen voi olla osittain vaikeasti havaittavaa, jolloin koulun ja oppilaitosten henkilökunta ei ole siihen ymmärtänyt tarttua. Terveiden ja hyvinvoinnin

laitoksen *Terveiden edistämisen vertaistieto* -hankkeessa havaittiin, että vajaa puolet kouluista arvioi, ettei jatkuvaa kiusaamista ole koulussa lainkaan.

Poikien osallistuminen tappeluihin on yleistynyt

Yhä useampi 11- ja 13-vuotias poika osallistuu tappeluun vähintään kerran vuodessa. Lähes joka toinen 11-vuotias poika otti osaa vähintään yhteen tappeluun vuonna 2010. Samanikäisillä tytöillä vastaava osuus oli 12 prosenttia.

■ Poikien osallistuminen tappeluihin on hieman yleistynyt 11- ja 13-vuotiaiden ikäryhmissä viime vuosina, käy ilmi *WHO-Koululaistutkimuksesta*. Vuonna 2002 40 prosenttia 11-vuotiaista pojista kertoi osallistuneensa vähintään yhteen tappeluun kuluneen vuoden aikana. Kahdeksan vuotta myöhemmin näin arvioi 48 prosenttia.

Vastaavasti 13-vuotiaista pojista 37 prosenttia ilmoitti osallistuneensa vähintään yhteen tappeluun vuonna 2002. Vuonna 2010 näin raportoi 43 prosenttia saman ikäluokan pojista. Vanhimmissa 15-vuotiaiden ikäryhmässä tappeluihin osallistui noin joka kolmas poika kaikkina 2000-luvun tutkimusvuosina.

Myös 11-vuotiailla tytöillä tappeluihin osallistuminen yleistyi viidellä prosenttiyksiköllä vuodesta 2002

vuoteen 2010. Heistä 12 prosenttia ilmoitti vuonna 2010 tapelleensa vähintään kerran kuluneen vuoden aikana. Sen sijaan 13- ja 15-vuotiaiden tyttöjen osallistumisessa tappeluihin ei juuri ole tapahtunut muutoksia 2000-luvulla. Vuonna 2010 tappeluun ilmoitti osallistuneensa 15 prosenttia 13-vuotiaista tytöistä ja 16 prosenttia 15-vuotiaista tytöistä. [Taulukko 9.]

Pojat tappelevat selvästi yleisemmin kuin tytöt. Tämä on tavanomainen ero sukupuolten välillä myös muissa maissa. Suomessa tyttöjen osallistuminen tappeluihin näyttäisi hieman yleistyvän iän myötä, kun taas pojilla päinvastoin 15-vuotiaiden ikäryhmässä tappeluissa mukanaolo on harvinaisempaa kuin nuoremmissa ikäryhmissä. Sama suuntaus on nähtävissä kaikkina 2000-luvun tutkimusvuosina.

Kansainvälistä vertailutietoa tappeluihin osallistumisesta on saatavilla niiden 11-, 13- ja 15-vuotiaiden lasten osuuksista, jotka ilmoittavat osallistuneensa tappeluun kuluneen vuoden aikana vähintään kolme kertaa. Suomalaisnuoret osallistuvat tappeluun näin usein verrattain harvoin, ja Suomi sijoittuikin

vertailussa häntäpäähän. Esimerkiksi 15-vuotiaista suomalaispojista kymmenen prosenttia ja tytöistä neljä prosenttia raportoi tappeluun osallistumisesta vähintään kolme kertaa kuluneen vuoden aikana, kun esimerkiksi Kreikassa vastaavat osuudet ovat pojilla 23 ja tytöillä kahdeksan prosenttia.

Taulukko 9.

11-, 13- ja 15-vuotiaat pojat ja tytöt (%), jotka ovat olleet mukana tappelussa vähintään kerran viimeisen 12 kuukauden aikana vuosina 2002–2010.

JY/WHO-Koululaistutkimus

		2002 %	2006 %	2010 %
11-vuotiaat	Pojat	40	46	48
	Tytöt	7	12	12
	Kaikki	24	28	29
13-vuotiaat	Pojat	37	40	43
	Tytöt	15	14	15
	Kaikki	26	26	29
15-vuotiaat	Pojat	33	32	35
	Tytöt	18	16	16
	Kaikki	25	23	25

Kolmannes ammattiin opiskelevista tytöistä on kokenut seksuaalista väkivaltaa

Ammattiin opiskelevista tytöistä jopa kolmannes ja lukiolaistytöistä neljännes on kokenut seksuaalista väkivaltaa. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen osuus on viidennes. Pojista 6–11 prosenttia raportoi seksuaalisesta väkivallasta.

■ Seksuaalisen väkivallan kokeminen on etenkin tyttöjen keskuudessa yleistä, ilmenee Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamasta *Kouluterveyskyselystä*. Vuonna 2013 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä 20, lukiolaistytöistä 23 sekä ammattiin opiskelevista tytöistä 33 prosenttia ilmoitti joutuneensa seksuaalisen väkivallan kohteeksi joskus tai toistuvasti. Vastaavasti pojista 6–11 prosenttia raportoi seksuaalisesta väkivallasta.

Seksuaalista väkivaltaa kartoittava indikaattori on muodostettu kolmesta väittämästä ja se kokoaa yhteen vastentahtoisesti kehon intiimialueiden kosketusta kokeneiden, yhdyntään tai muunlaiseen seksiin painostettujen tai pakotettujen sekä rahan, tavarain tai

päihteiden tarjoamista vastineeksi seksistä kokeneiden nuorten osuudet.

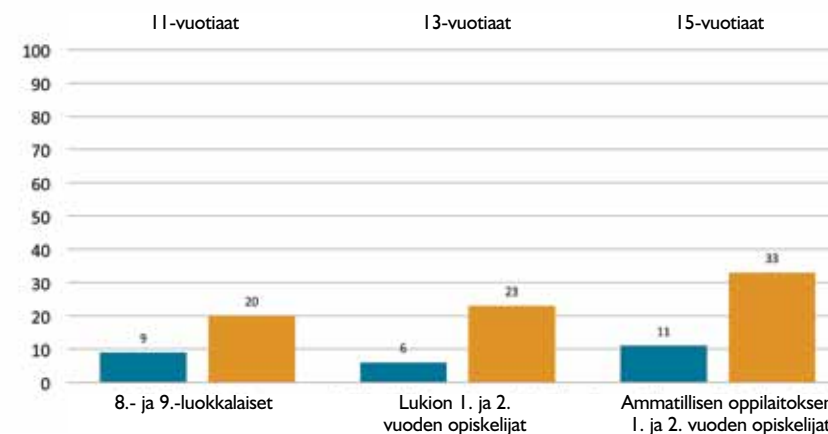
Yleisintä kartoitetuista seksuaalisen väkivallan muodoista vuonna 2010–2011 oli kehon intiimialueiden kosketelu vastoin nuorten tahtoa. Sitä oli kokenut 5–6 prosenttia pojista. Peruskoulua ja lukiota käyvien tyttöjen vastaava osuus oli 16–17 ja ammattiin opiskelevien tyttöjen 24 prosenttia. Yhdyntään tai muunlaiseen seksiin painostamisesta tai pakotamisesta raportoi 2–3 prosenttia pojista ja 3–13 prosenttia tytöistä. Poliisin tietoon tulleita lapsen hyväksikäyttötapauksia kirjattiin vuonna 2012 yli 1 500. Tapauksia on enemmän kuin esimerkiksi vuonna 2009, jolloin vastaava luku oli alle 1 100. [Kuvio 11.]

Kuvio 11.

Seksuaalista väkivaltaa joskus tai toistuvasti kokeneet 8.- ja 9.-luokkalaiset sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat (%) sukupuolen mukaan vuonna 2013.

THL/Kouluterveyskysely

■ Pojat
■ Tytöt

Varkauden uhriksi joutuneiden nuorten osuus on kasvanut

Useammalta kuin joka viidenneltä yhdeksäsluokkalaiselta on varastettu jotakin edeltävän vuoden aikana. Varkauden uhriksi joutuneiden nuorten osuus on kasvanut 2000-luvulla. Väkivallan ja sen uhan kokemukset puolestaan ovat vähentyneet. Silti joka viides yhdeksäsluokkalainen poika kertoo joutuneensa väkivallan tai sen uhan kohteeksi edeltäneen vuoden aikana.

■ Useammalta kuin joka viidenneltä (22%) yhdeksäsluokkalaiselta on varastettu jotakin edeltäneen vuoden aikana. Varkauden uhriksi joutuneiden nuorten osuus on kasvanut 2000-luvulla, sillä vastaava osuus vuonna 2001 oli 17 prosenttia. Tiedot perustuvat Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen *Nuorisori-kollisuus-kyselyyn*. Siinä selvitetään yhdeksäsluokkalaisilta rikoksen uhriksi joutumista edeltäneen vuoden aikana. Tarkastelun kohteena ovat varastamisen, uhkaamalla varastamisen, väkivallan uhan ja väkivallan kohteeksi joutuminen. Vuonna 2012 kyselyaineistoa kerättiin myös kuudesluokkalaisilta, mutta tuloksia ei ole toistaiseksi raportoitu.

Pojilla väkivallan tai väkivallan uhan kohteeksi joutuminen oli yleisempää kuin tytöillä. Vuonna 2012 pojista 22 prosenttia raportoi väkivallan uhan ja 19 prosenttia väkivallan kokemuksesta. Tytöistä puolestaan 16 prosenttia oli kokenut väkivallan uhkaa ja 12 prosenttia oli joutunut väkivallan uhriksi.

Väkivallan uhka ja väkivallan kokemukset ovat

käyneet harvinaisemmiksi viimeisten neljän vuoden aikana. Vielä vuonna 2008 lähes kolmannes pojista oli kokenut väkivallan uhkaa ja neljännes raportoi väkivallasta. Tytöistä puolestaan viidennes ilmoitti väkivallan uhasta ja kahdeksasosa (16%) suoranaista väkivallasta.

Uhkaamalla varastamisen kohteeksi joutuneiden nuorten osuudet olivat pienempiä kuin muiden väkivallan muotojen uhriksi joutuneiden osuudet. Pojista yhdeksän ja tytöistä neljä prosenttia raportoi, että heiltä oli varastettu tai yritetty varastaa jotakin uhkaamalla. Uhkaamalla varastamisen uhrikokemuksissa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia vuodesta 1998 vuoteen 2012. [Taulukko 10.]

Myös *Kouluterveyskyselyssä* on saatu samansuuntaisia tuloksia nuorten kokemasta fyysisestä uhasta kuin *Nuorisori-kollisuus-kyselyssä*. Vuonna 2013 perusopetuksen kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pojista 24 ja tytöistä 15 prosenttia ilmoitti kokeneensa fyysisistä uhkaa kuluneen vuoden aikana. Fyysisistä

Taulukko 10.

Rikoksen uhriksi viimeisten 12 kuukauden aikana joutuneiden 9.-luokkalaisten osuudet (%) rikostyyppin ja sukupuolen mukaan vuosina 1998–2012. Salmi 2012, 25–26

		1998	2001	2004	2008	2012
Varastaminen	Pojat	18	15	15	20	22
	Tytöt	17	18	16	20	23
	Kaikki	18	17	16	20	22
Uhkaamalla varastaminen	Pojat	9	10	8	8	9
	Tytöt	3	4	2	3	4
	Kaikki	6	7	5	6	6
Väkivallan uhka	Pojat	25	28	27	30	22
	Tytöt	15	18	17	19	16
	Kaikki	20	23	22	24	19
Väkivalta	Pojat	21	23	20	25	19
	Tytöt	12	14	11	16	12
	Kaikki	17	18	16	20	16

uhkaa kokeneiden poikien osuus on hieman suurempi kuin 2000-luvun puolivälissä, jolloin vastaava osuus oli 22 prosenttia. Vuodesta 2002–2003 alkaen fyysistä uhkaa kokeneiden tyttöjen osuus on ollut 14–16 prosenttia.

Tuloksia vertailtaessa on huomioitava, että *Koulu-*

terveyskyselyssä fyysistä uhkaa selvitettiin kysymällä, oliko oppilailta yritetty kuluneen 12 kuukauden aikana varastaa jotakin uhkaamalla tai käyttämällä väkivaltaa, uhattu fyysisellä vahingoittamisella tai käyty kimppuun fyysisesti. *Kouluterveyskyselyn* tuloksia on mahdollista tarkastella kuntakohtaisesti.

Nuorten itse ilmoittama omaisuuden vahingoittaminen on kasvanut

Joka kolmas yhdeksäsluokkalaisista on vahingoittanut toisen omaisuutta ja joka neljäs on varastanut. Lisäksi joka viides yhdeksäsluokkalaisista pojista on syyllistynyt väkivaltaan. Viime vuosina etenkin omaisuuden vahingoittamiseen syyllistyneiden nuorten osuus on kasvanut.

Vuonna 2012 nuorten tyypillisin rikoskäyttäytymisen muoto oli omaisuuden vahingoittaminen. Siihen syyllistyi lähes kolmannes yhdeksäsluokkalaisista. Seuraavaksi yleisintä oli varastaminen. Lähes neljännos nuorista kertoi varastaneensa kuluneen vuoden aikana. Tiedot käyvät ilmi Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen *Nuorisoriikollisuuskyselystä*. Siinä yhdeksäsluokkalaisilta tiedustellaan heidän syyllistymistään varastamiseen, omaisuuden vahingoit-

tamiseen, väkivaltaan sekä marihuanan ja hasiksen käyttöön edeltävän vuoden aikana. Vuonna 2012 kyselyaineistoa kerättiin myös kuudesluokkalaisilta, mutta tuloksia ei ole toistaiseksi raportoitu.

Vuosien 1995 ja 2008 välillä varastamiseen ja omaisuuden vahingoittamiseen syyllistyneiden nuorten osuudet ovat laskeneet, mutta tämän jälkeen näistä rikostyypeistä ilmoittaneiden osuudet ovat jälleen yleistyneet. Alimmillaan vuonna 2008

runsas viidennes yhdeksäsluokkalaisista ilmoitti syyllistyneensä varastamiseen ja samansuuruinen osuus nuorista raportoi omaisuuden vahingoittamisesta. Vastaavista rikostyypeistä ilmoitti noin kolmannes nuorista 1990-luvun puolivälissä.

Väkivallanteot olivat pojilla yleisempiä kuin tytöillä. Pojista lähes joka viides ilmoitti tehneensä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana, kun tytöillä vastaava osuus oli seitsemän prosenttia. Väkivaltaa käyttäneiden tyttöjen osuudet olivat pienempiä vuonna 2012 kuin edeltävinä vuosina. Esimerkiksi vuonna 2001 vielä 12 prosenttia tytöistä oli oman ilmoituksensa mukaan syyllistynyt väkivaltaan. Väkivalta raportoivien poikien osuuksissa on tapahtunut vain pieniä muutoksia viime vuosina.

Marihuanan ja hasiksen käytöstä ilmoittaneiden poikien osuudet ovat kasvaneet viimeisten vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana. Tytöillä vastaavat osuudet ovat kasvaneet maltillisemmin. Vuonna 1996 pojista neljä ja tytöistä viisi prosenttia ilmoitti ainakin kokeilleensa marihuanaa tai hasista, kun vastaavat osuudet vuonna 2012 olivat pojilla yksitoista

ja tytöillä seitsemän prosenttia. [Kuvio 12.]

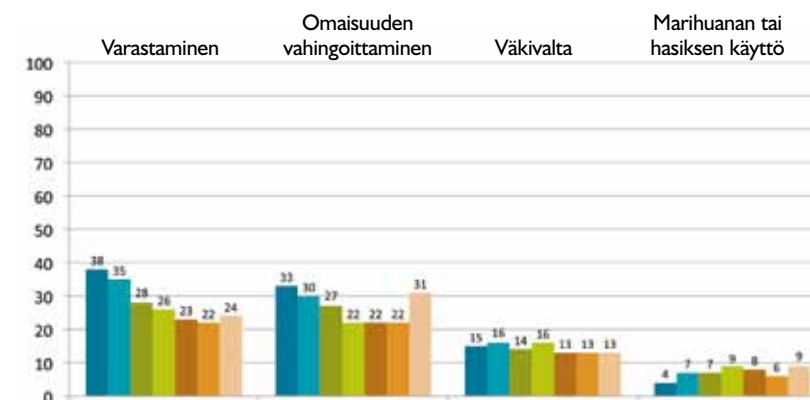
Kouluterveyskyselyn perusteella toistuvasti rikkeitä tehneiden 8. ja 9. luokan oppilaiden osuudet ovat viime vuosina kasvaneet. Suuntaus on sama kuin *Nuorisoriikollisuuskyselyssä* varastamisen ja omaisuuden vahingoittamisen kohdalla. Kun vuonna 2010–2011 pojista 23 ja tytöistä 18 prosenttia syyllistyi toistuvasti rikkeisiin, olivat vastaavat osuudet vuonna 2006–2007 pojilla 20 ja tytöillä 13. Toistuvasti rikkeitä tehneiden nuorten osuuksiin lasketaan ne nuoret, jotka ovat tehneet vähintään kahta seuraavista rikkeistä tai ovat tehneet jotain seuraavista vähintään kaksi kertaa: töherryksen tekeminen julkisiin paikkoihin, koulun, oppilaitoksen tai jonkun muun omaisuuden vahingoittaminen, varastaminen ja jonkun pahoinpitely.

Kaikki alaikäisenä tehdyt rikokset eivät tule ilmi, joten itse ilmoitetun rikoskäyttäytymisen selvittäminen on tarpeellista. Tosin nimettömänä kerättävään kyselytutkimustietoon liittyy omat luotettavuushaasteensa.

Kuvio 12.

Kuluneen vuoden aikana eri rikostyyppisiin osallistuneiden 15–16-vuotiaiden (9.-luokkalaisten) osuudet (%) vuosina 1995–2012. Salmi 2012, 13–15

■ 1995
■ 1996
■ 1998
■ 2001
■ 2004
■ 2008
■ 2012

Lapsia on suojeltava nykyistä tehokkaammin väkivallalta

Kasvu ympäristön turvallisuudessa on tapahtunut paljon lasten ja nuorten hyvinvointia tukevaa myönteistä kehitystä. Lasten kuolemantapaukset ovat vähentyneet kaikissa ikäryhmissä viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana. Eniten Suomessa menehtyy 15–17-vuotiaita nuoria. Tässäkin ikäryhmässä sattuneet kuolemantapaukset ovat kuitenkin puolittuneet vuodesta 1981 vuoteen 2012. Viimeisten 20 vuoden aikana yhä useampi lapsi on selvinnyt hengissä täysi-ikäiseksi, koska liikenneturvallisuus on parantunut ja muut tapaturmaiset kuolemat ovat vähentyneet. Myönteisestä kehityksestä huolimatta sairaalahoitoon johtaneet liikennetapaturmat sekä muut tapaturmat ja itsensä vahingoittaminen ovat yleistyneet 13–17-vuotiaiden ikäryhmässä.

Kotien kasvatuskulttuuri on tilastojen perusteella kehittynyt toivottavaan suuntaan. Vanhemman lapseen kohdistama henkinen väkivalta ja fyysinen kuritusväkivalta ovat nyt selvästi harvinaisempia kuin 25 vuotta sitten. Viimeisen viiden vuoden aikana vanhemman fyysisestä kuritusväkivallasta raportoivien kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten osuudet ovat puolittuneet. Esimerkiksi kuudesluokkalaista enää noin kymmenen prosenttia ilmoittaa kokeneensa fyysistä kuritusväkivaltaa joskus elämänsä aikana. Ilahduttavaa on myös se, että vanhempansa joka viikko humalassa nähneiden lasten osuudet ovat laskeneet viiden viime vuoden aikana.

Myönteisistä muutoksista huolimatta kodeissa on yhä tehtävää etenkin vanhempien lapseen kohdistaman henkisen väkivallan kitkemisessä. Yhdeksäsluokkalaista lähes puolet ja kuudesluokkalaistakin runsas neljännes kertoo joutuneensa vanhemman heihin kohdistaman henkisen väkivallan uhriksi. Myös lapsiin kohdistuvaa fyysistä kuritusväkivaltaa on syytä edelleen vähentää, sillä sitä on kokenut joskus elämänsä aikana edelleen joka viides yhdeksäsluokkalainen ja kuudesluokkalaistakin useampi kuin joka kymmenes.

Koulukiusaamista ei ole saatu vähenemään. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaista pojista kahdeksan ja tytöistä kuusi prosenttia joutuu edelleen kiusatuiksi. Laajat kiusaamisen vähentämiseen tähtäävät hankkeet eivät ole vielä vaikuttaneet olennaisesti kiusaamiseen yläkoulussa. Myös koulukiusaamiseen puuttuminen koulussa on lasten ilmoitusten perusteella tehotonta. Kaksi kolmesta toistuvasti kiusatuista tai kiusaamiseen osallistuneista kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaista ilmoittaa, etteivät koulun aikuiset puutu kiusaamiseen. Lukiolaisten keskuudessa osuus on vielä suurempi (85%). Liki puolet kouluista arvioi silti, ettei jatkuvaa kiusaamista ole koulussa lainkaan. Merkittävä osa kiusaamisesta jää siis aikuisilta huomaamatta.

Lasten suojeleminen seksuaaliselta häirinnältä ei ole onnistunut. Seksuaalisen väkivallan kokeminen etenkin tyttöjen keskuudessa on huomiota herättävää yleistä. Joka kolmas ammattiin opiskeleva tyttö, lähes joka neljäs lukiolaistyttö ja joka viides peruskoulun viimeisillä luokilla oleva tyttö on kohdannut vastentahtoisesti kehon intiimialueiden koskettelua tai seksiin painostamista. Pojistakin 6–11 prosenttia on kokenut vastaavaa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli (2011), että Suomi....

- tehostaa toimiaan kiusaamisen ja ahdistelun estämiseksi kouluissa
- lisää resursseja perheneuvontaan ja vanhempainkasvatukseen
- vahvistaa ennalta ehkäiseviä palveluja erityisesti päihdeongelmaisten perheiden osalta
- varmistaa ruumiillisen kurituksen kieltävän lainsäädännön täysimittaisen täytäntöönpanon ja edistää väkivallattomia kurinpidon muotoja
- selvittää lasten hyväksikäytön ja laiminlyönnin yleisyyttä sekä valtion politiikkaa sen estämiseksi
- selvittää digitaalisessa mediassa tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön ja ahdistelun esiintyvyyttä
- vahvistaa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevaa tilastointia, asettaa ensisijaiseksi tavoitteeksi kaikkien lapsiin kohdistuvan väkivallan muotojen poistamisen ja laatii siitä kattavan ohjelman

Lasten ja nuorten vapaa-ajanvietossa esiintyy monenlaista turvattomuutta. Lasten raportoima heihin itseensä kohdistuva väkivalta ja sen uhka näyttävät olevan edelleen varsin yleisiä. Joka viides yhdeksäsluokkalainen poika on joutunut väkivallan tai sen uhan kohteeksi edeltävän vuoden aikana. Tytöillä osuudet ovat hieman pienempiä. Tappeluihin vähintään kerran vuodessa osal-

listuu edelleen varsin moni poika, 11-vuotiaista lähes joka toinen. Tosin kansainvälisesti tarkastellen suomalaislapset joutuvat usein toistuviiin tappeluihin muihin maihin verrattuna varsin harvoin. Lähes kolmannes nuorista ilmoittaa vahingoittaneensa toisen omaisuutta, joka neljäs on varastanut ja pojista joka viides syyllistynyt väkivaltaan. ●

Lapsiasiavaltuutetun kannanotto

Suurin osa lasten tapaturmaisista kuolemista olisi ehkäistävissä. Valtion ja kuntien tulee viedä lasten ja nuorten tapaturmien vähentämisen hyvät ohjeet ja lait perheiden, koulujen ja vapaa-ajan toimijoiden arkeen. Erityisiä toimia tarvitaan mopoturvallisuuden lisäämiseksi ja lasten uimataidon kohentamiseksi. Perhesurmien ehkäisemiseksi perhepalveluiden tulee toimia paremmin yhtenä kokonaisuutena.

Koulun aikuisten valmiuksia puuttua kiusaamiseen tulee parantaa. Osana koulutyötä on vahvistettava kaverisuhteita ja erilaisuuden hyväksymistä. Menettelytavoista ja vastuuhenkilöistä kiusaamisen vähentämisessä tulee tiedottaa sekä lapsille että vanhemmille.

Kuritusväkivallan vähentämiseksi valtion ja kuntien on tarjottava eri-ikäisten lasten vanhemmille enemmän kotikasvatuksen tukea sekä arkista apua, kuten lapsiperheiden kotipalvelua, uupumustilanteissa. Erityisen tärkeää arkinen apu on vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten vanhemmille. Lasten ja vanhempien myönteistä vuorovaikutusta pitää vahvistaa neuvolasta lähtien.

Tiedottamista vanhempien liiallisen alkoholinkäytön haittavaikutuksista lapsille tulee jatkaa. Myös työterveyspalveluissa tulee selvittää lasten tilanne silloin kun vanhempien päihdeongelmia hoidetaan.

Tanja Koivula, TtM, opettaja,
Hyria ammattikorkeakoulu

Myös vammaisen lapsen äänen kuuluttava tarkasteltaessa väkivaltaa ja kiusaamista

Vammaisuuden ja väkivallan käsitteiden nostaminen esille on tärkeää turvallisen ja tasa-arvoisen lapsuuden näkökulmasta.

Useat tutkimukset tarkastelevat terveiden lasten ja nuorten hyvinvointia ja lapsen kasvuympäristön turvallisuutta, mutta vammaiset ja pitkäaikaissairaat lapset rajautuvat niissä usein ulkopuolelle. Vammaisilla lapsilla ja nuorilla on kuitenkin yhdenvertainen oikeus tasavertaiseen kohteluun, osallistumiseen ja turvallisuuteen, kuten vammattomalla ikätoverilla. Tämä puheenvuoro pohjautuu Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiössä 2011–2013 toteutettuun Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamaan hankkeeseen *Vammaisten lasten ja nuorten kuritusväkivalta ja huostaanotot*.

Tutkimuksissa vammaisuutta on tarkasteltu yhtenä väkivallan riskitekijänä. Kuitenkin lapsi voi myös vammautua väkivallan seurauksena. Vammaisiin lapsiin kohdistuva väkivalta on moniulotteinen ilmiö. Lapsiin voidaan kohdistaa väkivaltaa eri tavoin: fyysisesti, psyykkisesti, kemiallisesti, seksuaalisesti, sosioekonomisesti sekä laiminlyömällä huolenpitoa. Erilaiset väkivallan muodot eivät aina esiinny erillisinä, vaan saattavat olla toisiinsa nivoutuneita.

Väkivallan ja vammaisuuden määrittelemistä tyhjentävästi vaikeuttaa käsitteellinen moninaisuus. Käsitteitä lapsen kaltoinkohtelu, laiminlyönti ja lapsiin kohdistuva väkivalta käytetään rinnakkain. Myöskään vammaisuuden käsitteestä ei ole yhtenäistä määritelmää. Mainitussa Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön hankkeessa tarkasteltiin seuraavia vammaryhmiä: fyysisesti, psyykkisesti, kognitiivisesti, neurologisesti, kielellisesti ja visuaalisesti

vammaisia sekä näiden vammojen yhdistelmiä.

Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista (2006) määritellään vammaisiksi henkilöiksi ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisiin lapsiin kohdistuva väkivalta tutkimustiedon valossa

Useiden kansainvälisten tutkimusten perusteella eri tavoin vammaisilla lapsilla ja nuorilla on kohonnut riski kokea väkivaltaa. Tutkimustiedot ovat kuitenkin keskenään ristiriitaisia. Jonesin ym. (2012) kirjallisuuskatsauksessa väkivallan riski kaikkien väkivallan muotojen osalta oli nelinkertainen vammaisilla lapsilla verrattuna vammattomiin ikätovereihin. Kuitenkin tutkijat Govindshenoy ja Spencer (2006) tuovat esille, että vammaisuuden ja pahoinpitelyn tai kaltoinkohtelun yhteys on heikko.

Näiden erilaisten tutkimustulosten pohjalta on tärkeä tarkastella aihetta lisää. Mainitussa Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön hankkeessa väkivallan muodoista tarkasteltiin lisäksi kiusaamista yhtenä vammaisten lasten kokemana väkivallan muotona. Aihe on tärkeä, sillä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) nojalla lasta tulee suojella kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lapsen oikeuksien

mukaan kaikkia lapsia on kuultava heitä koskevissa asioissa, ja luotettavinta tietoa väkivallasta arvellaan saatavan, kun kysytään lapselta itseltään.

Väkivallan muodoista eniten on tutkittu kansainvälisellä tasolla vammaisten lasten kiusaamista ja seksuaalista väkivaltaa, mutta myös muitakin väkivallan muotoja. Kansallisella tasolla tietoa vammaisten lasten väkivallan eri muodoista ei ole paljonkaan saatavilla.

Kuitenkin Heinonen ja Ellonen (2013) ovat tutkineet vammaisuuden ja vanhempien toteuttaman kuritusväkivallan yhteyttä. Tutkimusjoukko- na olivat 12–13-vuotiaat ja 15–16-vuotiaat koululaiset (N=13 459) Suomessa. Tulosten mukaan näkövamma, mielenterveysongelma, oppimis- ja/tai muistivaikeudet tai muut pitkäaikaissairaudet, kuten astma olivat yhteydessä kuritusväkivallan kohonneeseen riskiin. Lapset, joilla oli useita vammoja, kokivat muita todennäköisemmin kuritusväkivaltaa. Tulosten perusteella voidaan todeta, että lapset, joilla on vammoja tai pitkäaikaissairauksia, ovat kohonneessa kaltoinkohtelun riskissä.

Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön hankkeessa johtopäätösten tekoa vaikeutti eri tutkimuksissa erilaiset vammaisuuden ja väkivallan käsitteiden määrittelyt. Poliisiammattikorkeakoulun keräämää tilastollista tutkimusaineistoa analysointiin hankkeen aikana, mutta tutkimustulokset eivät ole vielä julkaistavissa. Tutkimuksessa tarkastellaan Suomen ja Ruotsin äitien käyttämää henkistä ja fyysistä väkivaltaa vammaisia ja pitkäaikaissairaita lapsia (N=286), kuin myös vammattomia lapsiaan (N=3 134) kohtaan.

Tärkeää on ottaa väkivalta ja kiusaaminen systemaattisesti puheeksi ja nostaa ne avoimeen keskusteluun lasten ja perheiden sekä verkoston kanssa. Vammaisten lasten ääntä ja kokemuksia on kuultava mahdollisista kommunikointivaikeuksista huolimatta. Kohtaamisissa perheiden kanssa on tarpeen myös luontevasti keskustella kasvatuskäytännöistä ja kuulla vanhempien mahdollisesta avun tarpeesta, jota muun muassa väsymys voi aiheuttaa.

Ammattilaisille ja vanhemmille tulee opettaa väkivallattomia kasvatuskäytäntöjä, jotta he selviävät haastavista kasvatustilanteista loukkaamatta lasta henkisesti tai fyysisesti. Edelleen on tärkeää nostaa esille tekijöitä, jotka voivat suojata vammaista lasta väkivallalta ja kiusaamiselta. Kiusaaminen määritellään tässä yhdeksi väkivallan muodoista, ja sen

"Väkivaltaa ennaltaehkäisevällä toiminnalla säästetään yhteiskunnan varoja, mutta ennen kaikkea inhimillistä kärsimystä."

vähentäminen on ajankohtainen haaste erityisesti vammaisten, mutta myös vammattomien lasten kohdalla.

On tarpeen tarkastella myös rakenteellista väkivaltaa, joka voidaan jaotella lainsäädäntöön, kulttuuriin, asenteisiin, terveys- ja sosiaalipolitiikkaan, koulutuspolitiikkaan sekä yhteiskunnan taloudellisiin päätöksiin. Monet vammaiset ja heidän perheensä kokevat olevansa muun muassa palveluiden suhteen eriarvoisessa asemassa. Vammaisten lasten perheiden kokemia yhteiskunnallisia epäkohtia tulee poistaa ja palveluita edelleen kehittää. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön toteuttaman hankkeen aikana nousi keskeisesti esille vammaisten lasten ja heidän perheidensä ennaltaehkäisevän tuen kehittämisen tarve.

Elämme yhteiskunnassa, jossa väkivallan käyttö lapsiin on lailla kiellettyä, mutta jossa sitä silti vielä esiintyy. Tilanteeseen ei pidä tyytyä, vaan parantaa niin vammaisten kuin vammattomien lasten tilannetta kohti turvallisempaa huomista. Väkivaltaa ennaltaehkäisevällä toiminnalla säästetään yhteiskunnan varoja, mutta ennen kaikkea inhimillistä kärsimystä. Erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota vammaisiin lapsiin kohdistuvaan henkiseen väkivaltaan. Yhteiskunnallisia varoja tulisi suunnata pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten perheille, jotta perheen hyvinvointia voidaan yksilöllisesti ja ennaltaehkäisevästi tukea. Näin voidaan myös mahdollisesti ehkäistä väkivaltaa.

Tulevissa selvityksissä tulisi selvittää tietoja myös vammaisten lasten ja nuorten osalta. Kansallisia tutkimuksia, kuten *Lapsiuhritutkimus*, tulisi toteuttaa systemaattisesti Suomessa, jotta tietoa lasten ja nuorten turvallisuudesta saataisiin päätöksenteon tueksi. ●

Noora Ellonen, YTT, erikoistutkija,
Poliisiammattikorkeakoulu

Kuritusväkivallan kitkemistä hidastavat asenteet ja perheiden tuen puute

Kuritusväkivallan käyttö on ollut lailla kiellettyä kohta 30 vuotta. Tänä aikana sen käyttö on vähentynyt huomattavasti. Siitä huolimatta edelleen suuri osa lapsista kokee kuritusväkivaltaa kotonaan.

Miksi 30 vuotta ei riitä sellaisen toiminnan kitkemiseen yhteiskunnastamme, joka on merkittävä riski lasten perusturvallisuudelle, kehitykselle ja hyvinvoinnille? Näen tähän kaksi merkittävää syytä: Asenteet kuritusväkivaltaa kohtaan sekä lapsiperheiden tuen puute.

Kuritusväkivallan kriminalisoinnin jälkeen suomalaisten asenteet kuritusväkivaltaa kohtaan ovat tiukentuneet jatkuvasti. Edelleen kuitenkin lähes joka viides suomalainen aikuinen hyväksyy kuritusväkivallan käytön. Ongelman tästä tekee se, että kuritusväkivallan hyväksyminen on suoraan yhteydessä sen käyttöön. Vanhempien myönteinen asenne kuritusväkivaltaa kohtaan siirtyy usein myös seuraavalle sukupolvelle, jolloin myös se hyväksyy ja käyttää kuritusväkivaltaa. Asennekasvatuksella on siis edelleen suuri merkitys kuritusväkivallan ennaltaehkäisemisessä.

"Tehokas puuttuminen kuritusväkivaltaan on merkittävää lapsiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisyä."

Asenteet eivät kuitenkaan yksin selitä kuritusväkivallan käyttöä, koska siihen turvautuvat myös ne vanhemmat, jotka eivät kuritusväkivaltaa hyväksy. Uskon tämän johtuvan siitä, että kuritusväkivalta ilmiönä on muuttunut. Viisikymmentä vuotta sitten kuritusväkivalta kuului olennaisena osana kaikenlaisten perheiden arkeen. Kun kuritusväkivalta kriminalisoitiin, se saatiin ensin kitkettyä pois korkeamman sosioekonomisen aseman perheistä. Kuritusväkivalta oli erityisesti matalasti koulutettujen ja työttömien ongelma. Nykyään kuritusväkivaltaa käytetään jälleen kaikenlaisissa perheissä. Asenteissa ei kuitenkaan ole tapahtunut vastaavaa muutosta. Sen sijaan kuritusväkivallan käyttö on muuttanut muotoaan. Se liittyy yhä tiiviimmin vanhempien stressiin, väsymykseen ja muihin sellaisiin tilanteisiin, jotka ajavat myös kuritusväkivaltaa hyväksymättömät käyttämään sitä.

Tämä kertoo ennen kaikkea vanhemmuuden keinojen puutteesta sekä siitä, että väsymyksen hetkellä ei ole saatavilla apua lapsen kasvatukseen, jolloin se purkautuu aggressiivisena käyttäytymisenä lapseen. Kuritusväkivallan ennaltaehkäisyn näkökulmasta yhteiskunnan tulisikin panostaa entistä enemmän lapsiperheiden varhaisen tuen palveluihin. Nykyisellään niiden saatavuus on monin paikoin surkea ja se kostaatuu lasten pahoinvointina.

Myös viranomaisten puuttumisherkkydessä on edelleen parantamisen varaa. Aihetta on tutkittu

paljon viime vuosina. Tutkimukset osoittavat, että myös viranomaisilla on asenteissaan tarkastamisen varaa. Sekä lastensuojelussa että poliisissa yksittäisiin kuritusväkivaltapauksiin suhtaudutaan joskus vähättelevästi eikä aina olla yhtä mieltä siitä, mikä on oikea toimintatapa milloinkin. Epäröinti voi johtaa jopa siihen, että asiaan ei puututa ollenkaan.

Kuritusväkivaltaan puuttuminen tulisi kuitenkin nähdä laajemmin kuin vain yksittäisen tukistamisen näkökulmasta. Suomessa on vahvaa tutkimusnäyttöä siitä, että yksittäinenkin tukistus tai luunappi lisää riskiä sekä kuritusväkivallan käyttämiseen uudelleen että vakavampiin väkivallan tekoihin turvautumiseen. Tehokas puuttuminen kuritusväkivaltaan on siten merkittävää lapsiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisyä. Viranomaisten tulisi nähdä se niin ja löytää yhteisymmärrys kuritusväkivaltaan puuttumiseen paikallistasolla.

Vanhempien tukeminen lasten hyvinvoinnin turvaamisessa ei ole yksinomaan viranomaisten tehtävä. Läheisten ja vertaisten tuki on usein jopa merkityksellisempää sillä hetkellä kun tuntuu, että omat voimat ei riitä. Yhteisöllisyys ja lähimmäisistä välittäminen on kuitenkin pelottavalla tavalla katoamassa nyky-yhteiskunnastamme. Taistellaan tätä kehitystä vastaan ja pidetään yhdessä huoli lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. ●

4. Terveys

Vauvat ovat Suomessa hyvin terveitä. Lasten ikävuosien karttuessa huolta aiheuttavat yhä yleisemmin mielenterveyden ongelmat sekä ylipaino. Koettu masennus on yläkouluikäisillä melko yleistä. Poikien itsemurhaluvut ovat edelleen hälyttävän korkeat. Samaan aikaan suuri enemmistö lapsista on elämäänsä tyytyväinen.

Lasten liikkumattomuus yleistyy murrosiässä. Lasten ja nuorten lisääntyvä ylipainoisuus vaatii huomiota, samoin erot lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien terveystottumuksissa. Jälkimmäiset tupakoivat, käyttävät alkoholia ja kokeilevat huumeita yleisemmin kuin lukiolaiset. Myös ylipaino on yleisempää ammattiin opiskelevilla.

Tässä luvussa lasten ja nuorten terveyttä tarkastellaan kymmenen psyykkisen hyvinvointiin, päihteiden käyttöön ja terveystottumuksiin liittyvän tilaston kautta. Lasten ja nuorten terveydestä kertovat muun muassa itsemurhien määrä, huumeekokeilujen yleisyys ja ylipainoisten lasten osuus.

TERVEYDEN INDIKAATTORIT

- 1 Imeväiskuolleisuus
- 2 Itsemurhakuolleisuus
- 3 Keskivaikea tai vaikea masentuneisuus (R-BDI mielialakyselyn perusteella)
- 4 Elämään tyytyväisyys
- 5 Humalajuominen
- 6 Tupakointi
- 7 Huumeekokeilut
- 8 Ylipaino
- 9 Vähintään tunnin päivittäin liikkuvat
- 10 Hedelmien syöminen

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan:

6. Lapsella on oikeus elämään. Valtion täytyy taata, että lapset saavat kasvaa ja kehittyä mahdollisimman hyvissä oloissa.
23. Vammaisen lapsen täytyy saada hoitoa ja apua. Hänellä on oikeus erikoishoitoon, joka on parasta mahdollista hoitoa hänelle. Oikeanlaisella hoidolla taataan lapselle täysipainoinen ja hyvä elämä, joka parantaa lapsen itseluottamusta. Vammaista lasta pitää tukea niin, että hän voi osallistua sekä käydä koulussa ja harrastuksissa.
24. Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä. Lapsella on oikeus saada hoitoa ja apua, jos hän sairastuu. Lapsella on oikeus päästä lääkäriin. Myös vauvaa odottavien äitien terveydestä pitää huolehtia.
33. Aikuisten täytyy suojella lasta huumeilta.
39. Valtion täytyy auttaa lasta, jos häntä on kohdeltu väärin.

Vauvat ovat Suomessa terveitä

Vauvat ovat Suomessa erittäin terveitä, mistä kertoo kansainvälisesti verraten pieni alle vuoden ikäisenä kuolleiden osuus. Vuonna 2012 Suomessa kuoli 141 alle yksivuotiaasta. Ensimmäisen elinvuotensa aikana kuolleiden lasten osuus on vähentynyt viime vuosiin saakka.

■ Alle vuoden ikäisenä kuolleiden lasten määrä on laskenut Suomessa voimakkaasti viimeisten 60 vuoden aikana, selviää Tilastokeskuksen Kuolemansyy- ja Väestötietoista. Lasku on jatkunut loivemmin 1970-luvun jälkeen aivan viime vuosiin saakka. Myös muissa OECD-maissa on onnistuttu vähentämään vauvojen kuolemia.

Vuonna 2012 Suomessa kuoli 141 lasta alle vuoden ikäisenä. Ikäluokkaan suhteutettuna tämä tarkoittaa 2,4 kuolemaa tuhatta elävänä syntyntä lasta kohden. Toistaiseksi vähiten vauvoja on kuollut Suomessa vuonna 2010. Silloin vain 2,3 lasta tuhatta elävänä syntyntä lasta kohden kuoli ennen ensimmäistä ikävuottaan. Vielä vuonna 1950 vastaava alle vuoden ikäisenä kuolleiden lasten osuus oli 43,5 lasta tuhatta elävänä syntyntä lasta kohden. [Kuvio 13.]

Vauvojen kuolemantapaukset on Suomessa myös kansainvälisesti verraten vähäisiä. Vuonna 2009 alle vuoden ikäisenä kuolleiden osuus oli Suomessa kuudenneksi pienin 40 maan vertailussa. Myös muissa

Pohjoismaissa, Japanissa, Sloveniassa ja Luxemburgissa vain harva lapsi kuoli ensimmäisen elinvuotensa aikana ($\geq 3/1\ 000$). Sen sijaan esimerkiksi Intiassa, Etelä-Afrikassa ja Indonesiassa alle vuoden ikäisenä kuolleiden lasten osuus oli moninkertainen Suomen lukuihin verrattuna. Esimerkiksi Intiassa kuoli alle yksivuotiaana 50 lasta tuhatta elävänä syntyntä lasta kohden.

Alle vuoden ikäisenä kuolleiden alhainen osuus kertoo ennen kaikkea vauvojen ja synnyttävien äitien hyvistä terveydentilasta, maan taloudellisesta ja sosiaalisesti suotuisista elinoloista sekä terveydenhuollon tehokkuudesta. Suurin osa vauvoista kuolee esimerkiksi synnynnäisten epämuodostumien, muiden terveysongelmien tai kätkeytykseen seurauksena. Tartuntataudit, tapaturmat ja väkivalta ovat kuolemansyynä harvinaisia alle yksivuotiailla. Lasten kasvaessa tapaturmien osuus kuolemansyistä lisääntyy. Siksi 1-17-vuotiaiden lasten kuolemantapauksia on kuvattu tarkemmin luvussa *Kasvu- ja elinympäristön turvallisuus*.

Kuvio 13.

Alle vuoden ikäisenä kuolleiden lasten määrä tuhatta elävänä syntyntä lasta kohti vuosina 1950–2012.

Vuodet 1987–2012:
Tilastokeskus/
Kuolemansyytilastot

Vuodet 1950–1986:
Tilastokeskus/Väestötieto

Valtaosa lapsista on tyytyväisiä elämäänsä

Noin 90 prosenttia 11-, 13- ja 15-vuotiaista on tyytyväisiä elämäänsä. 11-vuotiaiden elämäänsä tyytyväisten lasten osuus on laskenut hieman 2000-luvulla.

■ Suurin osa tytöistä ja pojista on tyytyväisiä elämäänsä, kun heitä pyydetään itse arvioimaan elämäntilannettaan, selviää *WHO-Koululaistutkimuksesta*. Suomalaislapset ovat myös kansainvälisesti verrattuna tyytyväisiä elämäntilanteeseensa. Esimerkiksi 15-vuotiaiden elämäänsä tyytyväisten suomalaisnuorten osuus on kolmanneksi suurin lähes 40 maan vertailussa. Suomea edellä tässä maiden välisessä vertailussa ovat ainoastaan Hollanti ja Belgia.

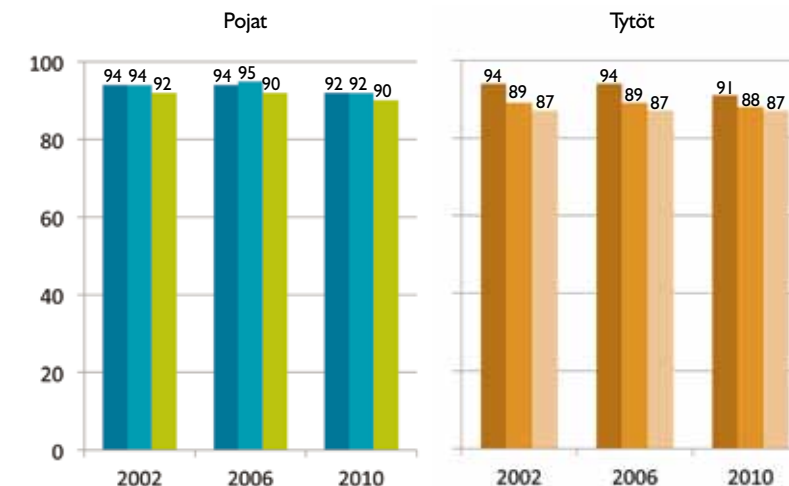
Elämään tyytyväisyyttä on selvitetty *WHO-Koululaistutkimuksessa* kysymyksellä, jossa lapset kuvaavat elämäntilannettaan asteikolla nollasta kymmeneen. Elämäänsä tyytyväisiksi arvioitiin lapset, jotka olivat valinneet vastaukseksi vähintään luvun 6. [Kuvio 14.]

Kuvio 14.

Elämään tyytyväisten (asteikolla 0–10 vähintään 6 vastanneiden) 11-, 13- ja 15-vuotiaiden tyttöjen ja poikien osuudet (%) vuosina 2002–2010.

JY/WHO-Koululaistutkimus

■ 11 vuotta
■ 13 vuotta
■ 15 vuotta
■ 11 vuotta
■ 13 vuotta
■ 15 vuotta

Pojat tekevät Suomessa yhä paljon itsemurhia

Suomessa 15–19-vuotiaiden poikien itsemurhat ovat kansainvälisesti verraten yleisiä. Vuonna 2012 itsemurhan teki 30 poikaa ja 14 tyttöä. Nuorten itsemurhat eivät ole pitkällä aikavälillä juurikaan vähentyneet, vaikka 1990-lukuun verrattuna tilanne onkin parantunut.

■ Itsemurhat ovat suomalaisnuorilla merkittävä kuoleman syy. Nuoria kuolee vuosittain oman käden kautta saman verran kuin liikenteessä, joinakin vuosina kuten 2012 jopa enemmän. Näin siitakin huolimatta, että 15–19-vuotiaiden poikien itsemurhat ovat vähentyneet 1990-luvun huippuvuosista. Tilastokeskuksen kuolemansytilastoista selviää, että vielä vuonna 1990 itsemurhaan päätyi neljäkymmentä 15–19-vuotiaasta poikaa 100 000 ikäluokan poikaa kohden. Vuonna 2012 vastaava luku oli yli puolet pienempi, 18. Alimmillaan poikien itsemurhien määrä oli vuonna 2005, jolloin itsemurhan teki 16 poikaa. Suhteutettuna sataatuhatta 15–19-vuotiaasta poikaa kohden se tekee kymmenen.

Kuten kuviosta 15 havaitaan, on poikien itsemurhien määrässä ollut jonkin verran vuosittaista vaihtelua. Pitkällä aikavälillä alaikäisten tekemien itsemurhien määrä ei ole juurikaan vähentynyt. Itsemurhan tehneiden poikien osuudet ovat viime vuosina olleet lähellä 1970-luvun alun vastaavia osuuksia.

Poikien itsemurhat ovat edelleen yleisempiä kuin tyttöjen, vaikkakin sukupuolten väliset erot ovatkin viime vuosina kaventuneet. Vuonna 2012 itsemurhaan kuoli 18 poikaa sataatuhatta 15–19-vuotiaasta poikaa kohden. Tyttöillä vastaava osuus oli yhdeksän.

Pojat päätyvät itsemurhaan yleisemmin kuin tytöt myös muualla maailmassa. [Kuvio 15.]

15–19-vuotiaiden tyttöjen itsemurhien määrässä ei ole ollut poikien tapaan yhtä paljon vuosittaista vaihtelua. Eniten niitä sattui vuonna 2008, jolloin itsemurhan teki yhdeksän 15–19-vuotiaasta tyttöä 100 000 tyttöä kohden. Alimmillaan tyttöjen tekemien itsemurhien määrä oli vuonna 1993. Tuolloin itsemurha oli kuolinsyynä kahdella tytöllä 100 000 ikäluokan tyttöä kohden. Itsemurhaan päätyi tuona vuonna kolme tyttöä.

Tytöjä päätyy kuitenkin itsensä vahingoittamisen vuoksi sairaalahoitoon huomattavasti poikia enemmän (ks. s. 38). Vuonna 2011 oli tästä syystä potilaina 77 tyttöä ja 22 poikaa 100 000 13–17-vuotiaasta kohden.

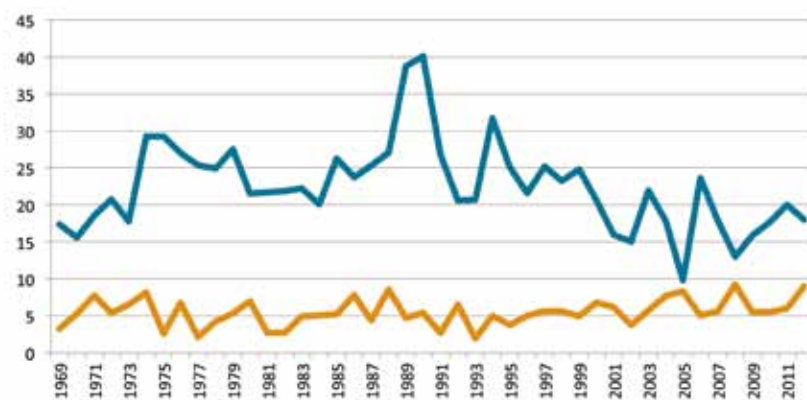
Suomessa 15–19-vuotiaiden itsemurhat ovat selvästi OECD-maiden keskiarvoa (6.2/100 000) yleisempiä. Vain Uudessa Seelannissa ja Irlannissa itsemurhaan päätyy suhteellisesti enemmän nuoria kuin Suomessa. Kreikassa, Espanjassa ja Italiassa 15–19-vuotiaiden itsemurhat ovat sen sijaan hyvin harvinaisia (alle 3/100 000). Suomen lisäksi nuorten itsemurhat ovat pääsääntöisesti vähentyneet myös muissa OECD-maissa 1990-luvulta alkaen. Vain

Kuvio 15.

Itsemurhan tehneiden 15–19-vuotiaiden poikien ja tyttöjen osuudet ikäluokan 100 000 poikaa/tyttöä kohden vuosina 1969–2012.

Tilastokeskus/
Kuolemansytilastot

— Pojat
— Tytöt

muutamissa maissa, kuten esimerkiksi Japanissa ja Chilessä, nuorten itsemurhien määrä on lisääntynyt 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä.

Itsemurha on kuolinsyynä harvinaisempi 15–17-vuotiaiden ikäryhmässä verrattuna 15–19-vuotiaiden ikäryhmään. Esimerkiksi vuonna 2010 itsemurhaan päätyi Suomessa yksitoista 15–17-vuotiaasta poikaa sataatuhatta ikäluokan poikaa kohden,

kun vastaava osuus oli 15–19-vuotiaiden poikien joukossa 18. Toisin sanoen itsemurhat yleistyvät juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneiden poikien keskuudessa. 15–17-vuotiaiden poikien itsemurhat eivät myöskään ole vähentynyt 1990-luvulta 2000-luvulle, kuten 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä voitiin havaita. Alle 15-vuotiaiden tekemät itsemurhat ovat harvinaisia. Vuosittain on tilastoitu vain yksittäisiä tapauksia.

Joka viides yläkouluikäinen tyttö kokee masentuneisuutta

Tytöjen masentuneisuus on yleistynyt 2000-luvulla. Lähes joka viides 8. ja 9. luokan tyttö raportoi masennusoireista vuonna 2010–2011. Vuosituhannen vaihteessa vastaava osuus oli 14 prosenttia. Pojat kokevat masentuneisuutta tyttöjä harvemmin.

■ Nuorille suunnatun mielialakyselyn perusteella keskivaikea tai vaikea masentuneisuus on selvästi yleisempää tytöillä kuin pojilla, selviää Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) *Kouluterveyskyselystä*. Vuonna 2010–2011 liki viidesosa 8. ja 9. luokan tytöistä koki keskivaikeaksi tai vaikeaksi luokiteltavaa masentuneisuutta, kun vastaava poikien osuus oli vajaa kymmenesosa. Pojilla masentuneisuutta kokevien osuudet olivat samansuuruisia myös lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevilla. Ammattiin opiskelevilla tytöillä masentuneisuus oli hieman yleisempää kuin lukiolaistytöillä. Lukiossa joka kahdeksas tyttö ja ammatillisessa oppilaitok-

sessä joka kuudes tyttö kärsi masentuneisuudesta. [Kuvio 16.] [Taulukko 11.]

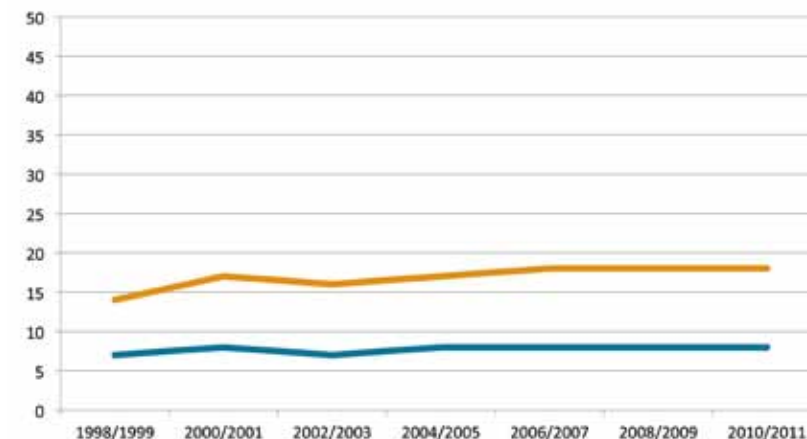
Perusopetuksen 8. ja 9. luokan tytöillä masentuneisuuden kokeminen on yleistynyt neljä prosenttiyksikköä kahdessatoista vuodessa. Pojilla masentuneisuutta kokevien poikien osuus on säilynyt 7–8 prosentissa kaikkina tutkimusvuosina. Toisella asteella opiskelevien masentuneisuutta kokevien tyttöjen ja poikien osuuksissa ei myöskään ole tapahtunut suuria muutoksia 2000-luvulla.

Masentuneisuusoireilun lisäksi lasten mielen-terveyteen liittyvistä pulmista on saatavilla tietoa esimerkiksi sairaalakäyntien ja laitoshoidossa vie-

Kuvio 16.

8. ja 9. luokan pojat ja tytöt, jotka kokivat keskivaikeaksi tai vaikeaksi luokiteltavaa masentuneisuutta vuosina 1998/1999–2010/2011 (%).
THL/ Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

Taulukko 11.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat, jotka kokivat keskivaikeaksi tai vaikeaksi luokiteltava masentuneisuutta. Osuudet (%) sukupuolen mukaan vuosina 1998/1999–2010/2011. THL/Kouluterveyskysely

	1998/1999	2000/2001	2002/2003	2004/2005	2006/2007	2008/2009	2010/2011
8.- ja 9.-luokkalaiset							
Tytöt	14	17	16	17	18	18	18
Pojat	7	8	7	8	8	8	8
Kaikki	11	13	12	13	13	13	13
Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat							
Tytöt		12	13	13	14	13	13
Pojat		7	7	7	7	7	7
Kaikki		9	10	10	10	10	10
Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat							
Tytöt						15	16
Pojat						8	7
Kaikki						12	12

tettyjen vuorokausien muodossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen perusterveydenhuoltotilaston mukaan vuonna 2012 liki viisi 0–17-vuotiaasta lasta tuhatta ikäluokan lasta kohden oli saanut sairaalahoitoa mielenterveyshäiriöihin. Kyseisenä vuonna sairaalassa hoidettiin mielenterveydellisistä syistä lähes 4 900 alaikäistä. Koko ikäluokasta se oli 0,5 prosenttia. Osuus on säilynyt varsin muuttumattomana vuodesta 1996 lähtien.

Sen sijaan psykiatrasta laitoshoidon saaneiden 13–17-vuotiaiden osuudet ovat kolminkertaistuneet vuodesta 1994 vuoteen 2012. Lähes kahdeksan nuorta tuhatta 13–17-vuotiaasta kohden oli laitoshoidossa mielenterveyshäiriöiden takia vuonna 2012. Kaikkiaan psykiatrasta laitoshoidon sai tuona vuonna yli 2 300 kyseisen ikäluokan edustajaa. Koko ikäluokkaan suhteutettuna hoitoa saaneiden osuus oli 0,8 prosenttia.

Yhä harvempi nuori tupakoi

Vielä vuosituhatosen vaihteessa tupakoivien nuorten osuudet olivat lähes kaksi kertaa suurempia kuin nyt. Vuonna 2013 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä 12 ja pojista 15 prosenttia tupakoi päivittäin.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista, lukiolaisista ja ammattiin opiskelevista yhä pienempi osa tupakoi päivittäin, ilmenee Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamasta *Kouluterveyskyselystä*. Vuonna 1996–1997 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pojista 21 ja tytöistä 19 prosenttia ilmoitti tupakoivansa joka päivä, kun vastaavat osuudet olivat

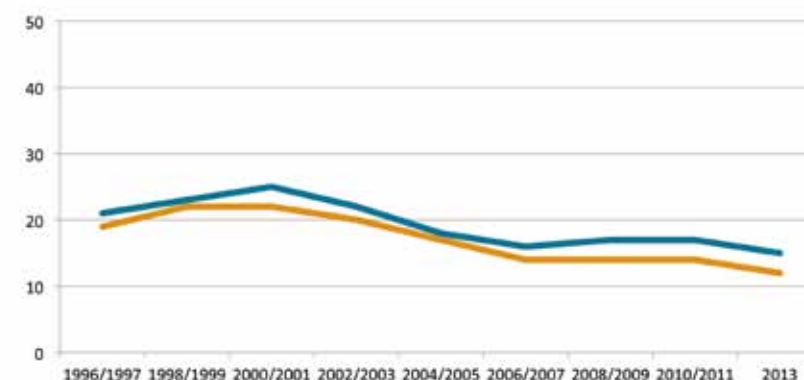
vuonna 2013 pojilla 15 ja tytöillä 12 prosenttia.

Etenkin lukiolaisilla päivittäin tupakoivien osuudet ovat pienentyneet voimakkaasti. Kun vielä vuosituhatosen vaihteessa 19 prosenttia lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista ilmoitti tupakoivansa joka päivä, oli päivittäin tupakoivien osuus laskenut kahdeksaan prosenttiin vuonna 2013. Sen sijaan ammattiin opis-

Kuvio 17.

Päivittäin tupakoivat perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojat ja tytöt (%) vuosina 1996/1997–2013. THL/Kouluterveyskysely

Pojat
Tytöt

Taulukko 12.

Päivittäin tupakoivat perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat (%) sukupuolen mukaan vuosina 1996/1997–2013. THL/Kouluterveyskysely

		1996/1997	1998/1999	2000/2001	2002/2003	2004/2005	2006/2007	2008/2009	2010/2011	2013
8.- ja 9.-luokkalaiset	Tytöt	19	22	22	20	17	14	14	14	12
	Pojat	21	23	25	22	18	16	17	17	15
	Kaikki	20	22	24	21	18	15	15	15	13
Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat	Tytöt			19	19	15	12	11	11	8
	Pojat			18	17	14	11	10	10	8
	Kaikki			19	18	15	11	10	11	8
Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat	Tytöt							40	39	37
	Pojat							39	40	35
	Kaikki							39	40	36

kelevilla nuorilla tupakointi on edelleen huomattavan yleistä. Vuonna 2013 ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista yli kolmannes tupakoi päivittäin, tytöt yhtä yleisesti kuin pojat. [Kuvio 17.] [Taulukko 12.]

Laskeva trendi suomalaisnuorten päivittäisen tupakoinnin yleisyydessä on havaittu myös muissa kyselytutkimuksissa. *Nuorten terveystapatutkimuksen* 1970-luvulle ulottuva tarkastelujakso osoittaa savukkeiden polttamisen vähentyneen sekä 14- ja 16-vuotiaiden että 18-vuotiaiden ikäryhmissä. 16- ja 18-vuotiailla pojilla tupakointi oli yleisintä 1980–1990-lukujen vaihteessa. Tuolloin yli kolmannes pojista poltti tupakkaa päivittäin. Sen sijaan 16- ja 18-vuotiailla tytöillä tupakointi oli yleisintä vuosituhatosen vaihteen jälkeen, jolloin heistä joka kolmas poltti päivittäin. Vuonna 2013 tupakointi oli selvästi

vähäisempää, sillä savukkeita poltti noin joka kuudes 16–18-vuotias nuori.

Nuorten tupakointi on UNICEFin selvityksen mukaan vähentynyt 2000-luvulla yleisesti muualakin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Päivittäin tupakoivien suomalaisten 15-vuotiaiden osuus oli vuonna 2010 hieman kansainväliseen WHO-Koululaistutkimukseen osallistuneen noin 40 maan keskiarvoa suurempi.

Vaikka päivittäin tupakoivien nuorten osuudet ovat vähentyneet, on Terveys 2015 Kansanterveysohjelman tavoitteeseen *”Nuorten tupakointi vähenee siten, että 16–18-vuotiaista alle 15 % tupakoi”* vielä matkaa. Tavoite on lähes saavutettu 15–16-vuotiaiden nuorten ikäryhmässä, mutta erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien nuorten tupakointi

on vielä huomattavan yleistä. Lisäksi nuuskan käyttö on viime vuosina lisääntynyt. Nuorten päihteiden käyttöä kartoittavan ESPAD-tutkimuksen mukaan viikoittainen nuuskan käyttö on viime vuosina lähes kaksinkertaistunut 15–16-vuotiaiden poikien kes-

kuudessa. Vuonna 2007 yhdeksän prosenttia heistä ilmoitti käyttäneensä nuuskaa vähintään kolme kertaa viimeisen 30 päivän aikana. Vuonna 2011 vastaava osuus oli 17 prosenttia. Tyttöillä viikoittain nuuskaa käyttäneiden osuus on säilynyt yhdessä prosentissa.

Nuorten humalahakuinen juominen on vähentynyt

Vähintään kerran kuussa humalaan juovien nuorten osuudet ovat puolittuneet runsaan kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2013 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä yksitoista ja pojista 13 prosenttia joi alkoholia tosi humalaan asti vähintään kerran kuukaudessa. Kansainvälisesti vertailtuna luvut ovat yhä korkeita.

■ Nuorten humalahakuinen juominen on vähentynyt viime vuosina, käy ilmi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) *Kouluterveyskyselystä*. Vielä vuosituuhannen vaihteessa kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pojista 28 ja tytöistä 24 prosenttia ilmoitti käyttävänsä alkoholia tosi humalaan asti vähintään kerran kuukaudessa. Vuonna 2013 vastaavat osuudet olivat pojilla 13 ja tytöillä 11 prosenttia. Yläkouluikäisten humalajuominen näyttää vähentyneen 2000-luvulla myös muiden terveystutkimuskyselyiden, kuten *Nuorten terveys-tapatutkimuksen*, *WHO-Koululaistutkimuksen* ja nuorten päihteiden käyttöön keskittyneen ESPAD-tutkimuksen perusteella.

Myös lukiolaisista aiempaa pienempi osa ilmoittaa juovansa humalaan asti vähintään kerran kuukaudessa, vaikka vielä 2000-luvun alussa humalajuominen yleistyi. Vuodesta 2000 vuoteen 2013 ulottuvalla ajanjaksolla humalajuominen oli yleisintä vuonna 2004–2005, jolloin joka kolmas lukiolaispoika ja neljäs lukiolaistytty ilmoitti juovansa itsensä humalaan joka kuukausi. Vuonna 2013 vastaavasta raportoi joka viides poika ja joka kuudes tyttö.

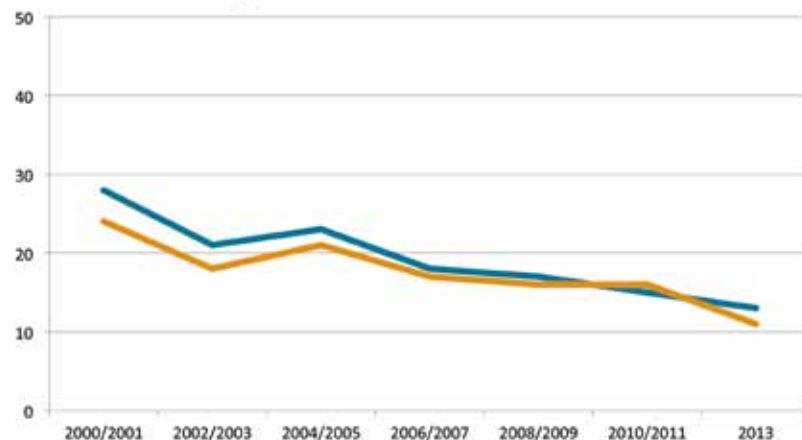
Ammattiin opiskelevilla humalajuominen on yleisempää kuin lukiolaisilla, mutta myös heidän joukossaan vähintään kerran kuukaudessa humalaan juovien osuus on pienentynyt. Vuonna 2013

Kuvio 18.

8. ja 9. luokan pojat ja tytöt, jotka ovat käyttäneet alkoholia tosi humalaan asti vähintään kerran kuukaudessa. Osuudet (%) sukupuolen mukaan vuosina 2000/2001–2013.

THL/Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

Taulukko 13.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat, jotka ovat käyttäneet alkoholia tosi humalaan asti vähintään kerran kuukaudessa. Osuudet (%) sukupuolen mukaan vuosina 2000/2001–2013. THL/Kouluterveyskysely

		2000/2001	2002/2003	2004/2005	2006/2007	2008/2009	2010/2011	2013
8.- ja 9.-luokkalaiset	Tytöt	24	18	21	17	16	16	11
	Pojat	28	21	23	18	17	15	13
	Kaikki	26	20	22	18	17	15	12
Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat								
	Tytöt	19	18	24	23	23	23	18
	Pojat	31	28	33	30	28	26	21
	Kaikki	25	23	29	26	25	25	20
Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat								
	Tytöt					37	36	32
	Pojat					43	42	37
	Kaikki					40	39	35

ammatillisen oppilaitoksen pojista 37 ja tytöistä 32 prosenttia käytti alkoholia vähintään kerran kuukaudessa tosi humalaan asti. Vastaavat osuudet olivat viisi vuotta aiemmin pojilla 43 ja tytöillä 37 prosenttia. [Kuvio 18.] [Taulukko 13.]

Kansainvälisesti tarkastellen suomalaisista 15-vuotiaista vain pieni osa käyttää alkoholia viikoittain, mutta humalajuomiskokeilut sen sijaan ovat suomalaisnuorilla lähes 40 maan keskiarvoa

yleisempiä. Esimerkiksi 15-vuotiaista suomalaispojista kahdeksan ja -tytöistä seitsemän prosenttia ilmoitti vuonna 2010 käyttävänsä alkoholia joka viikko, kun vastaava lähes 40 maan keskiarvo oli pojilla 25 ja tytöillä 17 prosenttia. Humalassa vähintään kaksi kertaa elämänsä aikana oli ollut 15-vuotiaista suomalaisista pojista 37 ja tytöistä 44 prosenttia, kun vastaava kansainvälinen keskiarvo oli pojilla 34 ja tytöillä 29 prosenttia.

Nuorten huumekokeilut ovat lisääntyneet

Nuorten huumekokeilut ovat lisääntyneet viime vuosina. Yhdeksän prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista, 13 prosenttia lukiolaisista ja 21 prosenttia ammattiin opiskelevista nuorista on kokeillut huumeita.

■ Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden huumekokeilut ovat hieman lisääntyneet viime vuosina, selviää Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tekemästä *Kouluterveyskyselystä*. Yläkoululaisten huumekokeilusta on saatavilla tietoa 1990-luvun puolivälistä alkaen. Koko tarkastelujakson ajalla huumeiden kokeilussa on ollut nähtävissä aaltomainen trendi. Vuosituhannen

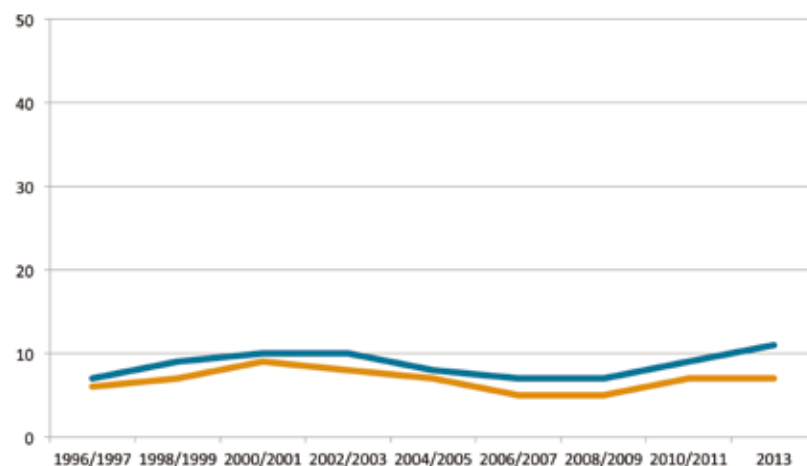
vaihteeseen saakka kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten huumekokeilut lisääntyivät, jonka jälkeen 2000-luvun puoliväliin asti huumeita kokeilleiden nuorten osuudet taas vähenivät ennen uutta viime vuosiin saakka jatkunutta kokeilujen lisääntymistä. Vuonna 2013 huumeita oli kokeillut yksitoista prosenttia 8. ja 9. luokan pojista ja seitsemän prosenttia tytöistä. Alimmillaan vastaavat osuudet olivat vuonna 2006–2007 pojilla seitsemän ja tytöillä viisi

Kuvio 19.

Laittomia huumeita kokeilleiden 8. ja 9. poikien ja tyttöjen osuudet (%) vuosina 1996/1997–2013.

THL/Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

Taulukko 14.

Laittomia huumeita kokeilleet perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat (%) sukupuolen mukaan vuosina 1996/1997–2013. THL/Kouluterveyskysely

		1996/ 1997	1998/ 1999	2000/ 2001	2002/ 2003	2004/ 2005	2006/ 2007	2008/ 2009	2010/ 2011	2013
8.- ja 9.-luokkalaisten	Pojat	7	9	10	10	8	7	7	9	11
	Tytöt	6	7	9	8	7	5	5	7	7
	Kaikki	6	8	10	9	7	6	6	8	9
Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat	Pojat			16	16	14	11	12	16	15
	Tytöt			14	14	12	9	9	12	12
	Kaikki			15	15	13	10	11	14	13
Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat	Pojat							17	22	22
	Tytöt							18	20	21
	Kaikki							17	21	21

prosenttia.

Yleisimmin huumeita ovat kokeilleet ammatillisen oppilaitoksen opiskelijat. Vuonna 2013 pojista 22 ja tytöistä 21 prosenttia ilmoitti kokeilleensa huumeita ainakin kerran elämässään. Vastaavat osuudet olivat 1. ja 2. vuotta lukiossa opiskelevilla pojilla 15 ja tytöillä 12 prosenttia. [Kuvio 19.] Taulukko 14.]

Suomessa kyselytutkimukset osoittavat varsin yhdenmukaisesti, että huumeikokeilut tai kannabiksen kokeilu ovat lisääntyneet 2000-luvun puolivälin

jälkeen. Aiempaa useampi nuori myös tietää tuttavapiirissään huumeita kokeilleita tai heille itselleen on tarjottu huumaavia aineita.

Kansainvälisesti tarkasteltuna suomalaisten 15-vuotiaiden kannabista kokeilleiden nuorten osuudet eivät ole kovin suuria. WHO-Koululaistutkimuksen mukaan esimerkiksi Kanadassa kolmannes 15-vuotiaista on kokeillut kannabista, kun Suomessa vastaava osuus oli tytöillä viisi ja pojilla kaksitoista prosenttia vuonna 2010.

Ylipainoisten poikien osuus on kasvanut

Lasten ja etenkin poikien ylipaino on yleistynyt voimakkaasti. Vuonna 2013 12-vuotiaista pojista joka neljäs ja tytöistä joka kuudes oli ylipainoinen. 1970-luvun lopussa noin kahdeksan prosenttia pojista ja tytöistä oli ylipainoisia.

Ylipainoisten lasten osuus on moninkertaistunut 1970-luvulta viime vuosiin, selviää *Nuorten terveystapatutkimuksesta*. Erityisesti poikien ylipaino on yleistynyt voimakkaasti, kun tarkastellaan lasten itse arvioiman pituuden ja painon perusteella laskettua ylipainoisten lasten prosenttiosuutta eri vuosina.

Kun 1970-luvun lopussa 12-vuotiaista pojista kahdeksan ja tytöistä seitsemän prosenttia oli ylipainoisia, oli vastaava osuus vuonna 2013 pojilla 24 ja tytöillä 17 prosenttia. Ylipaino on yleistynyt

myös 14- ja 16-vuotiaiden nuorten ikäryhmissä runsaan kolmenkymmenen vuoden tarkastelujaksolla. Vuonna 2013 joka viides 14-vuotiaista pojista ja joka neljäs 16-vuotiaista pojista oli ylipainoinen. Tytöistä taas joka seitsemäs oli luokiteltavissa ylipainoiseksi. Runkas kolmekymmentä vuotta aikaisemmin vastaavanikäisistä tytöistä ja pojista neljästä kahdeksaan prosenttia oli ylipainoisia. [Kuvio 20.]

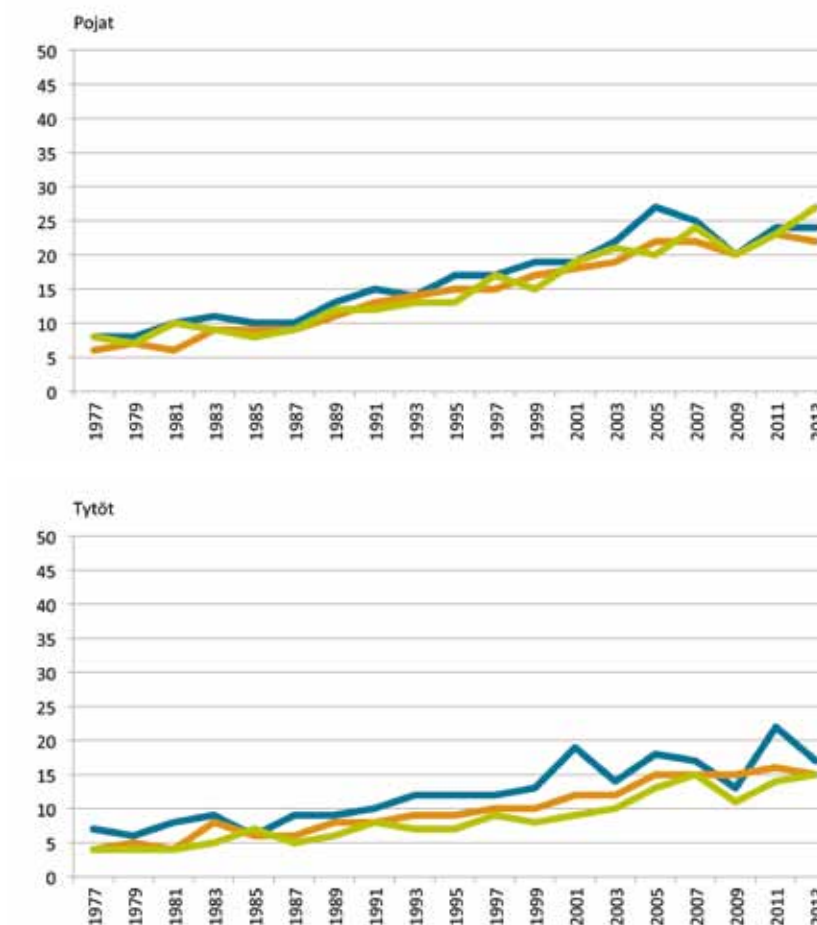
Edellä kuvatut tiedot lasten ylipainoisuudesta perustuvat lasten itse ilmoittaman pituuden ja painon

Kuvio 20.

Ylipainoisten 12-, 14- ja 16-vuotiaiden poikien ja tyttöjen osuudet (%) vuosina 1977–2013.

Nuorten terveystapatutkimus

— 12 vuotta
— 14 vuotta
— 16 vuotta

perusteella laskettuun kehon painoindeksiin. Ylipainoisiksi luokiteltiin lapset, joiden painoindeksi ylitti kansainvälisen ikään ja sukupuoleen suhteutetun ylipainoisuuden raja-arvon. Myös *Kouluterveyskyselyssä* ja *WHO-Koululaistutkimuksessa* on kartoitettu vastaavalla tavalla lasten ylipainon yleisyyttä. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin *Nuorten terveystapatutkimuksessa*. *Kouluterveyskysely* paljastaa lisäksi, että ylipaino on ammattiin opiskelevilla yleisempää kuin lukiolaisilla. Ammattiin opiskelevista pojista 25 ja tytöistä 17 prosenttia oli ylipainoisia, kun lukiolaispojilla vastaava osuus oli 17 ja tytöillä 11 prosenttia.

Kuten Suomessa, myös muissa Euroopan ja Poh-

jois-Amerikan maissa ylipaino on tyypillisesti pojilla tyttöjä yleisempää. *WHO-Koululaistutkimuksen* mukaan suomalaisten ylipainoisten 11- ja 15-vuotiaiden osuus on lähellä lähes 40 maan kansainvälistä keskiarvoa ja 13-vuotiailla hieman keskiarvon yläpuolella.

Lasten ylipainon yleisyydestä saataisiin luotettavampaa tietoa, mikäli terveydenhoitajien neuvoissa ja kouluterveydenhuollossa mittaamat lasten pituus- ja painotiedot saataisiin kattavasti tutkimuskäyttöön.

Lasten liikunta-aktiivisuus vähenee voimakkaasti iän myötä

Vain runsas kolmannes 11-vuotiaista pojista ja neljännes tytöistä liikkui tunnin päivässä vuonna 2010. 13- ja 15-vuotiailla vastaavat osuudet olivat selvästi pienempiä. Heidän liikkumisensa kuitenkin lisääntyi 2000-luvulla, kun nuorempien ikäluokassa vähintään tunnin päivittäin liikkuvien osuudet laskivat.

■ Liikuntasuosituksen mukaan kouluikäisten (7–18-vuotiaiden) tulisi liikkua vähintään tunti joka päivä. *WHO-Koululaistutkimuksen* mukaan suomalaisnuorista melko pieni osa täyttää tämän suosituksen, minkä lisäksi liikunta-aktiivisuus vähenee voimakkaasti iän myötä.

Vuonna 2010 vähintään tunnin päivittäin liikkui suomalaisista 11-vuotiaista pojista 38 ja tytöistä 24 prosenttia. Vastaava osuus 15-vuotiailla oli huomattavasti pienempi: pojilla 17 ja tytöillä 10 prosenttia. Sama iänmukainen liikunta-aktiivisuuden väheneminen oli havaittavissa myös vuosina 2002 ja 2006. Niin ikään kaikkina tutkimusvuosina pojat ovat täyttäneet liikuntasuosituksen tyttöjä paremmin. [Kuvio 21.]

Vähintään tunnin viikon jokaisena päivänä liikkuvien 13- ja 15-vuotiaiden tyttöjen ja poikien osuudet kasvoivat vuodesta 2002 vuoteen 2010. Sen sijaan 11-vuotiailla liikuntasuosituksen täyttävien osuudet kääntyivät laskuun vuoden 2006 jälkeen. Vielä vuonna 2006 liki puolet (48%) 11-vuotiaista pojista ja runsas kolmannes (37%)

samanikäisistä tytöistä liikkui vähintään tunnin päivässä viikon jokaisena päivänä. Vuonna 2010 vastaavat 11-vuotiaiden osuudet olivat laskeneet pojilla runsaaseen kolmannekseen (38%) ja tytöillä neljännekseen (25%).

Suomalaisnuoret ovat kansainvälisesti verraten vielä 11- ja 13-vuotiaiden ikäryhmässä melko aktiivisia liikkujia. He sijoittuvat viiden aktiivisimman joukkoon, kun vertaillaan suosituksen mukaisesti liikkuvien osuuksien noin 40 Euroopan ja Pohjois-Amerikan maassa. Heihin verrattuna 15-vuotiaat suomalaisnuoret sijoittuvat vertailussa heikommin. Kansainvälisesti vertailtuna 15-vuotiaiden suomalaisten poikien liikunta-aktiivisuus on jo hieman keskiarvon alapuolella ja tyttöjen liikunta-aktiivisuus sijoittuu lähellä noin 40 maan keskiarvoa.

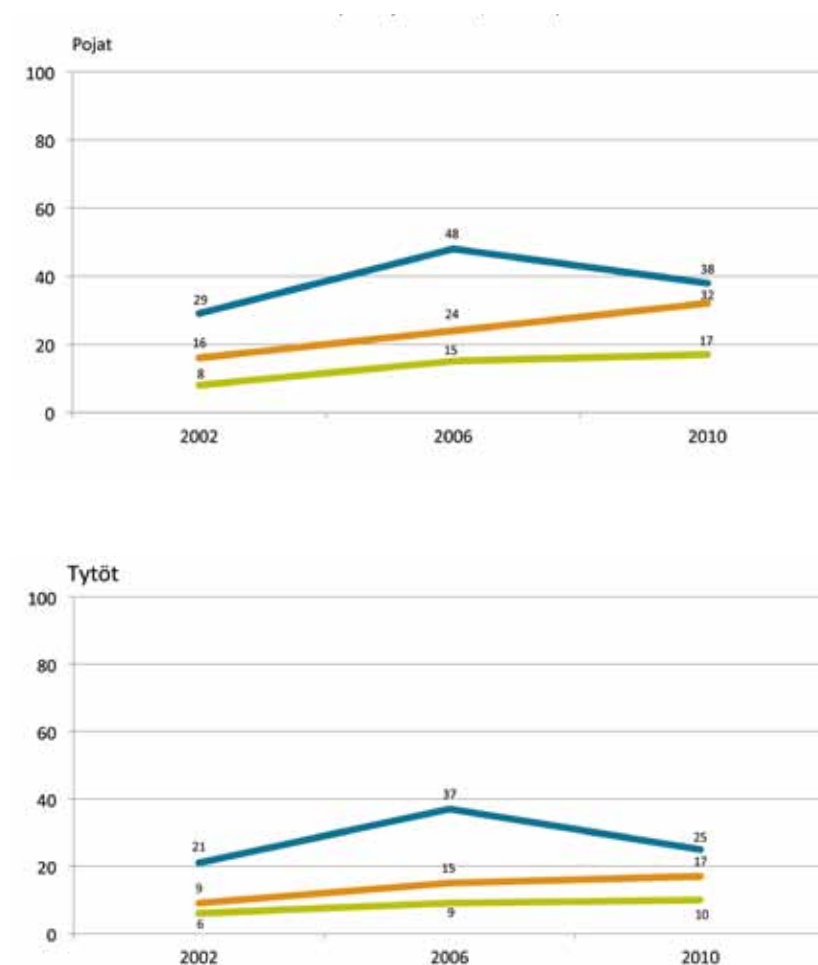
Päivittäin liikkuvien nuorten osuuksien kansainvälinen vertailu osoittaa, että suomalaispoikien liikunta-aktiivisuuden loppaaminen (*drop-off*) on muita maita jyrkempi. Liikuntasuosituksen täyttävien 15-vuotiaiden suomalaispoikien osuus oli 55 prosenttia pienempi kuin 11-vuotiaiden, ja teini-

Kuvio 21.

Liikuntasuosituksen täyttävien (liikuntaa jokaisena edeltävän viikon päivänä vähintään 60 minuuttia) poikien ja tyttöjen osuudet (%) iän mukaan vuosina 2002–2010.

Aira ym. 2013, 22–24

— 11 vuotta
— 13 vuotta
— 15 vuotta

ikäisten poikien liikunta-aktiivisuuden väheneminen oli suurempaa kuin missään muussa tarkastelun kohteena ollessa lähes 40 maassa. Myös suomalaisten tyttöjen liikunta-aktiivisuus väheni iän myötä huomattavan paljon: päivittäin vähintään tunnin

liikkuvien 15-vuotiaiden tyttöjen osuus oli 58 prosenttia pienempi kuin 11-vuotiaiden tyttöjen. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten tyttöjen liikunta-aktiivisuuden loppaaminen (*drop-off*) oli seitsemänneksi jyrkintä.

Suomalaislapset syövät liian vähän hedelmiä

Kolmannes 11-vuotiaista tytöistä ja neljännes pojista syö hedelmiä päivittäin. Pojilla hedelmien syöminen vähenee iän myötä. 15-vuotiaista pojista enää joka seitsemäs (15%) syö hedelmiä joka päivä. Päivittäinen hedelmien syöminen on yleistynyt hieman 2000-luvulla 11- ja 15-vuotiaiden ikäryhmissä sekä 13-vuotiaiden poikien keskuudessa.

■ Suurin osa suomalaisista lapsista ei syö hedelmiä päivittäin, käy ilmi *WHO-Koululaistutkimuksesta*. Vuonna 2010 11-vuotiaista pojista neljännes ja samanikäisistä tytöistä kolmannes arvioi syövänsä hedelmiä kerran tai useamman kerran päivässä. Vastaavat päivittäin hedelmiä syövien osuudet olivat 13-vuotiailla pojilla viidennes ja tytöillä neljännes. 15-vuotiaista pojista joka seitsemäs ja tytöistä vajaa kolmannes ilmoitti syövänsä hedelmiä päivittäin. Pojilla hedelmien syöminen väheni iän myötä myös muina 2000-luvun tutkimusvuosina. Tytöt taas ovat olleet poikia ahkerampia hedelmien päivittäisessä syömisessä koko 2000-luvun ajan.

Hedelmiä päivittäin syövien suomalaisten lasten ja nuorten osuudet ovat pieniä etenkin, kun niitä verrataan vastaaviin muiden maiden osuuksiin. Lähes 40 maan vertailussa Suomi sijoittuu tällä mittarilla joukon häntäpäähän. Kärkipäässä päivittäisessä hedelmien syömisessä olivat esimerkiksi tanskalaiset, belgialaiset, armenialaiset, portugalilaiset ja sveitsiläiset nuoret.

Päivittäinen hedelmien syöminen on yleistynyt hieman 2000-luvulla 11- ja 15-vuotiaiden ikäryhmissä sekä 13-vuotiaiden poikien joukossa. Sen sijaan

13-vuotiaiden hedelmiä päivittäin syövien tyttöjen osuus oli pari prosenttiyksikköä pienempi vuonna 2010 kuin vuonna 2002.

Tiedot lasten päivittäisestä hedelmien syömisestä saatiin *WHO-Koululaistutkimuksesta*, jossa oppilaita pyydettiin itse arvioimaan, kuinka usein he syövät tiettyjä ruokia. Suomalaisten ravitsemussuositusten mukaan kasviksia – hedelmät mukaan lukien – tulisi syödä joka päivä ainakin viisi kourallista eli yhteensä vähintään 500 grammaa. Tietoa siitä, kuinka yleisesti lapset syövät tämän suosituksen mukaisesti ei ole. *Kouluterveyskyselyn* perusteella kuitenkin näyttää sille, etteivät suomalaislapset täytä ravitsemussuosituksia ainakaan hedelmien ja marjojen syömisessä. Nimitään vuonna 2013 perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojista 10 ja tytöistä 20 prosenttia söi hedelmiä tai marjoja 6–7 päivänä viikossa. Lukiolaisilla vastaavat osuudet olivat hieman suurempia, pojilla 12 ja tytöillä 27 prosenttia. Sitä vastoin ammattiin opiskelevista vain harva söi hedelmiä tai marjoja 6–7 päivänä viikossa. Näin arvioi vain kuusi prosenttia pojista ja kaksitoista prosenttia tytöistä. [Taulukko 15.]

Taulukko 15.

Hedelmiä päivittäin syövien 11-, 13- ja 15-vuotiaiden poikien ja tyttöjen osuudet (%) vuosina 2002–2010.
JY/WHO-Koululaistutkimus

		2002	2006	2010
11-vuotiaat	Pojat	21	24	25
	Tytöt	26	27	33
	Kaikki	23	26	29
13-vuotiaat	Pojat	15	18	20
	Tytöt	28	28	26
	Kaikki	21	23	23
15-vuotiaat	Pojat	14	14	15
	Tytöt	27	28	29
	Kaikki	20	21	22

Mielenterveys ja ylipaino ovat lasten ja nuorten suurimmat terveyshaasteet

Syntyessään suomalaislapset ovat entistä terveempiä. Yhä harvempi lapsi menehtyy alle yksivuotiaana. Lasten varrtuessa terveyteen liittyvät haasteet kasvavat. Etenkin tämä näkyy yläkouluiässä. Lasten liikunta-aktiivisuus laskee jyrkästi ja heille kertyy myös ylipainoa. Myös elämänsä tyytyväisten lasten määrä vähenee iän myötä ja huumekokeilut lisääntyvät.

Tilastot kertovat huolestuttavaa viestiä suomalaisnuorten mielenterveydestä. Suomessa kuolee vuosittain jokseenkin saman verran nuoria oman käden kautta kuin liikenteessä. Vuonna 2012 itsemurhan teki 44 teini-ikäistä. Heistä 30 oli poikia. Tytöillä puolestaan ilmenee masennusta ja he myös joutuvat poikia useammin sairaalahoitoon itsensä vahingoittamisen takia. Peruskoulun viimeisillä luokilla opiskelevista tytöistä lähes joka viides kertoi masennuksesta. Ilahduttavaa kuitenkin on, että noin 90 prosenttia lapsista ja nuorista on tyytyväisiä elämäänsä. Esimerkiksi elämänsä tyytyväisten 15-vuotiaiden suomalaisnuorten osuus on kolmanneksi suurin noin 40 maan vertailussa. Toisaalta elämänsä tyytyväisten suomalaislasten osuus on 2000-luvulla hieman laskenut.

Nuorten päihteiden käyttö on kehittynyt hyvään suuntaan. Päivittäin tupakoivien sekä humalaan asti juovien lasten ja nuorten osuudet ovat pienentyneet selvästi. Sen sijaan nuorten huumekokeilut ovat lisääntyneet. Kehitys on hälyttävää, vaikkakin kannabista kokeilleiden suomalaisten yläkouluikäisten osuudet ovat kansainvälisesti tarkastellen pieniä. Peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista yhdeksän prosenttia ilmoittaa kokeilleensa huumeita. Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista huumeita on kokeillut jopa viidennes nuorista.

Lasten ja nuorten terveystottumuksissa on parantamisen varaa. Ylipainoisten poikien osuus on kolminkertaistunut vuodesta 1977. Esimerkiksi 12-vuotiaista lapsista joka neljäs poika ja joka kuudes tyttö on ylipainoinen. Valtaosa lapsista ei täytä liikuntasuositus-

ta, sillä vain runsas kolmannes 11-vuotiaista pojista ja neljännes samanikäisistä tytöistä liikkuu tunnin joka päivä. Vanhemmissa 13- ja 15-vuotiaiden ikäryhmissä terveytensä kannalta riittävästi liikkuvien osuudet ovat vielä pienempiä. Hedelmiä syö päivittäin vain neljännes 11–15-vuotiaista.

Terveystottumuksissa ilmenee huomiota herättävän suuria eroja ammattiin opiskelevien ja lukiolaisten välillä. Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijat tupakoivat, käyttävät alkoholia humalaan asti sekä kokeilevat huumeita selvästi yleisemmin kuin lukiolaiset. Kun lukiolaisista kahdeksan prosenttia ilmoittaa tupakoivansa päivittäin, on vastaava osuus ammattiin opiskelevilla yli nelinkertainen. Myös ylipainoisuus on ammattiin opiskelevien keskuudessa yleisempää kuin lukiolaisten. ●

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli (2011), että Suomi....

- vahvistaa lapsille tarkoitettuja mielenterveyspalveluja ja taata lapsille pääsy tutkimuksiin ja hoitoihin
- tehostaa toimia lasten itsemurhien estämiseksi
- tehostaa toimia nuorten päihteiden käytön sekä tupakoinnin vähentämiseksi
- varmistaa, että laitoksiin sijoitetut lapset saavat tarvittaessa mielenterveyspalveluja
- varmistaa, että päihdeäidit saavat hyvää lääketieteellistä hoitoa ja että heidän lapsilleen järjestetään tukea
- taata vammaisille lapsille yhdenvertainen oikeus saada laadukkaita terveydenhuoltopalveluita
- vahvistaa vammaisia lapsia koskevaa tilastointia ja tilastollista analysointia

Lapsiasiavaltuutetun kannanotto

Tyttöjen ja poikien mielenterveysongelmia ja itsetuhoisuutta tulee ehkäistä monin keinoin. Koulukiusaamista tulee vähentää, erilaisuuden ja etenkin sukupuolen moninaisuuden hyväksymistä tulee lisätä, lasten ja vanhempien parempaa kohtaamista pienestä pitäen tulee tukea sekä vähentää lasten elämän suorituspainotteisuutta. Ammattilaisten taitoja erilaisten lasten ja nuorten kohtaamisessa on parannettava. Lapsille ja nuorille itselleen tulee tiedottaa palveluista ymmärrettävästi.

Koko perheen, äitien, isien sekä lasten, elämäntapoja ja terveystottumuksia tulee tukea neuvola-ajasta yläkouluikään asti tavoitteena lasten ylipainon vähentäminen, yhteiset ruokailut, terveellinen ruoka, liikkumiseen rohkaiseminen ja "ruutuajan" pitäminen kohtuullisena.

5. Koulu ja oppiminen

Suomalainen koulu on hyvässä maineessa maailmalla.

Silti noin 40 prosenttia 15-vuotiaista suomalaisnuorista ei juurikaan pidä koulusta. Kansainvälisesti vertailtuna osuus on iso.

Tilastoista voidaan nähdä, että alakouluissa opiskellaan yhä usein ylisuurissa luokissa. Näin on siitä huolimatta, että, erityistä tukea saavista oppilaista aiempaa useammat ovat mukana yhteisessä koulussa. Poikien lukutaito on paikoin huolestuttavan heikko.

Puutteita ilmenee myös oppilaiden ja opettajien välisessä vuorovaikutuksessa ja lasten vaikutusmahdollisuuksissa. Yli puolet yläkoululaisista kokee, ettei opettaja ole kiinnostunut heidän kuulumisistaan. Onneksi tilanne tältä osin on viime vuosina ollut paraneamaan päin.

Tässä luvussa lasten hyvinvointia tarkastellaan koulun ja oppimisen näkökulmasta yhdentoista tilastollisen mittarin avulla. Indikaattorit liittyvät kouluoloihin, oppimiseen ja sen tukemiseen koulussa ja kotona, koulutuksen keskeyttämiseen ja jatkamiseen, osallisuuden kokemuksiin sekä koulusta pitämiseen.

Joitakin kouluympäristöön liittyviä tilastoja esitellään muissa luvuissa, kuten koulukiusaamisen yleisyyttä ja siihen puuttumista luvussa kaksi *Kasvu- ja ympäristön turvallisuus*. Koululääkärille ja -terveydenhoitajalle pääsyä puolestaan kuvataan luvussa kuusi *Valtion ja kuntien tarjoama tuki ja suojele*.

KOULUN JA OPPIMISEN INDIKAATTORIT

- 1 Peruskoulusta ilman päättötodistusta eronneet
- 2 Peruskoulun ryhmäkoot
- 3 Erityisen ja tehostetun tuen oppilaat
- 4 Pidennetty oppivelvollisuus
- 5 Peruskoulun oppilaat, jotka eivät välittömästi jatkaneet tutkintotavoitteista opiskelua
- 6 Heikko lukutaito
- 7 Koulusta pitäminen
- 8 Koulun työilmapiirin ongelmat
- 9 Opettajien ja oppilaan välinen vuorovaikutus peruskoulussa
- 10 Oppilaiden mielipiteiden huomioiminen koulutyön kehittämisessä
- 11 Vanhempien valmius auttaa kouluongelmissa

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan:

12. Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielipide ennen kuin he tekevät lasta koskevia päätöksiä. Lasten mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle ymmärrettävästi.

28. Lapsella on oikeus käydä koulua. Peruskoulun täytyy olla ilmainen. Kurinpidon koulussa pitää olla reilua. Valtion täytyy huolehtia siitä, että kaikki lapset käyvät peruskoulun loppuun. Valtion täytyy tarjota mahdollisimman monelle lapselle tilaisuus jatkaa opiskelua peruskoulun jälkeen.

29. Koulun täytyy kehittää lapsen taitoja. Sen täytyy kehittää lapsen äidinkieltä ja oman kulttuurin tuntemusta sekä antaa tietoa muiden maiden kulttuureista. Koulussa tulee kertoa lasten ja muiden ihmisten oikeuksista. Koulussa lapset oppivat, mitä suvaitsevaisuus, ympäristönsuojelu sekä sukupuolten tasa-arvo tarkoittavat.

30. Myös vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä.

Alakouluissa on yhä paljon ylisuuria opetusryhmiä

Joka viides 6. vuosiluokan opetusryhmä on suurempi kuin perusopetuksen laatukriteereissä on suositeltu. Opetusryhmien keskimääräinen koko on kuitenkin pienentynyt kaikilla perusopetuksen vuosiluokilla vuodesta 2008 vuoteen 2013.

■ Joka viides kuudesluokkalainen opiskelee ylisuurella vähintään 25 oppilaan opetusryhmässä, selviää Opetushallituksen Koulutuksen seurantaraportista. Perusopetuksen laatukriteereiden mukaan opetusryhmän suositeltava enimmäiskoko on keski-

määrin 20–25 oppilasta. Vuonna 2013 suosituksen ylitti 12 prosenttia alakoulun ja kolme prosenttia yläkoulun kaikista opetusryhmistä. Osuudet ovat pienempiä kuin vuonna 2008, jolloin joka viidennessä alakoulun opetusryhmässä oli vähintään 25

Taulukko 16.

Suurten opetusryhmien (vähintään 26 oppilasta) osuus (%) esiopetuksessa, muissa yhdysluokissa ja vuosiluokilla 1–9 vuosina 2008 ja 2010.

OKM 2013, Opetushallitus 2013

Vuosiluokka	2008		2010		2013	
	%	lkm	%	lkm	%	lkm
Esiopetus	1	10	3	22	4	25
Yhdysluokka muu	8	234	7	204	4	102
1. vuosiluokka	7	149	5	115	5	121
2. vuosiluokka	9	182	7	156	6	136
3. vuosiluokka	20	368	17	342	13	268
4. vuosiluokka	25	467	22	408	13	250
5. vuosiluokka	30	562	23	436	18	346
6. vuosiluokka	34	653	28	519	19	363
Vuosiluokat 1–6 yhteensä	20	2 381	17	1 976	12	1 484
7. vuosiluokka	4	1 638	4	1 539	2	935
8. vuosiluokka	5	1 879	4	1 545	3	980
9. vuosiluokka	4	1 747	4	1 486	3	1 014
Vuosiluokat 7–9 yhteensä	4	5 173	4	4 570	3	2 929

Taulukko 17.

Opetusryhmien keskimääräinen koko esiopetuksessa, muissa yhdysluokissa ja vuosiluokilla 1–9 vuosina 2008, 2010 ja 2013.

OKM 2013, Karjalainen 2011

Vuosiluokka	2008	2010	2013
Esiopetus	13,9	14,1	14,7
Yhdysluokka muu	16,4	16,3	15,8
1. vuosiluokka	18,8	18,5	18,6
2. vuosiluokka	19,4	19,1	18,8
3. vuosiluokka	20,6	20,3	20,0
4. vuosiluokka	21,4	20,9	19,8
5. vuosiluokka	21,9	21,3	20,4
6. vuosiluokka	22,5	21,7	20,7
Vuosiluokat 1–6 yhteensä	20,7	20,2	18,8
7. vuosiluokka	17,4	17,3	16,7
8. vuosiluokka	17,3	17,2	16,3
9. vuosiluokka	17,2	17,0	16,3
Vuosiluokat 7–9 yhteensä	17,3	17,1	16,5

oppilasta. Vuosiluokilla 7–9 suuria oppilasryhmiä oli vuonna 2008 neljä prosenttia. Esiopetuksessa suosituksen ylittävien oppilasryhmien osuus on kasvanut vuodesta 2008 vuoteen 2013 muutamia prosenttiyksikköjä, joskin suurten oppilasryhmien osuus on edelleen varsin pieni, neljä prosenttia. [Taulukko 16.]

Samalla kun suurten, vähintään 25 oppilaan opetusryhmien osuus on laskenut, on myös opetusryhmien keskimääräinen koko pienentynyt. Vielä vuonna 2008 alakoulun opetusryhmissä oli keskimäärin 20,7 oppilasta. Viisi vuotta myöhemmin vastaava keskiarvo oli 18,8. Myös yläkoulun vuosiluokkien 7–9 keskimääräinen oppilasmäärä laski vastaavassa ajassa 17,3 oppilaasta 16,5 oppilaaseen.

Opetusryhmät ovat olleet kaikkina tutkimusvuosina keskimäärin suurempia vuosiluokilla 3–6 kuin vuosiluokilla 1–2. Vuosiluokilla 7–9 opetusryhmien keskimääräinen koko ei juuri vaihdellut vuodesta 2008 vuoteen 2013. Ryhmäkokojen keskiarvot olivat yläkoulussa pienempiä kuin alakoulussa. Esiopetuksessa ryhmäkokojen keskiarvot ovat kaikkein pienimpiä. [Taulukko 17.]

Opetusryhmien kokoa on tarkasteltu myös suomen- ja ruotsinkielisten välillä, maakunnittain sekä kuntatyyppin mukaan ja koulutuksen järjestäjän piirissä olevien oppilaiden kokonaismäärän perusteella. Vuonna 2010 opetusryhmien keskikoko oli

pienempi maaseutumaisten kuntien oppilasryhmissä verrattuna kaupunkikuntien opetusryhmiin. Ryhmäkoot olivat pienempiä myös silloin, jos koulutuksen järjestäjä vastasi alle sadan oppilaan opetuksesta yli 10 000 oppilaan sijaan. Suomenkieliset opetusryhmät olivat keskimäärin pienempiä ruotsinkielisiin verrattuna. Maakunnittain tarkasteltuna vuonna 2010 pienimmät keskimääräiset ryhmäkoot olivat Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan maakunnissa ja suurimmat Pirkanmaan, Uudenmaan ja Satakunnan maakunnissa. Ryhmäkoot vaihtelivat maakunnan mukaan yleisemmin alaluokilla kuin yläluokilla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön korvamerkitetyt valtionavustukset ovat oletettavasti vaikuttaneet opetusryhmien koon pienentymiseen. Tästä myönteisestä kehityksestä huolimatta edelleen huomattava osa lapsista joutuu opiskelemaan alakoulun viimeisillä luokilla liian suuressa oppilasryhmässä. Tämä ei ole toivottavaa etenkin, kun huomoidaan, että perusopetuksen laatukriteereiden mukaan *"opetusryhmiä on pienennettävä sen mukaan, kuinka paljon joukossa on erityistä tukea tarvitsevia sekä eri kieli ja kulttuuritaustaisia oppilaita"*. Laissa on määritelty opetusryhmän enimmäiskoko, kun yleisopetuksen luokassa on erityistä tukea tarvitsevia tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevia oppilaita.

Erityistä tukea peruskoulussa saavien oppilaiden osuus ei enää kasva

Erityistä tukea saavien perusopetuksen oppilaiden osuudet ovat yli kaksinkertaistuneet vuodesta 1995 vuoteen 2012. Kun 1990-luvun puolivälissä erityisopetusta sai kolme oppilasta sadasta, oli vastaava osuus kahdeksan vuonna 2012. Viime vuosina erityistä tukea saavien osuus on kuitenkin kääntynyt laskuun.

■ Erityistä tukea annetaan oppilaille, joiden kasvun, kehityksen ja oppimisen tavoitteet eivät toteudu riittävästi muilla tukitoimilla. Muut tukitoimet on vuoden 2011 jälkeen jaoteltu yleiseen tukeen ja tehostettuun tukeen. Tehostettua tukea annetaan, kun oppilas tarvitsee koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai useita eri tukimuotoja samaan aikaan. Yleinen tuki on tarkoitettu kaikille oppilaille.¹¹

Erityinen tuki järjestetään joko yleisen tai pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä ja se muodostuu erityisopetuksesta ja muusta tuesta. Vaativaa erityistä tukea koulunkäyntiinsä tarvitsevat lapset, joilla on vaikea psyykinen sairaus, autismin kirjon diagnoosi, kehitysvamma tai moni- ja vaikeavammaisuutta. Erityistä tukea järjestettiin vuonna 2012 kahdeksalle prosentille oppilaista.

Erityisopetuksen tilastoista selviää, että pojat saa-

vat tyttöjä yleisemmin erityistä tukea. Kun pojista kymmenen prosenttia sai erityistä tukea vuonna 2012, oli tyttöjen vastaava osuus viisi prosenttia. Erityistä tukea saavien oppilaiden osuudet ovat huomattavasti suurempia perusopetuksen viimeisillä vuosiluokilla verrattuna ensimmäisten luokkien oppilaisiin. Esimerkiksi vuonna 2012 erityisen tuen piirissä oli kymmenen prosenttia yhdeksäsluokkalaisista, kun ensimmäisen luokan oppilaista osuus oli puolet pienempi. [Taulukko 18.] [Kuvio 22.] Erityisen tuen saanti oli yleisintä Päijät-Hämeessä ja harvinaisinta Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla sekä Ahvenanmaalla.

Tehostetun eli ns. kevyemmän tuen tilastointi on aloitettu vuonna 2011. Vuonna 2011 tehostetun tuen piirissä oli viisi prosenttia peruskoulun oppilaisista. Tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuus oli

Taulukko 18.

Erityistä ja tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuudet (%) eri vuosiluokilla ja esiopetuksessa vuonna 2012.

Tilastokeskus/Erityisopetus

	Tehostettua tukea saaneet			Erityistä tukea saaneet			Tehostettua tai erityistä tukea saaneet oppilaat yhteensä, %	Peruskoulun oppilasmäärä yhteensä, lkm
	Pojat, %	Tytöt, %	Yhteensä, %	Pojat, %	Tytöt, %	Yhteensä, %		
Esiopetus	2,5	1,0	1,8	9,8	5,3	7,6	9,4	12 225
1. vuosiluokka	5,6	2,2	3,9	6,7	2,7	4,8	12,1	348 432
2. vuosiluokka	7,4	3,9	5,7	7,7	3,0	5,4		
3. vuosiluokka	8,0	4,6	6,4	8,8	3,4	6,2		
4. vuosiluokka	8,2	4,6	6,4	9,5	4,2	6,9		
5. vuosiluokka	7,3	4,2	5,8	10,4	4,7	7,6		
6. vuosiluokka	6,4	3,7	5,1	11,3	5,2	8,4		
7. vuosiluokka	5,6	3,3	4,5	11,7	5,8	8,8	14,0	177 764
8. vuosiluokka	5,3	3,1	4,2	12,9	6,4	9,7		
9. vuosiluokka	5,8	3,3	4,6	13,5	7,0	10,3		
Lisäopetus	2,0	0,8	1,4	25,1	22,7	24,0	25,4	1 124
Yhteensä%	6,5	3,6	5,1	10,3	4,8	7,6	12,7	
lkm	18 002	9 407	27 408	28 489	12 527	41 016	68 424	539 545

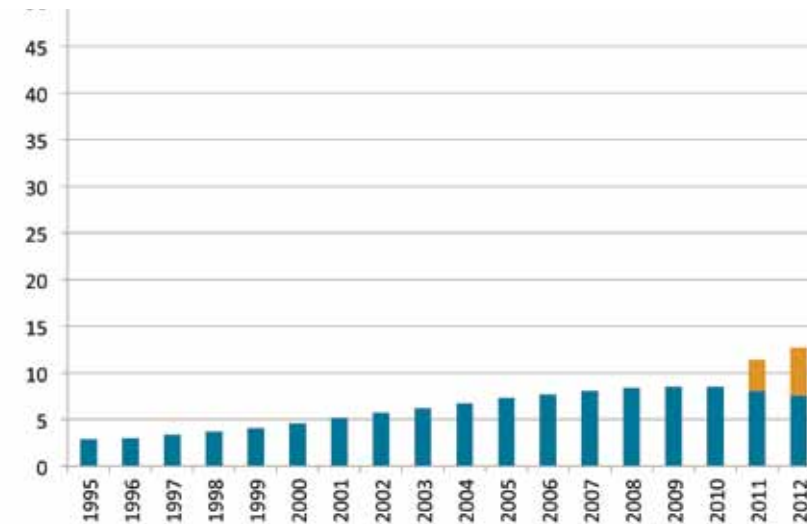
11 Yleisen, tehostetun ja erityisen tuen kokonaisuutta kutsutaan ns. kolmiportaiseksi tueksi. Tehostettu tuki voi olla esim. osa-aikaista erityisopetusta.

Kuvio 22.

Erityistä ja tehostettua tukea saaneet oppilaat (% peruskoulun oppilasmäärästä) vuosina 1995–2012.

Tilastokeskus/Erityisopetus

■ Tehostettu tuki
■ Erityinen tuki

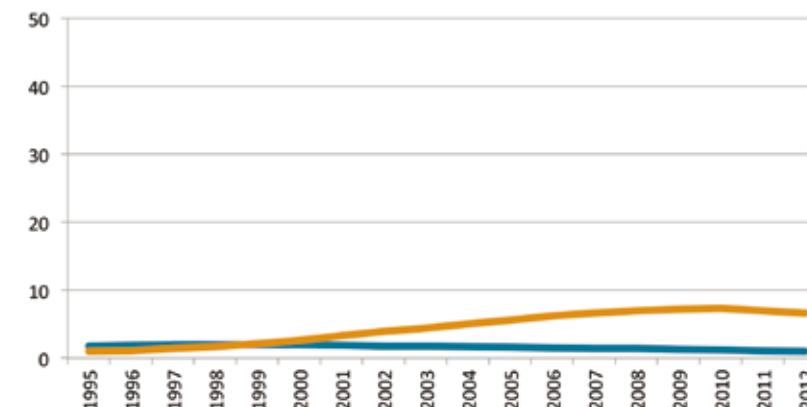

Kuvio 23.

Erityistä tukea saaneiden oppilaiden osuudet (%) vuosina 1995–2012 erityiskouluissa ja muissa peruskouluissa.

Tilastokeskus/Erityisopetus

■ Erityiskouluissa
■ Muissa peruskouluissa

pienin Kainuussa ja suurin Ahvenanmaalla.

Erityistä tukea tarvitsevat oppilaat käyvät entistä harvemmin erityiskoulua ja he opiskelevat aiempaa yleisemmin muissa peruskouluissa. Vuosituhannen vaihteessa kaksi prosenttia kaikista oppilaista sai erityistä tukea oppimiseensa erityiskouluissa, kun vastaava osuus vuonna 2012 oli yksi prosentti.

Vuonna 2012 erityistä tukea saaneista oppilaista lähes viidesosa opiskeli kokonaan yleisopetuksen ryhmässä ja kaksi viidesosaa sai osan opetuksesta yleisopetuksen ryhmässä. Noin joka neljäs erityistä tukea saanut oppilas opiskeli erityisryhmässä, mutta ei kuitenkaan erityiskouluissa. Kokonaan erityiskoulun erityisryhmässä opiskelevien osuus oli 13 prosenttia.

Erityisen tuen opetuksen siirtyminen suurelta osin erityiskouluista muihin peruskouluihin on linjassa perusopetuksen inklusiivisyyden tavoitteen kanssa. Se tarkoittaa yleis- ja erityisopetusluokkien sulauttamista

toisiinsa yhdeksi yhtenäiseksi kouluksi. Peruskoulussa opetus tulisi järjestää yleisopetuksena aina, kun se vain on mahdollista. [Kuvio 23.]

Erityistä tukea saavien oppilaiden osuuden kasvu lähes kahdenkymmenen viime vuoden aikana kertoo yhtäältä siitä, että erityistä tai tehostettua tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria on yhä enemmän. Toisaalta erityisopetuksessa olevien oppilaiden määrän lisääntyminen voi kertoa myös kasvaneesta palveluntarjonnasta, jolloin aiempaa useampi oppimiselleen tukea tarvitseva sitä myös saa. Taustalla voi olla muitakin syitä, kuten diagnosoinnin tarkentuminen, erityispedagogisen tutkimustiedon lisääntyminen tai erityistä tukea saavien oppilaiden määrään sidottu rahoitus.

Kuntien väliset erot tuen tarjoamisessa ovat edelleen erittäin suuret. Lasten mielipiteiden selvittämisessä tukiratkaisuissa on todennäköisesti hyvin paljon parantamisen varaa.

Vaikeasti vammaisia peruskoulun oppilaita on kaksi prosenttia

Vuonna 2013 kaksi prosenttia perusopetuksen oppilaista suoritti pidennettyä oppivelvollisuutta, selviää Tilastokeskuksen ylläpitämästä esi- ja peruskouluopetusta käsittelevästä tilastosta. Pidennettyä oppivelvollisuutta suorittavien osuus kuvaa vaikeasti vammaisten lasten osuutta kouluikäisistä. Heidän osuutensa kaikista oppivelvollisuusikäisistä on pysynyt melko muuttumattomana viiden viime vuoden ajan.

■ Pidennettyä oppivelvollisuutta suorittava lapsi aloittaa esikoulun jo viisivuotiaana eli vuotta muita aikaisemmin. Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat esimerkiksi ruumiillisesti ja henkisesti vaikeasti vammaiset tai kehityksessään viivästyneet lapset. Myös kuulo- ja näkövammaiset lapset kuuluvat pääosin tähän ryhmään. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen.

Pidennettyä oppivelvollisuutta suorittavien lasten osuus ei kuvaa vaikeasti vammaisten lasten hyvinvointia eikä heille suunnatun koulujärjestelmän toimivuutta. Se kertoo, millainen on vammaispalveluiden tarve ja paljonko vaikeasti vammaisia lapsia on kaikista oppivelvollisuusikäisistä.

Pidennettyä oppivelvollisuutta suorittavien lasten osuus oppilaista säilyi tulevaisuudessakin oletetta-

vasti koko maan tasolla varsin muuttumattomana. Samankokoisten kuntien välillä on kuitenkin eroja pidennettyä oppivelvollisuutta suorittavien määrässä. Tämä kertoo siitä, että päätöksiä pidennetystä oppivelvollisuudesta tehdään erilaisin perustein (Koivula 2014).

Vammaisten lasten hyvinvoinnista on ylipäättään saatavilla kansallisesti vähän tietoa, mikä hankaloittaa heidän oikeuksiensa toteutumisen seuranta. Tästä syystä THL:n Kouluterveyskyselyyn olisi tärkeää saada mukaan taustatietoja, joiden perusteella myös vammaisten sekä pitkäaikaissairaiden lasten ja nuorten hyvinvointia voidaan seurata. Myös erillistutkimusten tekeminen aiheesta olisi perusteltua. [Taulukko 19.]

Taulukko 19.

Pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaat ja heidän osuutensa (%) kaikista perusopetuksen oppilaista vuosina 2008–2013. Tilastokeskus/ Esi- ja peruskouluopetus

Vuosi	Lkm	% perusopetuksen oppilaista	Peruskoulun oppilasmäärä
2013	10 881	2,0	540 477
2012	11 109	2,1	539 545
2011	11 275	2,1	541 931
2010	11 381	2,1	546 423
2009	11 258	2,0	553 329
2008	11 270	2,0	561 061

Yhä useamman nuoren lukutaito on heikko

Heikkojen lukijoiden osuus suomalaisnuorista on kasvanut. Vuonna 2012 pojista 18 ja tytöistä viisi prosenttia suoriutui heikosti PISA-lukutaitotestissä. Vuonna 2000 poikien vastaava osuus oli yksitoista ja tyttöjen kolme prosenttia.

■ Lukutaito on kirjoitettujen tekstien ymmärtämistä, käyttöä ja arviointia sekä niiden lukemiseen sitoutumista lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään osallistumiseksi. (Lukutaidon määritelmä PISA-tutkimuksessa)

Valtaosa suomalaislapsista selviytyy PISA-lukutaitotestistä hyvin, mutta viime vuosina aiempaa suurempi osa 15-vuotiaista on saanut testistä heikkoa lukutaitoa ilmentävän pistemäärän. Etenkin pojista yhä suurempi osa suoriutuu testistä heikosti. Vuonna 2012 pojista 18 prosenttia oli luokiteltavissa heikkoihin lukijoihin. Tytöistä heikosti luki viisi prosenttia. Vuosituhannen vaihteessa vastaavat prosenttiosuudet olivat pojilla yksitoista ja tytöillä kolme. Myös muissa maissa tytöt suoriutuvat lukutaitotestistä poikia paremmin, mutta Suomessa sukupuolten välinen ero on OECD-maiden suurin. Lisäksi lukutaidon eriarvoisuus näyttää lisääntyneen, sillä lukutaitotestipistemäärän aiemmin alhainen keskihajonta vastaa Suomessa nyt OECD-maiden keskiarvoa.

Erittäin heikkojen lukijoiden lukutaitoa kuvataan opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa seuraavasti: "Erittäin heikoilla lukijoilla on selvästi muita nuoria suurempi riski syrjäytyä perustasteen jälkeisistä opinnoista ja työelämästä. He eivät kuitenkaan ole lukutai-

dottomia, vaan heidän lukutaitonsa riittää esimerkiksi selkeästi esitetyn tiedon etsimiseen lyhyehköistä ja tuttuja asioita käsittelevistä teksteistä ja yksinkertaisten tulkintojen tekemiseen."

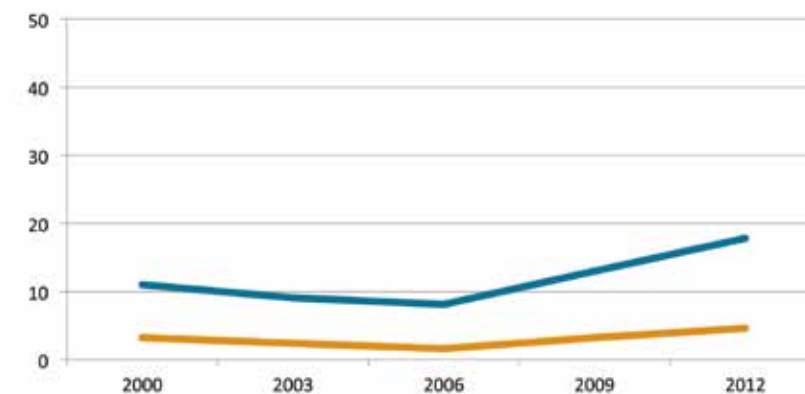
Vuoden 2009 PISA-lukutaitotestiin osallistuneiden heikkojen lukijoiden taustatietoja on selvitetty tarkemmin. Tulosten mukaan joka kymmenes heikko lukija käy ruotsinkielistä koulua. Osuus oli selvästi suurempi kuin hyvien lukijoiden ryhmässä. Lisäksi useamman kuin joka kymmenennen heikon lukijan äidinkieli oli jokin muu kieli kuin PISA-kokeessa käytetty kieli. Suomenkielisissä kouluissa muu kieli tarkoittaa yleensä maahanmuuttajataustaa. Maahanmuuttajataustaisten heikko suoriutuminen lukutaitotestissä kertoo usein heikosta kielitaidosta. Heikkojen lukijoiden keskuudessa myös koulutustavoitteet olivat matalampia kuin muilla lukijoilla, ja useampi kuin joka kymmenes heikko lukija ei aikonut jatkaa opiskelua peruskoulun jälkeen. [Kuvio 24.]

Kansainvälisesti tarkastellen suomalaisten 15-vuotiaiden lukutaito on yhä hyvä. Heikkojen lukijoiden osuus on ollut Suomessa pienempi kuin OECD-maissa keskimäärin kaikkina PISA-lukutaitotestin tutkimusvuosina 2000-luvulla. Vuonna 2012 OECD-maissa heikkoja lukijoita oli keskimäärin 18 prosenttia, kun Suomessa vastaava osuus oli yksitois-

Kuvio 24.

Heikon lukutaidon omaavien (lukutaitotestin pistemäärän perusteella tasolle 1a tai 1b tai niiden alle sijoittuneet) 15-vuotiaiden tyttöjen ja poikien osuudet (%) vuosina 2000–2013. OECD 2013, 2010, 2007, 2004

Erityiskoulussa
Muussa peruskoulussa

ta prosenttia. OECD-maiden välisessä vertailussa heikosti lukutaitotestissä menestyneiden nuorten osuus oli Suomessa seitsemänneksi pienin. Suomea

paremmin testissä menestyivät esimerkiksi Etelä-Korea, Viro ja Irlanti. Näissä maissa heikkojen lukijoiden osuus oli alle kymmenen prosenttia.

Yhä useampi 15-vuotias pitää koulusta

Koulusta pitävien oppilaiden osuudet ovat kasvaneet viime vuosina. Vuonna 2010 yli puolet (57%) 15-vuotiaista pojista ja kaksi kolmannesta (64%) tytöistä piti koulusta. Kahdeksan vuotta aikaisemmin vastaavat prosenttiosuudet olivat pojilla 44 ja tytöillä 56.

■ Koulusta pitävien oppilaiden osuudet ovat kasvaneet 2000-luvulla, käy ilmi WHO-Koululaistutkimuksesta. Vuonna 2002 vain 48 prosenttia 11-vuotiaista pojista ja 69 prosenttia tytöistä ilmoitti pitävänsä koulusta. Kahdeksan vuotta myöhemmin vastaavat prosenttiosuudet olivat pojilla 72 ja tytöillä 78 prosenttia. Koulusta pitäminen yleistyi myös

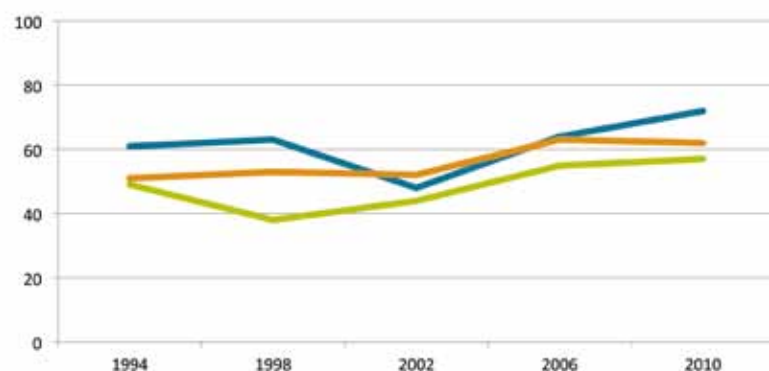
13- ja 15-vuotiaiden oppilaiden keskuudessa. Tosin vuodesta 2006 vuoteen 2010 koulusta pitävien 13- ja 15-vuotiaiden osuudet eivät enää kasvaneet.

Myönteisestä kehityksestä huolimatta kansainvälisesti verrattuna koulusta pitävien oppilaiden osuudet ovat Suomessa pieniä. Vuonna 2010 Suomi sijoittui häntäpään lähes 40 maan kansainvälises-

Kuvio 25.

Koulusta pitävien 11-, 13- ja 15-vuotiaiden poikien osuudet (%) vuosina 1994–2010.
JY/WHO-Koululaistutkimus

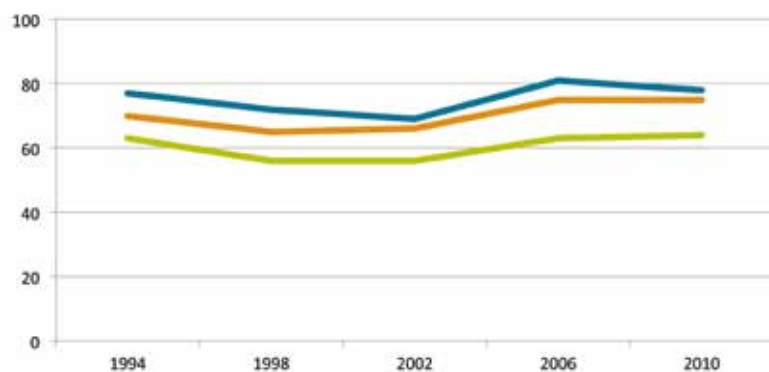
— 11 vuotta
— 13 vuotta
— 15 vuotta

Kuvio 26.

Koulusta pitävien 11-, 13- ja 15-vuotiaiden tyttöjen osuudet (%) vuosina 1994–2010.
JY/WHO-Koululaistutkimus

— 11 vuotta
— 13 vuotta
— 15 vuotta

sä vertailussa, kun tarkasteltiin koulusta pitävien 11- ja 15-vuotiaiden osuuksia.

Tilastoista selviää myös, että Suomessa yläkouluikäiset suhtautuvat koulunkäyntiin selvästi kriittisemmin kuin alakoululaiset. Vuonna 2010 13-vuotiaista pojista 62 prosenttia ilmoitti pitävänsä koulusta. Saman ikäluokan tytöistä näin ajatteli

75 prosenttia. Viisitoistavuotiaista koulusta piti enää 57 prosenttia pojista ja 64 prosenttia tytöistä. Koulusta pitävien osuudet siis pienenevät iän myötä, ja tytöt pitävät koulusta yleisemmin kuin pojat. Vastaavat ikäryhmien ja sukupuolten väliset erot on havaittu lähes kaikkina aiempina tutkimusvuosina. [Kuvio 25.] [Kuvio 26.]

Koulun työilmapiiri on parantunut

Koulun työilmapiirin ongelmista raportoi vuonna 2013 joka neljäs kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalainen. Vielä vuosituhannen vaihteessa vastaava osuus oli suurempi. Silloin koulun työilmapiirin ongelmista kertoi lähes joka kolmas oppilas.

■ Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden sekä lukion 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijoiden kokemus koulun tai oppilaitoksen työilmapiiristä on muuttunut myönteisemmäksi, selviää Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) Kouluterveyskyselystä. Vuonna 1998–1999 perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaista 31 prosenttia arvioi koulun työilmapiirissä olevan ongelmia. Vuonna 2013 näin arvioi 26 prosenttia nuorista. Vastaavasti lukiolaisista 15 prosenttia koki oppilaitoksen työilmapiirin ongelmallisena vuosituhannen vaihteessa. Vuonna 2013 tätä mieltä oli enää kymmenen prosenttia lukiossa opiskelevista.

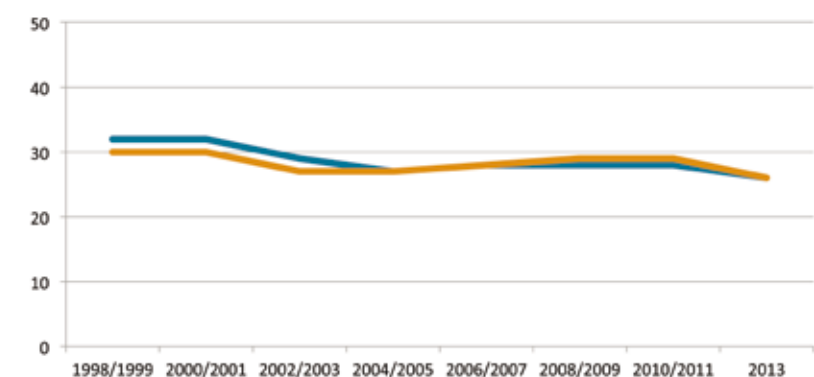
Toisella asteella opiskelevien nuorten – erityisesti poikien – arviot oppilaitoksen työilmapiiristä ovat

myönteisempiä kuin perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden näkemykset. Kouluoloista on kysytty ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoilta vuodesta 2008 alkaen, ja heidän arvionsa oppilaitoksen työilmapiiristä ovat olleet kaikkina tutkimusvuosina kriittisempiä lukiolaisten mielipiteisiin verrattuna. Vuonna 2013 lukiossa opiskelevista tytöistä 12 prosenttia ilmoitti, että oppilaitoksen työilmapiirissä on ongelmia, kun ammatillisen oppilaitoksen tytöistä tätä mieltä oli 21 prosenttia. Lukiolaisilla pojilla vastaava osuus oli kahdeksan prosenttia ja ammatillisen oppilaitoksen pojilla 15. Toisella asteella opiskelevat tytöt raportoivat siis poikia yleisemmin oppilaitoksen työilmapiiri-ongelmista. Perusopetuksessa sukupuolten välillä

Kuvio 27.

Koulun työilmapiirissä ongelmia kokevien 8.- ja 9.-luokkalaisten poikien ja tyttöjen osuudet (%) vuosina 1998/1999–2013.
THL/Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

ei ilmene eroa. [Kuvio 27.]

Indikaattori koulun työilmapiiriongelmissa on muodostettu useista väittämistä, jotka liittyvät luokan työrauhaan, oppilaiden ja opettajien välisiin sekä oppilaiden keskinäisiin suhteisiin. Siinä yhdistyvien

yksittäisten väittämien vuoksi ajassa tapahtuneiden muutosten tulkinta on haasteellista. On mahdotonta sanoa, onko parantuneen työilmapiirin taustalla työrauhaa luokissa edistäneet toimet vai onko kyse kenties kohonneesta yhteishengestä oppilaiden kesken.

Yli puolet yläkoululaisista kokee, etteivät opettajat ole kiinnostunut heidän kuulumisistaan

Runsas kolmannes 8.–9. luokan oppilaista kokee, etteivät opettajat rohkaise heitä mielipiteen ilmaisuun oppitunneilla. Lisäksi yli puolet kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista arvioi, etteivät opettajat ole kiinnostuneita heidän kuulumisistaan. Oppilaan ja opettajien välisessä vuorovaikutuksessa on kuitenkin tapahtunut myönteistä kehitystä viime vuosina.

■ Opettajien ja oppilaiden välisessä vuorovaikutuksessa on edelleen parantamisen varaa, selviää Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamasta *Kouluterveyskyselystä*. Varsin suuri osa kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaista kokee, etteivät opettajat rohkaise heitä mielipiteen ilmaisuun (37%) tai ole kiinnostuneita heidän kuulumisistaan (56%). Sukupuolten välillä ei ilmennyt eroa siinä, miten oppilaat arvioivat vuorovaikutustaan opettajien kanssa.

Opettajien ja oppilaan välisessä vuorovaikutuksessa on kuitenkin tapahtunut myönteistä kehitystä viime vuosina. Kun vielä vuonna 2000–2001 lähes

puolet kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista arvioi, etteivät opettajat rohkaise mielipiteen ilmaisuun, oli tätä mieltä vuonna 2013 enää runsas kolmannes oppilaista. Myös aiempaa pienempi osa oppilaista katsoo, etteivät opettajat ole kiinnostuneita heidän kuulumisistaan. Vuosituhannen alussa 69 prosenttia oppilaista raportoi, etteivät opettajat ole kiinnostunut heidän kuulumisistaan. Vuonna 2013 vastaava osuus oli 56 prosenttia. [Kuvio 28.]

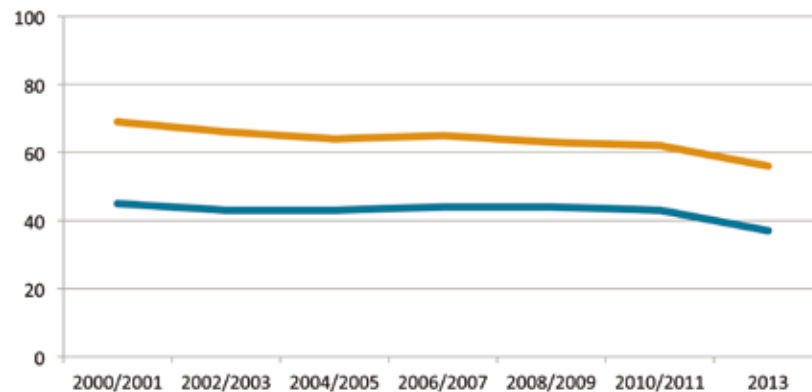
Kuva oppilaiden ja opettajan välisestä vuorovaikutuksesta on hieman erilainen riippuen siitä, mistä näkökulmasta vuorovaikutusta tai oppilaiden osallistumisen tukemista tarkastellaan. Myös käyte-

Kuvio 28.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat, jotka kokevat, etteivät opettajat rohkaise mielipiteen ilmaisuun oppitunneilla ja etteivät opettajat ole kiinnostuneita heidän kuulumisistaan (%) vuosina 2000/2001–2013.

THL/Kouluterveyskysely

— Opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuun
— Opettajat eivät ole kiinnostuneita oppilaan kuulumisista

tystä asteikosta riippuen saadaan erityyppisiä tuloksia. *Kouluterveyskyselyn* tapaan ICCS-tutkimuksessa (*International Civic and Citizenship Education Study*) pyydettiin kahdeksannen luokan oppilaita arvioimaan, missä määrin opettajat rohkaisevat heitä ilmaisemaan mielipiteitään. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkennettu, että rohkaisu tapahtuisi nimenomaan oppitunnilla, kuten *Kouluterveyskyselyssä*. Vastausvaihtoehdot olivat: usein, toisinaan, harvoin tai ei koskaan. ICCS-tutkimuksen mukaan vuonna 2009 vain kolme prosenttia oppilaista oli sitä mieltä, että opettajat eivät koskaan rohkaise oppilaita mielipiteiden ilmaisuun ja lähes viidennes arvioi, että tällaista rohkaisua tapahtuu korkeintaan harvoin. *Kouluterveyskyselyssä* tulos oli lähes kaksinkertainen (44%).

Kriittisesti opettajan ja oppilaan väliseen vuorovaikutukseen suhtautuvien oppilaiden osuudet olivat *WHO-Koululaistutkimuksessa* myös pienempiä kuin *Kouluterveyskyselyssä*. *WHO-Koululaistutkimuksessa* 11-, 13- ja 15-vuotiaiden oppilaiden oli mahdollista

valita myös vastausvaihtoehto ”en osaa sanoa”. Tämän vastausvaihtoehdon valinneiden joukko vaihteli vuonna 2010 neljänneksestä lähes puoleen väittämästä, sukupuolesta ja ikäryhmästä riippuen.

WHO-Koululaistutkimuksessa kahdeksan prosenttia 11-vuotiaista arvioi, etteivät opettajat rohkaise heitä mielipiteen ilmaisuun. Vastaavat prosenttiosuudet 13- ja 15-vuotiailla olivat 14 ja 21. Vastaavasti 13 prosenttia 11-vuotiaista ilmoitti, etteivät opettajat ole kiinnostuneita oppilaiden kuulumisista. 13-vuotiaista tätä mieltä oli 24 prosenttia. 15-vuotiaiden osuus oli 34 prosenttia. Jakaumat osoittavat, että oppilaiden mielipiteet opettajan ja oppilaiden välisestä vuorovaikutuksesta muuttuvat kriittisemmiksi iän myötä. Suuri vastausvaihtoehdon ”en osaa sanoa” valinneiden osuus saattaa puolestaan viestiä siitä, että oppilaiden on vaikeaa arvioida koko opettajajoukkoa kerralla. Toisaalta arvioinnin hankaluus kertoo myös siitä, ettei opettajien vuorovaikutus ole oppilaiden mielestä näiltä osin ainakaan yksinomaan myönteistä.

Oppilaiden mielipiteet jäävät vähälle huomiolle koulutyön kehittämisessä

Yli 40 prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista arvioi, ettei heidän mielipiteitään oteta huomioon koulutyön kehittämisessä. Nuorten mielipiteitä kuitenkin kuunnellaan koulussa aikaisempaa paremmin. Vielä vuosituhannen alussa vastaava prosenttiosuus oli 54.

■ Yli 40 prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista kokee, ettei heidän mielipiteillään ole vaikutusta koulutyön kehittämiseen, ilmenee Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) *Kouluterveyskyselystä*. Oppilaiden kokemus heidän mielipiteidensä huomioimisesta on kuitenkin kohentunut 2000-luvulla. Vuosituhannen vaihteessa yli puolet (54%) 8. ja 9. luokan oppilaista arvioi, ettei heidän mielipiteitään oteta huomioon koulutyön kehittämisessä. Vuonna 2013 vastaava osuus oli 42 prosenttia. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut merkittäviä eroja heidän arvioissaan mahdollisuuksiaan vaikuttaa koulutyöhön. [Kuvio 29.]

Koulutyön kehittämisen ohella oppilaat kokevat

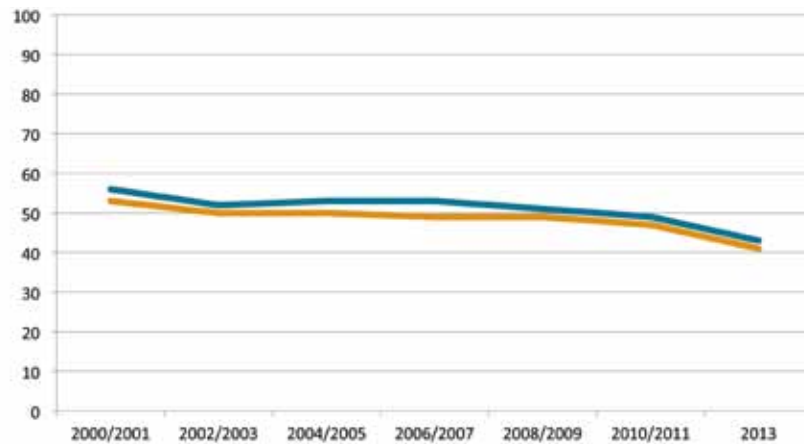
varsin usein jäävänsä ulkopuolelle myös silloin, kun laaditaan koulun sääntöjä. Suomalaisista 11-vuotiaista joka kuudes (17%) arvioi, että he eivät voi osallistua koulun sääntöjen tekemiseen. Vastaava osuus 13-vuotiailla oli kolmannes (32%) ja 15-vuotiailla puolet (51%). Tiedot käyvät ilmi *WHO-Koululaistutkimuksesta*.

ICCS-tutkimuksesta saadaan kansainvälistä vertailutietoa siitä, missä määrin oppilaat ja opettajat kokevat, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon päätettäessä erilaisista opetukseen liittyvistä asioista. Suomessa oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon oppilaiden ja opettajien mielestä kansainvälistä keskiarvoa huonommin. Suomalaisen

Kuvio 29.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojat ja tytöt, jotka arvioivat, ettei oppilaiden mielipiteitä huomioida koulutyön kehittämisessä vuosina 2000/2001–2013 (%).
THL/Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

kahdeksaluokkalaisten ja heidän opettajiensa skaalapistemäärä oli 46, kun kansainvälinen keskiarvo oli 50. Myös Tanskassa, Irlannissa, Liechtensteinissa ja Etelä-Koreassa oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon merkittävästi kansainvälistä keskiarvoa

huonommin. Parhaiten oppilaat kokivat heidän mielipiteensä huomioitava Indonesiassa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Thaimaassa, joissa vastaava skaalapistemäärä oli 58–59.

Lapset luottavat vanhempien apuun kouluun liittyvissä ongelmissa

Noin 90 prosenttia 11–15-vuotiaista kokee, että heidän vanhempansa ovat valmiita auttamaan, jos lapsella on kouluun liittyviä ongelmia. Vanhempien tukeen uskoi vuonna 2010 aiempaa useampi lapsi, sillä kahdeksan vuotta aikaisemmin vastaava osuus oli 85 prosenttia.

■ Lähes kaikki 11-, 13- ja 15-vuotiaat kokevat, että heidän vanhempansa ovat tarvittaessa valmiita auttamaan koulun liittyvissä ongelmissa. WHO-Koululaistutkimuksesta selviää, että vanhempiensa apuun luottavien oppilaiden osuudet ovat kasvaneet 2000-luvulla. Vuonna 2010 jopa 94 prosenttia 11-vuotiaista koki, että heidän vanhempansa ovat valmiita auttamaan, jos heillä on koulun liittyviä ongelmia. Samoin ajatteli 89 prosenttia 13-vuotiaista ja 85 prosenttia 15-vuotiaista.

Vanhempiensa tukeen koulussa ilmenevissä ongelmissa luottavien lasten ja nuorten määrä on kasvanut viime vuosina kaikissa ikäryhmissä. 11-vuotiaiden keskuudessa luottamus vanhempien apuun vahvistui kahdeksassa vuodessa kolmella prosent-

tiyksiköllä. 13- ja 15-vuotiaiden usko vanhempien tukeen puolestaan kasvoi kuudella prosenttiyksiköllä vuodesta 2002. Prosenttiosuudet osoittavat, että varttuneempien oppilaiden arviot vanhempien tuesta kouluun liittyvissä ongelmissa ovat hieman kriittisempiä kuin nuorempien. Tyttöjen ja poikien arviot vanhempiensa tuesta olivat kuitenkin samansuuntaisia. [Taulukko 20.]

Taulukko 20.

Väittämän ”Jos minulla on ongelmia koulussa, vanhemmat ovat valmiita auttamaan” kanssa samaa tai täysin samaa mieltä olevien poikien ja tyttöjen osuudet (%) ikäryhmän mukaan vuosina 2002–2010.

JY/WHO-Koululaistutkimus

	2002	2006	2010
11-vuotiaat			
Pojat	91	91	94
Tytöt	91	92	93
Kaikki	91	91	94
13-vuotiaat			
Pojat	84	87	88
Tytöt	82	83	90
Kaikki	83	85	89
15-vuotiaat			
Pojat	78	82	86
Tytöt	81	82	84
Kaikki	79	82	85

Peruskoulusta ilman päättötodistusta eronneiden määrä on kasvanut

Lukuvuonna 2011–2012 peruskoulusta erosi ilman päättötodistusta 212 yhdeksäsluokkalaista. Prosentuaalisesti määrä on pieni. Peruskoulusta ilman päättötodistusta eroaa 0,3 prosenttia kaikista yhdeksäsluokkalaisista. Heidän osuutensa on kuitenkin kasvanut viiden viime vuoden aikana.

■ Lähes kaikki suomalaiset nuoret saavat peruskoulun päättötodistuksen. Peruskoulusta erosi kuitenkin ilman päättötodistusta keväällä 2012 yhteensä 212 oppilasta, käy ilmi Tilastokeskuksen ylläpitämästä Koulutuksen keskeyttäminen -tilastosta. Ilman

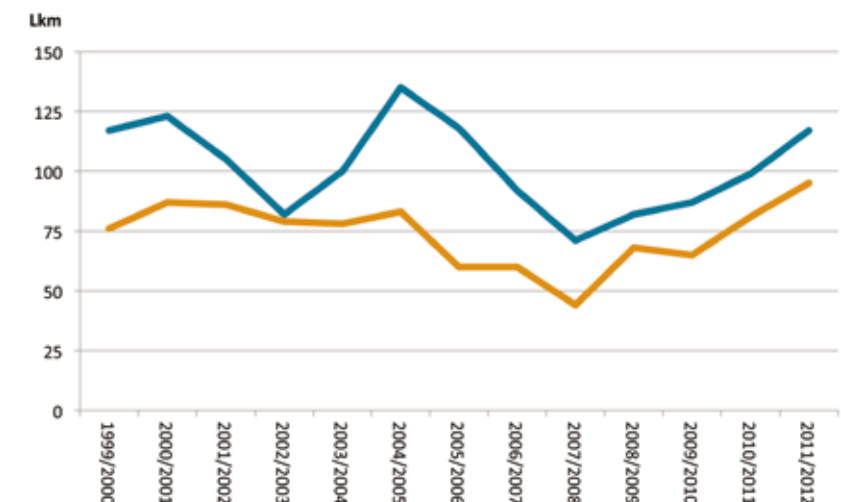
päättötodistusta eronneiden osuus oli 0,3 prosenttia kaikista yhdeksäsluokkalaisista, joita vuonna 2012 oli yhteensä 61 778. Ilman peruskoulun päättötodistusta jääneistä yli puolet oli poikia.

Peruskoulusta ilman päättötodistusta eronneiden

Kuvio 30.

Peruskoulusta ilman päättötodistusta eronneet pojat ja tytöt (lkm) lukuvuosina 1999/2000–2011/2012. Tilastokeskus/Koulutuksen keskeyttäminen

— Pojat
— Tytöt

määrä on vaihdellut runsaan kymmenen vuoden aikana. Vuodesta 2008 alkaen heidän määränsä on kasvanut. Alimmillaan lukuvuonna 2007–2008 peruskoulusta erosi ilman päästötodistusta 115 yhdeksäsluokkalaista (0,2 prosenttia). Lukuvuonna 2004–2005 eronneiden määrä oli suurin, 218 oppilasta (0,3 prosenttia).

Peruskoulusta eronneiden lisäksi Tilastokeskus kerää tietoa oppivelvollisuuden laiminlyömisestä. ”Oppivelvollisuutensa kokonaan laiminlyöneiksi katsotaan sellaiset oppivelvollisuusikäiset, jotka eivät lukuvuoden aikana ja lukuvuodesta 2010–2011

lähtien kevätlukukauden aikana ole lainkaan osallistuneet peruskouluopetukseen. Oppivelvollisuutensa laiminlyöneitä voi olla kaikilla luokka-asteilla.” Lukuvuonna 2011–2012 oppivelvollisuutensa laiminlöi kokonaan 86 oppilasta.

Koulupudokkuuden taustoista ja syistä ei ole saatavilla tietoa. Esimerkiksi ei tiedetä, kuinka suuri osa peruskoulusta ilman päästötodistusta eronneista on maahanmuuttajataustaisia tai moniko heistä kuuluu romaniväestöön tai johonkin muuhun vähemmistöryhmään. [Kuvio 30.]

Lähes joka kymmenes yhdeksäsluokkalainen ei heti jatka tutkintotavoitteista opiskelua

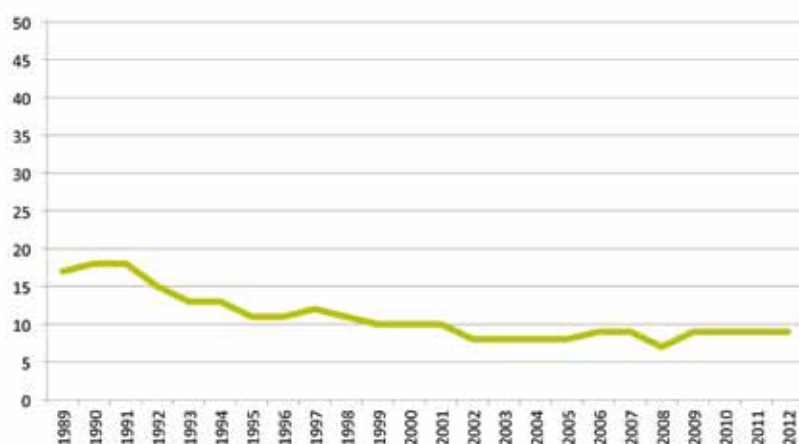
Vuonna 2012 yhdeksän prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ei jatkanut tutkintotavoitteista opiskelua välittömästi peruskoulun päätyttyä. Vielä 1990-luvun alussa vastaava osuus oli kaksi kertaa suurempi, 18 prosenttia.

■ Peruskoulunsa päättäneistä yhdeksäsluokkalaisista oppilaista lähes joka kymmenes ei jatkanut tutkintotavoitteista opiskelua vuonna 2012, selviää Tilastokeskuksen koulutustilastoista. Kyseisenä vuonna peruskoulun päättäneitä yhdeksäsluokkalaisia oli yli 61 000, joten runsaan 5 000 oppilaan opintopolku ei jatkunut suoraan tutkintotavoittei-

seen opiskeluun. Osuus on säilynyt varsin samanlaisena koko 2000-luvun. Sen sijaan 1990-luvun alussa huomattavasti useampi – lähes joka viides nuori – ei jatkanut tutkintotavoitteista opiskelua peruskoulun päätyttyä. Sukupuolten välillä ei ole havaittavissa eroa siinä, missä määrin tutkintotavoitteiseen opiskeluun siirrytään suoraan 9. luokan päätyttyä.

Kuvio 31.

Peruskoulun päättävät 9.-luokkalaiset (%), jotka eivät jatkaneet tutkintotavoitteista opiskelua välittömästi 9. vuosiluokan jälkeen vuosina 1989–2012. Tilastokeskus/ Koulutukseen hakeutuminen

Taulukko 21.

Peruskoulun päättävät 9.-luokkalaiset pojat ja tytöt, jotka eivät jatkaneet tutkintotavoitteista opiskelua välittömästi 9. vuosiluokan jälkeen vuosina 2000–2012. Tilastokeskus/Koulutuksen keskeyttäminen

Vuosi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pojat, %	9	9	8	7	7	6	8	8	8	9	9	9	8
Tytöt, %	11	10	9	9	8	9	9	9	8	9	9	9	9
Yhteensä, %	10	10	8	8	8	8	9	8	7	9	9	9	9
Yhteensä, lkm	6 621	6 187	5 208	4 839	4 769	4 666	5 798	5 535	4 897	5 510	5 710	5 762	5 160

Tuloksia tulkittaessa on huomioitava, että osa ilman tutkintotavoitteista opiskelupaikkaa jääneistä yhdeksäsluokkalaisista ei ole edes hakenut opiskelemaan. Vuonna 2012 näin menetteli 1,7 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista.

Tiedot koulutukseen hakeutumisesta perustuvat opetushallituksen hakurekistereihin ja Tilastokeskuksen oppilaitoksilta keräämiin tietoihin. Tilastossa ovat mukana vain ne peruskoulun päättäneet nuoret, joilla on suomalainen henkilötunnus. Tilastosta ei ole saatavilla tietoa peruskoulun jälkeen ilman jatko-opintopaikkaa jääneistä nuorista. Se olisi tärkeää, koska tutkintotavoitteisen opiskelun ulkopuolelle jäävien nuorten osuus sisältää myös nuoria, jotka jatkavat heti peruskoulun jälkeen esimerkiksi kymppiluokalla tai ammattistartissa, pääsevät mukaan työpajatoimintaan tai siirtyvät työelämään. Toistaiseksi ei siis ole käytettävissä tietoa siitä, kuinka suuri osa yhdeksäsluokkalaisista nuorista ei sijoitu minnekään peruskoulun päätyttyä. Näin ollen myös nuorisotakuun toteutumisen arviointi on

haasteellista. Vuoden 2013 alussa voimaan tulleen nuorisotakuun tavoitteena on turvata jokaiselle peruskoulun päättäneelle nuorelle koulutuspaikka.

Vaikka lähes joka kymmenes suomalaisnuori ei jatkakaan opiskelua heti peruskoulun jälkeen, suorittaa ainakin osa heistä tutkinnon myöhemmin. OECD-maissa vuonna 2010 tehdyssä vertailussa arvioitiin, että yli 90 prosenttia suomalaisista suorittaa elämänsä aikana vähintään toisen asteen tutkinnon. Osuus on suurempi kuin OECD-maissa keskimäärin (84%). Suomalaisia yleisemmin vähintään toisen asteen tutkinnon suorittavat muun muassa portugalilaiset, japanilaiset ja kreikkalaiset. Alle OECD-maiden keskiarvon sen sijaan jäävät esimerkiksi meksikolaiset, turkkilaiset, kiinalaiset ja eurooppalaisista muun muassa luxemburgilaiset ja ruotsalaiset. Vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on kasvanut OECD-maissa vuodesta 1995 vuoteen 2010. Naiset suorittavat toisen asteen tutkinnon yleisemmin kuin miehet. [Kuvio 31.] [Taulukko 21.]

Poikien heikko lukutaito ja ylisuuret opetusryhmät edellyttävät toimia

Kansainvälisesti tarkastellen suomalaisnuorten lukutaito on edelleen hyvä. Silti huolestuttavan suuri ja kasvava joukko pojista saa PISA-tutkimuksen lukutaitotestissä heikkoa lukutaitoa ilmentävän pistemäärän. Heikkoja lukijoita oli vuonna 2012 peräti 18 prosenttia suomalaispojista ja viisi prosenttia -tytöistä. Tutkimukset Suomessa ja muualla kertovat heikon lukutaidon olevan yhteydessä kohonneeseen syrjäytymisriskiin.

Koulujen opetusryhmät ovat yhä usein ylisuuria. Se vaikeuttaa oppilaan yksilöllistä kohtaamista ja yhteydenpitoa koteihin sekä rajaa opetusmenetelmien valintaa. Esimerkiksi joka viidennessä 6. vuosiluokan opetusryhmässä on vähintään 26 oppilasta, vaikka perusopetuksen laatukriteereissä niiden enimmäiskooksi on määritelty 25 oppilasta. Aihetta huoleen on varsinkin, kun erityistä tukea peruskoulussa saavien oppilaiden määrä on lähes kolminkertaistunut vajaassa 20 vuodessa. Yli puolet heistä opiskelee ainakin osin yleisopetuksen ryhmässä.

Koulusta pitävien oppilaiden osuudet ovat kasvaneet 2000-luvulla. Suuntaus on hyvä, mutta kansainvälisesti tarkastellen koulusta pitävien suomalaisten osuus on edelleen pieni. Etenkin 15-vuotiaiden koulusta pitävien poikien osuus – 56 prosenttia – kertoo siitä, että kouluissa opiskelee suuri joukko nuoria, jotka eivät liiemmin pidä koulunkäynnistä. Lisäksi yli puolet 8.–9. luokan oppilaista sitä mieltä, ettei heidän mielipiteitään oteta huomioon koulutyön kehittämisessä. Lähes samansuuruisen joukon arvioi, etteivät opettajat ole kiinnostuneita heidän kuulumisistaan. Oppilaiden osallisuus ja kuulluksi tuleminen koulussa on kuitenkin kehittynyt myönteiseen suuntaan. Oppimisen tuki on vahvistunut myös kotona, sillä lapset kokevat hieman aiempaa yleisemmin vanhempien olevan valmiita auttamaan, jos lapsilla on kouluun liittyviä ongelmia.

Peruskoulusta eroaa ilman päättötodistusta pieni osa oppilaista, mutta viiden viime vuoden aikana heidän osuutensa on kasvanut 212 oppilaaseen. Ikäluokkaan suhteutettuna eronneita oli 0,3 prosenttia, kun viisi vuotta

aiemmin osuus oli 0,2 prosenttia. Vaikka peruskoulun keskeyttämisen syitä ei tiedetä, on taustalla todennäköisesti merkittäviä hyvinvoinnin haasteita.

Lähes joka kymmenes nuori ei jatka peruskoulun päätyttyä suoraan tutkintotavoitteista opiskelua. Vuonna 2012 tällaisia nuoria oli runsas 5 000. Osa näistä nuorista on kuitenkin jatkanut opiskelua esimerkiksi kymppiluokalla tai ammattistartissa. Osa heistä on saattanut siirtyä työelämään. Tilastotieto kertoo lisäksi, että 1,7 prosenttia nuorista ei edes hakenut tutkintotavoitteista jatko-opintopaikkaa.

Peruskoulun jälkeen tutkintotavoitteisen koulutuksen ulkopuolelle jäävien nuorten osuus (9%) on lähellä heikkojen lukijoiden (11%) sekä erityisen tai tehostetun tuen piirissä olevien yhdeksäsluokkalaisten osuuksia (10%). Todennäköisesti nämä luvut kertovat ainakin osittain joukosta, jolla on samanaikaisesti sekä haasteita lukutaidon kanssa että oppimisen tuen tarvetta, minkä lisäksi opinnot uhkaavat päättyä peruskouluun. Tarkkaa tutkimustietoa asiasta ei kuitenkaan ole. ●

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli (2011), että Suomi...

- kiinnittää huomiota lasten hyvinvointiin kouluissa
- takaa lasten oikeuden saada mielipiteensä huomioon otetuiksi myös kouluissa
- selvittää syitä lasten huonoon kouluviihtyvyyteen
- lisää opettajien tietoutta eri kulttuureista ja lasten kokemista ongelmista
- parantaa opettajien valmiuksia opettaa vammaisia lapsia ja lapsia, joilla on erityistarpeita
- palkkaa kouluihin nykyistä enemmän romanitautiaisia ammattilaisia muun muassa avustajiksi
- sisällyttää vähemmistöjen oikeudet opettajien koulutukseen ja koulujen opetussuunnitelmiin
- takaa vammaisten lasten yhdenvertaisen oikeuden osallistua yleisopetukseen
- varmistaa vammaisille lapsille riittävän määrän henkilökohtaisia avustajia sekä tulkkaus- ja kuljetuspalveluja
- varmistaa, että laitoksiin sijoitetut lapset pääsevät yleisopetukseen

Lapsiasiavaltuutetun kannanotto

Alakoulun opetusryhmien kokoa tulee edelleen pienentää tavoitteena enimmillään noin 20 oppilaan ryhmäkoko. Tähän tarvitaan myös säännösmuutoksia. Pienessä ryhmässä myös erityistä tukea tarvitsevien, maahanmuuttajataustaisten ja eri tahtiin oppivien poikien ja tyttöjen tarpeet voidaan huomioida paremmin. Erityisen tuen saamisessa lasten yhdenvertaisuutta pitää lisätä. Kuntakohtaiset erot ovat erittäin suuria.

Yläkoulun toimivuutta oppilaiden kannalta tulee "Tulevaisuuden peruskoulu" -kehitystyössä erityisesti arvioida. Aineenopettajien koulutukseen tarvitaan riittävästi erityisopetuksen, erilaisten oppilaiden kohtaamisen, osallistamisen ja ryhmäytämisen taitoja. Koulun yhteisöllisyyttä voidaan vahvistaa myös nuorisotyön osaamisella. Vanhempien ja koulun yhteistyötä on tiivistettävä etenkin yläkoulussa.

Hyvän koulun määrittelyssä otettava lasten ja nuorten näkemykset huomioon. Oppimistulosten ohella ruokailu, välituntitoiminta, koulun tilat ja pihan toimivuus, kaverisuhteet ja koulun ilmapiiri ovat tärkeitä hyvän koulun määrittäjiä. Niin alakouluin yläkouluissakin osallistuminen koulun kehittämiseen on jokaisen, myös vammaisen ja erityistä tukea saavan oppilaan, oikeus.

Lasse Kannas, LitT, dekaani,
terveyskasvatuksen professori,
Jyväskylän yliopisto

Kouluhyvinvoinnissa tarkasteltava monta eri ulottuvuutta

Suomalaisnuoret menestyvät lukutaitotestissä kansainvälisesti hyvin, mutta sijoittuvat heikosti koulusta pitämisessä. Kansainvälisessä koulusta pitämisen vertailussa Suomi sijoittui vuonna 2010 kaikissa ikäryhmissä alimpaan kolmannekseen. Koulusta pitäminen, saati koulun arvostaminen, on kuitenkin aihe, johon yksittäinen kysymys ei anna kovin kattavaa vastausta.

Puutteet kouluviihtyvyydessä eivät myöskään viittaa siihen, että Suomessa lapset olisivat onnettomia. UNICEFin hyvinvointiraportin onnellisuusmittarilla suomalaiset lapset ovat maailmanärkeä. Onko siis kouluviihtyvyys jotakin muuta kuin onnellisuus? Jos nuoret kokevat olevansa onnellisia, miksi he eivät ole tyytyväisiä koulukokemuksiin?

Kun WHO:n seurantaraportin 2012 tuloksia katsoo tarkemmin, huomaa että kielteisiä tuloksia saadaan tietyillä koulukokemuksen ulottuvuuksilla. Seurattuja ulottuvuuksia ovat yleinen koulusta pitäminen, koulunkäynnin kuormittavuus, opettaja-oppilas-suhteet, koettu oikeudenmukaisuus, oppilaiden keskinäiset suhteet, kouluympäristön turvallisuus sekä lasten kokema vanhempien tuki.

"Kulttuuri- ja liikunta-kokemukset ovat merkittäviä kouluhyvinvoinnin lähteitä."

Nuorten keskinäisissä suhteissa on normaali tilanne, ja turvallisuuden kokeminenkin on hyvällä tasolla. Koulukiusaamisessa Suomi on kansainvälisistä keskitasoa ja lapsen tappeluun joutumisessa Suomi sijoittuu kansainvälisessä vertailussa viimeiseksi.

Koulu ei pärjää ilman kotien tukea

Koettu kuormittavuus on suomalaisten koululaisten vastauksissa kohtalaisen ylhäällä, vaikka koulutunteja on vähemmän kuin muilla keskimäärin. Mistä kuormittuneisuuden tunne johtuu? Selittävätkö taustatekijät tuloksia? Alueelliset erot kaupungin ja maaseudun välillä eivät ainakaan nouse merkittävinä esiin. Koulumenestys ja suhtautuminen koulutukseen vaikuttavat siihen, hakeutuuko oppilas lukioon vai ammatilliseen koulutukseen. Lukioon lähtevät ja koulussa hyvin menestyneet arvioivat koulua myönteisemmin kuin heikommin menestyneet.

Valtaosa oppilaista kokee, että oppimistyötä tuetaan kotona, mutta silti kodin ja koulun suhteita on varaa parantaa. Tyypillistä Suomen kouluille on, että mitä ylemmälle luokka-asteelle mennään, sitä suuremmaksi nousee koulun kynnys kodeille. Oppilaat 9. luokalla itse kokevat, ettei heidän vanhempiaan kiinnosta lähteä koululle vanhempainilta.

Kuitenkin murrosiän kehityksessä yhdessäolon hetket koulun kanssa tulevat entistäkin tärkeämmiksi. Koulu ei pärjää ilman kotien tukea.

Hyvinvoinnin ytimessä kuulluksi tuleminen

Kouluviihtyvyyden ytimessä ovat samat asiat kuin työhyvinvoinnissakin. Aikuinen ymmärtää tilanteen ehkä paremmin, jos kysytään koululaisilta tunnettuja työhyvinvoinnin osatekijöitä: Kokeeko lapsi koulussa olevansa arvostettu, kuultu, tasa-arvoinen ja äänensä kuuluviin saava?

Kun koululaiselta Suomessa kysytään, koetko että opettaja on kiinnostunut kuulumistasi, rohkaisaanko sinua ilmaisemaan mielipiteesi tai tunnetko, että mielipiteesi otetaan huomioon, vastaukset poikkeavat monista muista maista. Meillä lapsi ei koe koulussa tulevaisuuden mielipiteineen noteeratuksi. Vaikka tässä on tapahtunut myönteistä kehitystä viimeksi kuluneiden 15 vuoden aikana, emme ole saavuttaneet muita maita.

Olenaisista on, että lapsi itse kokee olevansa subjekti ja vaikuttaja. Tässä aikuiset nousevat peliin. Miten kehitetään opettajankoulutusta niin, että koulussa toimivat aikuiset näkyisivät lasten ja nuorten kanssakulkijoina aiempaa paremmin?

Pian ollaankin yleisemmissä lapsen aseman keskusteluissa. Tutkimuksissa lapsen oman äänen kuuluviin saamisen ja osallistumisen ulottuvuudet ovat aivan asian ytimessä. Lisäksi nuori tarvitsee myös aikuisia, joita vastaan voi puskea päätään. Rajoja tarvitaan.

Koulu on yhä etuoikeus

Heijastuuko lasten antamassa kriittisessä palautteessa todellisten kokemusten rinnalla myös kritiikin salvia mielipideilmasto? Onko taustalla suomalaisille tyypillinen yleinen ja historiasta periytyvä auktoriteetti-inho, vai kenties kotona koettu koulun aliarvostus? Oppimisen ja koulun arvostuksen pitäisi lähteä kotoa. Meillä tuntuu unohtuneen, että koulu on etuoikeus. On tärkeää, että koko ajan vaurastuvassa

maassa koulu saadaan säilymään oppimispyhättönä. Oppiminen on viehkoa!

Koko ajan pitää myös olla vahvasti uudistushenkinen, sillä koulun merkitys oppimisen tuottajana suhteellistuu. Tiedämme liian vähän siitä, mitä lapset oppivat esimerkiksi verkosta ja muusta tiedonvälityksestä. Oppilaille voi tulla koulussa mielekkäisyyttä, jos siellä tarjotaan sellaista minkä he ovat jo muualta kokeneet.

Koulu on myös olemisen paikka

Olenaisia asioita koulussa ovat edelleen oppimaan oppimisen ohjaus, tiedonhankintataidot sekä tiedon kriittisen arvioinnin ja tulkintataitojen opettaminen. Kehitetään yhdessäolon kulttuuria, sillä yhdessäolon asiat ovat hyvinvoinnin näkökulmasta mitä keskeisimpiä. Jos kouluhyvinvointi pääsee jollain ulottuvuudella rapautumaan, se on aina myös hyvinvointi-ilmiö.

Olen eri mieltä niiden kanssa, jotka varoittavat tuomasta kouluun "askartelukursseja". On hyvä, että taito- ja taideaineiden määrää vastikään vähän lisättiin peruskoulun uuteen tuntijakoon. Oppilaat pitävät yleisesti taito- ja taideaineista. Niissä voi henkisesti levähtää, luoda ja löytää uusia asioita, joissa on hyvä ja pystyvä. Kulttuuri- ja liikuntakokemukset ovat merkittäviä kouluhyvinvoinnin lähteitä. Koulu on myös olemisen paikka, jossa tarvitaan riittävästi tekemättömiä tuokioita. ●

6. Perhe, vapaa-aika ja osallisuus

Yksinäisyys on yhä kipeä kysymys monelle nuorelle. Vaikka poikien yksinäisyys on lähes puolittunut 15 vuodessa, yksinäisyys on pojilla tyttöjä yleisempää. Jopa 11 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista pojista ja kuusi prosenttia tytöistä on vailla läheistä ystävää, jonka kanssa voi keskustella luottamuksellisesti omista asioistaan. Lasten ja nuorten perhe- ja ystävyysuhteiden vahvistumista on onkin syytä tukea.

Lasten perhesuhteita, vapaa-aikaa ja osallistumis-

mahdollisuuksia tarkastellaan tässä luvussa kymmenen tilastollisen muuttujan avulla. Tilastot perherakenteesta, keskusteluvaikeuksista vanhempien kanssa ja perheen yhteisistä aterioista kertovat lasten ja nuorten kotioloista. Muuta vapaa-ajanviettoa on mahdollista esitellä vain alustavasti tilastotiedon puutteiden vuoksi. Harrastamisesta seurantatietoa on niukasti ja toisaalta otokset ovat olleet kyselyissä pieniä. Samalla tavoin vajavaisesti on tietoa ovat yhteiskunnallisen vaikuttamisesta ja tiedonsaannista.

Lasten vapaa-aikaa on toiminta perheen piirissä, harrastukset, toiminta ystävien ja kavereiden kanssa sekä median seuraaminen. Lapset itse korostavat läheisten ihmisten merkitystä hyvän elämän edellytyksenä. Perhemuodosta riippumatta perhe on lapselle tärkeä voimavara. Ystävät ja internetverkostot tarjoavat nuorille myös keinoja vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan:

12. Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielipide ennen kuin he tekevät lasta koskevia päätöksiä. Lasten mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle ymmärrettävästi.
13. Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä kaikista asioista. Mielipiteillä ei saa kuitenkaan loukata toista ihmistä.
14. Lapsella on oikeus ajatella vapaasti. Lapsella on oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskontokuntaan, oman maansa lakeja noudattaen. Vanhemmilla on oikeus ja velvollisuus neuvoa ja ohjata lasta tämän oikeuden käyttämisessä.
15. Lapsella on oikeus liittyä yhdistyksiin ja käydä niiden kokouksissa.
17. Lapsella on oikeus saada tietoa ja seurata tiedotusvälineitä monipuolisesti. Aikuisten täytyy suojella lasta tiedolta, joka vahingoittaa häntä.
18. Lapsen vanhemmilla on yhdessä ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Heidän tulee toimia lapsen parhaaksi. Valtion jakuntien täytyy tukea vanhempia tässä tehtävässä.
23. Vammaisen lapsen täytyy saada hoitoa ja apua. Hänellä on oikeus erikoishoitoon, joka on parasta mahdollista hoitoa hänelle. Oikeanlaisella hoidolla taataan lapselle täysipainoinen ja hyvä elämä, joka parantaa lapsen itseluottamusta. Lasta pitää auttaa osallistumaan esimerkiksi kouluun ja harrastuksiin.
30. Myös vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä. Alkuperäiskansaansa kuuluvat Suomessa saamelaiset.
31. Lapsella on oikeus levätä, leikkiä ja viettää vapaa-aikaa. Lapsella on oikeus tutustua taiteeseen ja kulttuuriin.

PERHEEN, VAPAA-AJAN JA OSALLISUUDEN INDIKAATTORIT

- 1 Keskusteluvaikeudet vanhempien kanssa
- 2 Osallistuminen perheen yhteisille aterioille
- 3 Perherakenne
- 4 Läheisen ystävän puuttuminen
- 5 Järjestöön, seuraan tai kerhoon kuuluminen
- 6 Harrastaminen
- 7 Urheiluseuran toimintaan osallistuminen
- 8 Kirjojen lukeminen
- 9 Sanomalehtien lukeminen
- 10 Vaikuttamisen keinot

Viidennes lapsiperheistä on yksinhuoltajaperheitä

Lapsiperheistä 21 prosenttia on yksinhuoltajaperheitä ja yhdeksän prosenttia uusperheitä. Yksinhuoltajaperheiden määrä on kasvanut merkittävästi, sillä niiden osuus oli 1970-luvulla puolet nykyistä pienempi. Valtaosa lapsista elää avioparin ja lasten muodostamassa ydinperheessä.

■ Lapsiperhetyypeistä yleisin on edelleen avioparin ja lasten muodostama perhe, selviää Tilastokeskukseen ylläpitämästä tilastosta. Vuonna 2011 tällaisia perheitä oli 61 prosenttia kaikista lapsiperheistä. Avioparin ja lasten muodostamien perheiden osuus on pienentynyt 1970-luvulta viime vuosiin saakka. Vielä 1970-luvulla niiden osuus oli 89 prosenttia kaikista lapsiperheistä. Vastaavasti avoparista ja lapsista koostuva perhetyyppi on moninkertaistunut. Kun vielä 1970-luvulla tällaisia perhetyppejä ei juuri ollut, eli vuonna 2011 lähes viidennes lapsiperheiden aikuisista avoliitossa.

Myös yksinhuoltajaperheet ovat yleistyneet noin neljänkymmenen viime vuoden aikana. 1970-luvulla noin joka kymmenes lapsiperhe muodostui äidistä ja lapsista, kun vastaava osuus oli vuonna 2011 jo 18 prosenttia. Sen sijaan isän ja lasten muodostamien yksinhuoltajaperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on pysynyt viime vuosikymmenet muutamissa prosenteissa. Eniten yhden vanhemman lapsiperheitä on Päijät-Hämeessä (22,8 %) ja Uudellamaalla (22,6 %). Päijät-Hämeessä osuus on korkea Lahden ja Uudellamaalla Helsingin johdosta.¹²

Uusperheeksi kutsutaan perhettä, johon kuuluu

Taulukko 22.

Uusperheeseen kuuluvien alle 18-vuotiaiden lasten lukumäärä ja osuus (%) kaikista lapsista sekä uusperheiden osuus (%) kaikista lapsiperheistä vuosina 1990–2011.

Tilastokeskus/Perheet

Vuosi	Uusperheisiin kuuluvien lasten lukumäärä	Uusperheeseen kuuluvien lasten osuus (%) kaikista lapsista	Uusperheiden osuus (%) kaikista lapsiperheistä
2011	110 065	10,4	9,2
2010	109 982	10,3	9,1
2009	110 687	10,4	9,2
2008	111 068	10,4	9,2
2007	110 970	10,3	9,1
2006	110 071	10,2	9,0
2005	108 439	10,0	8,8
2004	105 909	9,7	8,6
2003	103 834	9,5	8,4
2002	102 162	9,3	8,2
2001	100 274	9,1	8,0
2000	98 022	8,8	7,7
1999	97 029	8,6	7,6
1998	93 621	8,2	7,2
1997	91 343	8,0	7,0
1996	88 753	7,7	6,8
1995	87 201	7,6	6,6
1994	86 172	7,5	6,6
1993	-	-	-
1992	87 675	7,6	6,7
1991	-	-	-
1990	88 245	7,8	6,9

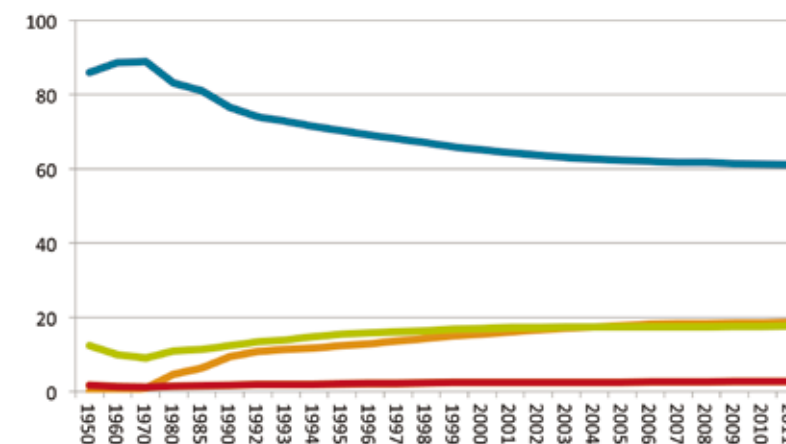
¹² Lähde: Yksinhuoltajaperheet Suomessa. Väestöntutkimuslaitos: <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/3034592/yh.gif>

Kuvio 32.

Eri lapsiperhetyyppien osuus (%) kaikista lapsiperheistä vuosina 1950–2011.

Tilastokeskus/Perheet

— Aviopari ja lapsia
— Avopari ja lapsia
— Äiti ja lapsia
— Isä ja lapsia

vähintään yksi alle 18-vuotias vain toisen puolison lapsi. Vuonna 2011 uusperheiden osuus kaikista lapsiperheistä oli 9,2 prosenttia. Kyseisenä vuonna alle 18-vuotiaista lapsista 10,4 prosenttia asui uusperheissä. Uusperheisiin kuuluvien lasten osuus on kasvanut muutamalla prosenttiyksiköllä vuodesta 1990 vuoteen 2011. [Taulukko 22.] Rekisteröidyssä parisuhteessa elävän pariskunnan ja lasten muodostamien perheiden osuuksia on tilastoitu vuodesta 2002 lähtien, mutta näiden perheiden osuus on hyvin pieni (0,1 prosenttia vuonna 2011).

Kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2013 perusopetuksen kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaista 68 prosenttia ja lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoita 70 prosenttia asui yhdessä äidin ja isän kanssa. Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opis-

kelijoilla vastaava osuus oli 50 prosenttia. Myös WHO-Koululaistutkimus vahvistaa, että 11-, 13- ja 15-vuotiaista lapsista kolme neljästä (72%) elää ydinperheessä. Vuonna 2010 uusperheissä elävien lasten osuus oli 13 prosenttia ja yksinhuoltajaperheissä elävien osuus 15 prosenttia. Suomessa yksinhuoltajaperheissä elävien koululaisten osuus on suurempi kuin OECD-maissa keskimäärin.¹³

Vuonna 2012 avioero kosketi noin 15 600 alaikäistä lasta. On tarpeen kuitenkin huomioida, että eroperhelasten vuoroasuminen on yleistymässä mutta vuorotellen isänsä ja äitinsä luona asuvat lapset tilastoidaan yksinhuoltajien lapsiksi. Eri arvioiden mukaan jo 10 % erolapsista asuu vuoroin molempien vanhempien luona. Ruotsissa vastaava luku on jo 30–40 %.¹⁴

¹³ Lähde: UNICEF -Innocenti Report Card 7. 2007

¹⁴ Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Autonen-Vaaranen, Leena & Kauko, Outi (2014) Lasten monipaikkainen asuminen sosiaalisena ilmiönä ja hyvinvoinnin kysymyksenä. Hyvinvointikatsaus 1 (25), 29–35

Valtaosa nuorista pystyy keskustelemaan vanhempiensa kanssa

Kahdeksan prosenttia peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista arvioi, ettei juuri koskaan pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan. Vanhempien ja lasten välinen vuorovaikutus on parantunut, sillä aiempaa pienempi osa nuorista raportoi keskusteluvaikeuksista vanhempiensa kanssa. Pojilla osuus on jopa puolittunut runsaan vuosikymmenen aikana.

■ Valtaosa suomalaislapsista pystyy keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa, selviää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamasta *Kouluterveyskyselystä*. Vuonna 2013 kahdeksan prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista arvioi, ettei pysty juuri koskaan keskus-

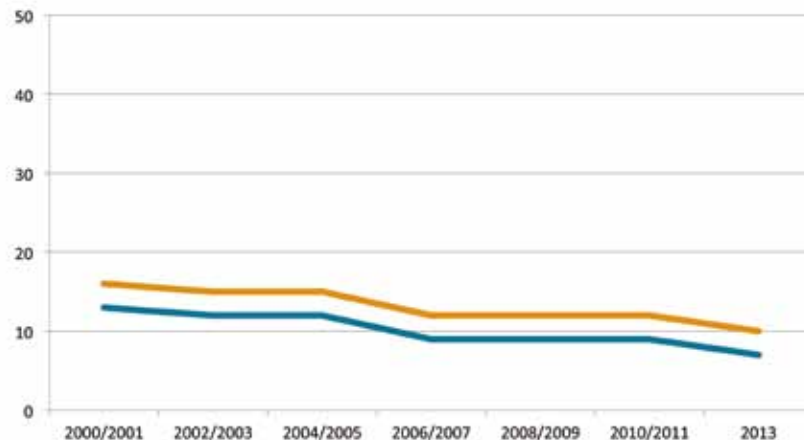
telemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa. Vuosituhannen alussa vastaava osuus oli lähes kaksinkertainen, 14 prosenttia.

Lasten ja vanhempien välinen vuorovaikutus on parantunut viime vuosina, sillä keskusteluvaikeuksista raportoi aiempaa pienempi osa kahdek-

Kuvio 33.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojat ja tytöt, jotka eivät pysty juuri koskaan keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan vuosina 2000/2001–2013 (%). THL/Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

Taulukko 23.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat, jotka eivät pysty juuri koskaan keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan sukupuolen mukaan vuosina 2000/2001–2013 (%). THL/Kouluterveyskysely

		2000/2001	2002/2003	2004/2005	2006/2007	2008/2009	2010/2011	2013
8.- ja 9.-luokkalaiset	Pojat	13	12	12	9	9	9	7
	Tytöt	16	15	15	12	12	12	10
	Kaikki	14	13	13	11	10	10	8
Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat	Pojat	10	10	9	8	7	8	5
	Tytöt	11	10	10	9	8	8	7
	Kaikki	10	10	9	9	8	8	6
Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat	Pojat					8	8	8
	Tytöt					9	9	8
	Kaikki					9	9	8

sas- ja yhdeksäsluokkalaisista. Poikien osuudet ovat laskeneet hieman tyttöjä enemmän. Vuonna 2013 kymmenen prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä ja seitsemän prosenttia pojista arvioi, ettei juuri koskaan pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan. Vuosituhannen alussa näin ajatteli vielä 16 prosenttia tytöistä ja 13 prosenttia pojista.

Myös lukiolaisilla keskusteluvaikeuksista raportivien nuorten osuus on laskenut vuodesta 2000. Pojilla se jopa puolittui. Vuonna 2013 lukiolaistyttöistä seitsemän ja -pojista viisi prosenttia ilmoitti, ettei pysty juuri koskaan keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa. Ammattiin opiskelevista tytöistä ja pojista näin arvioi kahdeksan prosenttia. [Kuvio 33.] [Taulukko 23.]

Lasten ja vanhempien välisestä vuorovaikutuksesta on saatavilla kansainvälistä vertailutietoa

WHO-Koululaistutkimuksesta. Siinä kysymys tosin on hieman toisentyypinen kuin *Kouluterveyskyselyssä*. Tutkimuksessa on kysytty noin 40 eri maassa asuvilta 11-, 13- ja 15-vuotiailta, onko heidän helpo keskustella äidin tai isän kanssa heidän mieltään todella vaivaavista asioista. Suomalaisnuorille vanhempien kanssa keskusteleminen näyttää olevan keskimääräistä helpompaa. Esimerkiksi vuonna 2010 suomalaisista 11-vuotiaista pojista 95 ja tytöistä 92 prosenttia arvioi keskustelun olevan helpoa äidin kanssa, kun kaikkien maiden keskiarvo oli pojilla 90 ja tytöillä 89 prosenttia.

Keskusteluvaikeudet vanhempien kanssa kuvaavat ongelmia lasten kuulluksi tulemisessa ja kodin ilmapiirissä. Myönteinen kehitys kertoo parantuneesta ilmapiiristä kotona, ja samaa myönteistä suuntaa viestii myös luvussa kaksi todettu kuritusväkivallan väheneminen.

Yli puolet nuorista ei aterioi perheensä kanssa arkisin

Vaikka perheiden yhteinen ateriointi arkisin on 2000-luvulla lisääntynyt, edelleenkin valtaosa 15-vuotiaista ei osallistu perheen yhteisille aterioille. Tytöt syövät poikia harvemmin yhdessä perheensä kanssa. Kansainvälisesti vertailtuna perheen yhteisille aterioille osallistuvien suomalaisnuorten osuus oli kaikkein vähäisin.

■ Suomalaiset lapsiperheet ruokailevat harvoin yhdessä arkipäivisin, selviää *WHO-Koululaistutkimuksesta*. Lasten osallistuminen perheen yhteisille aterioille on vielä melko yleistä, mutta iän karttuessa osallistuminen vähenee voimakkaasti. Vuonna 2012 vain 40 prosenttia 15-vuotiaista ilmoitti aterioivansa yleensä arkisin yhdessä perheensä kanssa. Vastaava osuus 13-vuotiailla oli 49 ja 11-vuotiailla 61 prosenttia.

Pojat osallistuvat tyttöjä useammin perheen yhteisille aterioille kaikissa ikäryhmissä. Vuonna 2010 lähes kaksi kolmasosaa (64%) 11-vuotiaista pojista ilmoitti syövänsä yleensä arkipäivisin yhteisen aterian perheensä kanssa. Samanikäisistä tytöistä näin kertoi tekevänsä yli puolet (58%). 13-vuotiaiden keskuudessa vastaavat osuudet olivat pojilla 53 ja

tytöillä 44 prosenttia. 15-vuotiaista pojista perheen kanssa yleensä arkisin ruokaili enää 42 prosenttia. Tyttöjen osuus oli vieläkin pienempi, 37 prosenttia.

Vaikka yhteiset ateriat ovatkin arkisin vähäisiä monissa perheissä, raportoivat nuoret niiden kuitenkin yleistyneen viime vuosina. Vuonna 1998 vain 50 prosenttia 11-vuotiaista aterioi arkisin perheensä kanssa. Vuonna 2010 vastaava osuus oli yksitoista prosenttiyksikköä suurempi, 61 prosenttia. Myös 13- ja 15-vuotiaiden ikäryhmissä perheen kanssa arkisin aterioivien osuudet olivat 8–9 prosenttiyksikköä suuremmat vuonna 2010 kuin vielä vuonna 1998. [Kuvio 34.]

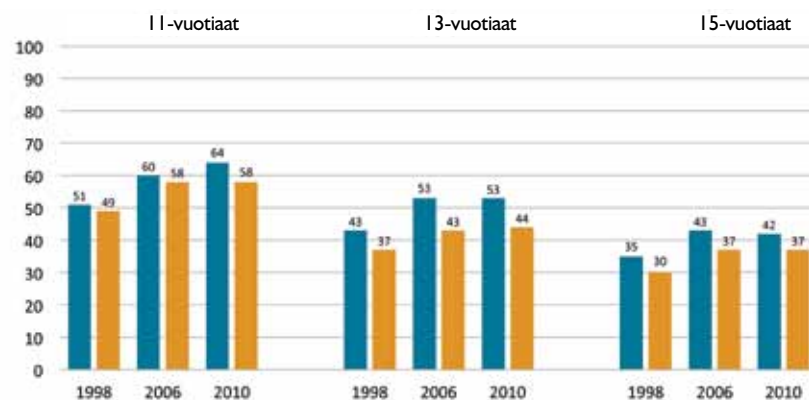
Viikonloppuna lapset aterioivat perheen kanssa yleisemmin kuin arkena. 11-vuotiaista 77 prosenttia ilmoitti ruokailevansa viikonloppuna yleensä

Kuvio 34.

Perheen kanssa yleensä yhdessä koulupäivisin aterioivien poikien ja tyttöjen osuudet (%) vuosina 1998–2010.

JY/WHO-Koululaistutkimus

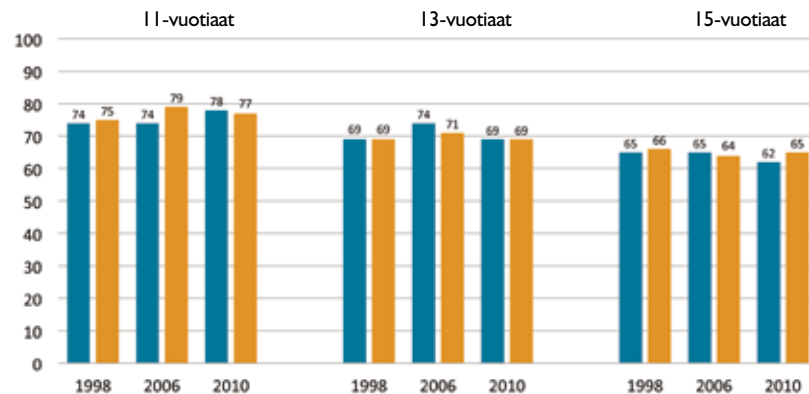
■ Pojat
■ Tytöt

Kuvio 35.

Perheen kanssa yleensä yhdessä viikonlopun päivinä aterioivien poikien ja tyttöjen osuudet (%) vuosina 1998–2010.

JY/WHO-Koululaistutkimus

■ Pojat
■ Tytöt

koko perheen kanssa. Iän karttuessa osuudet laskevat samoin kuin arkisin tapahtuvan ruokailun osalta. Viikonloppuisin koko perheen yhteiselle aterialle kertoi osallistuvansa enää 69 prosenttia 13-vuotiaista ja lähes 63 prosenttia 15-vuotiaista.

Jos perheen yhteiset ateriat ovat yleistyneet arkisin, ei aterioinnissa viikonloppuisin ole tapahtunut samankaltaista muutosta. Viikonlopun osalta vain 11-vuotiaiden ilmoittama perheen yhteinen ateriointi on yleistynyt hieman vuodesta 1998 vuoteen 2010. Kasvu on kolme prosenttiyksikköä. Vanhempien ikäryhmien (13- ja 15-vuotiaat) raportoimassa perheen yhteisessä aterioinnissa ei ole viikonlopun osalta juuri tapahtunut muutoksia. 15-vuotiaat pojat aterioivat perheen kanssa viikonloppuisin jopa aiempaa harvemmin. [Kuvio 35]

Myös *Kouluterveyskyselyssä* on selvitetty lasten osallistumista perheen yhteisille aterioille, vaikkakin hieman erilaisin sanamuodoin, eikä koulupäivien ja viikonlopun ateriointia ole eroteltu. Tulokset

ovat samansuuntaisia kuin *WHO-Koululaistutkimuksessa*. Vuonna 2010–2011 hieman yli puolet kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista ilmoitti, ettei perheessä syödä yhteistä aterialla ilta- tai ilalla. Pojista näin kertoi 59 prosenttia. Tyttöjen vastaava osuus oli 53 prosenttia.

UNICEF on julkaissut 15-vuotiaiden nuorten arvioita perheen yhteisen aterioinnin yleisyydestä OECD-maissa. Vuonna 2000 toteutetussa *PISA*-tutkimuksessa perheensä kanssa useita kertoja viikossa aterioivien lasten osuus oli Suomessa kansainvälisen vertailun pienin. Suomalaisnuorista 60 prosenttia aterioi perheensä kanssa yhdessä useita kertoja viikossa, kun taas esimerkiksi Italiassa, Islannissa ja Ranskassa vastaava osuus oli yli 90 prosenttia.

Perheen yhteistä aterioinnin on katsottu kertovan vanhempien läsnäolosta lasten arjessa, yhdessä vietetystä ajasta sekä lasten kuulluksi tulemisesta perheessä.

Joka kymmenennellä yläkoululaisella pojalla ei ole läheistä ystävää

Jopa yksitoista prosenttia 8.–9. luokan pojista ja kuusi prosenttia tytöistä on vailla läheistä ystävää. Läheisen ystävän puuttumisesta raportoivien poikien osuus on kuitenkin liki puolittunut 15 vuodessa.

Pojat raportoivat tyttöjä yleisemmin läheisten ystävien puuttumisesta, selviää Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) *Kouluterveyskyselystä*. Vuonna 2013 perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojista yksitoista prosenttia ja tytöistä kuusi prosenttia ilmoitti, ettei heillä ole yhtään todella läheistä ystävää, jonka kanssa he voivat keskustella luottamuksellisesti omista asioista. Toisella asteella – sekä lukiolaisten että ammattiin opiskelevien keskuudessa – vastaavat osuudet olivat vuonna 2013 pojilla 9–10 prosenttia ja tytöillä 4–5 prosenttia. Kaikkina tutkimusvuosina pojilla on ilmennyt ystävyyden puutetta yleisemmin kuin tytöillä. [Kuvio 36.]

Viimeisen 15 vuoden aikana läheisen ystävän puuttumisesta raportoineiden 8. ja 9. luokan poikien osuudet ovat laskeneet. Kun vielä vuonna 1996–1997 perusopetuksen viimeisiä luokkia käyvistä pojista 19 prosenttia oli vailla läheistä ystävää, oli vastaava osuus vuonna 2013 yksitoista prosenttia. Myös lukiolaispojilla vailla läheistä ystävää olevien osuudet ovat pienentyneet vuosien 2000–2001 ja 2013 välillä. Sen sijaan ammattiin opiskelevien

nuorten sekä lukion ja 8. ja 9. luokan tyttöjen vastaavat osuudet ovat säilyneet 2000-luvulla jokseenkin muuttumattomina.

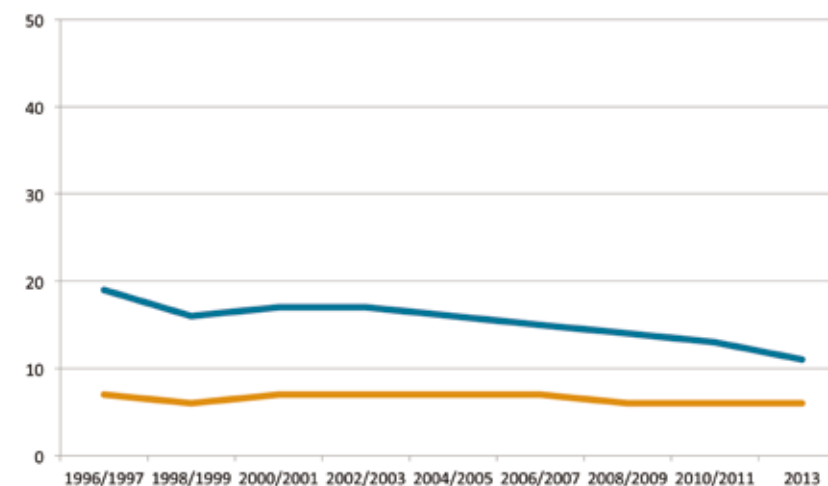
Kysymyksen muotoilu vaikuttaa siihen, minkä suuruinen osa lapsista ja nuorista ilmoittaa läheisten ystävien puutteesta. *Kouluterveyskyselyssä* läheiseen ystävyyteen liitettiin luottamuksellinen keskustelu lähes kaikista omista asioista. Poikien ystävyyteen ei kuitenkaan välttämättä liity tällaista keskusteluyhteyttä. Kun *WHO-Koululaistutkimuksessa* kysyttiin ”Kuinka monta läheistä ystävää sinulla on?”, 11–15-vuotiaista tytöistä 0–1 prosenttia ilmoitti, ettei heillä ole yhtään samaa sukupuolta olevaa ystävää. Pojilla vastaavat prosentiosuudet vaihtelivat kahdesta neljään ikäryhmästä riippuen.

Kansainvälistä vertailutietoa on saatavilla niiden nuorten osuuksista, jotka ilmoittavat, että heillä on vähintään kolme samaa sukupuolta olevaa läheistä ystävää. Näin arvioituna 11-, 13-, ja 15-vuotiaat suomalaisnuoret sijoittuvat 40 maan vertailussa keskivaiheille.

Kuvio 36.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojat ja tytöt, jotka ilmoittavat, ettei heillä ole yhtään todella läheistä ystävää, jonka kanssa voi keskustella luottamuksellisesti omista asioista. Osuudet (%) sukupuolen mukaan vuosina 1996/1997–2013. THL/Kouluterveyskysely

— Pojat
— Tytöt

Yli puolet suomalaisnuorista osallistuu seura- tai kerhotoimintaan

Yli puolet 10–17-vuotiaista kuuluu johonkin järjestöön, seuraan tai kerhoon. Kansainvälisesti vertailtuna suomalaisnuorten aktiivisuus yhdistystoiminnassa jää kuitenkin selvästi keskiarvon alapuolelle.

■ Yli puolet 10–17-vuotiaista lapsista ja nuorista kuuluu johonkin järjestöön, seuraan tai kerhoon. Vuonna 2012 *Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa* näin ilmoitti 55 prosenttia tytöistä ja 54 prosenttia pojista. Tutkimuksessa järjestöön, seuraan tai kerhoon kuulumista kysyttiin kysymyksellä ”Oletko nykyisin mukana tai kuulut jäsenenä johonkin, aivan mihin tahansa järjestöön, seuraan, kerhoon tai vastaavaan?”.

Nuorisosiain neuvottelukunnan järjestökiinnittyneisyys-selvityksissä on myös kartoitettu järjestöihin kuulumista samalla kysymyksellä kuin vuoden 2012 *Vapaa-aikatutkimuksessa*, joten tiedot ovat tältä osin vertailukelpoisia. Järjestökiinnittyneisyys-selvityksen mukaan vuosina 1997–1998 kaksi kolmasosaa 10–14-vuotiaista ja joka toinen 15–18-vuotias ilmoitti kuuluvansa johonkin järjestöön.

Ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, mitä *Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa* esitetty kysymys mittaa. Nimittäin yli kolmannes niistä 10–29-vuotiaista vastaajista, jotka ilmoittivat harrastavansa liikuntaa urheilu- tai liikuntaseurassa, vastasi ”ei” kysymykseen ”Oletko nykyisin mukana tai kuulutko jäsenenä johonkin, aivan mihin tahansa järjestöön, seuraan, kerhoon tai vastaavaan?”. Kysymyksellä ei siis saada tarkkaa kuvaa järjestöaktiivisuudesta, sillä osa vastaajista ei tunnista esimerkiksi omaa osallis-

tumistaan urheiluseuraan järjestötoiminnaksi.

Nuorten yhteiskunnallista osaamista, osallistumista ja asenteita kartoittavassa ICCS-tutkimuksessa (*International Civic and Citizenship Education Study*) suomalaisilta kahdeksaluokkalaisilta tiedusteltiin tarkemmin heidän osallistumisestaan erilaisten yhteisöjen ja järjestöjen toimintaan. Vuonna 2009 heistä noin 30 prosenttia kävi vähintään kuukausittain musiikkiopistossa, -koulussa tai musiikkiryhmässä tai osallistui muiden taide- ja kulttuurijärjestöjen ja kerhojen toimintaan. Seurakunnan tai uskonnollisen järjestön kerhotoimintaan osallistui kuukausittain 27 prosenttia nuorista ja muiden nuorten harrastejärjestöjen (pois lukien edellä mainitut tahot sekä liikunta- ja urheiluseurat) toiminnassa, kuten partiossa ja 4H-kerhossa, oli mukana 16 prosenttia vastaajista.

ICCS-tutkimuksen mukaan suomalaisten kahdeksaluokkalaisten osallistuminen erilaisten yhteiskunnallisten järjestöjen toimintaan on selvästi vähäisempää verrattuna kansainväliseen keskiarvoon. Suomalaisnuorista 36 prosenttia osallistui vähintään yhden järjestön toimintaan (listattuna esimerkiksi poliittinen nuorisojärjestö, ihmisoikeusjärjestö, uskonnollinen ryhmä tai järjestö), kun kansainvälinen keskiarvo oli 65 prosenttia.

Lähes kaikilla lapsilla on jokin harrastus

Suomalaisista 7–17-vuotiaista tytöistä 83 prosenttia ja pojista 86 prosenttia ilmoittaa, että heillä on jokin harrastus. Harrastamisesta on tietoa vain yhdeltä vuodelta, ja kyseisen tutkimuksen otos on suppea.

■ Vuonna 2012 toteutetussa *Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa* 7–17-vuotiaista pojista 86 prosenttia ja tytöistä 83 prosenttia ilmoitti, että heillä on jokin harrastus. Tutkimuksessa lasten harrastuksia selvitettiin kysymyksellä ”Onko sinulla jokin harrastus, aivan mikä tahansa”. Kysymyksen vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei”, ”en osaa sanoa”.

Nuorten vapaa-ajan harrastuksia ei ole kartoitettu säännöllisin väliajoin toistettavissa tutkimuksissa

muutoin kuin liikunnan osalta. Nyt saatu tieto *Nuorten vapaa-aikatutkimuksesta* on tärkeä, mutta aineisto on liian pieni (N=573) kuvaamaan luotettavasti kaikkia alaikäisiä. Jatkossa olisi tärkeää saada koko maata kattavasti ja säännöllisin väliajoin kerättävää tietoa nuorten harrastamisesta. On tarpeen selvittää myös erikseen ohjattuun harrastustoimintaan osallistumista sekä omaehtoista harrastamista.

Viidennes lapsista jättäytyy pois urheiluseurasta iän karttuessa

Yli puolet lapsista osallistuu urheiluseuran toimintaan 11-vuotiaana, mutta 15-vuotiaista enää runsas kolmannes on mukana urheiluseuratoiminnassa. Tyttöjen osallistuminen urheiluseuratoimintaan on yleistynyt selvästi vuodesta 1986 vuoteen 2010.

■ Lähes joka toinen 11–15-vuotias lapsi ja nuori on mukana urheiluseuran toiminnassa. *WHO-Koulu-laistutkimuksen* mukaan vuonna 2010 pojista 48 ja tytöistä 44 prosenttia ilmoitti osallistuvansa urheiluseuratoimintaan. Pojat siis osallistuivat urheiluseuratoimintaan tyttöjä yleisemmin, joskin viimeisimpinä tutkimusvuosina sukupuolten väliset erot ovat kaventuneet. Vanhimmassa 15-vuotiaiden ikäryhmässä sukupuolten välillä ei ollut enää eroa vuonna 2010.

Urheiluseurojen toimintaan osallistuminen vähenee pojilla ja tytöillä iän myötä. Kun 11-vuotiaista pojista vielä yli puolet otti osaa urheiluseurojen harjoituksiin, oli urheiluseurassa harrastavien osuus laskenut 13-vuotiailla alle puoleen ja 15-vuotiailla runsaaseen kolmannekseen vuonna 2010. Tyttöjen osuudet olivat samansuuntaisia. Tytöillä ikäryhmien väliset erot olivat selkeämpiä 2000-luvulla kuin

1980–1990-luvuilla. Pojilla taas urheiluseuratoimintaan osallistuminen on ollut selvästi yleisempää nuoremmissa ikäryhmissä verrattuna vanhimpaan, 15-vuotiaiden ikäryhmään, vuodesta 1986 lähtien. [Kuvio 37.]

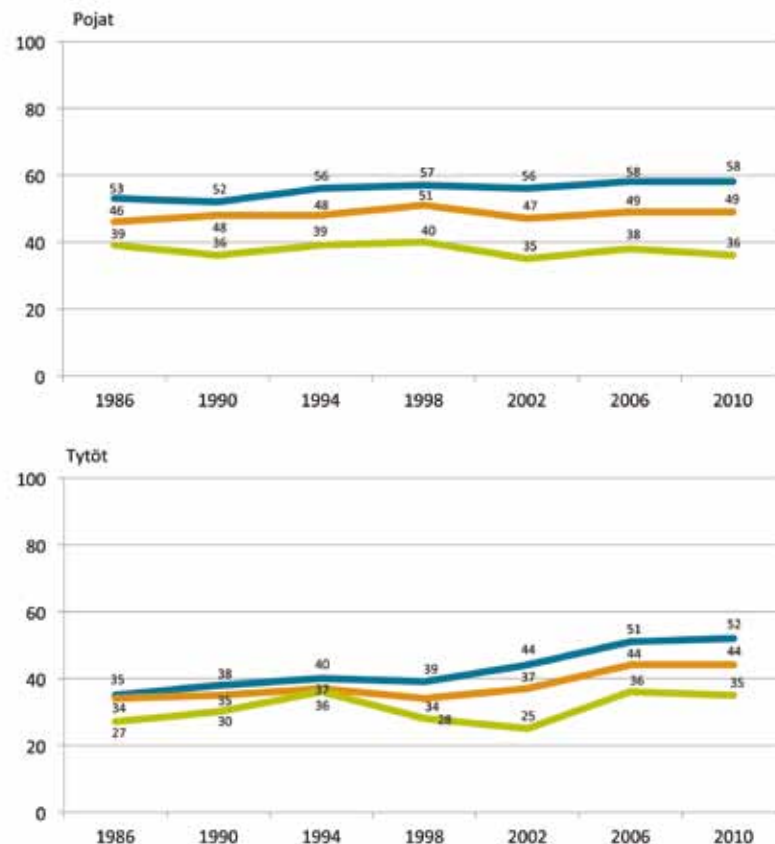
Tyttöjen osallistuminen urheiluseuratoimintaan on yleistynyt selvästi vuodesta 1986 vuoteen 2010. Tyttöjen seuratoimintaan osallistumisessa on ollut vuosittaista vaihtelua etenkin vanhimmissa ikäryhmässä (15-vuotiaat), mutta heidänkin osallistumisensa urheiluseuran toimintaan on kuitenkin yleistynyt, kun verrataan vuoden 1986 seuraharrastajien osuutta vuoteen 2010. Sen sijaan pojilla seuratoimintaan osallistuminen näyttäisi pysyneen melko samanlaisena 1980-luvulta 2000-luvulle.

Vaikka liikunta onkin yksi lasten ja nuorten yleisimmistä ohjatun vapaa-ajanvieton muodoista, ku-

Kuvio 37.

Urheiluseuran toimintaan osallistuminen iän ja sukupuolen mukaan vuosina 1986–2010 (%).
Aira ym. 2013

— 11 vuotta
— 13 vuotta
— 15 vuotta

vaa seuroissa tapahtuva liikuntaharrastus kuitenkin vain osaa lasten vapaa-ajan harrastustoiminnasta. Muuntyyppisestä lasten harrastuneisuudesta, ku-

ten taide- ja kulttuuripainotteiseen harrastustoimintaan osallistumisesta ei ole saatavilla määrääjain kerättyä tietoa.

Lasten ja nuorten kirjojen lukeminen on vähentynyt

Melkein kaikille lapsille luetaan kirjoja tai he lukevat niitä itse ainakin joskus. Kolmessakymmenessä vuodessa 10–19-vuotiaiden lasten ja nuorten kirjojen lukeminen on kuitenkin vähentynyt yli kymmenellä prosenttiyksiköllä.

■ Lähes kaikille lapsille luetaan kirjoja tai he lukevat niitä itse ainakin joskus. *Lasten Mediabarometrin* perusteella kirjojen lukeminen on yleisintä alle kouluikäisillä, jos tarkastellaan lähes päivittäin tapahtuvaa kirjojen lukemista. Yli kolme neljäsosaa 0–6-vuotiaista lapsista luki kirjoja lähes päivittäin. Alle kouluikäisten kirjojen lukemista selvitettiin heidän vanhempiansa kautta kyselylomakkeella ja

kirjojen lukeminen tarkoitti 0–8-vuotiaiden ikäryhmässä lukemista joko itse tai sitä, että joku luki lapsille kirjaa ääneen. Vanhempien lasten osalta kirjojen lukemisesta kysyttiin niin, ettei jonkun muun ääneen lukemista sisällytetty kysymykseen. Ensimmäisellä luokalla lähes joka toinen (46%) oppilas luki kirjoja ja melkein joka päivä, viidennen luokan oppilaista runsas kolmannes (37%) ja 10–12-vuotiaista kaksi

Taulukko 24.

Kirjoja (muuta kuin koulukirjoja) ainakin joskus lukevien lasten osuus (%) ikävuoden tai vuosiluokan mukaan.
Suoninen 2011, Hirvonen 2012, Suoninen 2013

Kirjojen lukeminen	2010				2011		2012	
	0–2-v.	3–4-v.	5–6-v.	7–8-v.	1. lk	3. lk	5. lk	4. ja 6. lk (10–12-v.)
Melkein joka päivä (5–6 päivänä viikossa) ¹⁵	76	80	79	65	46	59	37	41
Ainakin joskus (vähintään kerran kuukaudessa) ¹⁶	92	98	100	100	79	89	87	83

Taulukko 25.

Ainakin yhden kirjan viimeisten 6 kuukauden aikana lukeneiden 10–14 ja 15–19-vuotiaiden lasten osuudet (%) vuosina 1981–2002.

Tilastokeskus/Vapaa-aikatutkimus

Vuosi	10–14-vuotiaat %	15–19-vuotiaat %
2002	86	80
1991	90	87
1981	98	93

viidennestä (41%). Tytöt lukevat kirjoja poikia yleisemmin. Esimerkiksi 10–12-vuotiaista tytöistä puolet luki kirjoja melkein joka päivä, kun vastaava osuus oli pojilla kolmannes. [Taulukko 24.]

Tilastokeskuksen *Vapaa-aikatutkimuksessa* on selvitetty lasten ja nuorten kirjojen lukemisen yleisyyttä viimeisen puolen vuoden aikana myös vanhemmilta lapsilta. Vuonna 2002 10–14-vuotiaista lapsista 86 prosenttia ja 15–19-vuotiaista nuorista 80 prosenttia oli lukenut kirjoja viimeisen kuuden kuukauden aikana. Aiemmin 1980- ja 1990-luvuilla kirjojen lukeminen oli yleisempää. Vuonna 1991 kirjoja lu-

ki 90 prosenttia 10–14-vuotiaista ja 87 prosenttia 15–19-vuotiaista. 1980-luvun alussa osuudet olivat vielä suurempia, 10–14-vuotiailla 98 prosenttia ja 15–19-vuotiailla 93 prosenttia. *Vapaa-aikatutkimuksen* tuloksiin on kuitenkin pienen aineiston vuoksi suhtauduttava varovaisuudella. [Taulukko 25.]

¹⁵ *Lasten Mediabarometrissa* vuonna 2010 on raportoitu 5–6 päivänä viikossa kirjoja lukevien 0–8-vuotiaiden osuudet. Vastaukset perustuvat lasten vanhempien kyselylomakevastauksiin (Suoninen 2011). Muiden vuosien *Mediabarometreissa* on selvitetty melkein joka päivä kirjoja lukevien osuuksia.

¹⁶ *Lasten Mediabarometrissa* vuonna 2010 raportoitu "vähintään kerran kuukaudessa" tai tätä useammin tapahtuvaa kirjojen lukemista 0–8-vuotiailla. Muiden vuosien *Mediabarometreissa* on tarkasteltu ainakin joskus tapahtuvaa kirjojen lukemista.

Vajaa kolmannes lapsista lukee sanomalehtiä lähes päivittäin

Vajaa kolmannes 10–12-vuotiaista lukee sanomalehtiä lähes päivittäin. Kahdeksaluokkalaisista kaksi kolmannesta seuraa uutisia vähintään kerran viikossa. Lasten tiedonsaannin seuranta on puutteellista.

■ Lähes kolmannes neljäs- ja kuudesluokkalaisista lukee sanomalehtiä ainakin melkein joka päivä. Tieto on peräisin vuonna 2012 toteutetusta *Lasten Mediabarometrissa*. Vuotta aikaisemmin 1. ja 3. luokan oppilailla vastaava osuus oli alle joka kymmenes. Ensimmäisen

luokan oppilaiden kohdalla kysymystä oli tarkennettu niin, että lukemisella tarkoitettiin lehtien lukemista tai selailua itse tai niin, että joku muu lukee lehtiä lapselle.

Sanomalehtien lukemisella kuvataan lasten tiedonsaannin mahdollisuuksia. Prosenttiosuudet heijaste-

Taulukko 26.

Sanomalehtiä ainakin melkein joka päivä sekä vähintään joskus lukevien lasten osuudet (%) vuosiluokan mukaan vuosina 2011–2012.¹⁷

Hirvonen 2012, Suoninen 2013

Taulukko 27.

Päivittäin sanoma- tai iltapäivälehtiä lukevien 10–14- ja 15–19-vuotiaiden lasten ja nuorten osuudet (%) vuosina 1991 ja 2002.

Tilastokeskus/Vapaa-aikatutkimus

Sanomalehtien lukeminen	2011			2012	
	1. lk	3. lk	5. lk	4. ja 6. lk (10–12-v.)	
Ainakin melkein joka päivä	8	9	13	30	
Vähintään joskus	31	36	67	73	

Päivittäinen sanoma- tai iltapäivälehtien lukeminen	10–14-vuotiaat		15–19-vuotiaat	
	1991	2002	1991	2002
	42	24	69	51

levat myös yhteiskunnallisten asioiden seuraamista, varsinkin vanhempien lasten osalta. Alakoululaisten sanomalehtien lukemista on selvitetty *Lasten Mediabarometrissä* ainoastaan vuosina 2011 ja 2012. 15–19-vuotiaiden nuorten sanomalehden lukemisen yleisyydestä saadaan tietoa Tilastokeskuksen *Vapaa-aikatutkimuksesta*, mutta aineisto ei ole kovin luotettava, sillä se käsittää vain muutaman sadan nuoren vastaukset. Vuonna 2002 joka toinen kyseisen ikäluokan nuorista kertoi lukevansa sanoma- tai iltapäivälehtiä päivittäin. [Taulukko 26.] [Taulukko 27.]

Lasten ja nuorten tiedonsaannin kannalta kuvaavaa olisi tarkastella myös uutisten seuraamisen yleisyyttä. Kansainvälisessä ICCS-tutkimuksessa kysyttiin vuonna 2009 kahdeksaluokkalaisten, kuinka usein he katsovat televisiota, lukevat sanomalehtiä tai käyttävät internetiä saadakseen tietoa koti- ja ulkomaan uutisista. Suomalaisista kahdeksaluokkalaista kaksi kolmannesta (68%) seurasi uutisia vähintään kerran viikossa. Osuus on melko pieni verrattuna

lähes 40 maan keskiarvoon, joka oli 77 prosenttia. Yleisintä uutisten seuraaminen oli Indonesiassa ja Paraguayssa, jossa noin 90 prosenttia oppilaista arvioi seuraavansa uutisia vähintään kerran viikossa. Kyproksella ja Irlannissa uutisia seuraavien nuorten osuus oli pienin, noin 60 prosenttia.

Olisi toivottavaa, että *Lasten Mediabarometri* toistettaisiin säännöllisin väliajoin ja että aineistoa sanomalehtien lukemisesta kerättäisiin myös yläkoululaisilta ja sitä vanhemmilta nuorilta. Tiedot olisi hyvä raportoida myös erikseen poikien ja tyttöjen osalta. Lisäksi kysymys tulisi muotoilla kaikille ikäryhmille samanlaiseksi siten, että sanomalehtien lukemisella tarkoitetaan sekä verkkolehtien että paperisten lehtien lukemista.

¹⁷ Vuoden 2012 *Mediabarometrin* sanomalehtiä lukevien lasten osuus pitää sisällään sekä verkossa että painettuna lehtiä lukevat. Aineisto kerättiin kouluissa lomakekyselynä. Sitä vastoin vuoden 2011 *Mediabarometrissä* ei eritelty tai tarkennettu sanomalehtien lukutapaa (verkko-/painolehti). Tuolloin 5.-luokkalaisten täyttivät kyselyn itse luokkakyselynä ja 1.- ja 3.-luokkalaisten tiedot saatiin kouluissa kerättyjen haastattelujen avulla.

Internet ja ystävät tarjoavat nuorille keinoja vaikuttaa

Lähes kaksi kolmasosaa kahdeksaluokkalaista kokee internetin ja ystävät sekä oppilaskunnan toimintaan osallistumisen parhaina keinoina vaikuttaa ongelmien ratkaisemiseen.

■ Lähes kaksi kolmasosaa (64%) kahdeksaluokkalaista arvioi ikäistensä voivan vaikuttaa tärkeinä pitämiinsä ongelmiin paljon tai jossain määrin hyödyntämällä internet-verkostoja. Vastaavasti noin 60 prosenttia nuorista uskoi ongelmien ratkaisemisen

olevan mahdollista ainakin jossain määrin ystävyys-suhteiden avulla ja oppilaskunnan toimintaan osallistumalla. Tiedot ovat peräisin ICCS-tutkimuksesta vuodelta 2009.

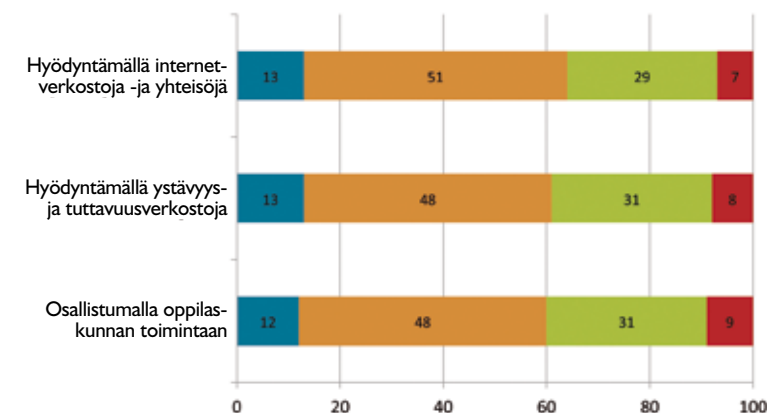
Internet-verkostojen hyödyntämisen lisäksi yli

Kuvio 38.

Kolme yleisintä keinoa, joilla nuoret arvioivat voivansa vaikuttaa ongelmien ratkaisemiseen vuonna 2009 (%).

Suoninen ym. 2010, 87–88

■ Paljon
■ Jossain määrin
■ Vähän
■ Ei lainkaan

puolet kahdeksaluokkalaista arvioi internetin- vetoomuksiin osallistumisella ja blogin tai mielipidekirjoitusten kirjoittamisella verkkoon olevan mahdollista vaikuttaa tärkeinä pitämiinsä asioihin paljon tai jossain määrin. Lisäksi nuoret arvioivat, että esimerkiksi omilla elämäntavoilla, kuten kulu- tusvalinnoilla ja oppilaskunnan toimintaan osallis- tumisella, on mahdollista vaikuttaa heidän tärkei- si kokemuksiin ongelmiin. Yli puolet oppilaista arvioi voivansa vaikuttaa näillä keinoilla vähintään jossain määrin. Sen sijaan vain pieni osa kahdeksaluok- kalaisista piti esimerkiksi ostoboikotteja, opettajan puoleen kääntymistä, graffitien maalaamista tai tarkoituksellista sääntöjen rikkomista tehokkaina vaikuttamisen keinoina.

Kysymyksenasettelun haasteena on se, että oppi- laat voivat arvioida vaikuttamismahdollisuuksiaan ainoastaan valmiiksi listattujen keinojen avulla. Lomakkeeseen oli listattu 19 keinoa, joista nuoret valitsivat mielestään toimivimmat. Vastauksia suun- nattiin yhteiskunnallisiin ongelmiin kysymyksen alussa olevalla lauseella ”Kansalaiset voivat ilmaista mielipiteensä tai ottaa osaa yhteiskunnalliseen toi- mintaan monin eri tavoin.” Kysymyksenasettelu ei myöskään tuo lisävalaistusta siihen, millaisia ongel- mia nuoret ratkoisivat valitsemillaan vaikuttamisen keinoilla. [Kuvio 38.]

Jos kysymys on mukana ICCS-tutkimuksessa myös tulevana tutkimusvuosina, voidaan tarkastella muutoksia kolmessa yleisimmässä vaikuttamiskei- nossa, joilla kahdeksaluokkalaisten uskovat olevan mahdollista vaikuttaa paljon tai jonkin verran tär- keiksi kokemuksiin ongelmiin.

Tietoa nuorten vaikuttamisesta saatiin vuoden 2013 *Nuorisobarometrissä*, jonka vastaajat olivat 15–29-vuotiaita eli pääosin vanhempia kuin ICCS- tutkimuksen vastaajat. *Nuorisobarometriin* vastan- neiden nuorten mielestä kaikkein tehokkaimpia vai- kuttamisen tapoja ovat äänestäminen ja aktiivinen toimiminen nuorisovaltuustoissa tai järjestöissä. *Nuorisobarometrissä* internetin kautta vaikuttami- sen tehoon ei kovinkaan paljon luotettu.

Nuorisobarometrin (2013) 15–19-vuotiaista vastaajista 22 prosenttia ilmoitti pyrkineensä vai- kuttamaan itselleen tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin. Poliittisessa toiminnassa oli ollut muka- na viisi prosenttia. Osuudet ovat pienempiä kuin 20–29-vuotiailla.

Yleisemmin ICCS-tutkimuksen perusteella on arvioitu, että suomalaisten nuorten tietämys yhteis- kunnasta on eurooppalaisella huipputasolla mutta kiinnostuksessa yhteiskunnallisia asioita kohtaan suomalaiset nuoret sijoittuivat jälkijoukkoon.

Lasten ja nuorten perhe- ja ystävyysuhteita on syytä vahvistaa

Lasten ja nuorten perhesuhteita kuvaavat tilastot osoittavat, että lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa, mitä tulee heidän läheisiin ihmissuhteisiinsa. Yli 90 prosentilla lapsista on hyvä keskusteluyhteys vanhempiinsa, mutta kahdeksan prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista ilmoittaa, ettei pysty juuri koskaan keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan. Tosin suomalaiset lapset ja nuoret arvioivat voivansa keskustella mieltään vaivavista asioista vanhempiensa kanssa kansainvälistä keskiarvoa yleisemmin.

Kehittämistä riittää myös lapsiperheiden yhteisöllisyydessä, sillä perheen yhteiset ateriat ovat Suomessa kansainvälisesti verraten vähäisiä. Suomi sijoittuu 40 maan välisessä vertailussa viimeiseksi. Yhdeksäsluokkalaisista nuorista suurin osa ei aterioi yhdessä perheen kanssa arkisin, ja yli kolmannes viidesluokkalaisistakin ruokailee niin, ettei koko perhe yleensä ole saman pöydän ääressä.

Nuoret ovat keskenään eriarvoisia myös ystävyysuhteissa. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pojista yksitoista ja tytöistä kuusi prosenttia kertoo, ettei heillä ole yhtään läheistä ystävää, jonka kanssa voisi keskustella luottamuksellisesti omista asioista. Läheisten ystävien puute on yksi keskeisimmistä lasten hyvinvointia uhkaavista tekijöistä, joten ilman läheistä ystävää olevien lasten osuus olisi hyvä saada mahdollisimman pieneksi.

Lasten ja nuorten vapaa-aika jäsentyy kodin piiriin, kaverisuhteiden ylläpitoon, ohjattuun ja omaehtoiseen harrastamiseen sekä median käyttöön. Lasten ja nuorten ajankäyttöä vapaa-aikanaan voitiin tässä vuosikirjassa kuvata vain vajavaisesti. Pitkän aikavälin seurantatietoa lasten harrastustoiminnasta, etenkin taide- ja kulttuuriharrastuksista, yhteiskunnallisten asioiden seuraamisesta ja vaikuttamisesta ja tiedonsaannista sekä median käytöstä laajemmin on niukasti. Toisaalta vähäisistäkin tilastoista useat ovat puutteellisia eli kyselyjen otokset ovat pieniä. Tietoa lasten omista mielipiteistä ohjatun

vapaa-ajan toiminnan laadusta tai ylipäätään vapaa-ajan riittävyydestä ei ole myöskään saatavilla. Tiedonkeruuta pitäisikin näiltä osin kiireesti parantaa ja vakinaistaa.

Tilastoista selviää, että kuudella kouluikäisellä lapsella seitsemästä on jokin harrastus. Yli puolet 10–17-vuotiaista kuuluu johonkin järjestöön, seuraan tai kerhoon. Lähes puolet 11–15-vuotiaista osallistuu urheiluseuran toimintaan. Urheiluharrastus kuitenkin vähenee voimakkaasti iän myötä, ja 15-vuotiaista enää noin kolmannes on mukana urheiluseurassa.

Melkein kaikille pienille lapsille luetaan kirjoja ja myöhemmin he lukevat kirjoja itse. Kirjojen lukeminen on kuitenkin vähentynyt. Eri ikäisten lasten muusta tiedonsaannista sekä yhteiskunnallisten asioiden seuraamisesta ja tiedonsaannista tieto on hajanaista. Alle kolmannes 10–12-vuotiaista lukee sanomalehtiä lähes päivittäin painettuna tai verkossa. Lasten tavoista seurata ajankohtaisia asioita sähköisestä mediasta ei ole seurantatietoa.

Yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta seurantatietoa on niukasti. ICCS-tutkimuksen perusteella kahdeksäsluokkalaiset kokevat voivansa parhaiten vaikuttaa tärkeiksi kokemiinsa ongelmiin internet- ja ystäväverkostojen avulla sekä osallistumalla oppilaskunnan toimintaan. Näihin keinoihin uskoo vähintään jossain määrin lähes kaksi kolmannesta kahdeksäsluokkalaisista. •

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli (2011), että Suomi...

- lisää resursseja perheneuvontaan ja vanhempainkasvatukseen
- varmistaa, että lapsia kuullaan heitä koskevilla oikeudenkäynneillä ja hallintomenettelyissä myös huostaanottotapauksissa
- varmistaa että myös vammaisten lasten mielipiteet selvitetään ja huomioidaan

Lapsiasiavaltuutetun kannanotto

Vanhempien ja lasten välistä hyvää keskusteluyhteyttä ja kohtaamista pitää tukea niin neuvolassa, koulussa, terveydenhuollossa kuin muissakin perhepalveluissa. Myös parisuhdetta tukevaa neuvontaa tarvitaan lisää.

Sekä isän että äidin vanhemmuuden jatkumista sekä sovinnollisuutta myös eron jälkeen tulee tukea nykyistä paremmin. Erotilanteen palvelut ovat edelleen varsin hajanaiset eivätkä huomioi tarpeeksi lapsen näkökulmaa.

Koululla on paljon mahdollisuuksia lasten kaverisuhteiden vahvistamisessa. Keinoja tarjoavat koulunuorisotyö, välituntitoiminta, eri-ikäisten lasten ja taustoiltaan erilaisten yhteinen toiminta sekä koulun kerhot.

Lasten harrastusmahdollisuuksia tulisi tarjota enemmän osana koulupäivää ja koulun jälkeen. Tämä lisäisi lasten ja vanhempien yhteistä aikaa ja vähentäisi eriarvoistumista. Harrastusten samoin kuin joukkoliikenteen maksut on pidettävä kohtuullisina.

Yhteiskunnallisten asioiden uutisoinnissa on tärkeä huomioida mediassa lapsille ja nuorille tärkeät aiheet. Jokaisella kunnalla pitää olla toimintamalli siitä, miten lapset ja nuoret voivat vaikuttaa kotikunnan asioihin ja palveluiden kehittämiseen.

Lotta Haikkola, VTT, tutkijatohtori,
Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto

Uutta tietoa maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten terveydestä ja hyvinvoinnista – yleiskuva myönteinen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Väestöliiton toteuttamassa ja Suomen Akatemian ja Kotouttamisrahaston rahoittamassa Etnokids-hankkeessa tutkittiin nuorten terveydentilaa, palvelujen käyttöä, syrjintä- ja kiusaamiskokemuksia, elintapoja, perhesuhteita, koulunkäyntiä, ystäviä ja harrastuksia. Tutkimuksen tulokset olivat jossain määrin yllättäviä.

Maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt ja myös maahanmuuttajataustaisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten määrä kasvaa koko ajan. Osa heistä on itse muuttanut Suomeen ja osa kuuluu Suomessa syntyneeseen toiseen sukupolveen. Näiden eritaustaisten lasten ja nuorten mahdollisista terveys- ja hyvinvointieroista tarvitaan tietoa, jotta esimerkiksi palveluja voidaan kehittää monipuolisemmiksi.

Suomessa väestön terveydentilan seuraaminen erilaisista terveydenhuollon rekistereistä on kehittynyt. Kattavaa rekisteritietoa ei kuitenkaan voi hyödyntää maahanmuuttajataustaisten vähemmistöjen tutkimisessa, sillä rekistereistä puuttuu useimmiten tieto, jolla maahanmuuttajat ja heidän Suomessa syntyneet lapsensa voisi tunnistaa. Kyselytutkimuksiin valikoituu puolestaan useimmiten niin vähän maahanmuuttajataustaisia vastaajia, että on vaikea tehdä yleistyksiä etenkin etnisen ryhmän perusteella.

Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten terveydestä ja hyvinvoinnista on kuitenkin alkanut kerääntyä kauan kaivattua tietoa. Esimerkiksi *Etnokids*-tutkimushankkeessa tutkittiin pääkaupunkiseudun 13–18-vuotiaita kurdi- ja somalitaustaisia nuoria ja *Nuorten terveystapatutkimuksessa* (NTTT) on tutkittu maahanmuuttajataustaisia nuoria. Li-

säksi viimeisimpään PISA-tutkimukseen kutsuttiin runsaasti maahanmuuttajataustaisia vastaajia. Hyvä uutinen on myös, että THL:n *Kouluterveystutkimukseen* on lisätty oppilaan etnistä taustaa kartoittava kysymys, jolloin on mahdollista saada tärkeää seurantatietoa eri ryhmien terveydestä ja hyvinvoinnista. Toisaalta pienistä lapsista ei edelleenkään ole tutkimustietoa.

Positiivinen kuva terveydestä ja hyvinvoinnista

Etnokids-hankkeessa tutkimus suunniteltiin niin, että tietoja voidaan verrata *Kouluterveyskyselystä* ja THL:n *Lasten terveysseurantatutkimuksesta* saatuihin tietoihin. On hyvä huomata, että yli puolet vastaajista oli Suomessa syntyneitä, ei itse maahan muuttaneita. Näin tutkimuksen tulokset kertovat enemmän vähemmistöaseman ja vanhempien aseman yhteydestä terveydentilaan, ei lasten oman muuton tai sitä edeltävien tapahtumien vaikutuksista.

Kokonaisuudessaan tutkimuksesta välittyi melko positiivinen kuva terveydestä ja hyvinvoinnista. Nuoret kokivat yleisen terveydentilansa hyväksi eivätkä he sairastaneet enempää kuin valtaväestökään. Myös lääkkeiden käyttö oli samantapaista kuin valtaväestöllä. Näytti myös siltä, että palvelujen saatavuus on

hyvä: moni oli saanut esimerkiksi koulussa jonkinlaista erityistukea.

Tutkimuksessa kysyttiin nuorten erilaisia psyyssomaattisia oireita, kuten päänsärkyä, unettomuutta, väsymystä, ruokahaluttomuutta, alakuloisuutta tai jännitystä. Tytöillä oli enemmän oireilua kuin pojilla ja kurdinuorilla puolestaan enemmän kuin somalinuorilla. Heillä oli myös enemmän masennusoireilua.

Elintavat olivat suhteellisen hyvät. Nuoret söivät lounasta suhteellisen säännöllisesti, mutta toisaalta jättivät aamupalan väliin useammin kuin valtaväestö. Tytöt harrastivat melko vähän liikuntaa ja heistä myös suuremmalla osalla ei ollut yhtään viikoittaista harrastusta. Pojat taas harrastivat aktiivisesti erityisesti jalkapalloa, joka luultavasti lisää myös heidän liikuntamääräänsä. Päihteiden (tupakan ja alkoholin) käyttö oli vähäistä, erityisesti verrattuna *Kouluterveyskyselyn* tuloksiin. Esimerkiksi somalitaustaisista tytöistä kukaan ei raportoinut edes kokeilleensa alkoholia.

Nuorille tärkeitä voimavaroja perhe, koulu ja kaverit

Perhe oli nuorille tärkeä voimavara. Konkreettisen avun lisäksi lähes kaikki kertoivat, että iloa heille tuottaa perhe, ystävät ja harrastukset. Toisaalta tutkimuksen tulokset vahvistivat myös muissa tilastoissa näkyviä vanhempien työllistymisvaikeuksia ja tästä johtuvia taloudellisia ongelmia. Viidesosa asui perheissä, joissa kumpikaan vanhempi ei käynyt töissä.

Tutkimuksessa kartoitettiin erilaisia traumaattisia ja stressaavia kokemuksia sekä lähtömaassa etä Suomessa. Huomiota kiinnitti, että lähes puolet kurdipojista kertoi kokeneensa ja kaksi kolmasosaa todistaneensa väkivaltaa. Ylipäätään lähes kolmasosa kaikista vastaajista oli todistanut jossain elämänsä vaiheessa toiselle tapahtunutta väkivaltaa. Stressaaviin kokemuksiin voi lukea myös kiusaamisen. Eniten kiusaamista viime kuukausina olivat kokeneet kurdipojat (13 %) ja somalitytöt (11 %). Eniten kiusaamista oli koettu koulussa, internetissä ja julkisilla paikoilla, joissa kiusaamista raportoivat erityi-

"Nuorten suhtautuminen kouluun oli hyvin positiivista ja myös kunnianhimoista, sillä moni aikoi suunnata lukioon peruskoulun jälkeen."

sesti somalitytöt. Merkittävin kiusaamisen tapa oli syntyperään tai ihonväriin liittyvät nimittely. Tulos ei varsinaisesti yllätä, vaan vahvistaa kuvaa, että osa kiusaamisesta on julkisilla paikoilla tapahtuvaa huu-telua ja nimittelyä.

Nuorten suhtautuminen kouluun oli hyvin positiivista ja myös kunnianhimoista, sillä moni aikoi suunnata lukioon peruskoulun jälkeen. Toisaalta monen mielestä vanhemmat asettivat melko paljon paineita koulussa menestymiseen ja esimerkiksi keskiarvoihin suhteutettuna suunnitelmat saattavat olla hieman ylimitoitettuja. Silti täytyy huomioda, että korkein keskiarvo oli somalitytöillä. Jos heidän koulumenestyksensä realisoituu korkeana toisen tai jopa kolmannen asteen koulutuksena, se tarkoittaa valtavaa sosiaalisen aseman nousua suhteessa tyttöjen äiteihin. Toisaalta kouluviihtyvyys voi kertoa myös siitä, että tuttu koulu, kaveripiiri ja opettajat luovat nuorille turvaa.

Tutkimuksen nuoret vaikuttivat siis kunnianhimoisilta, optimistisilta ja toiveikkailta. Perhe oli heille voimavara, samoin kuin pääkaupunkiseudun edelleen kattava palvelujärjestelmä. Kurditaustaisten tilanne vaikutti hieman huolestuttavammalta kuin somalitaustaisten. Vastaustyyliin on varmasti vaikuttanut kyselytutkimuksiin liittyvä vastaustapa: kaikilla ihmisillä on tapana vähätellä ongelmia ja korostaa hyviä puolia. Tämä korostuu kurdi- ja somalivastaajien kaltaisilla turvapaikanhakija- ja pakolaistaustaisilla ihmisillä, joiden ryhmät saavat valtaväestön silmissä muutenkin tarpeeksi negatiivista huomiota. Seurantatutkimuksilla kuva tarkentuu ja erilaisia hyvinvoinnin taustatekijöitä voi kartoittaa tarkemmin. ●

7. Valtion ja kuntien tarjoama tuki ja suojele

Lastensuojelu vastaa viimesijaisesta tuesta perheille. Kuormitus lastensuojelussa on kasvanut viime vuosina huomattavasti. 2007–2011 lasten määrä lastensuojelun avohuollossa kasvoi noin 15 000 lapsella. Myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen, huostaan otettujen ja kiireellisesti sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on edelleen kasvanut. Henkilöstön määrä ei ole kasvanut samassa suhteessa, ja alalle kaivataan kipeästi laatukriteerejä.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden saamasta käytännön tuesta ei ole tietoa. Lapsiperheiden kotiauton tarjoaminen perheisiin on kuitenkin lähes loppunut, vaikka tieto ja kokemus puhuvat varhaisen

sen tuen puolesta.

Tässä luvussa käsitellään lasten hyvinvointia valtion ja kuntien tarjoaman tuen ja suojelun näkökulmasta. Tarkastelun kohteeksi valitut indikaattorit kertovat lasten päivähoitoasteesta, lapsilisän reaaliarvosta eri vuosina, lapsiperheiden kotipalvelusta, kouluterveydenhuollon saatavuudesta sekä teiniraskauksien yleisyydestä. Lastensuojelusta saadaan tietoa neljän mittarin avulla. Lisäksi tarkastellaan erilaisten rikosseuraamusten yleisyyttä. Kyseinen indikaattori kertoo, missä määrin lapset saavat tuomioita lainrikkomuksista ja tarvitsevat siitä syystä erityistä tukea ja suojeleu.

Valtion ja kuntien tarjoamat palvelut ja tulonsiirrot varmistavat lasten ja nuorten hyvinvointia. Vaikka ensisijainen vastuu lasten hyvinvoinnista ja kasvatuksesta kuuluu vanhemmille, yhteiskunnan tuki koskee käytännössä jokaista kotia Suomessa vanhempainetuuksien, neuvolatoiminnan, lapsilisän, päivähoidon ja koulun kautta.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan:

12. Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielipide ennen kuin he tekevät lasta koskevia päätöksiä. Lasten mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle ymmärrettävästi.

18. Lapsen vanhemmilla on yhdessä ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Heidän tulee toimia lapsen parhaaksi. Valtion ja kuntien täytyy tukea vanhempia tässä tehtävässä.

19. Aikuisten täytyy suojella lasta kaikelta väkivallalta ja huonolta kohtelulta. Lasta ei saa satuttaa millään tavalla. Kukaan ei saa kohdella lasta välinpitämättömästi tai käyttää lasta hyväkseen.

20. Jos vanhemmat eivät huolehdi lapsesta tai kohtelevat häntä huonosti, lapsella on oikeus saada apua muualta. Lastensuojelupalvelut auttavat lasta näissä tilanteissa. Lapsi voidaan myös sijoittaa asumaan toiseen perheeseen tai lastensuojelulaitokseen. Lapsi voi palata vanhempiensa luokse, jos olot kotona paranevat. Lapsen asuinpaikan ja kodin vaihtamista moneen kertaan pitää välttää. Lapsella on oikeus säilyttää suhteet itselleen tärkeisiin ihmisiin.

21. Jos lapsen vanhemmat ovat kuolleet tai eivät pysty huolehtimaan hänestä, voi lapsi saada myös pysyvästi uuden perheen. Tätä sanotaan adoptioksi.

25. Jos lapsi ei voi asua omien vanhempiensa luona, muiden aikuisten täytyy hoitaa häntä hyvin. Aikuisten, joiden työnä on lastensuojelu, täytyy aina välillä tarkistaa, täytyykö lapsen vielä asua muualla kuin omassa kodissaan.

26. Lapsella ja vanhemmilla on oikeus saada valtiolta apua raha-asioissa.

27. Lapsella on oikeus saada koti, ruokaa ja riittävästi vaatteita. Valtion ja kuntien pitää auttaa vanhempia niin, että lapsilla on kaikin puolin hyvät olo kasvaa ja kehittyä.

37. Kukaan ei saa kiduttaa tai rangaista lasta julmasti. Kukaan ei saa vähentää lapsen oikeuksia. Lasta ei saa laittaa vankilaan, jos muita vaihtoehtoja on olemassa. Jos lapsi kuitenkin joutuu vankilaan, hänestä täytyy huolehtia siellä hyvin. Lapsi ei saa olla vankilassa pitkään.

39. Valtion täytyy auttaa lapsia, jos heitä on kohdeltu väärin.

40. Vaikka lapsi olisi rikkonut lakia tai lasta epäiltäisiin siitä, häntä täytyy kohdella hyvin ja oikeudenmukaisesti.

VALTION JA KUNTIEN TARJOAMAN TUEN JA SUOJELUN INDIKAATTORIT

- 1 Päivähoitoaste
- 2 Lapsilisän reaaliarvo
- 3 Vaikeus päästä koululääkärin ja -terveydenhoitajan vastaanotolle (osin uusi)
- 4 Alaikäisten raskaudenkeskeytykset ja synnytykset
- 5 Lapsiperheiden kotipalvelu
- 6 Lastensuojelun avohuollon asiakkaina olleet lapset
- 7 Lasten huostaanotot
- 8 Toistuvasti sijoitetut lapset
- 9 Enemmän kuin kuusi kuukautta laitoshuollossa olleet lapset
- 10 Seuraamukset tehdyistä rikoksista

Yhä useampi alle 6-vuotias suomalaislapsi on päivähoidossa

Alle yksivuotiaat hoidetaan Suomessa pääsääntöisesti kotona. Vain prosentti heistä on päivähoidossa. Sen sijaan valtaosa 1–5-vuotiaista päivähoidossa. Esimerkiksi 3–5-vuotiaista päivähoidossa on 74 prosenttia. Se on 12 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 1997.

■ Suomessa lapset, etenkin 3–5-vuotiaat, ovat yleisesti päivähoidossa, mutta alle yksivuotiaat hoidetaan pääsääntöisesti kotona. Tämä käy ilmi Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) tilastoista. Vuonna 2011 1–2-vuotiaista lapsista 41 prosenttia ja 3–5-vuotiaista lapsista 74 prosenttia oli päivähoidossa tai hoito järjestettiin yksityisen hoidon tuella. Lasten päivähoitoaste on kasvanut viidentoista vuoden aikana, sillä vastaavat osuudet olivat vuonna 1997 1–2-vuotiailla 35 prosenttia ja 3–5-vuotiailla 62 prosenttia.

Alle yksivuotiaiden lasten päivähoitoaste on sitä vastoin puolittunut vastaavalla ajanjaksolla. Kun vuonna 1997 alle yksivuotiaista lapsista kaksi prosenttia oli päivähoidossa, oli vastaava osuus vuonna 2011 enää yksi prosentti. Päivähoidossa alle yksivuotiaana olleiden lasten määrä on laskenut lähes 1 200 lapsesta noin 600 lapseen.

Suomessa alle kouluikäisten lasten päivähoito järjestetään kunnallisesti päiväkotii-, perhepäivä- ja ryhmäperhepäivähoitona. Lisäksi lapsi voi olla yksityisessä päivähoidossa. Jos vanhempi hoitaa itse alle 3-vuotiaista lastaan kotona, on perhe oikeutettu saamaan pienten lasten kotihoitoa tukea. Mikäli lapsen hoito tapahtuu kotona perheen ulkopuolisen hoitajan toimesta, tätä varten on mahdollista hakea Kelan

yksityisen hoidon tukea. Päivähoitoaste kuvaa niiden lasten osuutta, jotka ovat joko kunnan kustantamassa koko- tai osapäivähoidossa tai joiden päivähoito toteutuu Kelan yksityisen hoidon tuella. [Kuvio 39.]

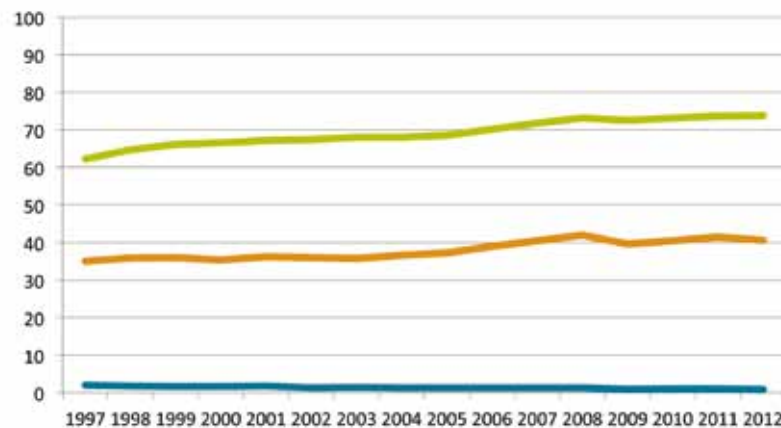
Alle kouluikäisten lasten päivähoidosta on saatavilla tietoa myös päivähoidon tuottajan mukaan sekä maakunnittain. Vuonna 2011 päivähoitoaste oli 3–5-vuotiaiden osalta pienin Pohjois-Pohjanmaalla (53 %) ja Keski-Suomessa (58 %) sekä suurin Ahvenanmaalla (88 %), Pohjanmaalla (77 %) ja Uudellamaalla (72 %). Tiedot käyvät ilmi Tilastokeskuksen SOTKANet-indikaattoripalvelusta.

Suomessa lasten päivähoitoaste on pienempi kuin muissa Pohjoismaissa. Esimerkiksi 0–5-vuotiaista suomalaislapsista puolet (50%) oli vuonna 2010 päivähoidossa, kun vastaava prosenttiosuus oli Tanskassa 82, Islannissa ja Norjassa 75 ja Ruotsissa 74. Päivähoitoasteessa ilmeneviä eroja Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä selittää se, että Suomessa alle 3-vuotiaiden lasten hoitoon kotona on saatavissa kotihoitoa tukea. Erot Pohjoismaiden välillä ovat nähtävissä myös alle 1-vuotiaiden lasten päivähoitoasteessa. Tanskassa lähes viidennes (17%) alle yksivuotiaista oli päivähoidossa, kun vastaavat prosenttiosuudet olivat muissa Pohjoismaissa huomattavasti pienempiä: Islan-

Kuvio 39.

Päivähoidossa olleiden alle 1-vuotiaiden, 1–2-vuotiaiden ja 3–5-vuotiaiden lasten osuudet (%) vuosina 1997–2011. THL 2012a, 5

— Alle 1-vuotiaat
— 1–2-vuotiaat
— 3–5-vuotiaat

nissa seitsemän, Norjassa neljä ja Suomessa yksi. Alle yksivuotiaiden ruotsalaislasten päivähoitoasteesta ei ole koottu tietoa.

Päivähoidossa olevien lasten osuudet kertovat pienten lasten arjesta, mutta indikaattorin perusteella ei voida arvioida päivähoidon laatua. Päivähoidon laatu ja lasten hoitojärjestelyjen joustavuus ovat kuitenkin tärkeitä lasten hyvinvoinnin kannalta. Esimerkiksi

päivähoitoryhmien koko ja henkilöstön määrä heijastelevat hoitopaikan mahdollisuuksia tukea lasten hyvinvointia. Asetus lasten päivähoidosta määrittelee, kuinka monta lasta yksi hoitohenkilökuntaan kuuluva voi enimmillään hoitaa. Tehyn ja Suomen Lastenhoitoalan liiton teettämän kyselyn mukaan on kuitenkin yleistä, että asetuksessa säädetty lasten ja aikuisten suhdeluvut ylittyvät.

Lapsilisän reaaliarvo on laskenut 16 euroa vajaassa kymmenessä vuodessa

Lapsilisän reaaliarvo on laskenut tasaisesti vuonna 2004 tehdyn viimeisen korotuksen jälkeen. Ensimmäisestä lapsesta maksettava lapsilisä oli 104 euroa vuonna 2013. Vuonna 2004 lapsilisän arvo oli vuoden 2013 rahassa mitattuna 120 euroa.

■ Ensimmäisestä lapsesta maksettava lapsilisän reaaliarvo vuoden 2013 rahassa mitattuna on laskenut erityisesti vuosien 1994 ja 2004 jälkeen, selviää Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) raportista. Summa oli suurin vuonna 1994, jolloin lapsilisän arvo vuoden 2013 rahassa mitattuna oli 132 euroa. Kymmenen vuotta myöhemmin lapsilisän arvo oli pudonnut 120 euroon ja vuonna 2013 vastaava summa oli enää 104 euroa. Lapsilisä oli 1980-luvulla lähes puolet nykyistä pienempi, vain runsaat 50–60 euroa.

Lapsilisä on keskeinen kaikkien lapsiperheiden saama taloudellinen tukimuoto. Kela maksaa jokaisesta alle 17-vuotiaasta lapsesta verovapaata lapsilisää. Lapsilisän määrä nousee ensimmäisestä lapsesta

viidenteen lapseen asti. Yksinhuoltaja saa lapsilisäänsä korotuksen jokaisesta lapsesta. Vuonna 2011 ensimmäisestä lapsesta maksettavan lapsilisän nimellisarvo oli noin sata euroa kuukaudessa. Yksinhuoltajalle maksettava korotus oli tuolloin 46 euroa.

Lapsilisän määrä on säädetty laissa. Esimerkiksi vuonna 1995 lapsilisän määriä pienennettiin, kun taas vuonna 2004 ensimmäisestä lapsesta maksettavaa lapsilisää korotettiin. Lapsilisä sidottiin kansaneläkeindeksiin 1.3.2011 lähtien, mutta indeksitarkistuksia ei tehdä vuosina 2013–2015. Lapsilisän reaaliarvon pieneneminen on pantu merkille myös Lapsen oikeuksien komitean lausunnossa Suomelle. [Kuvio 40.]

Kuvio 40.

Ensimmäisestä lapsesta maksettava lapsilisä vuoden lopussa (31.12.), euroa kuukaudessa, vuoden 2013 rahana (reaaliarvo) vuosina 1985–2013. Kela/Lapsilisä 2013

Nuorilla on vaikeuksia päästä koululääkärin vastaanotolle

Runsas kolmannes kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pitää pääsyä koululääkärin vastaanotolle vaikeana. Nuorten mielestä lääkärin vastaanotolle pääsee nykyään kuitenkin hieman helpommin kuin viisi vuotta sitten. Joka kymmenes yläkoululainen kokee, että myös koulun terveydenhoitajan puheille on vaikea päästä.

■ Runsas kolmannes (37%) peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista kokee pääsyn koululääkärin vastaanotolle melko tai erittäin vaikeaksi, selviää Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) *Kouluterveyskyselystä*. Tytöistä tätä mieltä oli vajaa puolet (45%) ja pojista runsas neljännes (29%). Toisen asteen opiskelijoiden kokemukset ovat hyvin samankaltaisia kuin peruskoululaisten. Pääsyn lääkärin vastaanotolle arvioi vaikeaksi 39 prosenttia lukiolaisista ja 31 prosenttia ammattiin opiskelevista. Tytöt arvioivat koulun tai oppilaitoksen lääkärin vastaanotolle pääsyn olevan vaikeaa yleisemmin kuin pojat sekä peruskoulussa että toisella asteella.

Viiden viime vuoden aikana lääkärille pääsyä vaikeana pitävien nuorten osuudet ovat laskeneet. Vuonna 2008–2009 peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaista 44 prosenttia piti koulun tai oppilaitoksen lääkärille pääsyä vaikeana. Vuonna 2013 vastaava osuus oli 37 prosenttia. Lukiolaisista lääkärin vastaanotolle pääsemisen arvioi vaikeaksi 47 prosenttia vuonna 2008–2009. Viisi vuotta

myöhemmin tätä mieltä oli enää 39 prosenttia lukiolaisista. Ammattiin opiskelevilla nuorilla muutos oli pienempi. Heidän vastaavat osuudet olivat molempina vuosina noin kolmanneksen (34% ja 31%) luokkaa. [Kuvio 41.]

Koulun tai oppilaitoksen terveydenhoitajan vastaanotolle pääseminen on nuorten mielestä helpompaa kuin ajan saaminen lääkärille. Vuonna 2013 perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojista yksitoista ja tytöistä 15 prosenttia koki koulun terveydenhoitajan vastaanotolle pääsyn melko tai erittäin vaikeaksi. Toisen asteen oppilaitoksissa opiskelevien nuorten arviot olivat samansuuntaisia kuin peruskoulussa. Lukiolaistytöistä 14 prosenttia ja ammattiin opiskelevista tytöistä 17 prosenttia piti oppilaitoksen terveydenhoitajan vastaanotolle pääsemistä vaikeana. Lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevissa pojista näin arvioi joka kymmenes.

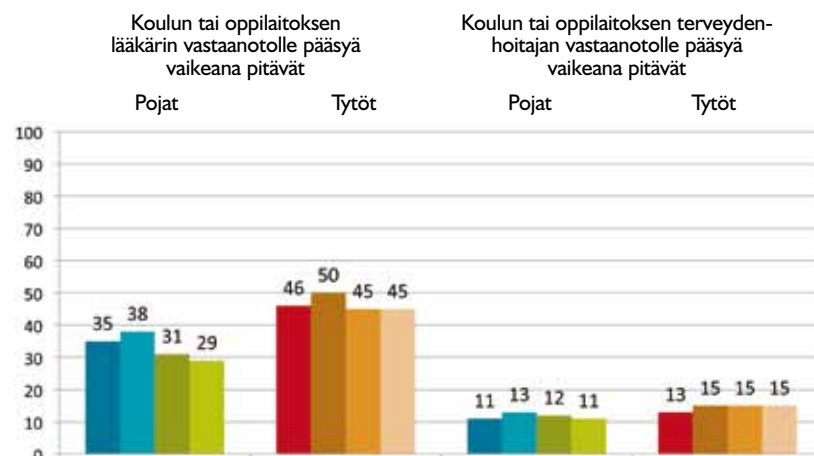
Vuonna 2013 aiempaa hieman pienempi osa toisen asteen opiskelijoista arvioi oppilaitoksen terveydenhoitajalle pääsyn olevan vaikeaa. Tosin

Kuvio 41.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat, jotka kokevat koulun/oppilaitoksen lääkärille ja terveydenhoitajalle pääsyn melko tai erittäin vaikeaksi sukupuolen mukaan vuosina 2006/2007–2013 (%).

THL/Kouluterveyskysely

■ 2006/2007
■ 2008/2009
■ 2010/2011
■ 2013

Taulukko 28.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat, jotka kokivat koulun/oppilaitoksen terveydenhoitajan vastaanotolle pääsyn melko tai erittäin vaikeaksi sukupuolen mukaan vuosina 2006/2007–2013 (%). THL/Kouluterveyskysely

		2006/2007	2008/2009	2010/2011	2013
8.- ja 9.-luokkalaiset	Pojat	11	13	12	11
	Tytöt	13	15	15	15
	Yhteensä	12	14	14	13
Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat	Pojat	14	15	14	11
	Tytöt	18	18	18	14
	Yhteensä	16	16	16	13
Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat					
	Pojat		12	13	10
	Tytöt		19	20	17
	Yhteensä		15	16	13

viimeisten viiden vuoden aikana terveydenhoitajan tavoittamista vaikeana pitävien osuudet ovat pienentyneet vain muutamia prosenttiyksiköjä. Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden vastaavissa arvioissa ei ole juuri tapahtunut muutoksia vuodesta 2006 vuoteen 2013. [Taulukko 28.]

Kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2013 koulun kuraattorin vastaanotolle pääsyä vaikeana piti viidennes kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista. Lukiossa oppilaitoksen kuraattorille pääsyn vaikeaksi koki neljännes ja ammatillisessa oppilaitoksessa vajaa viidennes (17%). Koulun tai oppilaitoksen psykologille puheille pääsee nuorten mielestä kuraattoria huonommin. Psykologin vastaanotolle pääsyä piti vaikeana 40 prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista. Vastaavat prosenttiosuudet olivat lukion ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoilla 37 ja ammatillisissa oppilaitoksissa 31.

Vaikeudet päästä koululääkärin tai -terveyden-

hoitajan vastaanotolle perustuvat lasten ja nuorten omaan kokemukseen terveystalveluiden saataavuudesta ja saavutettavuudesta. Kokemus saattaa joissakin tapauksissa kuvastaa vastaanottoaikojen vähäistä määrää tai fyysisesti kaukana sijaitsevaa palvelua. Tulos ei yllätä, sillä koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa työskentelee vähemmän lääkäreitä ja terveydenhoitajia kuin mitä henkilöstömitoitukset edellyttävät.

Nuorten arvioita koulun tai oppilaitoksen lääkärille ja terveydenhoitajalle pääsyn vaikeudesta on mielenkiintoista seurata tulevana vuosina, sillä oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädäntö on juuri uudistunut. Uudistuksella tavoitellaan muun muassa lastensuojelun tarpeen vähentämistä kattavampien oppilashuollon palveluiden avulla. Laki velvoittaa myös laajentamaan psykologi- ja kuraattoripalvelut lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin.

Teiniraskauksien määrä on vähentynyt 2000-luvulla

Suomessa on kansainvälisesti vertailtuna varsin vähän teiniraskauksia. Alaikäisten raskaudet ovat vähentyneet 2000-luvulla. Vuonna 2011 yli 800 alaikäistä teki abortin ja 117 synnytti lapsen.

■ Alaikäisten tyttöjen raskaudenkeskeytykset ja synnytykset ovat vähentyneet runsaan kahdenkymmenen vuoden aikana, selviää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) raskaudenkeskeytystilastoista ja syntyneiden lasten rekistereistä. Vuonna 1990 noin seitsemän tyttöä tuhatta 13–17-vuotiaasta tyttöä kohden päättyi aborttiin (yli tuhat aborttia). Vastaava osuus vuonna 2011 oli noin viisi (noin 800 aborttia). Vuonna 2011 abortti tehtiin siis vain 0,5 prosentille ikäluokan tytöistä.

Raskauden keskeyttäminen oli yleisintä vuonna 2000, jolloin 13–17-vuotiaista tytöistä kahdeksalle tuhatta ikäluokan tyttöä kohden tehtiin abortti. Lukumäärällisesti tämä on lähes 1 300 aborttia.¹⁸ Vuosituhannen vaihteen jälkeen raskauden keskeyttäneiden osuudet ovat laskeneet, joskin lasku on viime vuosina tasaantunut.

Synnyttäneiden 13–17-vuotiaiden tyttöjen osuuksissa on ollut jonkin verran vuosittaista vaihtelua, käy ilmi THL:n syntyneiden lasten rekiste-

ristä. Vuonna 2011 heidän osuutensa oli pienin. Silloin syntyi 1,1 lasta tuhatta 13–17-vuotiaasta tyttöä kohden. Eniten lapsia syntyi 13–17-vuotiaille tytöille vuosina 1991 ja 1992. Kumpanakin vuonna tuhatta ikäluokan tyttöä kohti syntyi 2,5 lasta. Vaikka osuuksissa ilmenevät erot eivät vaikuta kovin suurilta, lukumääriä tarkasteltaessa havaitaan, että synnytysten määrä on laskenut huippuvuoden 1992 lähes 400 synnytyksestä 120 synnytykseen vuonna 2011. Vielä 2000-luvun alussa 13–17-vuotiaiden ikäluokassa vuosittain yli 350 tyttöä sai lapsen.¹⁹ [Kuvio 42.]

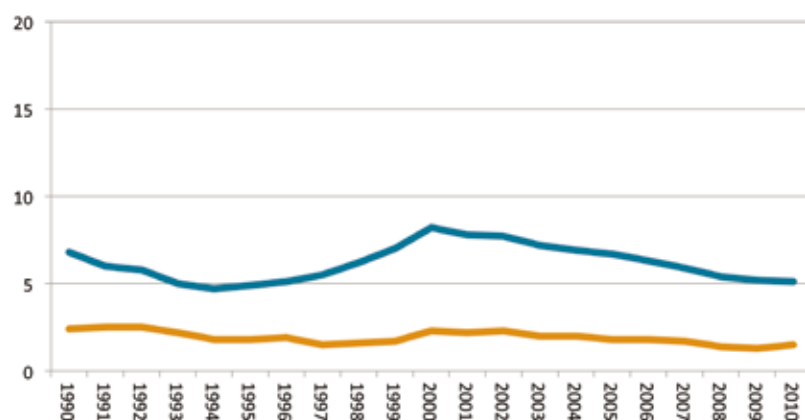
Lamavuosina toteutetut säästöt kouluterveydenhuollossa sekä seksuaaliopetuksen määrän ja laadun suuret kuntakohtaiset vaihtelut saattoivat vaikuttaa sekä raskaudenkeskeytysten lisääntymiseen että alaikäisten synnytysten yleistymiseen 1990-luvulla. Raskaudenkeskeytysten yleistymistä on 1990-luvulla selitetty myös ehkäisyn kallistumisella. Alaikäisten raskaudenkeskeytysten ja syn-

Kuvio 42.

13–17-vuotiaiden tyttöjen raskaudenkeskeytykset ja synnytykset tuhatta ikäluokan tyttöä kohden vuosina 1990–2011.

THL/Raskaudenkeskeytystilastot, THL/syntyneiden lasten rekisteri

— Raskaudenkeskeytykset
— Synnytykset

¹⁸ Tosin esimerkiksi ensimmäisenä tilastovuonna 1975 alle 18-vuotiaille tehtiin 1800 aborttia.

Luku on vain osin vertailukelpoinen, sillä synnyttäjän ikä määritettiin vuoden viimeiseltä päivältä.

¹⁹ Synnytysten lukumäärä oli 352 ensimmäisenä tilastovuonna 1987. Luku on vain osin vertailukelpoinen, sillä synnyttäjän ikä määritettiin vuoden viimeiseltä päivältä.

nytysten määrän vähenemistä 2000-luvulla voivat puolestaan selittää jälkiehkäisyn reseptipakon poistuminen 15 vuotta täyttäneiltä naisilta vuonna 2002 sekä terveystiedon tuleminen oppiaineeksi perusopetukseen ja toiselle asteelle 2000-luvun alussa. Oppiaineen valtakunnalliset opetussuunnitelmat ohjaavat sisällyttämään opetukseen seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyviä sisältöjä.

Teiniraskaudet ovat haitallisia tyttöjen terveyden, koulutusmahdollisuuksien ja itsemäärämis-oikeuden kannalta. Suomessa 15–19-vuotiaille naisille tehtyjen raskaudenkeskeytysten osuus on muihin Pohjoismaihin verraten pieni.²⁰ Suomessa tehtiin vuonna 2011 noin 12 aborttia tuhatta nuorta naista kohden, kun Pohjoismaiden vastaava keskiarvo oli 16. Yleisimmin aborttiin päätyivät

15–19-vuotiaat ruotsalaisnaiset. Heidän ikäluoksaan raskaudenkeskeytys tehtiin kahdeksalle naiselle tuhatta 15–19-vuotiaasta naista kohden. Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa raskaudenkeskeytyksen saa naisen oman ilmoituksen perusteella. Suomessa ja Islannissa siihen on aina anottava lupa.

Myös 15–19-vuotiaina synnyttäneiden osuus on Suomessa pieni verrattuna kansainväliseen OECD-maiden keskiarvoon.²¹ Vuonna 2005 OECD-maissa keskimäärin kuusitoista tyttöä tuhatta 15–19-vuotiaasta tyttöä kohden sai lapsen. Suomessa vastaava osuus oli 10. Synnyttäneiden osuus oli pienin – alle viisi tyttöä tuhatta ikäluokan tyttöä kohden – Japanissa, Etelä-Koreassa, Sveitsissä ja Hollannissa. Meksikossa puolestaan vastaava osuus oli 66, ja Yhdysvalloissakin osuus oli korkea, 50.

Kunnan kustantamaa kotipalvelua saavien perheiden määrä on romahtanut

Lapsiperheiden kotipalvelu on vähentynyt voimakkaasti. Vuonna 2012 kotipalvelua sai runsaat 9 000 lapsiperhettä. Vielä vuonna 1990 kotipalvelua saaneita perheitä oli yli 52 000.

■ Lapsiperheiden kotipalvelu kunnan kustantamana palveluna on vähentynyt voimakkaasti 1990-luvulta viime vuosiin saakka. Lapsiperheistä runsaat 9 000 sai kodinhoitoapua vuonna 2012, kun vielä vuonna 1990 kotipalvelun piirissä oli yli

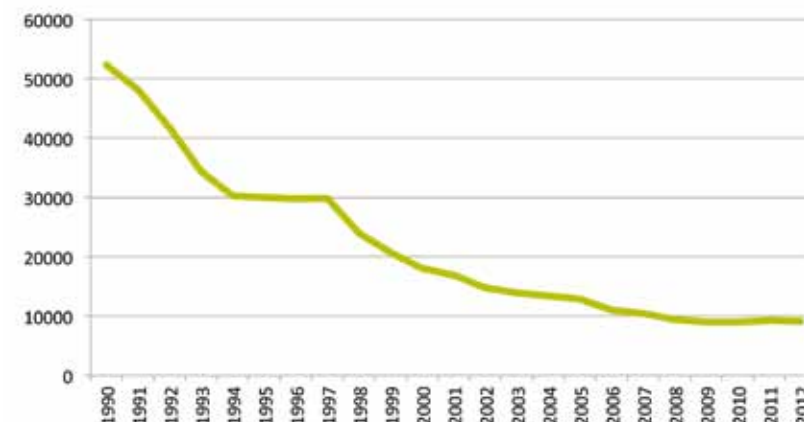
52000 lapsiperhettä. Luvut perustuvat Tilastokeskuksen tietoihin.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen sekä oman perustuslakimme mukaan perheellä on oikeus saada valtiolta ja kunnilta tukea lapsen kasvatuksessa ja

Kuvio 43.

Kodinhoitoapua kunnan kustantamana palveluna vuoden aikana saaneiden lapsiperheiden lukumäärä vuosina 1990–2012.

Tilastokeskuksen Kunnan/kuntayhtymän sosiaalipalvelujen toimintayhtymän tilastot SOTKANet indikaattoripalvelun mukaan

²⁰ Kansainvälistä vertailutietoa ei ole saatavilla 13–17-vuotiaista.

²¹ Kansainvälisesti alaikäisten synnytyksistä käytetään tyypillisesti termiä teiniraskaudet.

huolenpidossa. Lapsiperheiden kotipalvelu on yksi ennaltaehkäisevän tuen muoto, joka ei lähtökohtaisesti edellytä lastensuojeluasiakkuutta.

"Kodinhoitoapu tarkoittaa henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lasten hoitoon ja muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista sekä perheiden arjen tukemista." (SOTKANet) [Kuvio 43.] Tukea tulisi saada erilaisissa perheen arjen tilapäisissä kriisitilanteissa (vanhemman sairaus, erotilanne, uupumus). Lapsiperheiden kotipalvelu on tärkeä myös pitkäaikaissairaiden ja vammaisten

lasten sekä monikkolasten (kaksoset, kolmoset) vanhempien kannalta.

Luvut lapsiperheiden kotipalvelusta sisältävät tietoja kuntien kustantamista palveluista eli sellaisista palveluista, jotka kunta on joko tuottanut tai maksanut. Asiakkaiden itse maksamat tai muun julkisen tahon rahoituksen turvin hankkimat palvelut eivät ole mukana luvuissa. Kunnat saattavat järjestää monentyyppisiä palveluja perheiden tueksi. Tilastoista tai muista tutkimuksista ei kuitenkaan saada vahvistusta sille, että jokin muu tuki olisi korvannut kotipalvelun.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaina olevien lasten osuus on yli kaksinkertaistunut

Lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli vuonna 2012 seitsemän prosenttia alaikäisistä. Osuus on yli kaksinkertaistunut runsaan viidentoista vuoden kuluessa. Etenkin 16–17-vuotiaiden asiakkaiden osuus on lisääntynyt. Avohuollon asiakkaiden saamasta käytännön tuesta ei kuitenkaan ole seuranta tietoa.

Vuonna 2012 alaikäisistä lapsista seitsemän prosenttia oli lastensuojelun avohuollon asiakkaana. Tällaisia lapsia oli siis yli 77 000. Tiedot ovat peräisin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Lastensuojelurekisteristä. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleiden lasten osuus on kasvanut voimakkaasti runsaan viidentoista vuoden kuluessa. Vuonna 1996 avohuollon asiakkuuksia kirjattiin vain kolmelle prosentille alaikäisistä eli yli 30 000 lapselle.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaana on suhteellisesti enemmän varttuneempia lapsia kuin alle kouluikäisiä. Täysi-ikäisyyttä lähestyvistä 16–17-vuotiaista lapsista peräti yhdeksän prosenttia oli ollut vuonna 2012 avohuollon asiakkaana, kun vastaava prosenttiosuus 7–12-vuotiailla oli seitsemän ja 0–2-vuotiailla neljä. [Kuvio 44.] [Taulukko 29.] [Taulukko 30.]

Lastensuojelun avohuollon asiakkaille tarjottavia tukitoimia voivat olla muun muassa perheen avustaminen taloudellisesti tai asumisen turvaaminen. Avohuollon tukitoimeksi katsotaan myös tuen tarvetta arvioiva tai kuntouttava perhe- tai laitoshuolto. Lastensuojelu tarjoaa avohuollon tukitoimena

apua myös esimerkiksi erilaisissa kasvatukseen tai koulunkäyntiin liittyvissä ongelmatilanteissa. Lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen liittyvä apu voi olla kertaluontoista tai pitkäaikaista.

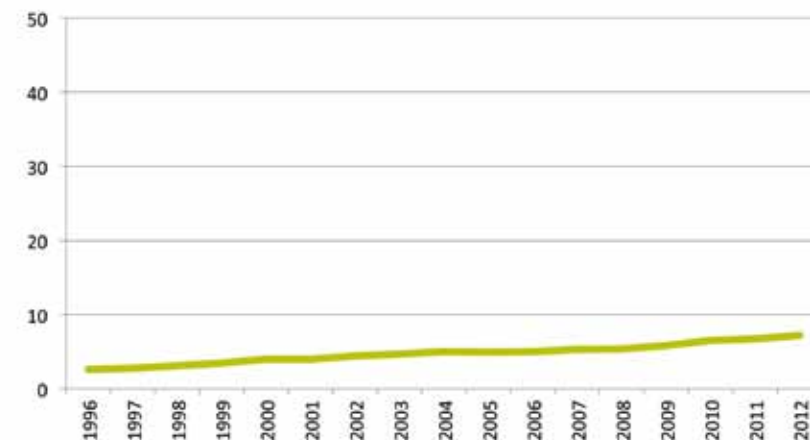
Lastensuojelun avohuollon alaikäisten asiakkaiden määrän kasvua saattaa selittää kuntien tavoite tarjota perheille tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sekä lastensuojelulakiin kirjattu madallettu ilmoittamiskynnys. Lakimuutosten myötä ilmoittamisvelvollisten tahojen määrää lisättiin ja aiempia salassapitosäännöksiin perustuneita esteitä lastensuojeluilmoituksille poistettiin. Myös lisääntynyt yhteistyö esimerkiksi oppilashuollon kanssa on kasvattanut asiakkuuksien määrää.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleiden lasten määrä kuvaa lastensuojelun avohuollon palveluiden tarvetta ja tarjontaa. Se ei kuitenkaan kerro sitä, onko asiakkaille tarjottu tukitoimia ja millaisia ne mahdollisesti ovat olleet. Avohuollon tukitoimet ovat moninaisia aina kotipalvelusta ja loma- ja virkistystoiminnasta lapsen tuen tarvetta kartoittavaan perhehoitoon tai laitoshuoltoon. Näin ollen indikaattorin tuottaman hyvinvointitiedon tarkempi tulkinta on vaikeaa. Syitä avohuollon

Kuvio 44.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaina olleiden 0–17-vuotiaiden lasten osuus (%) ikäluokasta vuosina 1996–2012.

THL 2013c, 11, liitetaulukko s.4

Taulukko 29.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaina olleiden 0–17-vuotiaiden lasten osuus (%) ikäluokasta ja lukumäärä vuosina 1996–2012.

THL 2013

	%	Lkm
2012	7,2	77 577
2011	6,7	72 236
2010	6,5	70 256
2009	5,8	62 925
2008	5,4	59 055
2007	5,3	57 622
2006	5,0	54 594
2005**	4,9	54 553
2004	5,0	55 063
2003	4,7	51 785
2002	4,4	49 464
2001	4,0	45 263
2000	4,0	45 661
1999*	3,5	39 883
1998*	3,1	36 255
1997*	2,8	32 681
1996*	2,6	30 565

* Espoon lukumäärät eivät sisälly avohuollon asiakasmääriin

**Muutamissa suurimmissa kaupungeissa siirryttiin vuonna 2005 kokonaan uuteen asiakastietojärjestelmään, jonka käyttöönoton yhteydessä tarkennettiin lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määritelmää.

Taulukko 30.

Lastensuojelun avohuollon 0–17-vuotiaiden asiakkaiden osuus (%) vastaavasta väestöstä ikäryhmän mukaan vuonna 2012.²²

THL 2013

Vuosi	0–2-v.	3–6-v.	7–12-v.	13–15-v.	16–17-v.
2012	4,3	5,8	6,6	8,5	9,3

²² Kunnat voivat päivittää lukuja vielä myöhemmin, jolloin vuosittaisiin aikasarjatieloihin voi tulla korjauksia (THL 2012).

tukitoimien asiakasmäärien kasvulle on pohtinut myös Tarja Heino vuonna 2009 julkaistussa teoksessa *Lastensuojelun ytimessä*:

"Avohuollon tukitoimien lisääntynyt käyttö voi kertoa kuntien tilastointimääritysten muutoksesta. Se voi myös kertoa perhekuntoutuksen käytön lisääntymisestä: vauvan huostaanoton sijasta perheelle ja vanhemmille tarjotaankin perhekuntoutusta ja erimuotoista perhetyötä avohuollon tukena laitoksessa tai laitoksesta perheen kotiin vietynä. On arveltu (tai toivottu), että se kertoisi ehkäisevän työn ja vauvaperheisiin kohdistetun vanhemmuuden tuen

vahvistumisesta sekä varhaisen tuen hyvästä kohdentumisesta lapsen elämänsä alkupäähän. On myös pelätty, että se kertoisikin päinvastaisesta kehityksestä: että huostaanottoon ryhdytään yhä myöhemmin tai vasta, kun lapsi on murrosiässä."

Jatkossa olisi tärkeää saada tilastoitua tietoa lastensuojelun asiakkuuksien syistä ja siitä, millaista tukea avohuollon asiakkaat ovat saaneet. Tällöin olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi sitä, miten ennaltaehkäisevä työ vaikuttaa järeiden lastensuojelutoimenpiteiden, kuten huostaanottojen, tarpeeseen.

Huostassa olleiden lasten määrä on lähes kaksinkertaistunut

Huostassa olleiden lasten osuus on nykyisin lähes kaksi kertaa suurempi kuin 1990-luvun alkupuolella. Vuoden 2012 aikana oli otettu huostaan lähes prosentti lapsista eli lähes 10 700 lasta. Erityisesti on kasvanut 16–17-vuotiaiden huostaan otettujen määrä.

■ Huostassa olleiden lasten määrä on lähes kaksinkertaistunut viimeisten parinkymmenen vuoden aikana, käy ilmi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Lastensuojelutilastosta. Vielä 1990-luvun alkupuolella alaikäisistä lapsista 0,6 prosenttia (yli 6 500 lasta) oli ollut huostassa kuluneen vuoden aikana. Vuonna 2012 vastaava osuus oli yksi prosentti (10 675 lasta). Huostassa olleiden lasten määrä pysyi kuitenkin vuonna 2012 edellisvuoden tasolla.

Huostassa olleiden lasten määrä on kasvanut erityisesti 16–17-vuotiaiden keskuudessa. Vielä 1990-luvun alussa huostassa oli ollut yksi prosentti kyseisen ikäluokan nuorista. Vuonna 2012 vastaava osuus oli noussut kolmeen prosenttiin. Pienillä lapsilla huostaanotot ovat selvästi harvinaisempia kuin lähes täysikäisillä. Huostassa olleiden 0–2-vuotiaiden osuudet ovat pysytelleet 0,2 prosentissa viimeiset 20 vuotta. Pojilla huostaanotot ovat hieman yleisempiä kuin tytöillä. Vuonna 2012 alaikäisistä pojista yksi prosentti (5 700 poikaa) oli ollut huostassa, kun tyttöjen vastaava osuus oli 0,9 prosenttia (lähes 5 000 tyttöä). [Taulukko 31.] [Taulukko 32.] [Kuvio 45.]

Puolet (50 %) huostaanotetuista lapsista sijoitettiin toiseen perheeseen, runsas neljännes (27 %) lai-

toshuoltoon ja ammatilliseen perhekotihoitoon liki viidennes (18 %), selviää huostaan otettujen lasten tilastosta. Alueelliset erot huostaanotettujen lasten sijoituspaikoissa olivat suuria. Ahvenanmaalla lähes kaikki huostaanotetut lapset pääsivät perhehoitoon, kun taas Varsinais-Suomessa huostaan otetuista lapsista yli 40 prosenttia (43 %) sijoittuu laitoshuoltoon. Tiedot ovat vuodelta 2012.

Huostaanottojen perusteita on määritelty Lastensuojelulaissa seuraavasti:

*"Huostaanottoon ja sijaishuoltoon turvaudutaan, mikäli kodin olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä. Huostaanottoa on valmisteltava ja huostaanottoon on ryhdyttävä niissä tilanteissa, joissa avohuollon tukitoimet eivät ole olleet mahdollisia tai ne eivät ole olleet sopivia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Ennen huostaan ottamista tulee myös arvioida, että sijaishuolto on lapsen edun mukaista."*²³

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle paitsi

²³ Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (THL 2012b).

Taulukko 31.

Vuoden aikana huostassa olleet 0–17-vuotiaat sukupuolen mukaan vuosina 1991–2012 (lkm ja %).
THL 2013, THL/Lastensuojelu

Vuosi	Pojat		Tytöt		Yhteensä	
	%	lkm	%	lkm	%	lkm
2012	1,0	5 708	0,9	4 967	1,0	10 675
2011	1,0	5 754	0,9	4 919	1,0	10 673
2010	1,0	5 557	0,9	4 748	0,9	10 305
2009	1,0	5 543	0,9	4 762	0,9	10 305
2008	1,0	5 665	0,9	4 766	1,0	10 431
2007	1,0	5 533	0,9	4 644	0,9	10 177
2006	0,9	5 278	0,8	4 471	0,9	9 749
2005	0,9	4 987	0,8	4 321	0,8	9 308
2004	0,8	4 749	0,8	4 121	0,8	8 870
2003	0,8	4 567	0,7	3 938	0,8	8 505
2002	0,8	4 414	0,7	3 825	0,7	8 239
2001	0,7	4 200	0,7	3 628	0,7	7 828
2000	0,7	4 038	0,6	3 483	0,7	7 521
1999	0,7	3 837	0,6	3 364	0,6	7 201
1998	0,6	3 611	0,6	3 234	0,6	6 845
1997	0,6	3 721	0,6	3 315	0,6	7 036
1996	0,6	3 535	0,6	3 239	0,6	6 774
1995	0,6	3 514	0,6	3 192	0,6	6 706
1994	0,6	3 466	0,5	3 131	0,6	6 597
1993	0,6	3 512	0,6	3 147	0,6	6 659
1992	0,6	3 497	0,6	3 153	0,6	6 650
1991	0,6	3 417	0,6	3 121	0,6	6 538

Taulukko 32.

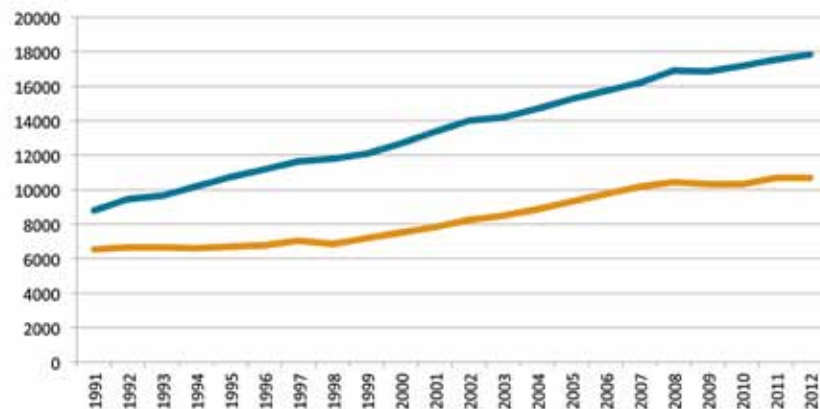
Vuoden aikana huostassa olleet lapset ikäryhmän mukaan vuosina 1991–2012 (%).
THL 2013

Vuosi	16–17-vuotiaat	13–15-vuotiaat	7–12-vuotiaat	3–6-vuotiaat	0–2-vuotiaat
2012	2,9	1,4	0,8	0,5	0,2
2011	2,8	1,4	0,8	0,5	0,2
2010	2,6	1,3	0,8	0,5	0,2
2009	2,6	1,3	0,8	0,5	0,2
2008	2,6	1,3	0,8	0,5	0,2
2007	2,4	1,2	0,8	0,5	0,2
2006	2,3	1,2	0,8	0,5	0,2
2005	2,1	1,2	0,7	0,5	0,2
2004	2,1	1,1	0,7	0,4	0,2
2003	2,0	1,1	0,7	0,4	0,2
2002	1,9	1,0	0,7	0,4	0,2
2001	1,7	1,0	0,6	0,4	0,2
2000	1,6	0,9	0,6	0,3	0,2
1999	1,4	0,9	0,6	0,3	0,2
1998	1,3	0,8	0,6	0,3	0,1
1997	1,3	0,8	0,6	0,3	0,1
1996	1,3	0,8	0,6	0,4	0,1
1995	1,3	0,7	0,6	0,4	0,1
1994	1,2	0,7	0,6	0,4	0,1
1993	1,2	0,7	0,6	0,4	0,2
1992	1,2	0,7	0,6	0,4	0,2
1991	1,2	0,7	0,5	0,4	0,2

Kuvio 45.

Kuluneen vuoden aikana kaikkien kodin ulkopuolelle sijoitettujen sekä niistä huostaan otettujen 0–17-vuotiaiden lasten lukumäärä vuosina 1991–2012.
THL 2013

— Kodin ulkopuolelle sijoitetut
— joista huostassa olleet lapset

huostaan otettuna myös avohuollon tai jälkihuollon tukitoimena tai kiireellisenä sijoituksena. Myös kaikkien kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osuudet ovat kaksinkertaistuneet 1990-luvulta viime vuosiin. Vuonna 1991 alaikäisistä 0,7 prosenttia oli sijoitettu kodin ulkopuolelle. Vastaava osuus vuonna 2012 oli 1,4 prosenttia. Tänä aikana sijoitettujen lasten määrät kasvoivat 8 000:sta 15 000:een.

Suomen lisäksi myös Ruotsissa ja Norjassa lasten sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Suomessa pienten lasten sijoitukset ovat kuitenkin yleisempiä kuin muissa Pohjoismaissa. Sen sijaan esimerkiksi 15–17-vuotiaiden kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten osuudet ovat samansuuntaisia Suomen lisäksi myös Ruotsissa,

Norjassa ja Tanskassa. Lastensuojeluun liittyvien tilastojen kansainvälinen vertailu on hankalaa, sillä instituutiorakenne ei ole yhtenäinen. Esimerkiksi Suomessa osa nuorisorikollisuudesta käsitellään lastensuojelussa, kun taas joissakin muissa maissa käsittely tapahtuu nuoriso-oikeudessa tai nuoriso-vankilassa.

Pienten lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle kertoo vakavista puutteista vanhemmuudessa, mikä johtaa usein pitkäaikaiseen ja kalliiseen huostaanottoon. Huostaanottojen tarpeen vähentäminen on nähty tärkeäksi myös valtionhallinnon tasolla. YK:n lapsen oikeuksien komitea puolestaan on esittänyt huolensa siitä, ettei Suomessa alle 12-vuotiaita lapsia kuulla riittävästi huostaanottoasioissa.

Toistuvasti sijoitettujen lasten osuus on moninkertaistunut

Lasten ja nuorten toistuva sijoittaminen kodin ulkopuolelle on nelinkertaistunut 20 vuodessa. Vuonna 2012 lähes 900 alaikäistä sijoitettiin toistuvasti kodin ulkopuolelle eli heidät sijoitettiin uudelleen seuraavan vuoden aikana. Toistuvasta sijoittamisesta kärsivät erityisesti 13–17-vuotiaat nuoret.

■ Toistuvasti kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0–17-vuotiaiden lasten osuus on moninkertaistunut 20 vuodessa, ilmenee Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) lastensuojelua käsittelevästä tilastosta. Kun vuonna 1992 kaksi lasta 10 000 lasta kohden (0,02%) oli toistuvasti sijoitettuna, oli

vastaava osuus vuonna 2012 kahdeksan (0,08%). Lukumääräksi muutettuna se tarkoittaa, että vuonna 2012 sijoitettiin toistuvasti 885 alaikäistä lasta. Vuonna 1992 heitä oli 241. Toistuvasti sijoitettujen tyttöjen ja poikien osuudet ovat samansuuntaisia.

Lapsen sijoittamisella tarkoitetaan kodin ulko-

Taulukko 33.

Toistuvasti sijoitettujen lasten lukumäärä ja osuus 10 000 ikäluokan poikaa/tyttöä kohden 0–17-vuotiailla lapsilla vuosina 1992–2012.

THL/Lastensuojelu

Vuosi	Pojat		Tytöt		Kaikki	
	lkm/10 000	lkm	lkm/10 000	lkm	lkm/10 000	lkm
2012	8,0	459	8,1	426	8,2	885
2011	8,2	453	7,8	411	8,0	864
2010	7,9	435	7,1	378	7,5	813
2009	6,5	363	6,9	367	6,7	730
2008	8,1	452	7,2	387	7,7	837
2007	7,4	414	7,5	404	7,5	818
2006	8,0	447	7,8	421	7,9	868
2005	7,7	432	6,5	352	7,1	784
2004	7,8	440	6,8	370	7,3	810
2003	7,9	448	7,2	393	7,6	841
2002	8,8	502	7,9	432	8,4	934
2001	7,6	435	7,1	390	7,3	825
2000	8,0	462	7,6	422	7,8	884
1999	7,8	457	7,4	415	7,6	872
1998	6,6	389	6,1	345	6,4	734
1997	6,0	356	5,3	302	5,7	658
1996	4,9	292	5,2	295	5,0	587
1995	3,5	211	3,7	213	3,6	424
1994	2,9	171	2,8	158	2,8	329
1993	2,4	142	2,3	130	2,3	272
1992	2,1	125	2,0	166	2,1	241

Taulukko 34.

Toistuvasti sijoitettujen lasten lukumäärä ja osuus 10 000 ikäluokan lasta kohden 0–12-vuotiailla ja 13–17-vuotiailla lapsilla vuosina 1992–2012.

THL/Lastensuojelu

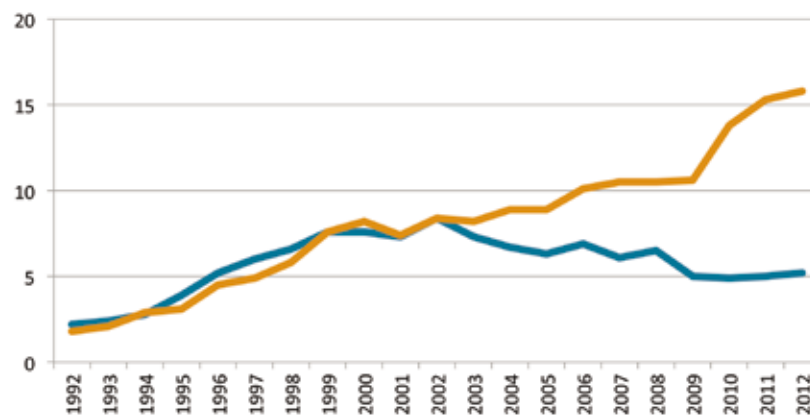
Vuosi	0–12-vuotiaat		13–17-vuotiaat	
	lkm/10 000	lkm	lkm/10 000	lkm
2012	5,2	405	15,8	480
2011	5,0	388	15,3	476
2010	4,9	372	13,8	441
2009	5,0	385	10,6	345
2008	6,5	491	10,5	348
2007	6,1	469	10,5	349
2006	6,9	532	10,1	336
2005	6,3	490	8,9	294
2004	6,7	522	8,9	288
2003	7,3	578	8,2	263
2002	8,4	667	8,4	267
2001	7,3	590	7,4	235
2000	7,6	620	8,2	264
1999	7,6	622	7,6	250
1998	6,6	541	5,8	193
1997	6,0	494	4,9	164
1996	5,2	437	4,5	150
1995	3,9	324	3,1	100
1994	2,8	234	2,9	95
1993	2,4	204	2,1	68
1992	2,2	182	1,8	59

Kuvio 46.

Toistuvasti sijoitettujen lasten osuus 10 000 ikäluokan lasta kohden 0–12-vuotiaiden ja 13–17-vuotiaiden lasten joukossa vuosina 1992–2012.

THL/Lastensuojelu

— 0–12-vuotiaat
— 13–17-vuotiaat

puolelle joko avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena tai huostaan otettuna tai jälkihuoltona sijoitettuja lapsia.²⁴ Toistuvasti sijoitettujen lasten osuus (10 000 ikäluokan lasta kohden) sisältää lapset, jotka ovat olleet sijoitettuna myös edellisenä tilastovuonna. Edellisen vuoden sijoituksen ja sitä seuraavan vuoden sijoitusjakson välissä on ollut vähintään yksi päivä eli lapsen asumisjärjestelyissä on tapahtunut muutoksia. Toisin sanoen sijoitettuna ollut lapsi on palannut kotiin ja hänet on sijoitettu sen jälkeen uudelleen kodin ulkopuolelle. [Taulukko 33.] [Kuvio 46.]

Toistuva sijoittaminen on yleistynyt etenkin 13–17-vuotiaiden lasten ja nuorten keskuudessa. Vuonna 1992 kyseisen ikäryhmän lapsista kaksi 10 000 lasta kohden oli toistuvasti sijoitettuna. Vastaava luku vuonna 2012 oli 16 eli kahdeksan kertaa suurempi. Myös 0–12-vuotiaiden toistuva sijoittaminen oli yleisempää vuonna 2012 (5/10 000) kuin vuonna 1992 (2/10 000). Viime vuosina toistuvasti sijoitettujen 0–12-vuotiaiden osuudet

ovat kuitenkin olleet pienempiä kuin vuosituhanen vaihteissa.

Toistuva sijoittaminen kodin ulkopuolelle kertoo siitä, että lapsen asumisessa tapahtuu useita muutoksia lyhyellä aikavälillä. Kotiinpaluu ei ole onnistunut, vaan on jouduttu turvautumaan uuteen sijoitusjaksoon. Lasten toistuvasta sijoittamisesta kertovien tilastojen tulkinta on ongelmallista. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen jälkeen kotiinpaluun onnistumista on vaikeaa ennakoita, mutta toisaalta joissakin tapauksissa kotiinpaluu voi olla lapsen hyvinvointia tukeva ratkaisu. YK:n lapsen oikeuksien komitea on esittänyt huolensa siitä, ettei Suomessa tueta biologisia perheitä riittävästi perheen jälleenyhdistämiseksi.

Tilastot eivät sisällä tietoa siitä, onko lapsen sijoituspaikka vaihtunut lyhyen ajan sisällä esimerkiksi eri laitokseen tai uuteen sijaisperheeseen. Tällainen tieto olisi tärkeä, sillä läheisten aikuisuhteiden pysyvyys on lapsen hyvinvoinnille tärkeää. [Taulukko 34.]

Yli puoli vuotta laitoshuollossa olleiden lasten määrä on kolminkertaistunut

Lastensuojelun laitoshuollossa yli puoli vuotta olleiden alaikäisten osuus on lähes kolminkertaistunut vuodesta 1991. Tuolloin toistuvasti laitoshuollossa oli 1 200 lasta. Vuonna 2012 heitä oli jo yli 3 000.

■ Lastensuojelun laitoshuollossa yli kuusi kuukautta vuoden aikana olleiden alaikäisten lasten osuus on kasvanut viimeisten runsaan kahdenkymmenen vuoden aikana, selviää Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ylläpitämästä lastensuojelua käsittelevästä tilastosta. Kun vuonna 1990 alaikäisistä kymmenen 10 000 lasta kohden (0,1 %) oli ollut yli puolet vuodesta laitoshuollossa, oli vuonna 2012 vastaava luku 28 (0,3 %). Kyseisellä ajanjaksolla laitoshuollossa suurimman osan vuodesta viettäneiden lasten määrä kasvoi 1 200:stä 3 000:een.

Lastensuojelun laitoshuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lastenkodissa, nu-

orisokodissa, koulukodissa tai muussa näihin rinnastettavissa lastensuojelulaitoksessa. Lasten laitoshuollosi lasketaan myös hoidon ja kasvatuksen järjestäminen esimerkiksi vastaanottokodeissa, perhekuntoutusyksiköissä ja kehitysvammalaitoksissa.

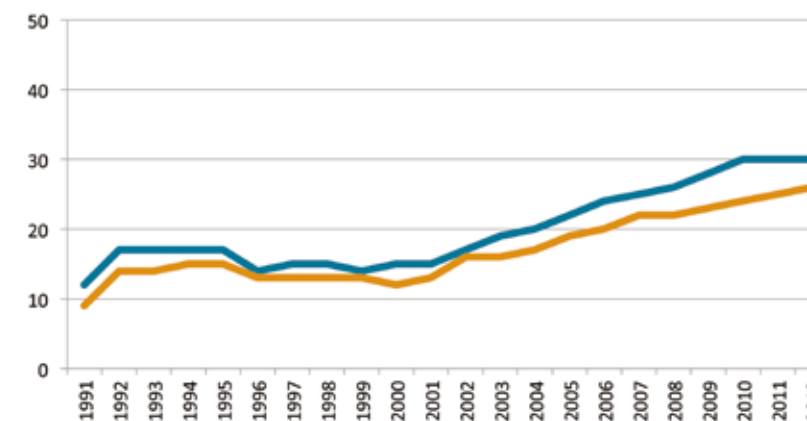
Tarkempi ikäryhmittäinen tarkastelu osoittaa, että lasten pitkäaikaisen laitoshuollon voimakas kasvu on tapahtunut lähes yksinomaan 13–17-vuotiaiden ikäryhmässä. Vuonna 1991 yli kuusi kuukautta laitoshuollossa vietti 21 kyseisen ikäryhmän edustajaa 10 000 nuorta kohden. Vastaava osuus vuonna 2012 oli 75. Yli kuusi kuukautta vuodesta laitoshuollossa olleiden 0–12-vuotiaiden osuuksissa on sen sijaan

Kuvio 47.

Enemmän kuin kuusi kuukautta lastensuojelun laitoshoidossa olleiden 0–17-vuotiaiden tyttöjen ja poikien osuus 10 000 ikäluokan tyttöä/poikaa kohden vuosina 1991–2012.

THL/Lastensuojelu

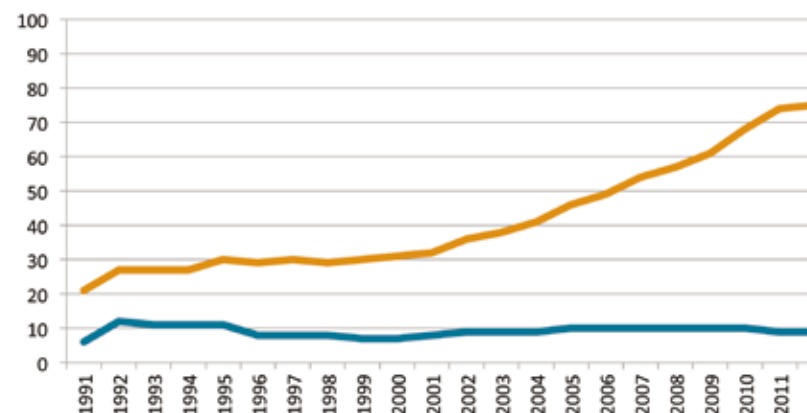
— Pojat
— Tytöt

Kuvio 48.

Enemmän kuin kuusi kuukautta lastensuojelun laitoshoidossa olleiden 0–12-vuotiaiden ja 13–17-vuotiaiden lasten osuus 10 000 ikäluokan lasta kohden vuosina 1991–2012.

THL/Lastensuojelu

— 0–12-vuotiaat
— 13–17-vuotiaat

²⁴ Sosiaalihuolto järjestää jälkihuoltoa alle 21-vuotiaille, joiden sijaishuolto on päättynyt. Jälkihuollon järjestämisvelvollisuus jatkuu viisi vuotta sijaishuollon päättymisen jälkeen (Lastensuojelulaki).

Taulukko 35.

Enemmän kuin kuusi kuukautta lastensuojelun laitoshoidossa olleiden 0–12-vuotiaiden ja 13–17-vuotiaiden lasten lukumäärä sekä osuus 10 000 ikäluokan lasta kohden vuosina 1991–2011. THL/Lastensuojelu

Vuosi	0–12-vuotiaat		13–17-vuotiaat	
	lkm/10 000	lkm	lkm/10 000	lkm
2012	9,3	718	75,3	2 294
2011	9,3	719	73,5	2 290
2010	9,7	746	68,3	2 177
2009	10,4	791	61,0	1 988
2008	9,7	741	57,2	1 891
2007	10,0	762	53,9	1 795
2006	10,4	797	49,0	1 626
2005	9,5	733	46,3	1 530
2004	9,3	724	41,1	1 334
2003	8,6	676	38,4	1 228
2002	8,5	677	36,2	1 150
2001	7,5	601	31,8	1 015
2000	7,1	575	30,9	995
1999	6,8	554	29,9	984
1998	7,6	626	29,3	971
1997	7,8	643	30,3	1 005
1996	7,6	633	29,1	960
1995	10,5	884	29,8	974
1994	11,4	957	27,3	887
1993	11,3	949	27,0	881
1992	11,5	962	26,8	876
1991	6,3	522	21,2	688

ollut satunnaisempaa vaihtelua vuosien 1991–2011 välillä.

Yli kuusi kuukautta vuodesta kestänyt laitoshuolto on ollut selvästi yleisempää nuorilla kuin lapsilla kaikkina tilastovuosina. Viimeisin tilastovuosi 2012 kertoo, että 0–12-vuotiaista lapsista yhdeksän 10 000 lasta kohden oli yli kuusi kuukautta laitoshuollossa. Kuten edellä kävi ilmi, on yli puoli vuotta kestänyt laitoshuolto ollut 13–17-vuotiailla yli kahdeksan kertaa yleisempää. Pienet pojat ovat olleet laitoshuollossa hieman oman ikäluokkansa tyttöjä useammin.

Lastensuojelulakiin on tehty vuonna 2012 muutos, jonka mukaan sijaishuolto on järjestettävä ensisijaisesti perhehoitona. Nähtäväksi jää vaikuttaako lakimuutos yli kuusi kuukautta lastensuojelun laitoshuollossa olleiden osuuksiin. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota laitoksiin sijoitettujen lasten kasvavaan määrään Suomessa ja esittänyt, että perhehoitoa tulisi lisätä ja sijaisvanhempia tukea nykyistä enemmän. [Kuvio 47.] [Kuvio 48.] [Taulukko 35.]

Nuorten saamat sakkorangaistukset ovat lisääntyneet

Viidennes 15–17-vuotiaista pojista ja viisi prosenttia samanikäisistä tytöistä tuomittiin vuonna 2011 rangaistukseen tehdystä rikoksesta. Yleisimpiä rangaistuslajeja ovat sakko ja rikesakko. Vuosina 2006–2011 vankeuteen tuomittujen nuorten määrä on puolittunut, mutta sakkorangaistukset ovat lisääntyneet.

■ Kaikista kirjatuista rikostuomioista 15–17-vuotiaille langetettujen rangaistusten osuus on melko pieni, selviää Tilastokeskuksen tiedoista. Vuonna 2011

kaikista rikoksista tuomituista yli neljä prosenttia oli 15–17-vuotiaita. Vain 33 alaikäistä tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen. He kaikki olivat poi-

Taulukko 36.

Rangaistusten lukumäärä 15–17-vuotiailla sukupuolen ja seuraamuslajin mukaan sekä rangaistustapaukset ikäluokkaan suhteutettuna vuonna 2011 (%). Tilastokeskus/Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset

Rangaistuksen seuraamuslaji	Pojat		Tytöt		Yhteensä	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Ehdoton vankeus	33	0,03	0	0	33	0,02
Yhdyskuntapalvelu	5	0,01	0	0	5	< 0,01
Ehdollinen vankeus	516	0,52	54	0,06	570	0,29
Nuorisorangaistus ²⁶	17	0,02	1	< 0,01	18	0,01
Sakko	12 502	13	2 776	3	15 278	8
Rikesakko	7 354	7	1 868	2	9 222	5
Oikeudessa tuomitut, rangaistusmääräyssakot ja rikesakot yhteensä (sisältää myös muita kuin yllä mainittuja seuraamuslajeja)	20 570	21	4 727	5	25 297	13

kia. Vankeustuomioita tulisi välttää, sillä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan muita seuraamusmuotoja on pidettävä ensisijaisina.

Vuonna 2011 rangaistuksia tehdyistä rikoksista kirjattiin 15–17-vuotiaille nuorille yhteensä lähes 25 300. Lukumäärä koostuu pääsääntöisesti sakoista (yli 15 200) ja rikesakoista (yli 9 200). Nuorten rikkeet liittyvät yleensä vapaa-ajanviettoon, liikenteeseen, alkoholiin ja ikärajoja koskeviin säännöksiin.²⁵

Ehdollisia vankeustuomioita langetettiin 570, mutta ehdottomaan vankeuteen, nuorisorangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun tuomittujen nuorten määrä jäi muutama kymmeniin tapauksiin. Rangaistuksia kirjattiin selvästi enemmän pojille kuin tytöille. Tytöillä tehdystä rikoksesta seuranneiden rangaistustapausten määrä oli noin neljännes poikien vastaavasta. Esimerkiksi ehdottomaan vankeuteen ei vuonna 2011 tuomittu yhtään tyttöä.

Tilastokeskuksen oikeustilastoissa on tilastoitu rikosseuraamukset tapausten lukumäärinä, mutta saatavilla ei ole lukumäärätietoa rikoksesta tuomituista 15–17-vuotiaista. Näin ollen ei voida esittää tarkkaa osuutta siitä, kuinka yleisiä rikostuomiot ovat 15–17-vuotiaiden ikäluokassa. Taulukossa 35 on kuitenkin suhteutettu rangaistusten lukumäärä kyseiseen ikäluokkaan. On huomioitava, että prosent-

tiosuudet kertovat pikemminkin siitä, kuinka yleisiä rikostuomiot olisivat, mikäli jokaiselle nuorelle olisi langetettu vain yksi rikosseuraamus.²⁷ Myöskään rangaistusten syyt eivät käy tästä tilastosta ilmi. Voidaan vain olettaa, että sakkotuomioiden kasvu selittyy osin liikenne rikkomusten nousulla alaikäisten mopoilun lisääntyneenä viime vuosina. [Taulukko 36.]

Vuodesta 2006 vuoteen 2011 ulottuvalla ajanjaksolla 15–17-vuotiaille langetettujen rangaistusten lukumäärä suhteessa ikäluokkaan kasvoi neljällä prosenttiyksiköllä 13 prosenttiin. Kasvu selittyy sakkorangaistusten yleistymisellä. Kun vuonna 2006 sakkorangaistuksia kirjattiin 15–17-vuotiaille lähes 14 000, oli niitä vuonna 2011 yli 15 000. Vastaavasti rikesakot lisääntyivät runsaasta 3 500:sta yli 9 000:een. Vakavampia tuomioita saaneiden nuorten määrät ikäluokkaan suhteutettuna olivat vuonna 2011 pienempiä kuin vuonna 2006. Myös tapausten kokonaismäärä laski kyseisenä aikana.

Kansainvälinen vertailu nuorille langetetuista rikostuomioista on ongelmallista, sillä eri maiden lainsäädäntö ja rangaistuskäytännöt ovat erilaisia. Myös rangaistusten tilastointikäytännöt vaihtelevat maittain. Suomessa kuitenkin ehdottomaan vankeuteen tuomittujen nuorten osuus on erittäin pieni.

25 Martti Marttunen: Nuorten rangaistukset. http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2007/2Pmx3x0Y3/1_Nuorten_rangaistukset.pdf

26 "Nuorisorangaistus on erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta. Se koostuu valvontatapaamisista, sosiaalista toimintakykyä edistävästä tehtävistä ja ohjelmista sekä niiden yhteydessä annettavasta tuesta ja ohjauksesta." (Tilastokeskus/Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset)

27 Rangaistustapaukset on suhteutettu ikäluokkaan, vaikka samalla henkilöllä voi olla useampia rangaistustapauksia vuoden aikana. Näin ollen prosenttilukuja on tulkittava varovaisuudella ja rikoksesta tuomittujen 15–17-vuotiaiden osuus on todellisuudessa todennäköisesti tässä esitettyä prosenttilukua pienempi. Kunkin rangaistuslajin osuus kertoo pikemminkin siitä, kuinka suurelle osalle 15–17-vuotiaista olisi määrätty ko. seuraamuslaji tehdystä rikoksesta, mikäli rangaistustapaukset jakautuisivat ikäluokassa tasaisesti niin, että jokaisella tuomitulla olisi vain yksi rangaistustuomio. Esimerkiksi vuonna 2011 oikeustuomioita langetettiin 15–17-vuotiaille 3 677, kun taas ko. ikäluokan tuomittuja henkilöitä oli 3 365. Vastaavasti rangaistusmääräyksiä oli 12 406 ja samana vuonna yhden tai useamman rangaistusmääräyksen saaneita henkilöitä 10 526 (l. oikeusasteen aineisto ja rangaistusmääräyssakkoaineisto Tilastokeskuksen Miina Keski-Petäjän henkilökohtaisena tiedonantona).

Lasten, nuorten ja vanhempien varhaista tukea ei ole riittävästi

Vanhemmilla on oikeus saada valtiolta ja kunnilta tukea ja neuvontaa lapsen kasvatuksessa ja hoidossa. Tuen ja neuvonnan kotikasvatukseen tulisi olla ennakoivaa ja oikea-aikaista. Lapsen huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle ovat aina vasta viimeisiä vaihtoehtoja. Avohuollon lastensuojeluasiakkaiden määrä on kaksinkertaistunut 1990-luvun loppupuolelta vuoteen 2012 tultaessa. Asiakkuus ei kuitenkaan kerro vielä lasten, nuorten tai perheiden saaman tuen lisääntymisestä. Tuen vajeesta sen sijaan kertoo lasten ja etenkin nuorten huostaanottojen määrän nopea kasvu.

Huostassa olleiden lasten osuus on miltei kaksinkertaistunut 1990-luvulta viime vuosiin. Etenkin ovat lisääntyneet nuorten 16–17-vuotiaiden huostaanotot. Vanhempia ja lapsia ei tueta riittävästi siinä vaiheessa, kun ongelmat ovat vielä pieniä eivätkä ole kärjistyneet. Nuorten omaan pahoinvointiin ja oireiluun nykyiset palvelut eivät ole kyenneet vastaamaan. Lisäksi etenkin 13–17-vuotiaiden lasten toistuva sijoittaminen kodin ulkopuolelle on moninkertaistunut 20 vuodessa. Setar-koittaa nuoren siirtymistä sijoituspaikan ja kodin välillä useaan kertaan ja kertoo vanhempien kuntoutuksen puutteista.

Lastensuojelun laitoshuollossa oli vuonna 2012 yli kolme kertaa enemmän lapsia kuin 1990-luvun alussa. Poikien huostaanotot ja laitokseen sijoittamiset olivat hieman yleisempiä kuin tyttöjen. Vasta vuonna 2012 tavoitteen on sijaishuollossa asetettu perhehoidon lisääminen. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on ollut huolestunut laitossijoitusten lisääntymisestä. Komitea korosti suosituksissaan Suomen valtiolle (2011) sijaisperheiden ensisijaisuutta.

Lapsiperheiden taloudellinen tuki ei ole pysynyt kasvavien kustannusten vauhdissa. Lapsilisän reaaliarvo on laskenut 16 euroa yhdeksässä vuodessa. Myös lapsiperheiden yleisiä palveluita on karsittu. Kun vielä vuonna 1990 yli 52 000 lapsiperhettä sai kunnallista kotiapua, oli vastaava määrä vuonna 2012 enää runsaat 9 000

lapsiperhettä. Kotiavun väheneminen haittaa erityisesti vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten vanhempia sekä vanhempia, joiden elämässä on jokin äkillinen kriisi kuten oma sairaus tai erotilanne. Kotipalvelua pitäisi lain mukaan saada ilman lastensuojeluasiakkuutta.

Päivähoitopalveluita vanhemmat ja lapset käyttävät enenevässä määrin. 1–2-vuotiaista lapsista päivähoitossa on jo 41 prosenttia. Yli yksivuotiaiden lasten päivähoitoaste on kasvanut viime vuosina, ja esimerkiksi 3–5-vuotiaista lapsista päivähoitossa on 74 prosenttia.

Ehkäisevien palveluiden vajeet näkyvät myös kouluterveydenhuollossa. Edelleen lähes 40 prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkaisista koki koululääkärin vastaanotolle pääsyn vaikeaksi. Tulos ei yllätä, sillä koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa lääkäreiden henkilöstömitoituksen on havaittu olevan suosituksiin nähden liian pieni. Koulun terveydenhoitajan vastaanotolle pääsyä pitää vaikeana 13 prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkaisista.

Nuorten rikoskäyttäytymisessä on sekä myönteistä että kielteistä muutosta. 15–17-vuotiaille nuorille kirjatut sakkorangaistukset ja rikesakot ovat lisääntyneet 2000-luvulla mutta nuorten tekemien vakavien rikosten siten myös vankeustuomioiden määrä on vähentynyt. Poikia tuomitaan rikoksista selvästi tyttöjä yleisemmin. Vuonna 2011 vankeuteen ei tuomittu yhtään 15–17-vuotiaista tyttöä.

Myönteisenä kehityksenä tyttöjen osalta voidaan pitää sitä, että teiniraskauksia on onnistuttu vähentämään. Tästä kertovat pienentyneet alaikäisinä synnyttäneiden ja raskaudenkeskeytykseen päätyneiden osuudet. Synnyttäneiden tyttöjen määrä on Suomessa pienempi kuin OECD-maissa keskimäärin, ja aborttejakin tehdään Suomessa 15–19-vuotiaille tytöille vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa.

Ehkäisevien palveluiden kokonaisuudesta on vaikea saada seurantatietoa. Palveluiden hajautuminen eri hallinnonaloille vaikeuttaa asiaa. Lastensuojelupalveluiden tiedonkeruussa ja seurannassa on siinäkin paljon kehittämistarpeita. Avohuollon osalta olisi tarpeen tietää, mitä palveluita asiakkaat ovat tosiasiallisesti saaneet. Lisäksi tulisi tilastoida huostaanoton pääasiallinen syy tai syyt. Lasten kokemuksesta lastensuojelun tai sijaishuollon asiakkaana ei ole minkäänlaista säännönmukaista seurantatietoa. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvointia ei myöskään erikseen seurata. Lasten kokemusten ja hyvinvoinnin seuranta olisi välttämätöntä lastensuojelupalveluiden laadun ja vaikuttavuuden arvioimiseksi. ●

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli (2011), että Suomi...

- valmistelee uuden varhaiskasvatuslain sekä parantaa varhaiskasvatuksen laatua korjaamalla henkilöstön ja lasten määrän välistä epäsuhtaa
- säätää vakituisen terveydenhuoltohenkilöstön, myös psykologien sijoittamisesta kouluihin
- vahvistaa ennalta ehkäiseviä palveluja sekä varhaista tukea ja puuttumista
- lisää resurssejaan perheneuvontaan ja vanhempainkasvatukseen
- kouluttaa kaikkia lasten parissa työskenteleviä ammattilaisia
- varmistaa, että lapset sijoitetaan laitosten sijaan perheenomaiseen hoitoon ja sijaisperheisiin
- varmistaa, että laitoksiin sijoitetut lapset pääsevät yleisopetukseen ja saavat tarvittaessa mielenterveyspalveluja
- tukee perheitä, jotta näiden sijaishuollossa olevat lapset voivat mahdollisuuksien mukaan palata kotiin
- vahvistaa perheestään erossa olevia lapsia koskevien tietojen tilastointia ja niiden analysointia
- vahvistaa lastensuojelussa ja sijaishuollossa kansallisesti yhtenäisiä menettelyjä ja normeja
- tehostaa sijaishuollon valvontaa sekä kohentaa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten mahdollisuuksia oikeusturvakeinojen käyttöön
- tarjoaa kunnille riittävät resurssit erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi, ottaen huomioon kunkin kunnan käytettävissä olevat resurssit
- järjestää erikseen kussakin kunnassa lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokkaan seurannan ja varmistaa määrärahojen asianmukaisen tason
- ottaa käyttöön lapsibudjetoinnin tarkoituksenaan seurata lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen myöntämistä
- luo valtion tasolla lasten, nuorten ja perheiden asioita koskevien toimintapolitiikkojen tehokkaamman koordinoimisen ja seurannan

Lapsiasiavaltuutetun kannanotto

Arkista tukea perheen kriiseissä sekä kotikasvatuksen neuvontaa tulee saada kotiin ilman lastensuojeluasiakkuutta. Tukea pitää antaa jo pienten lasten perheille. Lapsiperheiden kotipalvelun tulee olla myös vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten vanhempien tukena.

Nuorten elämänhallinnan ongelmiin tarvitaanko konaisvaltaista ja samalla yksilöllistä tukea. Ammattilaisten taitoja lasten ja nuorten kohtaamiseen tulee parantaa.

Lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten tulee voida antaa palautetta ja vaikuttaa palveluiden kehittämiseen ja laadun arviointiin. Tämä koskee myös sijaishuollon valvontaa. Lasten tulee myös saada ymmärrettävää tietoa oikeuksistaan ja oikeusturvastaan.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten vanhempia pitää kuntouttaa niin, että toistuvia sijoituksia saadaan vähennettyä. Sijaisperheitä on tuettava vahvemmin, niin että perhesijoitusten osuutta kyetään lisäämään ja laitossijoituksia vähentämään.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluja tulee johtaa, tuottaa ja arvioida yli nykyiset hallinnonalojen rajat ulottuvana kokonaisuutena lapsi- ja perhelähtöisesti niin, että huostaanottojen tarve vähenee.

Tarja Heino, VTT, erikoistutkija,
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
Marjatta Bardy, KT, tutkimusprofessori emerita,
Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan dosentti,
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Lastensuojelu on räätälöityä eriarvon tasausta

Kuormituksen kasvu lastensuojelussa on viime vuosina ollut valtava. Henkilöstön määrä ei lisäännä samaa tahtia asiakasmäärän kanssa. Lähtökohtanamme on kaksi polttavaa kysymystä. Ensiksi, millaiset seikat selittävät merkittävää asiakasmäärien kasvua lastensuojelussa. Toiseksi, mistä saada tukea lastensuojelulle.

Vallitseva arvomaailma vaikuttaa monin tavoin siihen, mihin ihmiset elämässään pyrkivät. Kiristynyt kilpailu tuottaa voittajia ja häviäjiä. Eriarvoisuuden kasvu lisää ihmisten epävarmuutta. Eriarvoisuus teollisuusmaissa on yhteydessä muun muassa lyhentyneeseen elinajanodotteeseen, mielenterveysongelmiin, perheväkivaltaan ja rikollisuuteen. Kun sosiaalisten ongelmien kuorma kasvaa, lastensuojelussa syntyy tungosta.

Köyhissä lapsiperheissä eli 133 600 lasta vuonna 2010. Pienituloiset eivät kuitenkaan muodosta yhtenäistä ryhmää. Vaatimaton ja vähän kuluttava elämäntapa voi myös olla oma valinta. Osa perheistä selviää pienillä tuloillaan erilaisen epävirallisen avun turvin, ja esimerkiksi isovanhempien tuki voi olla merkittävää. Myös mielekäs tekeminen, toimiva sosiaalinen verkosto ja mahdollisuus vaikuttaa

omaan ja perheen tilanteeseen auttavat voimaan hyvin.

Ihminen saa potentiaalinsa käyttöön vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus ja sen laatu ovat avainasemassa lapsen kasvussa, identiteetin muodostumisessa ja oppimisessa. Hyvää elämää tukee, jos ihminen syntyy perheeseen, jossa häntä kohdellaan hyvin ja rakkaudella, ja jossa ilmaistaan tunteita, arvostetaan oppimista ja ruokitetaan tiedonhalua. Jos perheen ympärillä on läheisten tuki sekä hyvin toimiva päivähoito ja koulu, mahdollisuudet moninkertaistuvat.

Lapsi tarvitsee ihmisen, johon hän voi luottaa ja joka kannustaa, ja johon lapsi voi kiintyä.

Jos jatkuva taloudellinen ahdinko tuottaa stressiä, vanhempien vuorovaikutus lapsen kanssa voi ohentua niin, että lapsi ei saa kehityskapasiteettia kunnolla käyttöönsä. Köyhyys tai jokin muu stressiä aiheuttava seikka kuten vaurastumisen tai suorittamisen paineet ulottuvat aivoihin asti. Seurauksena voi olla oppimisvaikeuksia, jotka saattavat myöhemmin osaltaan vaikeuttaa oman elämän rakentamista ja sysätä huono-osaisuuteen. Vuosikausia kestävä sosiaalistuminen pitkälle erikoistuneeseen yhteiskuntaan vaikeutuu, kun tulo- ja hoivaköyhyys liittyvät toisiinsa ja pitkittyvät.

On onnetonta, että yhteiskunnassa palvelut ovat ohentuneet samaan aikaan kun suoritustahdi työelämässä on kiihtynyt, tuloerot kasvaneet ja köyhyys lisääntynyt. Lastensuojelun näkökulmasta peruspalveluiden merkitys on erittäin suuri sekä ongelmien ehkäisyssä että puskurina umpikujaan joutumiselta. Heikosti toimivat peruspalvelut lisäävät lastensuojelun tarpeita. Monet palvelujärjestelmän muutokset – kuten lapsiperheiden kotiaavun resurssien siirtäminen vanhustenhuoltoon – ovat tapahtuneet samaan aikaan kuin eriarvoistuminen ja muut yhteiskunnalliset muutokset, finanssikriisi ja lamakaudet.

Lastensuojelu on räätälöityä eriarvoisuuden tasausta, ja siihen tarvitaan monipuolista palvelujärjestelmää, joka vastaa ihmisten erilaisiin tarpeisiin. Konkreettinen apu ja inhimillinen kohtaaminen ovat avainasemassa. Myös asiakkaiden aseman vahvistaminen on aivan keskeistä. Työmenetelmiä onkin kehitetty pitkäjänteisesti, mutta uudet menetelmät juurtuvat hitaasti jatkuvasti muuttuvassa toimintaympäristössä.

Lastensuojelulain mukaan kunnat vastaavat kasvuolojen yleisestä kehittämisestä. Valtion vastuuta lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannassa ja tietopohjan koordinaatiossa ei ole säädetty millekään viranomaiselle. Valtion ohjaus erityisesti lastensuojelun kehittämisessä on todettu voimattomaksi, mihin myös valtiontalouden tarkastusvirasto on kiinnittänyt huomiota. Lasten ja vanhempien oikeusturvan kannalta on välttämätöntä, että valtionhallinto määrittää lastensuojelua ohjaavat laatu-kriteerit.

Jotta lasten ja nuorten elinolojen ja myös lastensuojelun seuraaminen, arviointi ja kehittäminen

ovat mahdollisia, tarvitaan tietopohjaa ja käytäntöjä niin kansallisella kuin paikallisella tasolla. Kansallisten lasten ja nuorten hyvinvoinnin indikaattoreiden jatkokehittämisessä on tärkeää saada näkyviin myös vaikeimmassa asemassa olevien lasten tilanteet esimerkiksi syventävin erillistutkimuksin. Jatkokehittämisessä on hyvä suunnata huomiota myös siihen, miten seurannassa hyödynnetään lasten ja nuorten kokemustietoa. ●

”Lapsi tarvitsee ihmisen, johon hän voi luottaa ja joka kannustaa, ja johon lapsi voi kiintyä.”

8. Kohti lasten hyvinvoinnin kattavampaa seurantaa Suomessa

Miten lasten hyvinvoinnista hankitaan tietoa?

■ Lasten hyvinvointia voidaan arvioida monenlaisen tiedon ja tutkimuksen avulla. Tämän vuosikirjan aineisto perustuu säännöllisiin, otokseltaan riittävän suuriin, kansallisiin tilastollisiin seurantatietoihin. Mukana on sekä mitattua, objektiivista että lasten kokemuksiin perustuvaa eli subjektiivista tietoa. Tilastollinen seurantatieto on hyödyllistä pitkän aikavälin kehityksen arvioinnissa ja silloin, kun tietoa halutaan tiivistää päätöksenteon tueksi.

Myös muunlainen tiedonhankinta lasten hyvinvoinnista on tarpeen. Kaikkea ei voi tilastoida. Tarvitaan sekä laadullista että määrällistä tutkimusta. Tarvitaan erillistutkimuksia, jotka syventävät ymmärrystämme.²⁸ Erillistutkimuksia voidaan myös toistaa sopivin aikaväleihin. Hyödyllistä on myös kohorttitutkimus, jossa jonain vuonna syntyneiden lasten elämää seurataan pidemmän ajan. Koska tutkimustiedon valmistumisessa on usein pitkiä viiveitä, ammattilaisten on tarpeen myös hyödyntää lasten parissa tehtävästä työstä saatua nopeaa tietoa ja ns. heikkoja signaaleja.

Miksi lasten hyvinvoinnista tarvitaan tietoa?

■ Lasten hyvinvointitieto auttaa päätöksentekijöitä ja lasten hyvinvoinnin kanssa työtä tekeviä. Koko kansallisen lapsi-, perhe- ja nuorisopolitiikan sekä lasten ja perheiden palveluiden sekä muun tuen kehittämiseksi tehtävien päätösten tulisi perustua tietoon siitä, miten lapset ja nuoret voivat. Tähän eivät riitä yksittäisen hallinnonalan palvelujärjestelmän tuotoksia koskevat tilastot.

Myös esimerkiksi lastensuojelulaki ja terveydenhuoltolaki velvoittavat kuntia seuraamaan lasten ja nuorten hyvinvointia, siinä missä muidenkin kuntalaisten.

YK:n lapsen oikeuksien komitea pitää välttämättömänä lasten hyvinvoinnin kattavaa ja sää-

nönmukaista seurantaa. Komitea on useaan kertaan 1990-luvulta alkaen patistanut Suomen valtiota parempiin toimiin. Komitea on toivonut erityisesti lasten yhdenvertaisuuden seurantaa osana lasten kohtaaman syrjinnän vähentämistä. Seurannan pitäisi antaa tietoa siitä, miten eri-ikäiset lapset, tytöt ja pojat, vammaiset lapset sekä kansallisiin vähemmistöihin ja maahanmuuttajaryhmiin kuuluvat lapset voivat. Lisäksi haavoittuviin ryhmiin kuuluvien kuten lastensuojelun piirissä olevien lasten hyvinvoinnista tulisi tietää enemmän.

YK:n lapsen oikeuksien komitean kesällä 2011 Suomen valtiolle antamat lasten hyvinvoinnin seurannan suositukset:

- Komitea suosittelee Suomea edelleen vahvistamaan valmiuksiaan koota ja analysoida järjestelmällisesti koko maan kattavia tietoja kaikista alle 18-vuotiaista henkilöistä yleissopimuksen koko soveltamisalalta muun muassa iän, sukupuolen ja etnisen taustan mukaan.
- Komitea kehottaa Suomea vahvistamaan tilastointijärjestelmiä ja tilastojen analysointia vähemmistö- ja maahanmuuttajataustaisten sekä vammaisten lasten seurannassa, samoin romani- ja saamelaislasten, pakolaislasten sekä perheestään erossa olevien lasten osalta.
- Komitea suosittelee Suomea vahvistamaan väkivaltaa koskevaa tilastointia sekä lasten köyhyyttä koskevaa tilastointia ja tutkimustiedon arviointia toimenpiteiden tehostamiseksi.

Tämä vuosikirja ja sen taustaraportti pyrkivät vastaamaan sekä kuntien että valtion päättäjien ja palveluiden kehittäjien tiedontarpeisiin sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean suosituksiin.²⁹

Vuosikirja on ensimmäinen yritys kuvata kokonaisvaltaisesti, YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen antamien kriteerien valossa lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehitystä Suomessa. YK:n lapsen oikeuksien komitean suosituksiin vastaaminen kattavasti vaatii kuitenkin valtion päättäjien toimia lasten hyvinvoinnin seurannan menetelmien kohentamiseksi. Eri-ikäisten lasten hyvinvoinnista ei ole riittävästi kansallisia tilastollisia seurantatietoja. Eri vähem-

²⁸ Esimerkiksi Suomen Akatemian SKIDI-KIDS -tutkimusohjelmassa on viime vuosien aikana tehty lukuisia merkittäviä erillistutkimuksia, joissa on käytetty sekä tilastollista että laadullista tutkimusaineistoa.

²⁹ Tuula Aira, Riikka Hämylä, Lasse Kannas, Maria Kaisa Aula ja Raija Harju-Kivinen: *Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 4:2014. www.lapsiasia.fi/julkaisut

mistöihin kuuluvien lasten hyvinvointia olisi mahdollista eräin osin arvioida nykyisten tilastollisten seurantojen avulla, mutta tässä yhteydessä aika ja resurssit eivät siihen vielä riittäneet. Etenkin vammaisten lasten hyvinvoinnista seurantatietoa myös puuttuu. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten tai laajemmin lastensuojelun asiakkaana olevien lasten hyvinvointia ei myöskään seurata kansallisesti.

Tässä vuosikirjassa käytetyt lasten hyvinvoinnin indikaattorit perustuvat lähtökohdiltaan vuonna 2011 Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmässä (*Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit*) tehtyihin valintoihin. Indikaattoreita on tähän raporttiin jonkin verran täydennetty ja uudistettu. Indikaattoreiden kehitystyötä on kuitenkin tarpeen edelleen jatkaa. Tietopohjan kohentuminen toivon mukaan antaa mahdollisuuksia täydentää erityisesti lasten osallistumista ja vaikuttamista, tiedonhankintaa sekä lasten vapaa-aikaa ja harrastamista koskevia indikaattoreita. Nämä jäivät tässä vuosikirjassa tietopohjapuutteiden takia vajavaisiksi. Vapaa-aika, harrastaminen sekä osallisuus ovat myös hyvinvoinnin osa-alueita, joita lapset itse pitävät tärkeinä, perhe- ja kaverisuhteiden ohella.

Seuraavassa on esitelty tarkemmin lasten hyvinvoinnin tietopohjan puutteita ja esitetty toimenpidesuosituksia päättäjille.

Pienten lasten hyvinvoinnin seuranta tulee aloittaa

■ Yläkouluikäisten ja toisen asteen opiskelijoiden hyvinvointikokemuksia seurataan Suomessa kattavasti Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sekä kuntien yhteistyönä toteutetulla *Kouluterveyskyselyllä*. Sen sijaan alakouluikäisten, saati sitten alle kouluikäisten osalta vastaavaa tilastollista seurantatietoa ei ole olemassa. Tässä raportissa hyödynnettiin alakouluikäisiä koskevaa seurantatietoa *WHO-Koululaistutkimuksesta*, jossa vastaajina on myös 11-vuotiaita. Tämän tutkimuksen tietoja ei kuitenkaan voida analysoida kuntakohtaisesti kuten *Kouluterveyskyselyn*. Toisaalta sen etu on kansainvälinen vertailtavuus.

Kuudesluokkalaisia vastaajia on mukana myös lasten väkivaltakokemuksia kartoittavassa *Lapsiuhritutkimuksessa*. Alakouluikäisten lasten kokemuksista kertovaa tietoa saatiin mukaan myös Opetus-

ja kulttuuriministeriön teettämistä *Lasten Mediabarovetrista* sekä *Nuorten vapaa-aikatutkimuksesta*.

Alakouluikäisiltä samoin kuin heitä nuoremmilapsilta olisi täysin mahdollista kerätä kokemustietoa kansallisen hyvinvointiseurannan tueksi. Pienimmät lapset voisivat vastata kyselyihin yhdessä vanhempiensa kanssa. Ensi tilassa on välttämätöntä laajentaa *Kouluterveyskyselyä* niin, että sen avulla kerätään tietoja myös alakouluikäisiltä lapsilta. Nyt yläkoululaisilta saatuja arvioita esimerkiksi koetuista mielenterveysongelmista, ystävyysuhteista, vuorovaikutuksesta vanhempien kanssa tai koulussa osallistumisesta ei pystytty suhteuttamaan alakouluikäisten vastaaviin arvioihin.

Kouluterveyskyselyn laajentamisen lisäksi tulisi lastenneuvoloiden ja kouluterveydenhuollon määräraikaistarkastusten tiedot saada tutkimuskäyttöön. Tällä tavoin käytettävissä olisi esimerkiksi objektiivisesti mitattua tietoa lasten ylipainosta. Määräraikaistarkastuksissa kerättävien tietojen hyödyntämistä on tutkittu pilottialueilla Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) *Lasten ja nuorten terveysseuranta (LATE)* -hankkeessa. Lisäksi THL ylläpitää perusterveydenhuollon hoitoilmoitusrekisteriä (*AvoHILMO*). Sinne on rekisteröity tietoa lasten asiakaskäynneistä eri palveluntuottajilla, kuten neuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa. Nämä tiedot tulisi saada hyödynnettäväksi lasten hyvinvoinnin seurannassa.

Vähemmistöryhmät ja haavoittuvassa asemassa olevat lapset katveessa

■ YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa ehkäisemään ja poistamaan syrjintää minkään lasten omaan tai heidän vanhempiensa taustaan liittyvän syyn vuoksi. Syrjinnän ehkäisyn ja hyvinvointierojen kaventamisen tulisi perustua tietoon erityis- ja vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten tilanteesta.

Tässä raportissa erityisryhmien hyvinvointitietoa on vain hyvin rajallisesti, koska sitä on vaikeasti vammaisia lapsia on kaksi prosenttia oppilaista. Maahanmuuttajalasten hyvinvoinnin tila näyttäytyi odotettua myönteisempänä THL:n erillisselvityksessä, josta Lotta Haikkola kertoo artikkelissan. Tässä *EmoKids*-hankkeessa tuotetaan ehdotus mittareis-

ta, joilla maahanmuuttajataustaisten lasten hyvinvointia voitaisiin jatkossa kartoittaa. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten kokeman väkivallan ja kaltoinkohtelun yleisyydestä kertoo artikkelissaan Tanja Koivula. VAMLAS-säätiön toteuttamasta erillisselvityksestä julkaistaan tuloksia myöhemmin.

Lasten vähemmistö- ja erityisryhmiä, joiden hyvinvoinnista lisätietoa tarvitaan, ovat maahanmuuttajataustaisten sekä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten lisäksi ruotsinkieliseen vähemmistöön kuuluvat lapset, romani- ja saamelaislapset, kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset sekä sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret.

Parasta olisi kysyä vakiintuneissa laajoissa tilastollisissa seurannoissa lasten taustatietoja niin, että tuloksia voisi eritellä erityisryhmien mukaan. Esimerkiksi *Kouluterveyskyselyssä* vastaajien lukumäärä on niin iso, että myös erityisryhmien tavoittaminen riittävän suurina otoksina on mahdollista. Vastaajan kieliryhmän ja syntymaan mukaan tuloksia on jo mahdollista eritellä *WHO-Koululaistutkimuksesta* sekä THL:n *Kouluterveyskyselyn* uusimmista tuloksista. *WHO-Koululaistutkimuksesta* on taustatietoina kysytty myös pitkäaikaissairauksista ja vammoista sekä mahdollisesta asumisesta sijaiskodissa tai lastenkodissa. *Kouluterveyskyselyssä* kysytään jatkossa taustatietoja myös pitkäaikaissairaudesta ja vammaisuudesta.

Aika ja voimavarat eivät tämän vuosikirjan valmistelussa mahdollistaneet analysoinnin syventämistä erityisryhmien hyvinvointiin niiltä osin kuin tietoja mm. *WHO-Koululaistutkimuksessa* olisi saatavilla. Tämä on kuitenkin seuraava vaihe, johon työtä tulee jatkaa ja syventää. Noin kolmannes tämän vuosikirjan kansallisista indikaattoreista kyettäisiin erillisselvityksenä avattavissa osoittamaan maahanmuuttajataustaisten lasten hyvinvoinnin tilaa.

Kaikista vähemmistöryhmistä yleiset kyselyt eivät anna riittävän syvällistä hyvinvointitietoa. Tähän tarpeeseen tarvitaan kohdennettuja erillisselvityksiä. Säännönmukaisia erillisselvityksiä tarvittaisiin esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista lapsista sekä adoptiolapsista. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret kokevat tähänastisten selvitysten mukaan erityisen paljon syrjintää arjessaan, mikä puolestaan lisää mielenterveysongelmien riskiä.

Lastensuojelun tuen piirissä olevien lasten hyvinvointitietoa tarvitaan lisää

■ Suurin yksittäinen haavoittuvassa asemassa oleva lasten ryhmä on lastensuojelun tuen piirissä olevat lapset sekä kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset. Tietopohja on puutteellinen sekä lastensuojelun palveluiden että lastensuojelun piirissä olevien lasten hyvinvoinnin seurannan osalta.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaana on lähes 78 000 lasta. Tiedossa ei kuitenkaan ole, millaisia tukitoimenpiteitä he tai heidän perheensä saavat. Kaiken kaikkiaan lasten ja perheiden pahoinvointia ehkäisevien palveluiden käytöstä ja saatavuudesta tiedot ovat hajanaisia. Parhaillaan on työn alla THL:ssä kehitystyö huostaan otettujen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten syistä eli siitä, millä perusteella lapsen sijoitus on tehty. Ns. syytiedon rekisteröinti vaatii myös lainsäädännön muutoksia.

Lastensuojelun asiakkaana olevien sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten omia palvelukokemuksia ei seurata kyselyin. Palvelujen laadun kehittämiseksi lasten mielipiteitä on välttämätöntä ryhtyä kartoittamaan säännönmukaisesti. Seurannan tulee antaa tietoa myös lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen kokemuksista lastensuojelussa ja sijaishuollossa sekä lasten ja lastensuojelun ammattilaisten vuorovaikutuksen laadusta.

Palvelukokemusten lisäksi on tarpeen seurata kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten omaa hyvinvointia ja sen kehitystä. *Kouluterveyskyselyyn* tulisi lisätä kysymys lapsen perhemuodosta (mahdollinen asuminen sijaiskodissa tai lastensuojelulaitoksessa). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvoinnin tilaa voitaisiin lisäksi kartoittaa *WHO-Koululaistutkimuksen*, *Nuorten terveystapatutkimuksen* ja *Lapsiuhritutkimuksen* avulla. Tiedonkeruu koulussa ei kuitenkaan välttämättä ole huostaan otettujen lasten hyvinvointiseurannan kannalta riittävää. Tiedossa on, että sijaishuollossa olevien lasten oikeus perusopetukseen ei aina toteudu. Sen vuoksi myös muuta kartoitusta tarvitaan.

Tieto lasten vapaa-ajasta ja osallisuudesta on riittämätöntä

■ Kuudesta lasten hyvinvoinnin ulottuvuudesta *Perhe, vapaa-aika ja osallisuus* on tietopohjaltaan vajavaisin. Tämä on kuitenkin hyvinvoinnin osa-alue, jota lapset itse korostavat. Myös kansainvälisissä lasten hyvinvoinnin vertailuissa tämän alueen indikaattoreita on käytetty niukasti – vain perhesuhteiden sekä yhteisen ateriointin osalta.

Lasten vapaa-aika jäsentyy toimintaan perheen piirissä, median seurantaan ja ns. ”ruutu-aikaan” sekä ohjattuihin että ohjaamattomiin harrastuksiin ja toimintaan kavereiden kanssa. Tällä alueella osuvimpien indikaattoreiden määrittelyssä sekä säännönmukaisen seurantatutkimusten varmistamisessa on vielä paljon tekemistä.

Lasten vapaa-ajankäytöstä säännöllisesti toistettua seurantatutkimusta on niukasti. Lähinnä vain urheiluseuratoimintaan osallistumisesta on saatavilla pidemmän aikavälin trenditietoa *WHO-Koululaistutkimuksesta*. Sen sijaan yleistä ohjattuun harrastustoimintaan osallistumista ei ole säännönmukaisesti kartoitettu. Lasten osallistumisesta kulttuuriharrastuksiin on yksittäisiä kyselytuloksia sekä Tilastokeskuksen *Ajankäyttötutkimuksen* antamaa tietoa.

Lasten vapaa-ajan käytöstä ja harrastamisesta tulee jatkossa kerätä tietoa säännönmukaisesti, kattavasti ja riittävän suurella otoksella. *Kouluterveyskyselyyn* voitaisiin sisällyttää lasten harrastuksia ja muuta vapaa-ajan toimintaa koskevia kysymyksiä. Tilastokeskuksen *Ajankäyttötutkimuksessa* on kysymyksiä lasten ajankäytöstä kotona, median seurannasta ja mm. kulttuuritapahtumiin osallistumisesta. Myös tätä kyselyä olisi mahdollista hyödyntää, jos mukana olisi enemmän alle 18-vuotiaita vastaajia. Nyt lasten otos on pieni ja tutkimus toteutetaan harvakseltaan eli kymmenen vuoden välein.

Lasten yhteiskunnallista osallistumista sekä vaikuttamisen kokemuksia tulisi myös seurata säännönmukaisesti. Kahdeksaluokkalaisten yhteiskunnallisia tietoja ja kiinnostusta kartoittavaan kansainväliseen ICCS-kyselyyn osallistuminen tulisi vakiinnuttaa.³⁰ Myös OKM:n *Nuorisobarometrit* ovat mahdollinen tiedonlähde, mikäli aihetta seurataan säännöllisesti ja tuloksia raportoidaan erikseen 15–19-vuotiaiden osalta. Lasten median käytön seurannan kannalta oli-

si tarpeen päättää OKM:n *Lasten Mediabarometrin* säännöllisestä toteutuksesta ja vakiinnuttaa kysymysten muotoilut.

Tiedonsaannin jatkuvuus on turvattava

■ Lasten hyvinvointitiedon kattava seuraaminen edellyttää tiedon lähteenä olevien tilastojen ja tutkimusten toistettavuutta, pysyvyyttä ja osin myös tietojen saatavuuden parantamista. Suurin osa tämänkin vuosikirjan keskeisistä lasten hyvinvointitiedon lähteistä on vailla vakinaista rahoitusta. Hankerahoituksen tai muutoin epäsäännöllisen rahoituksen varassa ovat *Kouluterveyskysely*, *WHO-Koululaistutkimus*, *Lapsiuhritutkimus*, *Lasten Mediabarometri* sekä *Nuorten terveystapatutkimus*. *Lapsiuhritutkimuksen* ja *Mediabarometrin* tiedonkeruun jatkuvuudesta ei ole varmuutta. Myös varsinaisten tilastoviranomaisten kuten Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Tilastokeskuksen tiedontuotannossa on epävarmuuksia, koska niiden määrärahoja on leikattu.

Seurannan jatkuvuuden kannalta on myös oleellista, että tilastointitavat ja kysymysten muotoilut pysyvät mahdollisimman pitkään samoina. Näin taataan tietojen vertailukelpoisuus myös pidemmällä aikavälillä. Yksittäisillä kertaluonteisilla kyselyillä ei pystytä näkemään pitkän aikavälin suunnanmuutoksia. Toki mittareiden sisältöä tulee aika ajoin hallitusti tarkentaa hyvinvointikäsitteiden ja tilastointitapojen uudistuessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä Nuorisosiain neuvottelukunnassa on tehty kehitystyötä myös Nuorten hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämiseksi. Nämä 15–29-vuotiaiden hyvinvoinnin indikaattorit ovat luonteeltaan samantyyppisiä kuin nyt esitelty lasten indikaattorit. Jatkossa kehittäjä tulee tehdä edelleen tiiviissä yhteistyössä eri-ikäisten lasten ja nuorten kattavan hyvinvoinnin seurantakokonaisuuden kehittämiseksi.

Lasten hyvinvointiseuranta verkkoon

Lasten hyvinvoinnin tilasta olisi hyödyllistä koota kansallisten indikaattoreiden välittämä tieto raportoitavaksi neljän tai viiden vuoden välein. Valtiovallan eli eri ministeriöiden tulisi määritellä, kenen

vastuulla tiedon kokoaminen jatkossa on. Tärkeää on myös ottaa kantaa siihen, miten lasten hyvinvointi-indikaattoreiden kehitystyötä tästä raportista jatketaan. Haasteena kuitenkin on, ettei lasten hyvinvoinnin seurannan tietopohjan kehittäminen ole tätä nykyä selkeästi minkään ministeriön vastuulla. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on valmis keräämään ja raportoimaan tietoa, mikäli sille turvataan riittävät voimavarat tähän työhön.

Hyvinvointitiedon hyödyntäminen laajasti onnistuisi helpoimmin, jos lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden tarjoama tieto saatettaisiin verkossa tarjottavaan sähköiseen muotoon. Hyviä kotipesiä tiedolle olisivat sekä findikaattori.fi- että hyvinvointikompassi.fi-palvelut. Ruotsissa vastaava

lasten hyvinvointitieto on koottu lapsiasiavaltuutetun toimiston ylläpitämälle internetsivustolle (www.barnombudsmannen.se/max18).

Ruotsissa *Max-18* -verkkosivu tarjoaa mahdollisuuden lasten hyvinvoinnin tilan kuntakohtaiseen vertailuun. Tällainen olisi Suomessakin varsin pitkälle mahdollista, sillä *Kouluterveyskyselyn* tulokset sekä eräät Tilastokeskuksen ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämät tilastot voidaan eriyttää kuntakohtaisesti. Kaikkien indikaattoreiden osalta tämä ei kuitenkaan ole mahdollista. Verkkopohjaisen tiedon avulla kunnat voisivat kuitenkin saada parempia välineitä kunnan hyvinvointikertomuksen sekä lakisääteisten lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien tekemiseen ja arviointiin.

Lapsiasiavaltuutetun toimenpidesuosituksia lasten hyvinvoinnin seurannan kehittämiseksi

1. Valtion tulee vakinaistaa lasten hyvinvoinnin seurannan kannalta keskeisten seurantatutkimusten rahoitus ja säännöllinen toteutus. Nämä ovat etenkin *Kouluterveyskysely*, *WHO-Koululaistutkimus* sekä *Lapsiuhritutkimus*.

2. Lasten hyvinvoinnin indikaattoritiedon tulee olla verkossa kaikkien ulottuvilla. Tämä soveltuisi parhaiten Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tuotantoon.

3. Lasten hyvinvoinnista tulee raportoida säännöllisesti neljän, viiden vuoden välein. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on valmis tuottamaan katsauksen yhteisesti sovittujen kansallisten indikaattoreiden perusteella.

4. Kouluterveyskysely tulee laajentaa tuottamaan tietoa myös alakouluikäisten hyvinvoinnista.

5. Pienten lasten hyvinvoinnista ja vanhemmuuden tilasta neuvoloiden ja kouluterveydenhuollon määräraikaistarkastusten yhteydessä kerättävää tietoa tulee voida hyödyntää seurantatutkimuksessa.

6. Varmistetaan keskeisiin seurantatutkimuksiin taustatiedoiksi kieli, maahanmuuttajatausta, vammaisuus ja pitkäaikaissairaus niin, että niiden avulla voidaan seurata myös vähemmistöihin ja haavoittuviin ryhmiin kuuluvien lasten tilanteita. Käytössä olevan seurantatiedon perusteella tulee laatia arvio lasten hyvinvoinnista ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta.

7. Lastensuojelun asiakkaiden ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten palvelukemuksia tulee kartoittaa ja seurata säännönmukaisesti kyselytutkimuksin. Kouluterveyskyselyyn tulee taustatiedoksi lisätä perhemuoto niin, että kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista voidaan saada myös yleistä hyvinvointitietoa.

8. Lastensuojelupalveluissa tulee kirjata tieto lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen syystä sekä seurata, mitä palveluita avohuollon asiakkaat ovat saaneet.

9. Lasten vapaa-aikaa, median käyttöä sekä yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamista koskeva tiedonkeruu tulee vakiinnuttaa sekä tehdä riittävän suurin otoksin.

30 ks. <https://ktl.jyu.fi/iccs/iccs-lyhyesti>

9. Eriarvoistuva lapsuus

Kansainvälisessä vertailussa suomalaiset lapset menestyvät hyvin

■ Lasten hyvinvoinnin kansainväliset vertailut ovat viime vuosina lisääntyneet. UNICEF on julkaissut sekä vuonna 2007 että 2013 laajaan indikaattori-kokonaisuuteen perustuvan 29 kehittyneen maan vertailun.³¹ Suomi on sijoittunut molemmissa hyvin: vuonna 2007 kolmanneksi ja vuonna 2013 neljänneksi.

Molemmissa vertailuissa kärkeen sijoittui Hollanti. Pohjoismaista Norja, Islanti, Suomi ja Ruotsi sijoituivat vuoden 2013 vertailussa seuraaviksi. Vertailussa heikoimmin sijoituivat Romania, Latvia, Liettua, Yhdysvallat ja Kreikka.

Suomen lasten hyvinvoinnin vahvuuksia kansainvälisessä vertailussa ovat materiaallinen elintaso, pienten lasten terveys sekä koulutus. Köyhissä perheissä asuvien lasten osuus on Suomessa vertailun pienin. Vauvat ovat Suomessa maailman terveimpien joukossa. Lasten oppimistulokset koulussa ovat kansainvälisen vertailun parhaimmista.

Suomi sijoittuu UNICEFin vertailussa heikoimmin riskikäyttäytymisen ja terveystottumusten vertailussa. Alkoholinkäytössä ja tupakoinnissa suomalaiset lapset ja nuoret sijoittuvat vertailumaiden ”keskikastiin” (s. 62).³² Hedelmiä suomalaiset lapset

ja nuoret syövät vertailumaista kaikkein harvimmoin. Ylipainoisten lasten ja nuorten osuudessa Suomi sijoittui vertailun heikoimman kolmanneksen joukkoon. Suomalaiset lapset ja nuoret myös aterioivat perheensä kanssa kansainvälisesti vertaillen harvoin.

Lasten tapaturmien ja väkivaltaisten kuolemien vertailussa Suomi ei kuulu Euroopan maiden parhaimmista. Alle 18-vuotiaat tekevät Suomessa itsemurhia kansainvälisesti vertaillen erittäin paljon. Lasten väkivaltaisten surmien määrässä Suomi sijoittuu UNICEFin vertailun 29 maan joukossa heikoimpaan kolmannekseen.

Lasten kotona kokemasta väkivallasta muutoin kansainvälistä vertailutietoa on niukasti. Kuritusväkivallan yleisyys on Suomessa varsin lähellä Ruotsin tasoa. Useissa Euroopan maissa kuritusväkivalta ei kuitenkaan ole lainsäädännössä kiellettyä kuten Suomessa.

Suomalaiset lapset ja nuoret osallistuvat tappeleihin kansainvälisesti vertaillen erittäin harvoin. Koulukiusaamisen yleisyydessä Suomi on kansainvälistä ”keskikastia”. Erityisen paljon Suomessa on lasten raportoimaa ns. satunnaista kiusaamista. Toistuvasti kiusattujen osuus on kansainvälisesti vertaillen pieni.

Lasten itse arvioimaa ns. subjektiivista hyvinvointia arvioitiin UNICEFin vuoden 2013 raportissa erillään muista indikaattoreista. Lasten kokemustieto perustuu kansainväliseen *WHO-Koululaistutkimukseen*, jossa vastaajina ovat 11-, 13- ja 15-vuotiaat lapset ja nuoret. Hollanti sijoittui myös lasten itsensä arvioiman hyvinvoinnin vertailussa kärkeen. Suomi oli myös tässä vertailussa neljäs. Vertailussa Suomen vahvuutena oli lasten ja nuorten yleinen tyytyväisyys elämäänsä. Keskusteluyhteydet äitiin ja isään olivat myös varsin hyvät. Koulukavereita ei Suomessa UNICEF-vertailussa koettu erityisen avuliaksi. Tiedossa myös on, että koulusta paljon pitäviä lapsia on Suomessa vähän verrattuna muihin maihin.

31 Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview Innocenti Report Card 11, 2013 <http://www.unicef-irc.org/publications/683>; (aiempi vertailu Innocenti Report Card 7, 2007). Uusimmassa vertailussa oli mukana 26 indikaattoria seuraavilta ulottuvuuksilta: materiaallinen hyvinvointi, terveys ja turvallisuus, koulutus, käyttäytyminen ja riskit sekä asuminen ja ympäristö. Vuoden 2007 vertailussa ulottuvuuksia oli enemmän. Edellisten lisäksi indikaattoreita oli tuolloin ulottuvuuksilta perhe ja ystävyssuhteet sekä lasten subjektiivinen hyvinvointi. Kansainvälisesti vertailtavaa säännönmukaista ja luotettavaa tilastotietoa on rajallisesti. Tilastojen valmistamisessa on myös usein pitkiä viiveitä.

32 UNICEF-raportissa alkoholin ja tupakoinnin osalta tilastot antavat todellisuutta huonomman kuvan Suomen sijoituksesta, koska Suomen aineistossa ei ole mukana 11-vuotiaita vastaajia, joita kuitenkin muiden maiden kyselytuloksissa on.

Sadasta yläkoululaisesta...

... 39 ei juurikaan pidä koulusta (15 v.)

... kymmenen saa erityistä tukea opinnoilleen (7.-9. lk)

... yhdeksän ei jatka opintojaan heti peruskoulun jälkeen (9. lk)

... neljä näkee vanhempansa humalassa viikoittain (9. lk)

... 14 kokee seksuaalista väkivaltaa joskus tai toistuvasti (8.-9. lk)

... 78 ei syö hedelmiä päivittäin (15 v.)

... 13 tupakoi päivittäin (8.-9. lk)

... neljä ei saa vanhemmiltaan apua koulutyöhönsä (15 v.)

... kahdeksalla ei ole läheistä ystävää (8.-9. lk)

... 60 ei aterioi perheensä kanssa koulupäivisin (15 v.)

... 11 on tyytymättömiä elämänsä (15 v.)

... kymmenen kokee usein henkistä väkivaltaa kotona (9. lk)

... 86 ei liiku tuntia päivässä (15 v.)

... 12 juo itsensä tosi humalaan vähintään kerran kuussa (8.-9. lk)

... 11 lukee heikosti (15 v.)

... seitsemän joutuu koulukiusatuksi vähintään kerran viikossa (8.-9. lk)

... kahdeksan ei pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa asioistaan (8.-9. lk)

... 13 kokee keskivaikeaa tai vaikeaa masentuneisuutta (8.-9. lk)

... kolme joutuu usein vanhemman fyysisen kuritusväkivallan uhriksi (9. lk)

... 20 on ylipainoisia (16 v.)

... yhdeksän on kokeillut huumeita (8.-9. lk)

Lasten ja perheiden saaman tuen vertailu kansainvälisesti ei ole yksinkertaista, koska palveluiden sisältö vaihtelee paljon. Suomessa alle kouluikäisistä osallistuu varhaiskasvatuksen palveluihin pienempi osa kuin useissa muissa maissa. Lastensuojelupalveluissa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten osuus on kansainvälisesti vertaillen korkeahko.

Perherakenteiden kansainvälisestä vertailusta voidaan todeta, että yksinhuoltajaperheissä asuvia lapsia on Suomessa suhteellisen paljon.

UNICEFin (2013) kansainvälinen vertailu osoittaa, että kansantuotteen korkea taso ei yksistään selitä lasten hyvinvointia. Sekä vertailun kärjessä että häntäpäässä on korkean BKT-tason maita. Lasten itse arvioiman eli subjektiivisen hyvinvoinnin kärkeen joukkoihin nousevat Kreikka ja Espanja, jotka vaikkapa materiaalsen hyvinvoinnin ulottuvuudella menestyvät heikosti. Hollanti, Suomi ja Islanti ovat kaikki korkean tulotason maita, joilla ei ole eroa lasten subjektiivisen hyvinvoinnin sekä muilla indikaattoreilla tehdyn arvioin kesken.

Merkittävimäksi lasten itse arvioiman hyvinvoinnin kokemukseen vaikuttavaksi tekijäksi on kansainvälisissä vertailuissa arvioitu lasten perhe- ja kaverisuhteet. Hyvät perhe- ja kaverisuhteet ovat vahvuus, joka tukee lapsen hyvinvointia myös taloudellisesti haasteisissa oloissa.

Elämänsä tyytyväisen enemmistön varjossa yhä vakavampia ongelmia

Yleisvaikutelma lasten ja nuorten hyvinvoinnista hämmästyttää ja herättää monia kysymyksiä. Samaan aikaan kun jopa 90 prosenttia lapsista ja nuorisesta Suomessa vaikuttaa sangen tyytyväiseltä elämänsä ja sijoittuu onnellisimpien joukkoon myös maailman mitassa, osalla lapsista vakavat ongelmat kärjistyvät. Lapsuus ja nuoruus eriarvoistuvat. Kehityksen oikaiseminen vaatii lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ja tuen toimintamallien rohkeaa uudistamista. Taloudellisen eriarvoisuuden ohella on lievitettävä lasten huolenpidon sekä lasten ja aikuisten vuorovaikutuksen ja kohtaamisen vajeita.

Suomalaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnin kokonaiskuva näyttää valoisalta. Kaikilla tässä selvityksessä kartoitetuilla hyvinvoinnin ulottuvuuksilla

ja käytetyillä mittareilla lasten ja nuorten suuren enemmistön tilanne on hyvä. Noin yhdeksän lasta kymmenestä on tyytyväinen elämäänsä, heillä on ystäviä ja harrastuksia, he pystyvät keskustelemaan vanhempiensa kanssa ja kokevat vanhempien tukevan koulunkäyntiään. Lasten kasvuympäristö on aiempaa turvallisempi.

Monilla ulottuvuuksilla kehitys on myös mennyt 2000-luvulla hyvään suuntaan, vaikka parantamisen varaa vielä onkin. Lasten ja nuorten kuolemat tapaturmissa ja liikenneonnettomuuksissa ovat vähentyneet. Väkivaltaa käytetään kotikasvatuksessa aiempaa harvemmin. Keskusteluvaikeuksista vanhempien kanssa kertovien määrä on vähentynyt. Koulun osallistumiskulttuuri ja työilmapiiri ovat kohentuneet. Aiempaa useampi yläkoululainen pitää koulusta. Nuorten tupakointi ja alkoholinkäyttö sekä teiniraskaudet ovat vähentyneet. Pienituloisiin perheisiin kuuluvien lasten määrän kasvu on viime vuosina taittunut.

Pienellä osalla ongelmat jatkuvat ja kärjistyvät

Hyvinvointi kuitenkin eriarvoistuu ja lapsuus erilaistuu. Samalla kun enemmistö lapsista voi Suomessa hyvin, pienellä osalla ongelmat jatkuvat ja kärjistyvät. Pieni ja joiltakin osin kasvava joukko lapsista ja nuorista kohtaa epäsuotuisia tilanteita sekä kuormittavia elinoloja. Mittarista riippuen pahoinvointia tai hyvinvoinnin uhkia kohtaavien lasten osuus vaihtelee karkeasti arvioituna muutamista prosenteista 10–15 prosenttiin.

Vanhempien toistuvaa fyysistä väkivaltaa on elämänsä aikana kokenut 1–3 prosenttia kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisista ja toistuvaa henkistä väkivaltaa 3–13 prosenttia.³³ Samanikäisistä lapsista 1–4 prosenttia näkee vanhempansa vähintään kerran viikossa humalassa. Kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisien perheissä 13–16 prosentissa käytettiin vuonna 2013 alkoholia kahdesta neljään kertaa viikossa tai melkein joka päivä, mikä on hieman vähemmän kuin vuonna 2008. Kahdeksan prosenttia yläkouluikäisistä ei pysty juuri keskustelemaan vanhempiensa kanssa asioistaan.

³³ Osuudet ovat Lapsiuhritutkimuksessa erikseen tytöille, pojille sekä 6.- ja 9.-luokkalaisille.

Yläkouluikäisten tyttöjen ja poikien mielenterveys vaatii parempaa tukea ja huomiota. Lähes viidennes yläkouluikäisistä tytöistä kokee itsensä masentuneeksi. Osuus on ollut kasvava 2000-luvulla. Teini-ikäisten, etenkin tyttöjen, joutuminen sairaalahoitoon itsensä vahingoittamisen vuoksi on pitkällä aikavälillä lisääntynyt. Alle 18-vuotiaiden, etenkin poikien, kuolemansyynä itsemurha on Suomessa OECD-maiden yleisimpiä. Vuonna 2012 itsemurhaan päätyi neljäkymmentä 15–19-vuotiaasta poikaa ja neljätoista tyttöä. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuoden 2011 suosituksissa edellyttänyt Suomen valtiolta toimia korkean itsemurhakuolleisuuden ja masennuksen ehkäisemiseksi.

Vaikka ystävyyssuhteissa on myönteistä kehitystä, ilmoittaa edelleen kahdeksan prosenttia yläkouluikäisistä olevansa vailla läheistä ystävää. Yläkouluikäisistä tai vanhemmista tytöistä noin 20–30 prosenttia on kokenut seksuaalista väkivaltaa.

Yhdeksän prosenttia lapsista eli vuonna 2012 pienituloisissa perheissä. Kolme prosenttia lapsista eli perheessä, jonka varallisuudessa on suuria vajeita. Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavissa perheissä on elänyt 2000-luvun aikana 0,9–1,4 prosenttia lapsista. Lapsiperheiden yleisen taloudellisen tuen, lapsilisän, reaaliarvo on laskenut 2000-luvulla.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmän puutteista kertoo yli 13-vuotiaiden lasten huostaanottojen ja toistuvien sijoitusten kasvu etenkin 2000-luvulla. Arkista tukea perheiden elämän kriiseissä sekä vammaisen tai pitkäaikaissairaana lapsen hoidossa on aiempaa vähemmän, koska lapsiperheiden kotiavun saatavuus on romahtanut 1990-luvun alkuun verrattuna. Tämä on hälyttävää, koska pitkäaikaissairaata ja vammaiset lapset ovat keskimääräistä alttiimpia kovakouraiselle kasvatukselle ja väkivallalle vanhempien uupumuksen ja rasituksen takia.

Sekä taloudellista että huolenpidon eriarvoisuutta tulee vähentää

■ Lapset ja perheet elävät yhä vahvemmin keskellä kulutuskulttuuria. Taloudellinen eriarvoisuus näkyy lasten ja nuorten arjessa. Puhelimet, vaatteet ja vapaa-ajan viettotavat määrittävät perheen taloudellisista mahdollisuuksista. Osalla lapsista rahaa on entistä enemmän. Noin joka kymmenes lapsi elää kuitenkin

oloissa, joissa perheen köyhyys on kouriintuntuva ja rajaa vapaa-ajanviettoa sekä toimintaa kaveripiirissä. Ikätovereista poikkeava kulutuskäyttäytyminen voi johtaa jopa syrjintään ja ryhmästä pois sulkemiseen. Köyhyys koskettaa etenkin yksinhuoltajia sekä monilapsisia perheitä. Harrastusten ja joukkoliikenteen maksut sekä vaikkapa kirjastopalvelujen etäännyminen haittaavat pienituloisten perheiden lasten arkea.

Pienituloiset perheet eivät muodosta yhtenäistä ryhmää. Osa pienituloisista perheistä selviää toisia paremmin sosiaalisen verkostonsa avulla. Vanhempien hyvät vuorovaikutustaidot, kyky lasten kohtaamiseen sekä huolenpito lapsista ovat vahvuuksia, jotka tukevat lapsia myös heikoissa taloudellisissa oloissa.

Pelkät aineellisen hyvinvoinnin puutteet eivät siis vielä merkitse vääjäämätöntä uhkaa lapsen hyvinvoinnille, kasvulle ja kehitykselle. Erityisen riskialttiiksi tiedetään perheen aineellisen köyhyyden sekä lasten huolenpidon ja kohtaamisen vajeiden eli hoivaköyhyyden yhteen kietoutuminen. Sosiaalisten verkostojen puute, heikot perheen sisäiset vuorovaikutustaidot sekä lasten huolenpidon vaje kärjistävät aineellisen köyhyyden vaikutuksia. Työtömyys ja rahahuolet yhdessä terveysongelmien tai parisuhdekriisien kanssa voivat kuluttaa vanhemman voimavarat loppuun. Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneissa perheissä lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle on kymmenen kertaa yleisempää kuin muissa lapsiperheissä.

Lasten huolenpidon vajeet sekä lasten ja vanhempien vuorovaikutusongelmat eivät nekään liity vain taloudellisiin olosuhteisiin. Myös liian vahvasti työelämään orientoituneiden vanhempien perheessä, jossa sosiaaliset verkostot puuttuvat, lapset voivat jäädä vaille kannattelevia ihmissuhteita. Kuritusväkivallan käyttö kasvatuksessa ei Suomessa riipu myöskään vanhempien koulutuksesta tai sosiaalisesta taustasta. Se on yhä useammin seurausta vanhempien stressistä ja väsymyksestä, jota voi esiintyä köyhissä kuin hyvin toimeentulevissakin perheissä. Lasten ja perheiden hyvinvointieroja selvittäneessä THL:n kartoituksessa vanhempien sosiaalinen asema ei selittänyt lasten ja nuorten mielenterveysongelmia (Kaikkonen ym. 2012).

Huolenaiheita hyvien oppimistulosten taustalla

■ Koulussa oppimistulokset ovat keskimäärin olleet Suomessa hyviä. Huonon lukutaidon omaavien poikien osuus on kuitenkin kasvanut hälyttävästi 2000-luvulla 11 prosentista 18 prosenttiin. Tytöistä huonosti lukevia oli vuonna 2012 viisi prosenttia. Lähes joka kymmenes yhdeksäluokkainen ei jatka tutkintotavoitteista opiskelua heti peruskoulun päätyttyä. Ilman päättötodistusta peruskoulusta eroavien määrä on pysynyt pienenä eli 0,3 prosentissa ikäluokasta.

Yläkoulussa koulukiusaamista ei ole saatu vähennettyä. Vähintään viikoittaista kiusaamista kokee sitkeästi noin seitsemän prosenttia kahdeksan- ja yhdeksäluokkalaista. Enemmistö kiusaamista kokeneista arvioi, että aikuiset eivät ole mitenkään puuttuneet asiaan. Mitä ylemmälle luokka-asteelle mennään, sitä suuremmaksi kasvaa niiden oppilaiden osuus, jotka eivät koe saavansa vanhemmilta tukea koulutyöhönsä. Yläkoulussa osuus on noin 15 prosenttia. Kiusaamisen yleisyydestä alakoulussa ei ole vastaavaa tietoa.

Vaikka koulun osallistumiskulttuuri sekä opettaja-oppilas -suhteet ovat yläkoulussa kohentuneet, parantamisen varaa riittää. Yläkoululaisista 42 prosenttia oli vuonna 2013 sitä mieltä, että heidän mielipiteitään ei huomioida koulutyön kehittämisessä. Yli puolet yläkouluikäisistä myös kokee edelleen, ettei opettaja ole kiinnostunut heidän kuulumisistaan. Alakoulusta vastaavia tietoja ei ole saatavissa.

Yläkoululaiset pitävät koulusta hieman enemmän kuin aikaisemmin. Silti edelleen noin 40 prosenttia 15-vuotiaista suhtautuu koulunkäyntiin kielteisesti. Pojat ovat tyttöjä kriittisempiä koulua kohtaan. Kriittisyys kasvaa iän mukana. Kuudesluokkalaiset suhtautuvat koulunkäyntiin myönteisemmin kuin yläkouluikäiset.

Koulun opetusryhmien keskikoko on 2000-luvulla pienentynyt. Vuonna 2013 alakoulussa kuitenkin edelleen 12 prosenttia oppilaista kävi koulua yli 25 oppilaan opetusryhmissä. Eniten ylisuuria ryhmiä oli viidensillä ja kuudensilla luokilla. Yläkouluissa opetusryhmät ovat pienempiä kuin alakouluissa.

Koulussa erityistä tukea saavien oppilaiden määrän pitkään jatkunut kasvu taittui vuonna 2012. Samalla kevyempää tukea saavien oppilaiden määrä kuitenkin lisääntyi. Erityistä tukea tarvitsevista op-

pilaista entistä suurempi osa opiskelee kokonaan (40 %) tai osittain (19 %) yleisopetuksen ryhmissä. Kaikkien lasten yhteinen koulu on tärkeä ja hyvä tavoite, jota suureet ryhmäkoot ja tuen puute kuitenkin haittaavat. Tuki on myös alueellisesti epätaisaista eli lasten yhdenvertainen kohtelu ei toteudu.

Vaikeasti vammaisia tai sairaita oppilaita on lapsista kaksi prosenttia. Kokonaan erityiskouluissa opiskeli noin yksi prosentti oppilaista. Erityiskoulussa opiskeli vuonna 2000 vielä kaksi prosenttia oppilaista.

Tyttöjen ja poikien terveystottumukset alkavat perheestä

■ Lasten ja nuorten terveystottumukset kehittyvät perheessä. Lapset ottavat mallia vanhempien tavoista liikkua, syödä sekä käyttää päihteitä tai tupakoida. Sekä huonot että hyvät kehityskulut lasten terveystottumuksissa ja riskikäyttäytymisessä heijastelevat samalla vanhempien elämäntapamuutoksia. Iän myötä toki kaveripiirin vaikutus kasvaa. Jonkin verran terveystottumuksissa on eroja tyttöjen ja poikien välillä. Muista tutkimuksista on tietoa siitä, että terveystottumukset seuraavat perheen vanhempien sosiaalista asemaa: hyvin koulutettujen vanhempien lapset syövät terveellisemmin ja liikkuvat enemmän kuin heikommin koulutettujen vanhempien lapset. Terveysterot alkavat kasvaa jo varhaislapsuudessa.³⁴

Entistä suurempi osa lapsista ja nuorista on ylipainoisia. 12-vuotiaista pojista joka neljäs on ylipainoinen, mikä on kolme kertaa suurempi osuus kuin 1970-luvun lopulla. Myös tyttöjen ylipainoisuus on lisääntynyt mutta vähemmän kuin poikien. 12-vuotiaista tytöistä joka kuudes oli ylipainoinen. Ammattikouluissa opiskelevat ovat lukiolaisia useammin ylipainoisia.

Perheen yhteinen ateriointi on koulupäivinä työllä epätodennäköisempää kuin pojilla. Esimerkiksi 13-vuotiaista tytöistä 44 prosenttia syö yleensä koulupäivinä yhteisen aterian perheen kanssa, kun pojista näin arvioi yli puolet. Viikonloppuna aterioidaan useammin yhdessä ja tyttöjen ja poikien väliset erot tasoittuvat.

³⁴ Kaikkonen, Mäki ym.: Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot. THL raportti 16/2012. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085158>. Perheiden sosiaaliryhmän kuvaajana käytettiin tutkimuksessa äidin koulutusta.

Hedelmiä suomalaiset lapset ja nuoret syövät harvoin. Vain kolmannes 11-vuotiaista ja viidennes 15-vuotiaista syö hedelmiä päivittäin. Tytöt syövät hedelmiä yleisemmin kuin pojat, mutta pojat liikkuvat tyttöjä aktiivisemmin.

Sekä tytöt että pojat liikkuvat kuitenkin vähän verrattuna liikuntasuositukseen. Vain runsas kolmannes 11-vuotiaista pojista ja neljännes tytöistä liikkui tunnin päivässä vuonna 2010. Liikuntaaktiivisuus vähenee tästä voimakkaasti iän myötä.

Nuorten tupakointi ja humalajuominen ovat vähentyneet 2000-luvun aikana. Samalla sukupuolten väliset erot ovat tasoittuneet. Humalajuomisessa ei ole enää juurikaan eroa sukupuolten välillä, mutta päivittäin tupakoivien sekä huumeita kokeilleiden poikien osuus on yhä jonkin verran suurempi kuin tyttöjen.

Tupakoinnissa, humalajuomisessa sekä huume-kokeiluissa sen sijaan on suuria eroja lukiota ja ammattikoulua käyvien nuorten välillä. THL:n selvitysten perusteella erot heijastavat myös nuorten vanhempien elämäntapavalintoja. Lukiolaisista vain kahdeksan prosenttia mutta ammattikoululaisista 36 prosenttia ilmoitti vuonna 2013 tupakoivansa päivittäin. Tosihumalaan oli viimeisen kuukauden aikana juonut itsensä 20 prosenttia lukiolaisista mutta 35 prosenttia ammattikoululaisista. Huumeita oli kokeillut ammattikoululaisista 21 ja lukiolaisista 13 prosenttia.

Pojat kokevat enemmän väkivaltaa vapaa-aikana, tytöt kodin piirissä

■ Toistuvasti rikkeitä itse tehneiden yläkouluikäisten osuus on 2010-luvun lopulla kasvanut.³⁵ Yksittäisistä rikkeistä kasvua on lähinnä omaisuuden vahingoittamisessa. Sakkorangaistuksia saaneiden nuorten määrä on myös kasvanut mutta vakavia rikoksia nuoret tekevät aiempaa vähemmän.

Väkivaltakokemukset, sairaalahoitoon johtaneet tapaturmat, tappeluun osallistuminen sekä sakkorangaistukset ja muut rikosseuraamukset ovat pojilla tyypillisempiä kuin tytöillä. Noin puolet 11-vuotiaista pojista on osallistunut yhteen tappeleluun vuoden aikana kun tytöillä vastaava osuus on

12 prosenttia. Toistuvasti tappeluihin osallistuvia poikia ja tyttöjä on kuitenkin vähän.

Vaikka pojat ovat joutuneet tyttöjä tyypillisemmin ylipäättään väkivallan kohteeksi, raportoivat tytöt seksuaalisesta väkivallasta yleisemmin kuin pojat. On hätkähdyttävää, että joka viides peruskoulun viimeisiä vuosiluokkia käyvä tyttö kertoo seksuaalisen väkivallan kokemuksista. Ammattiin opiskelevilla tytöillä vastaava osuus oli peräti kolmannes. Pojista puolestaan 6–11 prosenttia raportoi seksuaalisesta väkivallasta.

Kodin piirissä tytöt kokevat enemmän sekä fyysistä että henkistä väkivaltaa kuin pojat. Yhdeksäsluokkalaisista tytöistä peräti joka toinen kertoi vuonna 2013 vanhemman kohdistaneen heihin vähintään joskus elämän aikana henkistä väkivaltaa. Pojista näin arvioi kolmannes. Fyysistä kuritusväkivaltaa on kokenut ainakin joskus elämänsä aikana vajaa neljännes tytöistä ja pojista joka kuudes. Tyttöillä on myös keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa hieman yleisemmin kuin pojilla. Yläkouluikäisistä tytöistä 10 prosenttia ei pysty keskustelemaan juuri koskaan vanhempiensa kanssa pojilla vastaava osuus on seitsemän prosenttia.

Vaikuttaminen, osallisuus ja harrastukset lasten ja nuorten arjessa

■ Lapsilla on oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi sekä kotona, koulussa, vapaa-aikana että erilaisissa palveluissa ja yhteiskunnassa laajemmin. Lasten osallistumista ja vaikuttamista koskevaa tietoa kerätään säännönmukaisesti kovin vähän. Siksi tätä hyvinvoinnin ulottuvuutta ei voitu kuvata niin perusteellisesti kuin olisi tarpeen ja toivottavaa.

Tietoa osallistumisesta ja osallisuuden kokemuksesta on eniten yläkoulusta ja kodin piiristä. Suurimmalla osalla lapsista on hyvä keskusteluyhteys vanhempiinsa, vaikka esimerkiksi ateriointi perheen kesken ei ole kovin yleistä. Maahanmuuttajalapsen ja -nuoret kertovat perheestä erityisenä voimavaran.

Lasten osallistumisesta alakoulussa ei ole kansallista seurantatietoa. Yläkouluikäisten kokemukset osallisuudesta koulun piirissä ovat kohentuneet, vaikka parantamiseen varaa edelleen on runsaasti. Näin on siitä huolimatta, että yläkouluissa oppilaskunnat ovat toimineet jo pitkään, ja opetusryhmien

koko on kohtuullinen eli keskimäärin 16 oppilasta. Oma vaikutuksensa nuorten kokemukseen on todennäköisesti yläkoulun aineenopettajajärjestelmällä.

Muista palveluista, kuten lastensuojelun ja sijais-huollon piiristä, ei ole käytössä lainkaan kansallista seurantatietoa lasten ja nuorten osallistumisesta tai osallisuuden kokemuksista. Tiedossa on että erityistä tukea koulussa saavien lasten mielipiteiden selvittäminen tukipäätöksissä toteutuu puutteellisesti.³⁶ Yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen yläkouluikäiset kokevat voivansa vaikuttaa internet- ja ystävöverkostojen sekä koulun oppilaskunnan kautta. Yläkoulun kahdeksaluokkalaiset nuoret asettivat nämä vaikuttamiskeinot etusijalle vuonna 2009 tehdyssä arvioinnissa. Esille tuotiin myös omien elämäntapojen ja kulutusvalintojen vaikuttavuutta. Sen sijaan tarkoituksellinen sääntöjen rikominen vaikuttamiskeinona sai vähän kannatusta.

Kansainvälisestä vertailua nuorten osallistumisesta on tehty ICCS-tutkimuksessa viimeksi vuonna 2009.³⁷ Sen mukaan suomalaisten nuorten tietämys yhteiskunnasta on eurooppalaisella huipputasolla, mutta kiinnostuksessa yhteiskunnallisia asioita kohtaan suomalaiset nuoret sijoittuivat jälkijoukkoon.

Nuorisobarometrin (2013) 15–19-vuotiaista vastaajista 22 prosenttia ilmoitti pyrkineensä vaikuttamaan itselleen tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin. Poliittisessa toiminnassa oli ollut mukana viisi prosenttia. Osuudet ovat pienempiä kuin 20–29-vuotiailla.

Yli puolet 10–17-vuotiaista kuuluu johonkin järjestöön, seuraan tai kerhoon. Yhteiskunnallisiin järjestöihin suomalaiset lapset ja nuoret osallistuivat selvästi vähemmän kuin vertailumaissa. Kolmannes 10–12-vuotiaista lukee painettuja tai verkossa olevia sanomalehtiä lähes päivittäin.

Lasten harrastamisesta ei ole vielä säännönmukaista seurantatietoa. Yli 80 prosenttia lapsista ja nuorista kertoi vuonna 2012 itsellään olevan jonkin harrastuksen. Yleisintä on lasten ja nuorten kuuluminen urheiluseuraan, mutta aktiivisuus vähenee nopeasti iän myötä. Muusta seuratoiminnasta sekä kulttuuriharrastuksista säännöllistä seurantatietoa

ei ole. Vuoden 2009 ICCS-arvioinnissa 30 prosenttia kahdeksaluokkalaisista osallistui vapaa-aikanaan säännöllisesti johonkin kulttuuri- tai taide-toimintaan. Melkein kaikille lapsille luetaan kirjoja tai he itse lukevat. Lukemisharrastuksen määrä on kuitenkin vähentynyt.

Terveistä vauvoista pahoinvoiviin nuoriin?

■ Suomalaiset vauvat kuuluvat maailman terveimpien joukkoon. Imeväis- ja lapsikuolleisuus on viime vuosikymmenien aikana vähentynyt. Pienten eli alle 3-vuotiaiden lasten perheissä toimeentulo-ongelmat ovat hieman yleisempiä kuin muiden lasten perheissä. Sekä kuolemaan että sairaalahoitoon johtavia tapaturmia ja liikenneonnettomuuksia sattuu pienille lapsille vähemmän kuin teini-ikäisille eli yli 13-vuotiaille. Nuorten tapaturmien sekä itsemurhien ehkäisy vaatii erityisiä toimia.

Alakouluikäisten koetusta hyvinvoinnista tietoa on niukasti.³⁸ Saatavilla olevan tiedon perusteella alaluokilta yläluokille siirryttäessä elämään tyytyväisyys etenkin tytöillä heikentyy ja suhtautuminen koulunkäyntiin muuttuu kriittisemmäksi. Liikuntaaktiivisuus suorastaan romahtaa. Yhteinen ateriointi perheen kanssa harvinaistuu. Samoin luottamus vanhemmilta saatavaan tukeen koulutyössä vähenee.

Tulokset vaativat miettimään, miten kehittää yläkoulun oppimisympäristöä, oppilaiden osallistumista siellä, nuorten hyvinvoinnin yleistä tukea sekä kodin ja koulun yhteistyötä.

Nuorten oireilu ja elämänhallinnan ongelmat näkyvät myös lastensuojelussa. Yli 13-vuotiaiden lasten huostaanotot ovat 2000-luvulla lisääntyneet ikäluokkaan suhteutettuna kaksinkertaisiksi. Erityisen paljon on kasvanut huostaan otettujen 16–17-vuotiaiden lasten osuus. Tästä ikäluokasta huostaan otettuja on peräti kolme prosenttia kun kaikista alle 18-vuotiaista lapsista huostaan otettu- ja on noin yksi prosentti. 16–17-vuotiaista nuoris- ta myös lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 2012 selvästi suurempi osuus kuin nuoremmista ikäluokista.

³⁵ Rikkeitä ovat tässä julkisen omaisuuden vahingoittaminen, varastaminen, jonkun pahoinpitely sekä törherrykset julkiselle paikalle.

³⁶ Lähde: Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvitys kolmiportaaisen tuen toimeenpanosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:2.

³⁷ International Civic and Citizenship Education Study (ICCS).

³⁸ Alakouluikäisten terveydestä ja koetusta hyvinvoinnista ei ole kansallista, säännönmukaista seurantaa. Yläkouluikäisistä tietoa on runsaasti kiitos *Kouluterveyskyselyn*. Alakouluikäisten hyvinvointitiedon lähteenä on tässä raportissa on hyödynnetty *WHO-Koululaistutkimusta*, jossa on mukana myös 5.-luokkalaisia vastaajia.

Lisäksi vuoden 2002 jälkeen 13–17-vuotiaiden toistuvasti sijoitettujen osuus on kasvanut nopeasti, kun tätä nuoremmilla siirtymät kotoa sijaishuoltoon ja takaisin ovat vähentyneet. Samoin yli kuusi kuukautta laitoshuollossa olleiden 13–17-vuotiaiden osuudet ovat kasvaneet voimakkaasti 20 vuodessa. Alle 13-vuotiailla vastaavaa kasvua ei ole havaittavissa.

Kehitys osoittaa, että peruspalveluissa ei ole kyetty antamaan tarpeeksi tukea teini-ikäisille ja peruskoulun päättäneille nuorille eikä heidän vanhemmilleen. Tukea ei ole myöskään tarjolla riittävästi jo aikaisemmassa vaiheessa lasten, nuorten ja vanhempien pahoinvointiin tai kotikasvatuksen pulmiin.

Huostaanottojen lisääntyminen kertoo palvelujärjestelmän puutteista

■ Etenkin nuorten huostaanottojen määrä on siis lisääntynyt samaan aikaan kun lasten suuren enemmistön yleisessä hyvinvoinnissa kehityksen suunta on myönteinen. Ristiriitaiset kehityskulut kertovat lasten ja nuorten hyvinvoinnin eriarvoistumisesta ja pahoinvoinnin kasautumisesta, mutta samalla myös palvelujärjestelmän puutteista.

Mikä teini-ikäisten huostaanottojen lisääntymistä selittää? Usein lasten pahoinvoinnissa on kyse siitä, etteivät heidän vanhempansa ole saaneet ajoissa tukea omiin mielenterveyden, uupumuksen ja päihteiden käytön ongelmiinsa tai parisuhteen kriiseihin. Kyse voi olla myös siitä, että vanhemmat tarvitsivat neuvoja ja ohjausta kotikasvatuksen taidoissa, lasten huolenpidossa sekä vuorovaikutuksessa lastensa kanssa. Lasten ja vanhempien vuorovaikutuksen pulmat ovat usein nähtävissä jo alle kouluikäisenä. Teini-ikäisten huostaanottojen lisääntyminen kertoo osaltaan myös siitä, että vanhempien ja lasten tuen tarpeita ei ole havaittu tai niihin ei ole annettu tukea jo aiemmissa vaiheissa lapsen elämää.

Huostaanottolukujen taustalla ovat myös vanhempien kuntoutuksen puutteet. Tätä osoittaa myös toistuvien sijoitusten määrän nopea kasvu. Lapset ja nuoret ovat siirtyneet entistä enemmän ”edestakaisin” kodin ja sijoituspaikkojen välillä.

Lapsiperheiden kotipalvelu on ollut perinteisesti helposti vastaanotettava, leimaamaton palvelu,

jonka saanti ei edellytä lastensuojeluasiakkuutta. Palvelun, saanti lastensuojeluasiakkaillekin ollut puutteellista 1990-luvun alun jälkeen. Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden tosiasiallisesti saamista tuesta on huonosti tietoa. Kuntaselvitysten mukaan yleisimmin saatua avohuollon palvelua ovat toimeentulotuki, päivähoito ja perhetyö.³⁹ Kotikasvatuksen tukea ja neuvontaa kouluikäisten vanhemmille ei ole helposti saatavilla.

Lastensuojeluasiakkaaksi ei myöskään mielellään hakeuduta vaikka tukea sitä kautta olisikin tarjolla. Myös muissa palveluissa voi olla epätietoisuutta lastensuojelupalveluiden toiminnasta. Ratkaisuja asiakkaita koskevan tiedon siirtymisen ja tiedonvaihdon pulmiin on selvitetty paljon ja ongelmia parhaillaan ratkotaan.⁴⁰

Kaikkein vaikeinta Kuntaliiton vuoden 2013 selvityksen mukaan on lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saanti. Selvityksen mukaan huostaanottoihin on voitu ryhtyä myös siksi, että mielenterveyspalveluita ei ole saatavilla tai siksi, että huostaanottoa on mielenterveyspalveluissa pidetty palvelun saannin ehtona.

Lastensuojeluasiakkuuden syynä voi olla myös nuoren oma kehitystä vaarantava käyttäytyminen. Tällaisia tilanteita ovat kuljeskelu, päihteet, rikokset, riidat vanhempien kanssa sekä rajattomuus. Juuri 16–17-vuotiaiden lisääntyneet huostaanotot kielivät, että yläkoulun päättäviä erityistä tukea tarvitsevia nuoria ei tueta riittävästi elämänhallinnan ongelmissa. Nuorille ei ole tarjolla heille yksilöllisesti räätälöityä kokonaisvaltaista tukea.

Lastensuojelun sosiaalityön osaaminen ei yksin riitä teini-ikäisten tukemiseen. Tarvitaan nuorisotyötä, lasten ja nuorten psykiatriaa ja muita mielenterveyspalveluita, nuorten päihdehuollon sekä rikosten ehkäisyn osaamista. *Nuorisotakuu* näyttäytyy sekin lasten ja nuorten hyvinvoinnin kokonaisuuden valossa liian kapeana peruskoulun päättävien tukena. Koulu- tai työpaikan varmistaminen ei riitä silloin, kun taustalla ovat laajemmat elämänhallinnan sekä lasten ja vanhempien vuorovaikutuksen vajeet.

Lisäksi on huomioitava, että Suomessa, kuten muissa Pohjoismaissa, rikkeitä tekevät nuoret ovat

useammin lastensuojelun asiakkaina, kun taas muualla maailmassa he päätyvät enemmänkin oikeusjärjestelmän kontrollin piiriin. Johtopäätöksenä voi sanoa, että heikosti toimivat peruspalvelut ovat lisänneet lastensuojelun asiakkuuksia ja huostaanottoja.

Kaiken kaikkiaan lasten, nuorten ja perheiden palveluista puuttuu kokonaisvaltaista lapsi- ja perhelähtöistä, eri-ikäisten tarpeet huomioivaa, jopa räätälöityä tukea. Nykyinen hallinnonaloille ja ammattikuntiin jakautunut lasten, nuorten ja perheiden tukemisen malli on liian hajanainen. Vahvat ja osaavat vanhemmat pystyvät navigoimaan palveluviidakossa, mutta heikommin voimavaroin varustetut vanhemmat ja heidän lapsensa eivät saa tarvitsemaansa tukea ajoissa tai ollenkaan.

Lasten ja perheiden tarvitsemat palvelut tulee sekä valtiolla että kunnissa nähdä aiempaa laajempaan ja hallinnonalarajat ylittävänä kokonaisuutena. Jo lastenneuvolasta lähtien on kiinnitettävä huomiota lasten ja vanhempien vuorovaikutuksen tukemiseen. Lasten ja nuorten palveluissa on varmistettava, että niissä ammattilaisilla on riittävät taidot lasten ja nuorten kohtaamiseen ja luottamuksen synnyttämiseen. Vanhempien terveys-, erokriisi tai päihdeongelmien ja työttömyyden yhteydessä on selvitettävä heidän alaikäisten lastensa tilanne ja mahdollinen avun tarve. Vastaavasti lastensuojelun palveluiden yhteydessä on huolehdittava siitä, että vanhempia kuntoutetaan ja tuetaan.

³⁹ Lastensuojelun kuntakyselyn tulokset. Aila Puustinen-Korhonen. Kuntaliitto 2013.

⁴⁰ Ks. *Toimiva Lastensuojelu* -selvitys. STM. 2013. <http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/julkaisu/1858918>

10. Lapsiasiavaltuutetun suositukset lasten ja nuorten hyvinvoinnin vahvistamiseksi

Millaisin palveluin tuetaan lasten ja nuorten pärjäämistä?

Lasten hyvinvointia eivät ratkaise ensisijaisesti palvelut vaan ihmissuhteet. Läheiset ihmissuhteet, omat vanhemmat, sukulaiset ja kaverit kannattelevat hyvää elämää. Kaikkia lapsia ihmissuhteet eivät tue riittävästi. Näin on, jos esimerkiksi yhteys vanhempiin on katkennut tai kohtaaminen ja vuorovaikutus vanhempien kanssa ei onnistu, vanhempien oma arki on ongelmassa, lasta kiusataan, hänellä ei ole läheisiä ystäviä tai yhteyksiä omaan vertaisryhmäänsä.

Lapsia eriarvoistavat Suomessa sekä vanhempien toimeentulo-ongelmat että läheisten ihmissuhteiden vajeet. Etenkin yksinhuoltajien, monilapsisten ja pienten lasten perheiden toimeentulo-ongelmat tulee korjata korottamalla ensisijaisten perhe-etuksien tasoa.

Laajemmin lasten hyvinvoinnin eriarvoistuminen tulee katkaista lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ja tuen toimintamallien perusteellisella uudistamisella. Uudistus ei voi perustua yksittäisiin hankkeisiin vaan kansallisesti johdettuun pitkäjänteiseen kehitystyöhön, jossa sekä valtio että kunnat toimivat samansuuntaisesti.

Parempaa lasten ja nuorten kohtaamista

Millaista uudistusta tarvitaan? Ensinnäkin palveluissa lapset ja nuoret tulee kohdata kokonaisina ihmisinä – ei vain oppilaina, potilaina, erityisen tuen tarvitsijoina, lastensuojelusiakkaina, koulutuspaikan tai työn hakijoina, kuntoutettavina, rikoksen uhreina

tai rikoksen tekijöinä. Jokainen lapsi on ensisijaisesti lapsi ja yksilö iloineen ja suruineen.

Yhden ihmisen tulee ottaa palveluissa kokonaisvastuu lapsen ja nuoren auttamisesta aina kun mahdollista. Lapsille ja nuorille tärkeitä ihmissuhteita ja niiden jatkuvuutta tulee palveluissa tukea. Ammatilaisten taitoja erilaisten lasten ja nuorten kohtaamisessa pitää kohentaa. Palveluista on tiedotettava lapsille ja nuorille ja heidän vanhemmilleen ymmärrettävästi. Parempi tieto ja parempi kohtaaminen lisäävät lisää lasten ja nuorten luottamusta palveluihin.

Lapset ja vanhemmat mukaan koulun kehittämiseen

Koulun aikuisten kykyä puuttua kiusaamiseen tulee parantaa. Lasten hyvinvointia ja oppimista koulussa kohennetaan ottamalla sekä lapset että vanhemmat mukaan koulun kehitystyöhön. Osallistumisen oikeus koskee kaikkia lapsia: myös esimerkiksi vammaisia, sairaita ja erityistä tukea tarvitsevia lapsia sekä maahanmuuttajalapsia ja heidän vanhempiaan.

Hyvää koulua tehdään oppimistuloksilla mutta myös huolehtimalla koulun viihtyisyydestä. Lapsille ovat tärkeitä koulun tilat, piha, ruokailu, kaverisuhteet ja koulun ihmissuhteiden ilmapiiri. Pienemmät opetusryhmät mahdollistavat paremmin lasten ja opettajien kohtaamisen sekä erityistä tukea tarvitsevien lasten huomioimisen. Nuorisotyön pitää tulla kouluun vahvistamaan yhteisöjä, edistämään kaverisuhteita ja erilaisuuden hyväksymistä.

Edullisia ja maksuttomia harrastusmahdollisuuksia pitäisi olla tarjolla enemmän myös osana koulupäivää ja koulun jälkeen. Lähellä sijaitsevat kirjastot, liikuntapaikat, puistot sekä toimiva, edullinen joukkoliikenne vähentävät eriarvoistumista.

Tukea kotikasvatukseen

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tuki ja kasvatuksen arkinen kumppanuus tavoittaisi vanhemmat parhaiten silloin kun se on organisoitu neuvolan, varhaiskasvatuksen sekä ala- ja yläkoulun oppilashuollon yhteyteen. Vanhempien ja lasten hyvää vuorovaikutusta tulee vahvistaa ja antaa kotikasvatuksen ohjausta aikaisessa vaiheessa ja erilaisissa palveluissa, joissa vanhempia kohdataan. Vanhempien tuki ja läsnäolo pysyvät tärkeinä myös nuoruuden itsenäistymisvaiheessa.

Kotiin menevää leimaamatonta tukea pitäisi antaa ensisijaisesti jo ennen ja ilman lastensuojelun asiakkuutta. Myös lasten ja nuorten mielenterveyden tuen ja palveluiden tulee rakentua lapsen omiin yhteisöihin eli kotiin, varhaiskasvatukseen ja koulun yhteyteen.

Parisuhteiden jatkuvuuden tukea sekä sovinnoilisuutta edistäviä erotilanteen palveluita tarvitaan lisää. Kaikissa palveluissa, myös työterveyshuollossa, tulee selvittää lasten tuen tarpeet silloin, kun isillä ja äideillä on vakavia sairauksia, mielenterveys-, päihde- tai uupumusongelmia tai he joutuvat työttömäksi.

"Lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa tulee ottaa mukaan päätösten lapsivaikutusten ennakointiin sekä kokemusasiantuntijoina palveluiden suunnitteluun ja niiden laadun arviointiin."

Kohti lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita!

Uudistuminen edellyttää, että lasten, nuorten ja perheiden palveluita johdetaan, tuotetaan ja niiden laatua arvioidaan nykyiset hallinnonalojen rajat ylittävänä kokonaisuutena lapsi- ja perhelähtöisesti myös eri-ikäisten lasten ja nuorten tilanteet huomioiden. Kyse ei ole silloin yksin "sote-palveluista" eikä yksin koulusta vaan palveluiden sujuvasta paikallisesta kokonaisuudesta, joka huomioi nuorisotyön, liikunnan ja kulttuurin mutta myös yhdyskuntasuunnittelun ja liikenteen.

Kaikkien päätösten vaikutuksia lapsiin tulee ennakoida ja etsiä lasten edun mukaisia ratkaisuja. Lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa tulee ottaa mukaan päätösten lapsivaikutusten ennakointiin sekä kokemusasiantuntijoina palveluiden suunnitteluun ja niiden laadun arviointiin. Lapsille ja nuorille hyvää koulua, terveyspalvelua, kuntoutusta ja lastensuojelua voidaan kehittää vain selvittämällä myös lasten ja nuorten omia näkemyksiä ja ottamalla heille tärkeät asiat mukaan palveluiden laadun arviointikriteereihin. ●

11. Lapsiasiavaltuutetun toimiston työtä ja tuloksia 2005–2013

Tässä artikkelissa on esitetty lapsiasiavaltuutetun toimiston oma arvio työn painopisteistä ja keskeisimmistä aikaansaannoksista 2005–2013. Suomen lapsiasiavaltuutetun toimisto on mukana kansainvälisessä lapsiasiavaltuutettujen toimistojen työn vaikuttavuusarvioinnissa. Sen toteuttaa University of Central Lancashire professori Nigel Thomasin johdolla. Tuloksia saataneen loppuvuodesta 2014. Ulkoisen arvioinnin jatkaminen tämän jälkeen myös kansallisesti olisi hyödyllistä toiminnan kehittämisen kannalta.

Laki lapsiasiavaltuutetusta tuli voimaan keuhalla 2005, neljätoista vuotta sen jälkeen, kun Suomi oli ratifoinut YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen. Toimiston perustaminen oli kirjattu Matti Vanhasen I hallituksen ohjelmaan. Taustalla oli yleissopimuksen toteutumista valvova YK:n lapsen oikeuksien komitean suositus. Lapsi- ja perhejärjestöt sekä monet kansanedustajat olivat asiaa ajaneet koko 1990-luvun. Muissa Pohjoismaissa valtuutetut olivat toimineet jo pidempään, ensimmäisenä maailmassa Norjassa jo vuodesta 1985 ja Ruotsissa vuodesta 1993.

Lapsiasiavaltuutettu on itsenäinen ihmisoikeusviranomais, joka toimii hallinnollisesti sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä sijaintipaikkana Jyväskylä. Lain mukaan lapsiasiavaltuutettu arvioi ja edistää YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen toteutumista Suomessa. Lapsiasiavaltuutettu on mielihyvävaikuttaja, yhteistyön rakentaja sekä lasten äänen vahvistaja. Valtuutettu seuraa lasten hyvinvointia, vaikuttaa päätöksentekijöihin lapsinäkökulman vahvistamiseksi, tiedottaa lapsen oikeuksista, pitää yhteyttä lapsiin sekä välittää tietoa päättäjille, lasten parissa työskenteleville, viranomaisille ja muulle väestölle. Työtä tehdään yleisellä yhteiskunnallisella tasolla puheenvuorojen, lausuntojen, aloitteiden, selvitysten ja tapaamisten avulla.

Lain mukaan valtuutettu ei voi ratkaista yksittäisten lasten tai perheiden asioita tai muuttaa muiden viranomaisten päätöksiä. Lainvalvonta ja kanteluasiat kuuluvat muille viranomaisille. Valtuutetun tärkeä

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista. Vesa-Matti Koivisto näyttää lapsiasiavaltuutetulle, millaisen palan kakusta hän tarvitsee Lapsiasiavaltuutetun toimiston avajaisissa syyskuussa 2005.

yhteistyökumppani alusta saakka onkin ollut eduskunnan oikeusasiamies, jolle eduskunta 1990-luvulla antoi erityisen tehtävän lapsen oikeuksien toteutumisen seurannasta lainvalvonnan näkökulmasta.

Kansalaisneuvontatehtävän laajuus yllätti alusta alkaen

Ensimmäisenä lapsiasiavaltuutettuna aloitti syyskuussa 2005 valtiotieteen lisensiaatti Maria Kaisa Aula, joka valittiin toiselle viisivuotiskaudelle 2010. Toisena työntekijänä toimistossa aloitti 2005 osasto- sihteeri Pirkko-Liisa Rautio. Toimisto sai lakimiehen sekä ylitarkastajan vuonna 2006 ja toisen ylitarkastajan vuonna 2008. Henkilökunnan määrä on alusta asti ollut pieni suhteessa kansalliseen viranomaistehävään ja kansalaisten kysyntään. Virkojen määrä (5) on jäänyt alle puoleen muiden erillisvaltuutettujen vastaavasta. Myös kansainvälisessä vertailussa Suomen valtio on osoittanut lapsen ihmisoikeuksien edistämiseen muita vastaavan kokoisia maita selvästi niukemmat resurssit.

Kansalaiset ovat kääntyneet syksystä 2005 alkaen lapsiasiavaltuutetun toimiston puoleen lapsia, nuoria ja perheiden tilanteita koskevine huolineen. Lapsiasiavaltuutettua koskevassa laissa tai sen valmisteluasiakirjoissa ei ennakoitu mitenkään kansalaisten neuvontatehtävää. Toimisto on vastannut vuosittain noin viiteensataan yhteydenottoon, ohjannut ihmisiä edelleen oikean viranomaisen puoleen sekä raportoinut yhteydenotoista kertomuksissaan. Yhteydenotot ovat auttaneet lapsiasiavaltuutettua seuraamaan lapsen oikeuksien toteutumista käytännössä. Ne ovat antaneet aiheita aloitteisiin ja muuhun vaikuttamistyöhön.

Tyypillisesti yhteydenotoissa vanhemmat ovat

1.

2.

3.

4.

tyytymättömiä jonkun viranomaisen toimintaan lapsensa asioissa, mutta eivät tiedä, mihin heidän tulisi moitteensa esittää. Lapsiasiavaltuutettu on suosittanut, että kunnat sekä oikeusturva-asioita hoitavat valtion viiranomaiset kohentaisivat omaa tiedottamistaan ja neuvontaansa lapsille, nuorille ja perheille niin, että tieto on ymmärrettävää ja helposti löydettävissä. Lapsiasiavaltuutettu on puolestaan kehittänyt oikeusturva-asioista tiedottamista omilla verkkosivuillaan ja myös alakouluikäisille tarkoitetuilla Lasten sivuillaan (www.lastensivut.fi).

Huomio lasten ja nuorten hyvinvoinnin tietopohjaan

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on seurata lasten ja nuorten elinoloja ja oikeuksien toteutumista. Ensimmäisessä toimintakertomuksessaan 2005 lapsiasiavaltuutettu suositteli kansallista, eri ministeriöiden, tutkimuslaitosten ja yliopistojen toimet koordinoivaa strategiaa ja suunnitelmaa lasten hyvinvoinnin tietotarpeiden kehittämiseksi. Nyt käsillä

1. Lapsiasiavaltuutetun toimiston henkilökuntaa keväällä 2008: Taru Koljonen sylissä lasten oikeuksien kissa Sisu, Pirkko-Liisa Rautio, Anne Hujala, Auli Paavola ja Päivi Tuononen.
2. Suomen Lasten Parlamentin perustamisistunto pidettiin Tampere-talossa 9.11.2007.
3. Lapsiasiavaltuutettu keskustelemassa nuorten kanssa osallisuushankkeen etenemisestä Kokkolassa 24.10.2007.
4. Ida Weintraub, Asma Guled ja Meryam Schakir luovuttivat *Uskontojen yhteistyö Suomessa* -julkilausuman presidentti Tarja Haloselle. (2010)

oleva vuosikirja on lopputulos lapsiasiavaltuutetun vuonna 2005 asettamasta tavoitteesta.

Vuosikirjaa taustoitti jo lapsiasiavaltuutetun toimiston selvitys *Lasten ja nuorten elinoloja koskevat tilastot ja muut tietolähteet* (2008). Opetus- ja kulttuuriministeriön yhteydessä toiminut valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma (2007–2011) otti ohjelmaansa lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamisen. Lisäksi Suomen Akatemian *Skidi-Kids* -tutkimusohjelma on edistänyt lapsiasiavaltuutetun suosituksia. Yhteistyö *Itsenäisyyden juhlaruoden lastenrahaston* (ITLA) kanssa on vahvistanut lapsuuden tutkimuksen verkostoitumista ja asemaa kansallisesti.

Koululaisten ja vähemmistöihin kuuluvien lasten ääni kuulumaan

Lapsiasiavaltuutettu on alusta asti painottanut lasten ja nuorten omien mielipiteiden selvittämistä sekä lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen edistämistä. Lapsiasiavaltuutettu auttaa päättäjiä ja muita aikuisia ajattelemaan asioita lasten kannalta. Ensimmäinen pilottiselvitys lasten näkökulmista julkaistiin vuonna 2007 (*"Miten nuo pienet ossaa ajatella niin fiksusti?" – Lasten mielipiteitä arkiympäristöstään*).

Laaja selvitys *Asiaa aikuisille!* (2009) perustui yli 600 ala- ja yläkoululaisten kotia, koulua, vapaa-aikaa ja lapsuutta koskeviin vastauksiin. Tuloksia hyödynnettiin lapsiasiavaltuutetun lausunnoissa Suomen hallitukselle sekä myöhemmin YK:n lapsen oikeuksien komitealle. Lasten mielipiteet ovat välittyneet päättäjille ja muille aikuisille lapsiasiavaltuutetun lukuisien luentojen ja puheiden kautta.

Lapsiasiavaltuutettu on selvittänyt kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien lasten kokemuk-

sia. Saamelaislapsia koskeva selvitys tehtiin vuosina 2007–2008 yhteistyössä Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutettujen kanssa. Romanilasten selvityksessä (2009) kumppanina oli Jyväskylän yliopisto. Viittomakielisten sekä laajemmin huonokuuloisten lasten selvitys (2011) tehtiin yhteistyössä alan järjestöjen

5. Saamelaiset ovat Euroopan pohjoisin ja EU-alueen ainoa alkuperäiskansa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa alkuperäiskansojen lasten oikeutta omaan kieleensä ja kulttuuriinsa. Selvitys *Saamelaisuus on kuin lahja. Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella* ilmestyi 2008.
6. Lapsille oli varattu aikaa esittää kysymyksiä presidentille Jyväskylässä 2009. Niilo Koivisto halusi kuulla presidentti Tarja Halosen mielipiteen lasten ja nuorten liikunnan riittävyydestä.
7. "Uuden kiipeilytelineen liukumäki pitäisi myös korjata tai vaihtaa, koska siinä on ikävä töyssy alhaalla", totesi Sisu-kissa Nilsissä vieraillessaan. (2009)
8. Kuudesluokkalainen Anna-Reetta Saukkonen ja viidesluokkalainen Nina Mononen (oik.) kertovat lapsiasiavaltuutetulle Jyväskylän Keljonkankaan koulun oppilaiden mielipiteistä oppilaskuntaselvityksen julkistamistilaisuudessa 8.3.2007.

5.

6.

7.

8.

muun muassa Kuurojen Liiton kanssa. Selvitys laajeni kielivähemmistöstä vammaisten lasten kokemusten ja arjen näkökulmaan. Selvitykset ovat lisänneet tietoa vähemmistöihin kuuluvista lapsista, mutta auttaneet myös kieli- ja kulttuurivähemmistöjen aikuisia katsomaan asioita lasten kannalta.

Lapset ja nuoret kokemusasiantuntijoina

Lasten ja nuorten kokemustiedon hyödyntäminen palveluiden kehittämisessä on ollut lapsiasiavaltuutetun pitkäjänteinen tavoite. Hyvää koulua, hyvää sairaalaa tai hyvää lastensuojelua ei voida määritellä ottamatta huomioon lasten ja nuorten omia mielipiteitä. Ensimmäinen mittavampi kokemusasiantuntemusta kokoava hanke toteutettiin sosiaali- ja terveysministeriön lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vastaisen toimintaohjelman valmistelun yhteydessä syksyllä 2009. Lapsiasiavaltuutetun toimisto kartoitti lasten ja nuorten näkemyksiä kuritusväkivallan vähentämisen keinoista.

Uskomme sinuun – Usko Sinäkin -kiertueella 2011 kartoitettiin yli sadan kodin ulkopuolelle sijoitetun nuorten näkemykset lastensuojelun ja sijaishuollon laadusta. Yhteistyökumppaneina olivat Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Pesäpuu ry ja sen *Selviytyjät* nuorten ryhmä sekä sekä Lastensuojelun Keskusliitto. Lapsiasiavaltuutetun toimiston syksyllä 2012 julkaisema raportti *Suojele unelmia – vaali toivoa* on välittänyt nuorten äänen tuhansille alan toimijoille sekä tuonut nuoret kokemusasiantuntijat toimijoiksi kansalliseen alan kehittämistyöhön.

1. Ylitarkastaja Elina Nivala, korkeakouluharjoittelija Inka Hakanen ja lapsiasiavaltuutetun kissamaskotti Sisu vierailivat Kemissä loppukeväästä 2010.
2. Jenni Raivioja (vas.) ja Emma Viista opastivat eduskunnan puhemies Sauli Niinistöä vastaamaan kysymyksiin lapsen oikeuksista Habbo Hotelissa. (2009)
3. Inarin saamenkieliset lapset kertoivat Lasten päivän juhlassa presidentti Tarja Haloselle huolensa saamenkielisten oppikirjojen puutteesta. (2009)
4. Lapset sytyttivät 12 lyhtyä YK:n lapsen oikeuksien 12 artiklan kunniaksi Finlandia-talossa 20.11.2009.

Lapsiasiavaltuutettu on tuottanut ja käyttänyt uutta tietoa

Lapsuuden ja nuoruuden tutkimuksen tieteelliset seuraukset ottivat helmikuussa 2014 kantaa lapsiasiavaltuutetun resurssien turvaamisen puolesta. Ne muistuttivat lapsiasiavaltuutetun tuottaneen selvitystietoa lukuisista aiheista, kuten lasten arki- ja koulukäytöksistä, lasten vaikuttamisen mahdollisuuksista, nuorten itsemurhasta, lapsia koskevasta tilastotiedosta, eropalveluista, kuritusväkivallasta, lasten varhaisvaiheen palveluista, eri vähemmistöryhmien – saamelaiden, romanien ja kuurojen – hyvinvoinnin tilasta sekä lastensuojelunuorten näkemyksistä.

Tieteellisten seurojen mukaan selvitykset ovat myös edistäneet tiedon kulkeutumista julkiseen keskusteluun. Ne näkevät lapsiasiavaltuutetun tärkeänä tutkimustiedon vastaanottajana, joka on kuunnellut ja hyödyntänyt tutkijoiden tuottamaa tietoa omassa lasten ja nuorten oikeuksia edistävässä työssään. Tutkijoiden edustusta lapsiasianeuvottelukunnassa on pidetty tärkeänä tutkimustiedon hyödyntämisen näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutetun kautta tutki-

5. Nuoret neuvonantajat kokoontuivat lapsiasiavaltuutetun toimistolla lokakuussa 2010.
6. Pesäpuu ry järjesti ensimmäisen *Minä Selviydyn* -foorumin sijaishuollossa olleille lapsille ja nuorille. (2011)
7. Suomen osalta YK:n lapsen oikeuksien komitealle raportoi komitean unkarilainen jäsen Maria Herczog. Hän tapasi myös romani- ja saamelaislapsia ja nuoria vierailullaan Jyväskylässä toukokuussa 2011.
8. Selvitys romanilasten ja -nuorten hyvinvoinnista *Enemmän samanlaisia kuin erilaisia* ilmestyi syksyllä 2009.

mustieto on voinut kulkea päättäjien ja kansalaisten tietoisuuteen. Valtuutetulla on ollut tärkeä tehtävä myös tiedon aukkojen osoittamisessa.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen viestintäyhteistyö on edistynyt

Lapsen oikeuksien tiedotuksessa lapsiasiavaltuutettu otti tavoitteekseen kansallisen viestintäyhteistyön vahvistamisen sekä kansallisen strategian laatimisen. Järjestöt olivat perinteisesti toimineet hyvin aktiivisesti lapsen oikeuksien tiedotuksessa, mutta valtion rooli oli ollut vähäinen.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman tuella (2007–2011) lapsen oikeuksien viestinnän kansallinen verkostoituminen lähtikin mainiosti alkuun. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 20-vuotisjuhlavuoden (2009) kampanja vahvisti yleistä tietoisuutta lapsen oikeuksista. Tehdyt seurantamittaukset väestötasolla osoittivat lapsen oikeuksien tunnettuuden lisääntyneen vuoden aikana. Yhteistyötä tehtiin lapsiasiavaltuutetun, valtion muiden toimijoiden (etenkin UM, OKM), kansalaisjärjestöjen ja kirkon toimijoiden kesken.

Juhlavuoden kokemusten pohjalta opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmässä valmisteltiin vuonna 2010 ehdotus lapsen oikeuksien viestinnän kansalliseksi strategiaksi. Sen mukaan viestintätyölle oli luotava pysyvä yhteistyörakenne ja osoitettava vastuutaho valtionhallintoon sekä riittävät voimavarat. Työtä on jatkettu lapsiasianeuvottelukunnassa, joka päätettiin lapsen oikeuksien viestinnän kansalliseksi koordinaatiotahoksi. Neuvottelukunnan jaostossa on laadittu kansallisen lapsen oikeuksien viestintäyhteistyön rakenteiden linjaus sekä lähivuosien toimintasuunnitelma.

1. *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -sijaishuollon kiertueella 2011 vierailtiin kuudella eri paikkakunnalla Suomessa ja tavattiin noin 120 12–20-vuotiaasta lastensuojelun asiakkaana olevaa nuorta. Kiertueen pohjalta syntyi selvitys ”*Suojele unelmia, vaali toivoa*” Nuorten suositukset lastensuojelun sijaishuollon laadun kehittämiseksi.
2. Maria Kaisa Aula vieraili Espoon kuvataidekoululla lapsen oikeuksien päivänä 20. marraskuuta 2013. Espoon kuvataidekoulun oppilaat ovat kuvittaneet monia lapsiasiavaltuutetun julkaisuja.
3. Toukokuussa 2012 julkaistu *Hei, kato mua! Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä* valotti lasten ja nuorten omaa näkökulmaa arkeensa.
3. Juha Peltomaa ja Eelis Seilola edustivat huonokuuloisia nuoria *Hei kato mua!* julkaisun julkaisuutilaisuudessa Oulussa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston erityisenä tehtävänä lapsen oikeuksien viestinnässä on ollut yleisesitteiden laatiminen eri kielillä. Lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilta voi ladata esitteet suomen, ruotsin, englannin, venäjän ja saamen eri kielillä sekä romani-kielillä ja selkosuomeksi. Lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto on tiedottanut lapsen oikeuksista alakouluikäisille www.lastensivut.fi -sivustolla, jonka kehitystyö aloitettiin 20. marraskuuta 2007 Jyväskylän yliopiston Agora Centerin kanssa.

Viestintäyhteistyön tärkeä tavoite on lapsen oikeuksien päivän 20. marraskuuta saaminen liputuspäiväksi kalenteriin. Lapsiasianeuvottelukunnan keväällä 2013 tekemä aloite eteni ripeästi, kun sisäministeriö saman vuoden marraskuussa määräsi valtion laitokset liputtamaan 20.11.2013 ja 2014. Vuonna 2013 liputussuositus toteutui jo varsin hyvin kouluissa, seurakunnissa ja monissa kunnissa. Yhteinen kampanjointi liputuspäivän vakiinnuttamiseksi jatkuu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 25-vuotisjuhlavuonna 2014.

Lapset ja nuoret mukaan päätöksentekoon ja raportointiin YK:lle

Lapsiasiavaltuutettu arvioi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen toteutumista Suomessa ja osallistuu kansalliseen raportointiin YK:n lapsen oikeuksien komitealle. Komitea pyytää noin viiden vuoden väliajoin sopimuksen ratifioineilta valtioilta hallituksen raportin lapsen oikeuksien toteutumisesta.

Raportti pyydetään myös kansalaisjärjestöiltä sekä lapsialan itsenäisiltä ihmisoikeusviranomaisilta, jotka Suomessa ovat lapsiasiavaltuutettu sekä eduskunnan oikeusasiamies. YK-komitea antaa näiden tietojen perusteella suositukset kullekin valtiolle lapsen oikeuksien edistämiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu antoi YK:lle raportin ja osallistui komitean kuulemisiin ensimmäisen kerran keväällä 2011. Toimisto painotti tiedon keräämistä lapsilta ja nuorilta sekä lasten ja nuorten omaa osallistumista kuulemisprosessiin, mikä aloitettiin jo vuonna 2007 *Asiaa aikuisille* -selvityksellä. YK-

5. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on osallistunut Euroopan neuvoston *Compasito*-oppaaseen perustuvien ihmisoikeuskoulutusten järjestämiseen. Tässä koulutusta Jyväskylässä vetämässä Miikka Jalonen-Alava Hanasaaren kulttuurikeskuksessa syysyllä 2012.
6. Sisu-kissa-aiheisen piirustuskilpailutöiden arviointia Jyväskylässä syysyllä 2013.
7. Sisu-kissa-aiheisen piirustuskilpailun satoa.
8. Saamelaisnuorten puheenvuoro *Turvallinen lapsuus ja nuoruus* -seminaarissa.

komitean raportointia vieraili Jyväskylässä ja tapasi myös nuorten edustajia keväällä 2011.

Tapaamiset ja yhteistyö lasten ja nuorten kanssa ovat muutoinkin olennainen osa koko lapsiasiavaltuutetun toimiston työtä. Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt runsaasti yhteistyötä Suomen Lasten Parlamentin kanssa ja, saanut lapsilta hyödyllistä tietoa toimintansa tueksi. Lasten Parlamentin toiminnan lamautuminen rahoitusongelmien takia vuonna 2013 on vaikeuttanut lapsiasiavaltuutetun työtä.

Lapsiasiavaltuutetun työn tukena on vuodesta 2010 toiminut eri puolilta maata hakemusten perusteella valittu 13–18-vuotiaiden *Nuorten neuvonantajien ryhmä*. Noin 12–20 nuoren ryhmä on kokoontunut neljästä kuuteen kertaa vuodessa. Se on ottanut kantaa lapsiasiavaltuutetun toimistossa valmisteltaviin aloitteisiin ja lausuntoihin eduskunnalle ja ministeriöille, tavannut päättäjiä sekä välittänyt lapsiasiavaltuutetulle tietoa nuorten tärkeistä asioista.

Strategian tavoitteena hyvä lapsuus kaikille

Lapsiasiavaltuutetun tehtäväkentän laajuus ja rajalliset voimavarat ovat vaatineet selkeää strategiaa ja vuosittain määriteltyjä toiminnan painopisteitä toiminnan vaikuttavuuden varmistamiseksi.

1. Lasten ja nuorten valtuutetun huoneentaulu julkistettiin Helsingissä elokuussa 2012.
2. Toimiston suunnittelupäivä elokuussa 2013.
3. Elokuussa 2013 Nuoret neuvonantajat tutustuivat Tampereen kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan ja tapasivat opetusministeri Jukka Gustafssonin.
4. Lapsen oikeuksien päivää vietetään 20.11. Vantaan lasten vaikuttajaryhmässä toimivat Silja, Matilda, Ella, Petra ja Peetu olivat mukana valmistelemassa lapsianeuvottelukunnan aloitetta lasten liputuspäivästä.

Strategiassa Hyvä lapsuus kaikille! tavoitteita ovat

- Enemmän aikuisten läsnäoloa ja vähemmän yksinäisyyttä.
- Enemmän leikkiä ja vähemmän suorittamista.
- Enemmän ehkäiseviä palveluita ja varhaista tukea.
- Lapsille enemmän mahdollisuuksia osallistua ja tulla kuulluksi.

Kaikissa yhteiskunnan päätöksissä lapsen etu tulee asettaa etusijalle. Tavoitteena on riittävän pitkä ja huoleton lapsuus mahdollisimman monelle lapselle ja nuorelle Suomessa. Jokaisella alle 18-vuotiaalla on oikeus olla lapsi.

Ensimmäisen täyden toimintavuoden 2006 painopisteitä olivat uuden viranomaisen toiminnan järjestämisen ja tiedottamisen lisäksi vaikuttaminen seuraavan hallituksen ohjelmaan lapsinäkökulmasta sekä yhteyksien luominen lapsiin ja nuoriin. Tiedotus, yhteistyöverkostot ja päättäjiin vaikuttaminen korostuivat myös 2007. Seuraavana vuonna pääpaino oli raportoinnissa Suomen YK:n lapsen oikeuksien komitealle. Vuosikirjan 2008 teemana oli lapsen oikeus osallistua.

5. Talvella 2013–2014 toimistolla työskennellyt korkeakouluharjoittelija, lastentarhanopettaja Kaisa Järvelä kehitti menetelmiä lasten ihmisoikeuskasvatukseen.
6. Turvallinen lapsuus ja nuoruus – voisiko paremmin olla? -seminaari järjestettiin Ruotsin kuningatar Silvian vierailun yhteydessä Espoon Hanasaaressa 2012.
7. Maria Kaisa Aula, Raija Harju-Kivinen sekä yliopiston tutkijat Tuula Aira, Riikka Hämylä ja toimittaja Meeri Ylä-Tuuhonen tekemässä lapsiasiavaltuutetun vuosikirjaa. (2013)
8. Lapsiasiavaltuutettu tutustui keväällä 2012 Viron lastenkotien valvontaan ja lasten ja nuorten kuulemiseen niiden yhteydessä. Viron lapsiasiavaltuutettu Anders Aru ja toimiston edustajat puolestaan tutustuivat syksyn vastavierailullaan Jyväskylässä muun muassa lasten ja nuorten kuntavaikuttamiseen sekä kuritusväkivallan vastaiseen toimintaan. Kuvassa vasemmalta Andra Reinomägi, Anne Hujala, Maria Kaisa Aula, Andres Aru, Margit Sarv ja Aigi Kivioja.

2009 vahvistettiin edelleen lasten hyvinvoinnin tietopohjaa, edistettiin päätösten lapsivaikutusten arviointia ja tehtiin laajassa yhteistyössä tunnetuksi Suomessa 20 vuotta voimassa ollutta YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. 2010 vaikuttamista suunnattiin aiempaa vahvemmin kuntatasolle ehkäisevien palveluiden vahvistamiseksi ja tuotiin esiin kunta-päättäjien roolia lasten hyvinvoinnin kokonaisuuden hahmottamisessa. Vaalivaikuttaminen painotui jälleen 2011, jolloin muistutettiin, että lapsille ja nuorille hyvä kunta luo hyvinvointia. Samalla avattiin keskustelua kasvatuksesta. Seuraavan vuoden teemana oli lasten ja nuorten kokemustiedon hyödyntäminen kuntien kehittämisessä. Lapsinäkökulmaa pyrittiin tuomaan niin terveydenhuoltoon kuin vammaispolitiikkaan.

Lapsipolitiikan koordinointi edennyt vaihtelevasti

Yhteistyön kehittäminen lapsipolitiikan toimijoiden välille kuuluu valtuutetun tehtäviin. Yhteistyön rakentamiseksi ja lapsiasiavaltuutetun työn tueksi laissa perustettiin lapsialan viranomaisia, järjestöjä, tutkijoita ja muita toimijoita kokoava lapsiasianeuvottelukunta. Valtioneuvosto nimitti ensimmäisen neuvottelukunnan elokuussa 2006.

Lapsiasianeuvottelukunta on kokoontunut neljästi vuodessa arvioimaan ajankohtaisia kansallisesti merkittäviä lapsiasioita. Se on ollut aloitteellinen esimerkiksi lasten ja nuorten näkökulman vahvistamisessa kunta- ja palvelurakenteiden kehittämisessä. Se on toiminut myös Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien strategian *Suomen focal point* -tahona.

Lapsiasiavaltuutettu on vaikuttanut eri ministeriöitä yhdistävän lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan koordinaation luomiseksi valtioneuvoston sisälle. Tätä on suosittanut Suomelle myös YK:n lapsen oikeuksien komitea. Valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma aloittikin ripeän kehitystyön (2007–2011), joka ei kuitenkaan enää jatkunut Kataisen hallituksen ohjelmassa. Lasten, nuorten ja perheiden palveluita tulisi sekä valtiolla että kunnissa kehittää, suunnitella, johtaa hallinnonalarat ylittäen. Samalla tulisi ennakoita päätösten lapsivaikutuksia.

Lapsiasiavaltuutetun oma toiminta on ollut yhteistyöhakuista ja verkostoituvaa myös suhteessa

kansalaisjärjestöihin, eri ministeriöihin sekä kirkkoihin ja uskonnollisiin yhteisöihin. Useat tahot ovat myös olleet erittäin halukkaita yhteistyöhön. Yhteistyö on mahdollistanut tavoitteita ja hankkeita, joihin lapsiasiavaltuutetun toimiston omat mahdollisuudet eivät olisi mitenkään riittäneet. Yhteistyöverkostoista on tullut lapsiasiavaltuutetun toimistolle merkittävä voimavara.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus vaikuttamisen perustana

Lapsiasiavaltuutetun toimiston jatkuvaa ja säännönmukaista työtä on ollut lausuntojen antaminen eduskunnalle ja ministeriöille valmistelussa olevista lainsäädäntöhankeista sekä erilaisista ohjelmista. Vuosittain on annettu keskimäärin noin 30 lausuntoa. Vuosina 2005–2013 lausuntoja on annettu yhteensä 239 kappaletta. Lausunnot ovat luettavissa verkkosivulla www.lapsiasia.fi/lausunnot.

Lausuntojen kautta on jaettu viranomaisille ja verkkosivujen välityksellä alan toimijoille merkittävä määrä tietoa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta ja sen tulkinnasta sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean suosituksista Suomen valtiolle. Useat lausunnot ovat johtaneet muutoksiin ja uudelleenarviointeihin lainvalmistelussa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston edustajat ovat myös osallistuneet lukuisiin valtionhallinnon työryhmiin, joissa on valmisteltu lainsäädäntöä tai ohjeita viranomaisille. Työryhmytyössä vaikuttaminen on ollut erityisen tuloksekasta.

Lausuntojen ohella lapsiasiavaltuutettu on antanut ohjeita, neuvoja ja aloitteita erilaisille viranomaisille. Vuosien 2005–2013 aikana lapsiasiavaltuutettu on antanut yhteensä 71 erityyppistä neuvoa, aloitetta ja ohjetta sekä valtion että kuntien viranomaisille. Näistä 47 aloitetta on edistynyt valtion ja kuntien hallinnossa. Aloitteista ja kannanotoista 24 ei ole juurikaan edistynyt vaan vaatisi lisätoimia. Listauksen aloitteista ja arvioin niiden etenemisestä voi lukea verkkosivuilta www.lapsiasia.fi/aloitteet.

Vaalivaikuttamisessa on merkittävänä apuna ollut Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry:n yhteydessä toiminut vaikuttajaryhmä, joka on koostunut lapsi- ja perhealan järjestöjä sekä Nuorisosiain neuvottelukunnan yhteistyöhön lapsiasiavaltuutetun kanssa. Yhteistyöryhmän toteuttamat lasten ja

nuorten hallitusohjelma (2011) sekä lasten ja nuorten valtuutetun huoneentaulut (2008 ja 2012) ovat sitouttaneet tuhansia kuntavaikuttajia.

Viestintä ja verkostoituminen vaikuttamistyön välineinä

Lapsiasiavaltuutettu on mielipidevaikuttaja, joka vahvistaa lapsen ääntä ja lapsinäkökulmaa Suomessa. Tämä edellyttää aloitteellista viestintää ja vuorovaikutusta eri toimijoiden kanssa. Valtuutetun ja toimiston asiantuntijoiden kymmenet vuotuiset esiintymiset asiantuntijaseminaareissa sekä lukuisat kirjoitukset ja puheenvuorot mediassa ovat herättäneet keskustelua ja tavoittaneet asiantuntijoita ja mielipidevaikuttajia sekä kansallisesti että alueellisesti.

Aktiivisesta mediavaikuttamisesta kertovat kymmenet kuukausittaiset mediaosumat vuodesta toi-

seen. Lapsiasiavaltuutettu on osallistunut aktiivisesti keskusteluun median itsesääntelystä esimerkiksi lasten huomioimiseksi iltapäivälehtien myyntijulisteiden sekä radiomainosten sijoittelussa. Mediassa on annettu entistä enemmän tilaa lasten ja nuorten omille näkemyksille.

Toimiston aktiivinen viestintä on saanut vuosien varrella kiitosta yhteistyökumppaneilta. Lapsiasiavaltuutetun verkkopalvelusta www.lapsiasia.fi on muodostunut kattava tietopankki lasten ihmisoikeuksista ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Verkkopalvelu tarjoaa tietoa myös ruotsin, englannin sekä pohjoissaamen kielillä. Lapsiasiavaltuutetun alakouluikäisille suunnatut verkkosivut www.lastensivut.fi valittiin vuoden 2013 lopulla Suomen parhaaksi verkkosivustoksi lapsille *The European Award for Best Content for Kids* -kilpailussa. Kansallisen kilpailun vastuutahona on Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus MEKU. ●

**Lapsen oikeuksien päivää
vietetään 20.11.**

NOSTA LIPPU SALKOON!

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisut ovat maksutta jokaisen kiinnostuneen saatavilla lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilla www.lapsiasia.fi/julkaisut.

Niitä on myös postitettu painettuina aiheita lähellä oleville päättäjille ja ammattilaisille. Useita on käännetty ruotsiksi joko kokonaan tai artikkelitiivistelminä. Kansainväliseen yhteistyöhön on julkaisujen pohjalta tuotettu aineistoa englanniksi.

Lapsiystävälliseen yhteiskuntaan

Suomi on hyvä maa lapsille. Kohtuullista on tunnistaa, että lapsiperheille ja suoraan lapsille suunnatut palvelut ovat monilta osin kattavat ja laadukkaita. Työtä lasten puolesta tekevät neuvoloissa, päiväkodeissa, kouluissa, nuorisotyössä koulutetut ammattilaiset, joista moni on unelma-ammattissaan.

Samaan aikaan suomalaisten tulevaisuuden haaveissa perheen perustaminen on kirkkaana kärkisijoilla. Ei ole sattumaa, että suomalaisten miesten arvoissa on tapahtunut ja tapahtumassa suuri muutos. Kun 1980-luvulla suomalainen mies halusi suunnata vapaa-aikansa kalastukseen, metsästykseseen ja remontointiin, on tänä päivänä kärkisijoilla lapset, perhe ja puoliso. Luolamiehestä on tullut hoivavastuuta kantava kasvattaja.

Käsityksemme perheestäkin on muuttumassa. Kyse on lapsen oikeudesta elää, kasvaa ja kehittyä perheessä, jossa vanhemmat saavat yhteiskunnalta täyden hyväksynnän ja tuen parisuhteelleen. Jokainen maamme 600 000 lapsiperheestä on erityinen ja tarvitsee tukea. Suomi on valmis hyväksymään, että perheen vanhemmat voivat olla samaa sukupuolta.

Valtion ja kuntien palveluiden ohella perheet saavat laajaa tukea kansalaisyhteiskunnalta. Monet suomalaiset antavat vapaaehtoisina aikaansa lasten harrastustoimintaan ja vanhempien kohtaamiseen. Perhekahvilat, seuratoiminta, vanhempainyhdistykset, nuorisotyön vapaaehtoiset. Osana tätä on kirkkojen laaja lapsi-, nuoriso- ja perhetyö. Muun

muassa kirkkojen perheneuvonta on esimerkki ammattilaisten tuesta jokaiselle kynnyksen ylittäväälle, tukea moniin vaativiin elämäntilanteisiin. Ihmistä ei haluta jättää yksin.

Suomi on hyvä maa lapsille. Koko ihmiskunnan tarinassa Suomi on yksi maailman parhaista paikoista olla lapsi.

Silti emme yhteiskuntana ole valmis. Vuotokohtia löytyy. Pystymme parempaan tiellä kohti lapsiystävällistä yhteiskuntaa. Onnistumisestamme on kiinni Suomen elinvoima. Onnistumisemme on esimerkin voimaa muille kansakunnille kilvoittelussa lapsiystävällisestä maailmasta.

Suomi tarvitsee osumatarkkuutta. Lapsen oikeudet ovat meidän aikuisten velvollisuuksia. Siksi uuden lapsiasiavaltuutetun kauden alkaessa pureudumme tutkittuun tietoon perustuen seuraaviin teemoihin:

1) Lapsitalous. Päätöksentekijöille on tuotettava tietoa lapsiin kohdistuvien palveluiden ja tulonsiirtojen tuotoista. Lapset ovat investointi, eivät kulu-erä. Väärä säästö on huomisen velkaa.

2) Lapsivaikutukset. Yhteiskunnan on arvioitava sen eri päätösten vaikutukset lapsiin. Tämä auttaa meitä kestäviin päätöksiin. Jokainen nappula on pidettävä kärryillä.

3) Lapsiystävällinen työelämä. Työurien pidentäminen, tuottavuuden lisääminen ja hoivavastuun kantaminen on pystyttävä yhdistämään. Työmarkkinajärjestöt ovat lapsipolitiikan tulevaa ydintä.

4) Lasten Suomi. *"Hetken kestää elämää, sekin synkkää ja ikävää."* Nämä lastenlaulun sanat kertovat enemmän meistä aikuisista kuin lapsukaisistamme. Lasten on saatava sanoittaa elämänsä. Meidän aikuisten tehtävä on kuulla ja kuunnella. ●

Iloa ja valoa, rohkeutta toivottaen, mvh,

Tuomas Kurttila
lapsiasiavaltuutettu 1.5.2014 alkaen

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus

1. Jokainen alle 18-vuotias on lapsi.

2. Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle yhdenvertaisesti. Lasta ei saa syrjiä mistään syystä.

3. Aikuiset tekevät monia lasten elämään vaikuttavia päätöksiä. Heidän täytyy aina selvittää, mikä on lapsen kannalta parasta.

4. Valtion täytyy pitää huolta siitä, että tämä sopimus toteutuu lasten elämässä. Lapsille kuuluvat kaikki tähän sopimukseen kirjatut oikeudet.

5. Vanhemmilla on oikeus ja velvollisuus neuvoa ja ohjata lasta käyttämään tähän sopimukseen kirjattuja oikeuksia. Valtion pitää kunnioittaa tätä vanhempien oikeutta.

6. Lapsella on oikeus elämään. Valtion täytyy taata, että lapset saavat kasvaa ja kehittyä mahdollisimman hyvissä oloissa.

7. Lapsella on oikeus saada nimi heti syntymän jälkeen. Lapsella on oikeus saada kotimaa ja olla sen kansalainen. Lapsella on oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidossaan mikäli mahdollista.

8. Lapsella on oikeus säilyttää oma nimensä ja kansalaisuutensa. Lapsella on oikeus tuntea sukulaisensa.

9. Lapsella on oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos he pystyvät huolehtimaan lapsesta. Jos lapsi asuu erossa äidistään tai isästään, hänellä on oikeus pitää yhteyttä häneen tarpeeksi usein. Jos yhteydenpito vahingoittaa lasta, viranomaiset voivat estää sen.

10. Joskus lapsi ja hänen vanhempansa voivat joutua eri maihin. Silloin valtion täytyy yrittää palauttaa heidät toistensa luokse mahdollisimman pian.

11. Valtion täytyy estää se, että aikuiset kuljettavat lapsia ilman lupaa maasta toiseen.

12. Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielipide ennen kuin he tekevät lasta koskevia päätöksiä. Lasten mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle ymmärrettävästi.

13. Lapsella on oikeus sanoa vapaasti mielipiteensä. Mielipiteillä ei saa kuitenkaan loukata toisia ihmisiä.

14. Lapsella on oikeus ajatella vapaasti. Lapsella on oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskontokuntaan. Vanhemmilla on oikeus ja velvollisuus neuvoa ja ohjata lasta tämän oikeuden käyttämisessä.

15. Lapsella on oikeus liittyä yhdistyksiin ja käydä niiden kokouksissa.

16. Lapsella on oikeus yksityisyyteen. Lapsen kunniaa tai mainetta ei saa väheksyä tai loukata. Lasta koskevia tietoja ei saa levittää ilman lupaa ulkopuolisille. Kukaan ulkopuolinen ei saa tulla lapsen kotiin ilman lupaa. Lapselle lähetettyä postia ei saa avata kukaan muu kuin lapsi itse.

17. Lapsella on oikeus saada tietoa ja seurata tiedotusvälineitä monipuolisesti. Aikuisten täytyy suojella lasta tiedolta, joka vahingoittaa häntä.

18. Lapsen vanhemmilla on yhdessä vastuu lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Heidän tulee toimia lapsen parhaaksi. Valtion ja kuntien täytyy tukea vanhempia tässä tehtävässä.

19. Aikuisten täytyy suojella lasta kaikelta väkivallalta ja huonolta kohtelulta. Lasta ei saa satuttaa millään tavalla. Kukaan ei saa kohdella lasta välinpitämättömästi tai käyttää lasta hyväkseen.

20. Lapsella on oikeus saada apua, jos vanhemmat eivät huolehdi hänestä tai kohtelevat häntä huonosti. Silloin lapsi voi asua esimerkiksi toisessa perheessä tai lastensuojelulaitoksessa. Lapsi voi palata vanhempien luokse jos se on lapselle hyväksi. Lapsen asuinpaikan ja kodin vaihtamista moneen kertaan pitää välttää. Lapsella on oikeus säilyttää suhteet itselleen tärkeisiin ihmisiin.

21. Jos lapsen vanhemmat kuolevat tai eivät pysty huolehtimaan hänestä, lapsi voi saada pysyvästi uuden perheen. Tätä sanotaan adoptioksi.

22. Toisesta maasta pakolaisena maahan tulleella lapsella on oikeus saada tarvitsemaansa huolenpitoa.

23. Vammaisen lapsen täytyy saada hoitoa ja apua. Hänellä on oikeus erikoishoitoon, joka on parasta mahdollista hoitoa hänelle. Oikeanlaisella hoidolla taataan lapselle täysipainoinen ja hyvä elämä, joka parantaa lapsen itseluottamusta. Vammaista lasta pitää tukea niin, että hän voi osallistua sekä käydä koulussa ja harrastuksissa.

24. Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä. Lapsella on oikeus saada hoitoa ja apua, jos hän sairastuu. Lapsella on oikeus päästä lääkäriin. Myös vauvaa odottavien äitien terveydestä pitää huolehtia.

25. Muiden aikuisten täytyy hoitaa lasta hyvin, jos lapsi ei voi asua omien vanhempiensa luona. Lastensuojelun työntekijöiden tulee tietyin väliajoin tarkistaa, jatketaanko lapsen sijoitusta kodin ulkopuolelle.

26. Lapsilla ja vanhemmilla on oikeus saada valtiolta apua raha-asioissa.

27. Lapsella on oikeus saada koti, ruokaa ja riittävästi vaatteita. Valtion ja kuntien pitää auttaa vanhempia niin, että lapsilla on kaikin puolen hyvät olot kasvaa ja kehittyä.

LAPSIASIAVALTUUTETTU

Ottaa selvää lasten mielipiteistä ja kertoo niistä aikuisille.

Selvittää, miten lapset voivat ja miten heidän oikeutensa toteutuvat.

Tiedottaa lapsille ja aikuisille lasten ihmisoikeuksista.

Vaikuttaa päättäjiin, että lasten asiat olisivat paremmin.

Tekee yhteistyötä lapsialan toimijoiden kanssa.

28. Lapsella on oikeus käydä koulua. Peruskoulun täytyy olla ilmainen. Kurinpidon koulussa pitää olla reilua. Valtion täytyy tarjota mahdollisimman monelle lapselle tilaisuus jatkaa opiskelua peruskoulun jälkeen.

29. Koulun täytyy kehittää lapsen taitoja. Sen täytyy kehittää lapsen äidinkieltä ja sekä antaa tietoa lapsen omasta ja muiden maiden kulttuureista. Koulussa tulee kertoa lasten ja muiden ihmisten oikeuksista. Koulussa lapset oppivat, mitä monikulttuurisuus, ympäristönsuojelu sekä sukupuolten tasa-arvo tarkoittavat.

30. Myös vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä.

31. Lapsella on oikeus levätä, leikkiä ja viettää vapaa-aikaa. Lapsella on oikeus tutustua taiteeseen ja kulttuuriin.

32. Lapsella ei saa teettää sellaista työtä, joka vahingoittaa hänen terveyttään tai haittaa hänen koulunkäyntiään.

33. Aikuisten täytyy suojella lasta huumeilta.

34. Aikuisten täytyy suojella lasta seksuaaliselta häirinnältä. Kukaan ei saa houkuttaa tai pakottaa lasta seksiin.

35. Valtioiden täytyy estää lapsikauppa. Lapsikauppa tarkoittaa, että joku ryöstää lapsen hänen vanhemmiltaan ja myy hänet toiselle ihmiselle. Lapsikauppa on rikos.

36. Aikuisten täytyy suojella lasta kaikenlaiselta huonolta kohtelulta.

37. Lasta ei saa rangaista julmalla tavalla tai kiduttaa. Kukaan ei saa väheksyä lapsen oikeuksia. Lasta ei saa laittaa vankilaan, jos muita vaihtoehtoja on olemassa. Jos lapsi kuitenkin joutuu vankilaan, hänestä täytyy huolehtia siellä hyvin. Lapsi ei saa olla vankilassa pitkään.

38. Lasta ei saa ottaa armeijaan tai sotaan. Aikuisten täytyy suojella lapsia sodassa.

39. Valtion täytyy auttaa lasta, jos häntä on kohdeltu väärin.

40. Vaikka lapsi olisi rikkonut lakia tai lasta epäiltäisiin siitä, häntä täytyy kohdella hyvin ja oikeudenmukaisesti.

41. Jonkin valtion laki voi olla lapselle parempi kuin tämä sopimus. Silloin ihmisten täytyy noudattaa maan omaa lakia.

42. Valtion täytyy huolehtia siitä, että kaikki sen asukkaat tietävät, mitkä ovat lapsen oikeudet.

43. YK:n lapsen oikeuksien komitea valvoo, että valtiot ja niiden asukkaat noudattavat tätä sopimusta.

44.-54.

Nämä kohdat kertovat siitä, kuinka pitkään sopimus on voimassa ja miten valtiot noudattavat sopimusta.

Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille, myös jokaiselle lapselle.

Lapsia ovat alle 18-vuotiaat.

LAPSIASIAVALTUUTETTU

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuranta on lapsiasiavaltuutetun päätehtäviä. Tässä vuosikirjassa valtuutettu arvioi laajan tilastoaineiston avulla, miten lapset Suomessa voivat ja millaista tietoa lasten hyvinvoinnista on saatavilla.

Lasten hyvinvointi on määritelty perustuen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen.

Katsaus on toteutettu yhteistyössä Jyväskylän yliopiston kanssa. Sen taustalla on vuosia kestänyt yhteistyö opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa lasten ja nuorten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden kehittämiseksi.

Julkaisu on samalla lain edellyttämä vuosittainen kertomus valtioneuvostolle lapsiasiavaltuutetun toiminnasta sekä lapsen oikeuksien toteutumisesta Suomessa.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO

Vapaudenkatu 58 A, 3. krs
40100 Jyväskylä

Puhelin: 0295 16001

Faksi: (014) 337 4248

Sähköposti: lapsiasiavaltuutettu@stm.fi

www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

ISSN-L 1798-3991

ISSN 1798-3991 (painettu)
ISBN 978-952-00-3662-1

ISSN 1798-4009 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3663-8

